ALAN PATON

ağla sevgili yurdum

roman



Alan Paton'ın 100. doğum yıldönümü anısına

Bilgi

BİLGİ YAYINLARI: 303

ISBN 975 - 22 - 0008 - 7
2003 . 06 . Y . 0105 . 2138

Birinci Basım 1986

İkinci Basım
Haziran 2003

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Caddesi, No: 46/A, Yenişehir 06420 / Ankara
Tlf: (0-312) 434 49 98 - 434 49 99 - 431 81 22
Faks: (0-312) 431 77 58

BİLGİ KİTABEVİ
Sakarya Caddesi, No:8/A, Kızılay 06420 / Ankara
Tlf: (0-312) 434 41 06 - 434 41 07
Faks: (0-312) 433 19 36

BİLGİ DAĞITIM
Narlıbahçe Sokak, No: 17/1, Cağaloğlu 34360 / İstanbul
Tlf: (0-212) 522 52 01 - 520 02 59
Faks: (0-212) 527 41 19

http://www.bilgiyayinevi.com.tr • e-mail: info@bilgiyayinevi.com.tr

ALAN PATON

Ağla Sevgili Yurdum

roman

Türkçesi: Mehmet Harmancı

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni: fahri karagözoğlu

© Cry, The Beloved Country
1995, Alan Paton.
Türkiye'de yayın hakları
Kesim Telif Hakları A.Ş.
aracılığıyla Bilgi Yayınevi'ne
aittir (2003).

**baskı: cantekin matbaacılık
yayıncılık ticaret ltd. şti.
(0-312) 384 34 35 - 384 34 36**

YAZAR VE KİŞİLİĞİ ÜZERİNE

Alan Paton, 1903 yılında Natal'de Pietermaritzburg'da doğdu, 1988 yılında Durban'da öldü. İskoçyalı Presbiteryen bir şair olan babası, Boer Savaşı'ndan az önce memur olarak Güney Afrika'ya göç etmişti. Anası ise, İngiliz aslından olup üç kuşaktır Güney Afrika'da yaşayan bir ailenin kızıydı. Alan Paton'un bütün öğrenim hayatı Güney Afrika'da geçmiştir. Öğrenim yıllarında pozitif bilimlerle uğraşmış, boş zamanlarında da şiir yazmıştır. Güney Afrika'dan ancak bir kez dışarı çıkmış ve İngiltere'de bir öğrenci konferansına katılmıştır. Kolejden mezun olduktan sonra iki roman yazmış, fakat bunları derhal yok etmiştir. Liberal Güney Afrika dergilerinde şiirler ve ciddi denemeler yayımlamıştır. Bu arada Paton'u, "Ağla, Sevgili Yurdum"u yazmaya yönelten etken, edebiyat yapmaktan çok, yaşadığı hayat olmuştur.

Paton, Güney Afrika'da azınlıkta olan zengin beyazların çocuklarının okullarında öğretmenlik yapmıştır. Bu okullardan birisi de kitabında anlattığı Ixopo'da idi. Buradayken, gelecekteki eşiyle tanışmış, sonra da evlenmiştir. Karısı da doğma büyüme Güney Afrikalıydı. Otuz yaşında Pietermaritzburg'da öğretmenliğe başlayan Paton, tutulduğu şiddetli bir barsak humması sırasında durumunu düşünecek zaman buldukça, zengin çocuklarına ders öğretmekle yaşamını sürdürmemeye karar vermiştir.

Bu sıralarda 1934 yılında Güney Afrika'da köklü değişiklikler olmaktaydı. Yeni reformlardan biri de, yirmi bir yaşından küçük suçluların bulunduğu kurumların Adalet Bakanlığı ndan alınarak

Eğitim Bakanlığı'na devrini öngörüyordu. O zamanlar Eğitim Bakanı, Güney Afrika'nın yetiştirdiği en büyük insanlardan biri olan Jan Hofmeyr idi. Afrikanerlere "kanla dövüşmemelerini, insan kişiliğinin asıl değerini ırk ve renkten ayrı görmelerini" öğütleyen Hofmeyr, Alan Paton'un kahramanlarından biriydi. "Ağla, Sevgili Yurdum"un Güney Afrika baskısını ona adamıştı. Kitabın yayımlanmasından üç ay sonra Hofmeyr öldü. Kolej günlerinden bu yana Paton'un yayımladığı tek şiir, Hofmeyr'in ölümü üzerine yazdığı şiirdir.

İyileştikten sonra Paton, Hofmeyr'den iş istemişti. Kendisine Diepkloof Islahhanesi nin yöneticiliği bunun üzerine verilmişti. Burası, suçlu kara çocukların bulunduğu, Johannesburg un eteklerinde tel örgülerle çevrili bir yerdi. Tam bir cezaevi idi; kilitli hücreleri ve umutsuzluğu ile. Paton, on yıl içinde burayı bütünüyle değiştirdi. Tel örgülerin yerini çiçek bahçeleri aldı. Pencerelerden parmaklıklar söküldü, çıkarıldı. Bütün havası değişti. Çocukların bir kısmı ıslah oldu. Bir kısmı da (romanın kahramanlarından Absalom gibi) bunu başaramadı. Kitapta, bu ıslahhaneden bir şeyler vardır. Islahhanedeki beyaz adamın ve Arthur Jarvis'in karakterlerine kuşkusuz ki, Alan Paton kendisinden çok şeyler katmıştır.

Bu "deney" on yıl sürdü. Paton bu arada ciddi denemeler de yayımladı. İskandinavya ülkelerine, İngiltere ve Amerika'ya cezaevlerinde uygulanan yöntemleri incelemeye gitti. İsveç'teyken, John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri"ni okuyan Paton, bunun etkisi altında kalarak önceden hiçbir taslak kurmadan "Ağla, Sevgili Yurdum"a başladı. Eserini yolculuğu sona ermeden bitirdi.

Çeşitli hikâyeler de yazan Alan Paton, son olarak Hofmeyr'in hayatıyla ilgili bir kitap yayımlamıştır. Güney Afrika Bağımsız Partisi'nin Başkanlık görevinde de bulunmuştur.

YAZARIN AĞZINDAN ÇEVRESİ VE ESERİ

"Güney Afrika diye bilinen memlekette doğdum. Oraların yüreği, her taraftan denize açılan geniş bir yayladır. Fakat insan bunu düşündüğünde, hatırladığında yalnız dağları, ovaları, geniş otlakları değil, üstelik dağlarla, ovalarla ilgili olmayan derin ve ciddi şeyleri de bulur çıkarır. Bütün bunlar insan ile ilgili şeylerdir. Bunlar birtakım insanlarca belli belirsiz işitilir, güç anlaşılır. Fakat birtakım başka insanlar için ise hiç sesleri kesilmez, aksine gittikçe artar. Geniş otlaklar ve gökyüzü, oynanan büyük insan dramının dekorlarını oluştururlar. Bu dramda ben de varım, karım ve çocuklarım da vardır, bütün renkler ve dillerde tüm erkekler, karıları ve çocukları da var. Bu dramla tüm Afrika, tüm insanlık ve dünya ilgilidir. Çünkü hiçbir ülke ada değildir, tek başına bir bütün değildir artık.

Güney Afrika Birliği'nde on bir-on iki milyon insan yaşar. Bunlardan ancak iki buçuk milyonu beyazdır. Bu beyazların da beşte üçünü Afrikaans dilini konuşanlar, beşte ikisini de İngilizce konuşanlar oluşturur. Bir milyon kadar da melez vardır. Bunlar beyazların kara bir kıtada yaşamalarının şiddetli etkisi ile beyaz görenek ve yasaların sertleşmesinden ve yasaklanmasından önce doğan karışık bir ırkın çocuklarıdır. Yine burada iki yüz elli bin kadar da Hintli vardır. Bunların ataları, İngilizler tarafından Natal'de şekerkamışı tarlalarında çalıştırılmak üzere getirilmişlerdir. Sekiz milyon da Afrika kabileleri halkından olan kara adam vardır.

Afrikaans dilini konuşanlar, Ümit Burnu na ilk yerleşen Hollandalıların soyundan gelirler. Bu insanlar aslında Afrika'ya yerleş-

mek üzere gelmemişlerdi. Fakat yüksek dağlar, verimli ovalar onları buraya bir tılsımla bağlamıştır.

Avrupa'dan gelen bu yeni kalabalığın karşısında tutunamayan ilkel Hottento'lar ve Bushmen'ler eriyip kayboldular. Fakat bu geniş alanların ıssızlığının etkisi, ataerkil yaşamın güçlüğü ve yarattığı yalnızlık, bu Avrupa halkını da, Hollanda dilini de bir değişikliğe uğrattı. İnsanlar bu değişikliği anlayıp kendilerine Afrikaner demeye başladılar. Yeni, basit, kıvrak ve güzel dillerine Afrikaans adını verdiler. Bu yeni ülkeye duydukları sevgi derin bir tutku taşıyordu.

Fakat onları bir değişiklik daha beklemekteydi: Afrikanerler kuzeye doğru çıktıkça, kara Afrikalı halkın savaşçı kabileleriyle karşılaştılar. Aralarında uzun ve kanlı savaşlar oldu. Kara adamların kalabalığı sayıca çoktu. Vahşi ve kararlı idiler de. Bu çatışmanın öyküsü dehşet ve şiddetle doludur. Böylece kara adamlar, beyaz adamın düşüncesinin gerçekten de bir parçası oldular.

Bu tehlikenin etkisiyle Afrikanerlerin kara adamlara karşı tutumu artık sertleşmeye başladı. Küçük beyaz grubun güvenlik içinde yaşaması, beyaz ile karaların kesinlikle ayrılması koşuluna bağlıydı. Beyaz ile kara arasındaki ilişkilerin, efendi-uşak ilişkisi olması yasallaştırıldı. Beyaz adam ve kara kadın, kara adam ve beyaz kadın arasında ancak böyle bir ilişkinin olacağı artık katı bir yasa hükmü oldu. Alt edilen kabileler için topraklar ayrıldı. Fakat bugün, pek açık olarak görüyoruz ki, bu topraklar hiç de yeterli değillermiş.

Afrikaner ruhunun yapıcı unsurları arasında güçlü bir etken daha vardı: Napolyon Savaşları arasında 1800 yıllarında, İngilizler Kap'a gelmişlerdir. Yerleşmek üzere değil, tek tek valiler, memurlar, misyonerler, öğretmenler, tüccarlar, serüvenciler olarak gelmişlerdi. Kara adamlara karşı tutumları, Afrikanerlerinkinden bambaşka idi. Kara adamlar onlar için düşman değil, yalnızca bir iş konusu idi. Bu iki politika arasındaki uyuşmazlık yıllar yılı Güney Afrika tarihini etkiledi. Sonunda, 1836'da da en sert aşamasına vardı. Afrikaner-

lerden çoğu, o zamana kadar elde ettiklerini bırakarak bu yeni ve yabancı kültürden kurtulmak için, kıtanın içlerine doğru göç etmeye başladılar. Transvaal ve Bağımsız Orange Devleti Cumhuriyetlerini kurdular. Şimdi artık kıyı Güney Afrikasında İngilizler, büyük iç yaylada ise Afrikanerler yaşıyordu. İngiliz ve Afrikaner dünyasının çevresinde de kara adamlar, beyaz adamlara hizmetçilik ediyorlardı. Sürekli olarak da eski yıllarda taşıdıkları şereflerini yitirmekte idiler.

Bu sırada yeni ve dramatik bir unsur daha ortaya çıktı: Güney Afrika'nın içlerinde, İngiliz yönetiminden Afrikanerlerin kaçmak için gittikleri yerlerde, dünyanın en zengin altın madenleri bulundu. Bir sürü çadır ve kulübenin arasında büyük ve modern Johannesburg kenti doğdu. Birçoğu İngiliz olan altın arayıcıları Transvaal'e üşüştüler. Afrikanerler eski düşmanlarının bu yeni saldırısını korkuyla, öfke ve umutsuzlukla gözlüyorlardı. Yeni gelenler üstünlük ve ayrıcalık istiyorlardı. Afrikanerler bunu vermeye cesaret edemiyorlardı. Böylece ikinci büyük bunalım ortaya çıktı. 1899'da Anglo-Boer Savaşı başladı. Köylerde yaşayan tarımcı ve gelenekçi bir toplum ile tüccar, sanayici ve 'ilerici' bir toplum arasında yüzyıldır süregelen karşıtlık, bir savaş biçiminde patlak verdi.

1902'de Afrikanerler yenilgiye uğradılar. İngiliz tacını bir daha böyle bir savaşa sokmayacak olan İngiliz bilinci, 1906'da iyiliksever bir anlaşma ile bu yenilen cumhuriyetlere kendi kendini yönetme hakkını tanıdı. Bütün ülkeye bir iyi niyet dalgası yayıldı. Dört yıl sonra da Ümit Burnu, Bağımsız Orange Devleti, Transvaal ve Natal birleşerek, yenik düşmüş üç Afrikaner generalinin; General Botha, General Smuts ve General Hertzog'un yönetiminde Güney Afrika Birliği'ni oluşturdular.

Fakat yine de barış o kadar kolay elde edilmedi. İyilikseverlikle de son bulsa savaş kolay kolay iyileşmeyen yaralar bırakır. Çoğu tifodan olmak üzere, yirmi bin Afrikaner kadın ve çocuk, kendilerine ayrılan kamplarda ölmüştü. Bu da kolay unutulacak bir şey değildi.

Bundan da önemlisi, Afrikaner, kendisinin ve dünyasının yine de büyük İngiliz kültürü içinde yenilip yutulacağından korkuyordu. Kara adamlara karşı geleneksel İngiliz 'laissez-faire' (Bırakınız yapsınlar) politikasının da bir gün gelip Afrikanerlerin sarılmalarıyla son bulacağından korkuyorlardı.

Bunun için Afrikaner, yeni baştan bir ayrılık politikasına sarıldı. Geleneklerinin, tarihinin ve dilinin korunması için kültür dernekleri kurdu. Ateşli özgür ruhu ile ve İngiliz düşmanının oy sandığını kendi eline vermiş olmasından yararlanarak bunda üstün bir başarı kazandı.

Böylece bugün Afrikaner milliyetçiliği dediğimiz hareket doğdu. Bu dirençli ve yenilmez tutku sonunda, 1948 yılında bütün uygar dünyanın her yanında şaşkınlıklar yaratarak General Smuts yenilgiye uğratıldı.

Bu arada kara adamların durumu da gitgide tanınmayacak bir biçimde değişmekteydi. Johannesburg, Cape Town ve Durban kentleri genişlediler. Kara adamlar, kendilerine ayrılmış topraklardan sonu gelmez sürüler halinde, iş ve kent ışıklarının çektiği bu yerlere akın etmeye başladılar. Beyaz adamın dünyasını, servetini, konforunu, kendilerine yabancı koşullarını yakından gördüler ve kıskandılar. Bu arada, eski kabile bağları da çözülüyordu. Gençler kötü yollara sapıyor, yaşlılar şaşkına dönüyor ve kederleniyorlardı. Suç artmıştı. Beyaz adamların kentlerinde kenar mahallelerde yoksulluk içinde yaşayan kara adamların ırklarına özgü karakterleri artık bozulmuştu. İşte, Ağla, Sevgili Yurdum adlı romanımın ana konusu budur.

Kara adamlar kentlere akın ettikçe, beyazlar her gün biraz daha kuşatılmanın tehlikelerini anlamaya başladılar. İşte, Güney Afrikalıların, milliyetçileri başa geçirişinin başlıca nedenlerinden biri de budur. Smuts hükümetinin 'laissez-faire' politikasının sonuçlarından korkup Güney Afrika'nın karışık ve güç sorunlarının tek çaresi

olarak ırklarının kesin bir biçimde ayırımını öngören partiyi desteklediler.

Bunun da sonucunda Güney Afrika, bir süre için bile olsa 'yaşamaya devam ve ayrılık' politikasına yöneldi. Bugün (1949) Malan hükümeti ağzından konuşanlar, kara kıtada yaşamalarının sakıncalarını anlayıp takdir eden oradaki beyaz adamlardır.

Fakat bu beyaz adamların yalnızca korku ile hareket ettiğini düşünmek doğru olmaz. O da bir insandır sonunda. O da bu dünyada büyük insani düşüncelerden, öncelikle Hıristiyanlıktan etkilenmeyip yaşamış değildir. Bu yüzden o da ikiye bölünmüş bir yaratıktır. Bir yandan kendi hayatını sürdürme isteği ve güvenlik korkusu, öte yandan dininin temeli olan adalet ve sevgi düşünceleri arasında bölünmüştür. Bugün insanların, beyaz adamların yüreklerinde adaletin, hayatta kalmanın, vicdanın ve korkunun çatışmalarına tanık olmaktayız.

Benim inancım şudur ki, korkunun kuvvetine karşı koyacak tek kuvvet sevgi kuvvetidir. Bu zayıf bir şeydir. İnce bir şeydir. İnsanlar bunu küçük görür. Bundan nefret ederler. Fakat ben, yine de Güney Afrika'nın ciddi ve derin sorunlarının sürekli ve değerli çözümünün kuvvet kullanılması ile sağlanamayacağının anlaşılacağı günü beklemekteyim. Bu da ancak ve ancak, anlayış ve sevginin bir çözüm getireceğinin anlaşıldığı bir gün olacak. Eğer bu anlayış ve sevgi yitirilirse, insanlık korku ve mutsuzluğa mahkûm edilecek, yaşam da dayanılmaz bir köleliğe dönecektir." *)

ALAN PATON

*) Alan Paton'un, romanının Makswell Anderson tarafından müzikli oyuna uyarlanması dolayısıyla 1949 yılı Ekim ayında New York'ta verdiği konferansın metnidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1

Ixopo'dan tepelere tırmanan güzel bir yol vardır. Bu tepeler çimenlerle örtülü, şairlerin düşlerinden de öte yerlerdir. Yol, yedi mil tırmandıktan sonra Carisbrooke'a varır. Eğer sis yoksa, oradan Afrika'nın en güzel ovalarından birini görebilirsiniz. Çevreniz yemyeşil çimenle kaplıdır. Kulağınız titihoya kuşlarının yaslı ötüşleriyle çınlar. Altınızda bir ucu denize açılan Umzimkulu ovası serilidir. İlerde, ırmağın arkasında, tepeler dizilir birbiri ardınca. Onların da berisinde İngeli ve East Griqualand dağları yükselir.

Çimenler bereketli ve halı gibidir. Toprak görünmez çimenlerin arasından. Yağmuru, sisi tutarlar. Toprak yavaş yavaş içer bu yağmuru. İyi bakımlıdır. Toprağı çırılçıplak bırakacak davar yoktur buralarda. Ateş de yakmazlar çoklukla. Yere çıplak ayağınla bas; toprak kutsaldır çünkü. Yaratan'dan geldiği gibidir. Sakla onu. Koru onu. Bak ona. Çünkü o insanları saklar. İnsanları korur. İnsanlara bakar. Onu yok edersen insan da yok olur.

Durduğun yerde çimenler öyle sıktır ki, toprağı göremezsin. Fakat bu zengin tepeler birdenbire kesilir sanki. Aşağı vadiye inerken kimliklerini de değiştirirler. Çıplaklaşırlar. Kıpkızıl olurlar. Yağmuru, sisi tutamazlar. Dereler hep kurudur vadilerde. Çok davar vardır otlayan. Çok ateş vardır toprağı çıplak bırakan. Çıplak ayakla basma oraya; kaba ve serttir toprak. Taşlar ayaklarını keser. Saklanmamış, korunmamış, bakılmamıştır. O da insanları saklamaz, korumaz, bakmaz onlara. Titihoya ötmez buralarda.

Bu koca kızıl tepeler hep terk edilmiştir. Toprak kesik et gibidir. Üstlerinde yıldırımlar parlar, bulutlar yağmur boşaltır, ölü

dereler dirilir toprağın kızıl kanı ile. Vadilerde kadınlar kalan toprağı eşelerler; mısır başakları insan boyuna bile erişmez. Bu vadiler, bu ovalar, yaşlı adamların, yaşlı kadınların, analar ve çocukların vadileridir, ovalarıdır. Erkekler gitmiş, delikanlılar, genç kızlar hep gitmişlerdir. Toprak artık onları tutamamaktadır.

2

Elinde mektup taşıyan çocuk, önemli bir görevi varmışçasına kiliseye doğru koştu; kilisenin yanındaki küçük evin kapısını ürkekçe çaldı. Yazı yazdığı masadan başını kaldıran Rahip Stephen Kumalo, gel, diye seslendi.

Küçük çocuk, böylesine önemli bir evin kapısını dikkatsizce açmaktan korkarmış gibi, dikkatle açıp, utana sıkıla girdi içeri.

"Bir mektup getirdim, umfundisi."

"Mektup mu? Nereden aldın onu, çocuğum?"

"Dükkândan, umfundisi. Beyaz adam size vermemi söyledi."

"Çok iyi bir kızsın, çocuğum. Yolun açık olsun küçüğüm."

Fakat kız hemen geri çekilmedi. Çıplak ayaklarını birbirine sürttü, parmağını umfundisi'nin masasının kenarında dolaştırdı.

"Belki de acıkmışsındır küçük kız."

"Çok acıkmadan umfundisi."

"Belki de biraz acıkmışsındır."

"Evet, biraz acıktım, umfundisi."

"Anana git öyleyse. Belki de yiyecek bir şey bulur sana."

"Teşekkür ederim, umfundisi."

Dikkatli yürüyordu; ayakları böyle büyük bir eve zarar verebilirmiş gibi. Böyle masaları, iskemleleri, saati, saksısı, çok çok kitapları, hatta okuldan da çok kitapları olan büyük eve.

Kumalo, mektuba baktı. Kirli bir zarftı, özellikle pulun çevresi çok lekeliydi. Kuşkusuz pek çok ellerde dolaşmıştı. Johannesburg'dan geliyordu. Johannesburg'da ise akrabası çoktu. Marangoz olan kardeşi John, Sophiatown'da yerleşmişti; kendisinden yirmi

beş yaş küçük kız kardeşi Gertrude, madenlerden geri gelmeyen kocasını aramak için küçük oğlu ile gitmiş, bir daha da dönmemişti. Tek oğlu Absalom, halası Gertrude'u aramaya gitmiş ve o da dönmemişti. Bunlar kadar yakın olmamakla birlikte, daha pek çok akrabası vardı Johannesburg'da. Mektubun kimden geldiğini anlamak olanaksızdı; hepsinin de son yazdıklarından o kadar zaman geçmişti ki, yazılarını bile tanımıyordu artık.

Zarfın arkasını çevirdi, orada da nereden geldiğini gösterecek bir işaret yoktu. Açmakta çekingen davranıyordu, çünkü böyle bir şey bir kez açıldı mı, bir daha kapatılamaz. Karısına seslendi:

"Çocuk gitti mi?"

"Yemek yiyor, Stephen."

"Bırak yesin öyleyse. Bir mektup getirdi. Bu konuda bir bildiğin var mı?"

"Nereden bileyim Stephen?"

"Doğru. Bak hele bir kez."

Kadın mektubu aldı, yokladı. Fakat dokunarak anlaşılacak bir belirti yoktu mektupta. Yavaşça adresi okudu:

"Rahip Stephen Kumalo
St. Mark Kilisesi
Ndotsheni. Natal."

Cesaretini toplamaya çalışarak;

"Oğlumuzdan değil," dedi.

"Hayır," dedi Kumalo, içini çekerek, "oğlumuzdan değil."

"Belki de onunla ilgilidir."

"Evet, belki de öyledir."

"Gertrude'dan da değil," dedi karısı.

"Belki de kardeşim John'dandır."

"John'dan da değil."

Sustular. Karısı;

"Böyle bir mektubu o kadar özlüyoruz, gelince de açmaya korkuyoruz," dedi.

"Kim korkuyormuş? Açsana."

Kadın zarfı yavaşça, dikkatle açtı. Masanın üzerine yayarak yavaşça ve dikkatle okudu. Kumalo hepsini işitememişti.

"Yüksek sesle oku," dedi.

Kadın, Zulu şivesiyle, İngilizce mektubu yüksek sesle okudu:

25.9.946

"Sevgili Din Kardeşim,

Burada genç bir kadınla tanıştım. Adı Gertrude Kumalo. Anladığıma göre N'dotsheni'de St. Marks Kilisesi rahibi Stephen Kumalo'nun kız kardeşiymiş. Bu genç kadın ağır hastadır, bunun için acele Johannesburg'a gelmenizi rica ediyorum. Sophiatown'da Misyonerler Yurdunda Rahip Theophilus Msimangu'nun yanına gelin. Size bazı öğütler vereceğim. Ucuz yatacak yer de bulabilirim.

Saygılarımla.

Din Kardeşiniz
Theophilus Msimangu
Misyonerler Evi
Sophiatown
Johannesburg."

Kadın konuşana kadar uzun bir süre sessiz oturdular.

"Söyle, kocam?"

"Efendim?"

"Bu mektup, Stephen. İşte öğrendin şimdi."

"Evet, öğrendim. İyi bir mektup değil."

"İyi bir mektup değil. Ne yapacaksın?"

"Çocuk yemeğini yedi mi?"

Kadın mutfağa giderek, çocukla birlikte döndü.

"Yedin mi, kızım?"

"Evet, umfundisi."

"Öyleyse güle güle kızım. Mektubu getirdiğin için teşekkür ederim. Dükkândaki beyaz adama da benim için teşekkür eder misin?"

"Olur umfundisi."

"Güle güle, çocuğum."

"Hoşça kalın, umfundisi. Hoşça kalın, anne."

"Güle güle, kızım."

Çocuk sessizce odadan çıkarak kapıyı hafifçe kapattı. Kapının tokmağını hızlı çevirmekten korkan biri gibi yavaşça çevirerek kapattı.

Çocuk gittikten sonra kadın sordu:

"Ne yapacaksın, Stephen?"

"Ne konuda, karıcığım?"

Kadın sabırla;

"Bu mektup konusunda, Stephen," dedi.

Stephen içini çekti.

"Bana St. Chad parasını getir," dedi.

Kadın çıktı, az sonra bir kahve tenekesiyle döndü. Tenekeyi kocasına verdi. Adam, sanki içinde bir yanıt varmış gibi, tenekeyi dikkatle incelemeye başladı. Sonunda kadın;

"Yapmak zorundayız, Stephen," dedi.

"Bu parayı nasıl harcarız? Bununla Absalom'u St. Chad okuluna yollayacaktık."

"Absalom, St. Chad'a gidemeyecek artık."

"Bunu nasıl söyleyebilirsin? Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsin?"

"O, Johannesburg'da," diye kadın yorgun bir sesle karşılık verdi. "Bir insan Johannesburg'a gitti mi, dönmez artık."

"İşte söyledin," dedi adam. "İşte söylendi artık. Bu para biriktirildiği yer için kullanılamayacak. Sen bir kapı açtın ve açtığın için de oradan geçmek gerek. Nereye gideceğimizi de ancak Tixo bilir."

"Kapıyı açan ben değilim," diyerek, kocasının suçlamasıyla in-

cinen kadın yanıtladı. "Kapı uzun zamandan beri açıktı ama, sen görmezlikten geliyordun."

"Bir oğlumuz vardı," dedi adam sertçe. "Zulular'ın çok çocukları olur ama, bizim yalnız bir tek oğlumuz vardı. O da Johannesburg'a gitti ve dediğin gibi de Johannesburg'a gidenler bir daha geri gelmezler. Üstelik mektup da yazmadılar. Kara derili insanlar onsuz yaşayamayacakları bilgiyi öğrenmek için St. Chad'a gitmezler. Johannesburg'a giderler ve kaybolurlar orada; kimse onlardan bir haber bile alamaz. Bu para da..."

Ancak kadının bunlara bir diyeceği olmadığı için adam sözünü,

"Bu para da işte elimde duruyor," diye bitirdi.

Kadın yine de konuşmayınca, adam yine,

"İşte bu para da elimde benim," dedi.

"Kendini üzüyorsun," dedi kadın.

"Kendimi üzüyor muyum? Kendi mi? Ben kendimi üzmüyorum, beni üzen onlar. Kendi oğlum, kız kardeşim, kendi kardeşim. Gidiyorlar ve bir satır bile yazmıyorlar. Belki de bizim acı çektiğimizi düşünmüyorlar. Belki de aldırmıyorlardır bile."

Sesi yüksek çıkıyordu, sinirliydi.

"Git sor bakalım beyaz adamlara," dedi. "Belki de mektup gelmiştir. Belki de mektup tezgâhın altına düşmüş ya da erzaklar arasında kaybolmuştur. Ağaçların altını ara, belki rüzgâr oraya uçurmuştur."

Kadın haykırdı:

"Beni de üzüyorsun ama!.."

Adam kendini toplayarak, pişman olmuşçasına;

"İşte onu yapamam," dedi.

Tenekeyi karısına uzattı.

"Aç" dedi.

Kadın titreyen elleriyle tenekeyi alıp açtı. İçindekileri masanın üzerine boşalttı, birkaç tane kirli kâğıt para ve bir sürü de ufaklık.

"Say," dedi adam.

Emin olmak için her birini elinde iyice evirip çevirerek saydı kadın.

"On iki pound, beş şilin, yedi peni."

"Ben sekiz pound ile ufaklıkları alırım," dedi adam.

"Hepsini al Stephen. Doktor, hastane, daha bir sürü masraf çıkar. Hepsini al. Postane defterini de al, on pound da orada var, onu da almalısın."

"Ben onu sana soba almak için biriktiriyordum."

"Ne yapalım," dedi karısı. "Öteki parayı da St. Chad için biriktirmiştik. Ben onunla sana yeni siyah elbise, yeni siyah şapka, yeni beyaz yaka alacaktım."

"Ne yapalım. Dur bakalım, gitmek için..."

"Yarın gidersen," dedi karısı. "Carisbrooke'dan."

"Piskoposa şimdi yazayım da, ne zaman döneceğimin belli olmadığını söyleyeyim."

Yavaşça kalktı, gitti, karısının önünde durdu.

"Seni üzdüğüm için özür dilerim," dedi. "Kiliseye gidip dua edeceğim."

Dışarıya çıktı. Karısı küçük pencereden onun kilisenin kapısına doğru yürüyüşünü izledi. Sonra masanın başına oturup başını masaya dayadı ve öylece durdu. Kara kadınların o sabırlı katlanışı, öküzlerin katlanışı, o sağır ve dilsizlerin katlanışıyla öylece sessiz kaldı.

Bütün yollar Johannesburg'a çıkar. Uzun gecelerin içinden trenler Johannesburg'a gider. Sallanan vagonun ışıkları uyuyan bir memleketin taşına, toprağına düşer. O kapanabilen gözler ne mutludur.

3

Umzimkulu vadisinden tepelere dar rayları üzerinde küçük bir oyuncak tren tırmanır. Tepeye varıp da Carisbrooke'da durduğu zaman, bir an dışarı çıkar, geriye, geldiğiniz ovaya bakabilirsiniz. Trenin sizi bırakıp gitme olasılığı yoktur. Burada zaten çok az insan yaşar ve herkes de sizin olduğunuzu bilir. Hatta sizi bırakıp yoluna devam etse bile, yine de bu pek bir anlam taşımaz; kötürüm ya da çok yaşlı değilseniz, ardından koşup rahatça yetişebilirsiniz.

Eğer hava sisliyse, o koca ovanın hiçbir yanını göremezsiniz. Sis çevrenizde ve altınızda döner dolaşır, tren ile yolcular kendi dünyalarında kapalı kalırlar. Bazıları bundan hoşlanmaz, soğuk ve iç kapayıcı bulurlar. Fakat bir kısmı bunu pek sever. Bir giz, bir çekicilik, bir serüvene başlangıç, bilinmeyenden bir iz bulurlar. Tren bir düş dünyasından geçer, buğulu pencerelerden yeşil otlarla örtülü bayırları görürsünüz.

Trenin ovadan tepeye tırmanmasını Carisbrooke'da beklemek pek hoştur. Bilenler, her düdük sesinde o anda trenin nerede, hangi yolda, hangi çiftliğin önünde, hangi nehrin üzerinde olduğunu hemen söylerler. Stephen Kumalo vaktinden bir saat önce oraya gelmiş olduğu halde bunların hiçbirini dinlemiyordu. Yolu uzun, gideri çoktu. Kız kardeşinin ne kadar hasta olduğunu, bunun kaça mal olacağını kim bilebilirdi? Onu geri getirmek zorunda kalırsa bu kaç para tutacaktı? Johannesburg çok büyük bir kentti, insanın bir sokaktan iki kez geçmeden, günlerini geçirebileceği kadar çok sokağı olduğunu söylüyorlardı. Otobüslere de yetişmek gerekti. Ora-

nın otobüsleri buranınkiler gibi de değildi. Buradan geçen her otobüs tek yönlüydü. Ordaysa çok, pek çok otobüs vardı, on tanede, belki de yirmi tanede bir tanesi, onun istediği yere giderdi. İnsan yanlış otobüse binerse bambaşka bir yere giderdi. Sokakta karşıdan karşıya geçmenin de tehlikeli olduğunu söylemişlerdi. Oysa karşıdan karşıya geçmek de gerekiyordu. Ndotsheni'li Mpanza'nın karısı, kocasının ölümüne yakın Johannesburg'a gittiğinde, oğlu Michael'in sokakta öldüğünü gözleriyle görmüştü.

Heyecandan yerinde duramayan on iki yaşındaki çocuk, anası duraksayarak kaldırımda beklerken, tehlikeye atılmış ve anası da koskoca bir kamyonun oğlunu ezdiğini gözleriyle görmüştü.

Büyük korku da vardı; çok az konuşulduğu için en büyük korku. Oğulları neredeydi? Niçin artık mektup yazmıyordu?

Son bir düdük sesiyle tren yaklaştı. Rahip yanındaki adama döndü:

"Dostum, yardımına teşekkür ederim."

"Size yardım beni mutlu kıldı, umfundisi. Tek başınıza taşıyamazdınız bu ağır çantayı."

"Tren yaklaşıyor, neredeyse görünecek."

"Umfundisi?"

"Söyle dostum."

"Umfundisi, sizden bir dileğim var."

"Söyle bakalım."

"Sibeko'yu tanır mısınız?"

"Evet."

"Sibeko'nun kızı burada, Ixopo'da, Smith adında bir beyazın yanında çalışıyordu. Smith'in kızı evlenip Johannesburg'a gidince Sibeko'nun kızı da onlarla birlikte gitti. Adresleri burada yazılı. Sibeko, on iki aydır kızından hiç haber alamamış. Acaba bir bakar mısınız, diye soruyor."

Kumalo, kirli, örselenmiş kâğıdı alıp baktı.

"Springs," dedi. "Böyle bir yer olduğunu işittim. Johannesburg'da değilmiş, ama yakın diyorlardı. Dostum, tren geldi, elimden geleni yaparım."

Kâğıdı cüzdanına koyarak, trenin gelişini seyretti. Güney Afrika'daki bütün trenler gibi, bu da kara derili yolcularla doluydu. Bu trenlerde başka insanlar bulunmazdı; o bölgenin beyazlarının hepsinin otomobilleri vardı, artık trene binmiyorlardı.

Kumalo, yerlilere ayrılan vagona bindi. Vagon, kendi ırkının yoksul insanlarıyla doluydu. Kimi garip Avrupalı giysileri giymişler, kimi bunların üstüne battaniyeler örtünmüşler, kimi de ilkel giysilerinin yarı çıplaklığını battaniyelerle örtmüşlerdi ki, bu sonuncuların hepsi kadındı. Erkekler artık ilkel giysilerle yola çıkmıyorlardı.

Hava sıcaktı, vagon pis kokuyordu. Kumalo, alçakgönüllü bir insan olduğundan, buna pek aldırmadı. Rahip giysisiyle görünce, umfundisi'ye yer açmak için toparlandılar. Konuşabileceği birini bulmak umuduyla çevresine bakındıysa da böyle birini göremedi. Pencereye giderek arkadaşına veda etti.

"Sibeko niçin doğrudan bana gelmedi?" diye sordu.

"Korkuyordu, umfundisi. Kendisi bizim kiliseden değil de..."

"Ne olur sanki, bizim yurttaşımız değil mi? Başı sıkışan bir insan ancak kendi kilisesinden birine mi gider?"

"Söylerim ona, umfundisi."

Kumalo'nun sesi bir çocuk sesi gibi yükseldi; ya da çevresindekilerin duymalarını isteyen büyük birinin sesi gibi.

"Söyle ona Johannesburg'a varınca, Springs'deki bu adrese gideceğim." Kâğıdın cüzdanında güven içinde olduğu cebine vurarak, "söyle ona kız hakkında araştırma yapacağım. Fakat ona çok işim olduğunu, Johannesburg'da yapacak çok işim olduğunu da söyle" dedi.

Pencereden içeri dönerek, sanki kendi kendine konuşurmuş gibi, fakat aslında yolculara duyurmaya çalışarak;

"Hep böyledir bunlar," dedi.

"Onun adına teşekkür ederim, umfundisi."

Tren düdük çalarak kımıldadı. Kumalo, sarsıntıdan düşecek gibi oldu. Yerine oturmak daha doğru, daha yerinde bir hareket olacaktı.

"Hoşça kal dostum."

Kumalo yerine oturunca çevresindeki insanlar, bu sık sık Johannesburg'a giden adama ilgi ve saygıyla baktılar. Tren hızlandı, tepelerin kenarlarından, derin uçurumların yanından, otların, çiçeklerin arasından, Stainton'dan geçerek Ixopo'ya inmeye başladı.

Yolculuk başlamıştı. Korku yine geri gelmişti; bilinmeyenin korkusu, çocukların sokaktan geçerken çığnenerek öldüğü büyük kentin korkusu, Gertrude'un hastalığının korkusu. Ta içinde oğlunun korkusu. Daha içinde kendisine göre olmayan bir dünyada yaşayan insanın korkusu, kendi dünyası gittikçe uzaklaşan, ölen, geri getirilmesi olanaksız insanın korkusu.

Bu saygılı insanlar karşısında birkaç dakika önce o küçük yalanı söyleyen, küçük gösterişi yapan adamın şimdi dizleri titremeye başlamıştı.

Alçakgönüllü adam cebinden kutsal kitabını çıkartıp okumaya başladı. Gerçek olan yalnız bu dünya idi.

4

Ixopo'dan sonra tren daha başka tepelere, Lufafa, Eastwolds, Donnybrook'un yeşil tepelerine tırmanır. Donnybrook'tan sonra geniş ray üzerinde büyük Umkomaas vadisine inilir. Burada kabileler yaşar, toprak iyileştirilemeyecek kadar hastadır. Ovadan yukarı giden demiryolu, Hemuhemu'dan geçip Elandskop'a gelir. Oradan Umsindusi ovasına, Edendale'e ve sonunda, o güzel kent Pietermaritzburg'un kara dış mahallelerine. Burada trenlerin en büyüğüne, Johannesburg trenine aktarma yapılır. Bu, beyaz adamın büyülü eseri, motorsuz bir trendir. Üstündeki madeni kafes vasıtasıyla gücünü havadaki tellerden alır.

Hilton, Lions nehri, Balwohan, Fosetta, Mooi nehri ve daha anlatılamayacak güzellikte, sıra sıra tepeler aşılır, gecenin içinde gürleyerek gidilir, eski savaş alanlarından geçilir. En sonra Drakensberg de aşıldıktan sonra düzlüğe varılır.

Sabahın ilk ışıkları ağarmadan, sallanan vagonda uyanılır. Öne yine lokomotif geçmiş, tepedeki teller yok olmuştur. Burası yeni bir toprak, yabancı bir topraktır. Göz alabildiğine dümdüz uzanır gider. Adları da yenidir, İngilizce okumuş bir Zulu'nun söyleyemeyeceği kadar güç adlar. Bu Afrikaans dilini hiç işitmemişti şimdiye kadar.

"Madenler, madenler," diye bağırıyorlardı. Çoğu madenlerde çalışmaya gidiyordu çünkü.

"Bunlar mı, bu ilerdeki beyaz tepeler mi madenler?" diye rahatça sorabilirdi şimdi. Dün konuştuklarını işiten kimse yoktu artık yanında.

"Onlar madenlerden çıkarılan kayalar, umfundisi. İçlerinden altınları alınmış kayalar onlar."

"Kayalar yerin altından nasıl çıkıyor?"

"Biz madenin içine inip kazıyoruz, umfundisi. Kazmak güç olduğu zaman, beyaz adam gelip ateş çubukları ile patlatıyor. Sonra da girip topluyoruz, arabalara dolduruyoruz, uzun, upuzun bir bacadan, bir kafes içinde yukarı çıkıyor."

"Nasıl çıkıyor bu kafes yukarı?"

"Büyük bir tekerleğe sarılıyor ipi. Bekle bak, şimdi sana bir tane gösteririm."

Adam sustu, yüreği heyecanla çarpmaya başladı.

"İşte, işte büyük tekerlek umfundisi."

Yüksek bir iskele, tepesinde kocaman bir tekerlek, öyle hızlı dönüyor ki, sanki ters dönüyormuş duygusunu veriyor. Büyük yapılar, içlerinden dumanlar çıkan borular, insanlar, her yanda koşuşan insanlar. Büyük beyaz bir tepe. Sonu gelmez bir kamyon sürüsü çıkıyor, iniyor, çıkıyor, iniyor. Her yanda otomobiller, kamyonlar, otobüsler, bir karışıklık, korkunç bir karışıklık.

"Burası Johannesburg mu?" diye soruyor.

Fakat adamlar bilmiş bilmiş gülümsüyorlar. Bazıları çoktandır burada.

"Bu bir şey değil," diyorlar. Johannesburg'da yapılar bu kadar, şu kadar yüksek diyecekler, ama anlatamıyorlar ki.

"Kardeşim," diyor biri, "babamın kulübesinin arkasında bir tepe var ya hani yüksek, işte o kadar yüksek yapılar."

Öteki adam başını sallıyor. Ama Kumalo o tepeyi de bilmiyor ki...

Şimdi yapılar birbiri arkasında uzanmaya başladılar. Sonsuz yapılar, beyaz tepeler, büyük tekerlekler, sayısız sokaklar, otomobiller, kamyonlar, otobüsler.

"Mutlaka burasıdır Johannesburg," dedi.

Adamlar yine gülüyorlar. Artık bıkmaya başladıkları belli:

"Bu hiçbir şey değil," diyorlar.

Demiryolları, demiryolları, solda, sağda sayamayacağı kadar çok demiryolu. Yanlarından fırtına gibi geçen bir tren onu yerinden zıplatıyordu. Düşleyemeyeceği kadar çok istasyonlardan geçiyorlardı. Yüzlerce insan buralarda bekleşiyorlar, fakat tren onları düş kırıklığına uğratarak geçip gidiyordu.

Yapılar gittikçe yükseliyor, sokaklar sayılamayacak kadar çoğalıyordu. İnsan bu karışıklıkta yolunu nasıl bulabilirdi? Güneş batmış, sokaklarda ışıklar yanmaya başlamıştı.

Adamlardan biri işaret etti:

"İşte Johannesburg, umfundisi."

Yüksek yapıları, üstlerinde yine onlar kadar yüksek olan kırmızı yeşil ışıkları görüyordu. Yanıp sönüyorlardı. Bir şişeden su boşalıyor, bardak dolunca ışıklar sönüyordu. Işıklar bir daha yanınca şişe dolu, bardak ise boştu. İşte şişe yine boşalıyordu. "Kara ve Beyaz" yazıyordu yeşil ve kırmızı olduğu halde. Anlaşılmayacak şeylerdi bunlar.

Artık susmuştu. Başı ağrıyor, korkuyordu. İstasyon, toprağın altında bir sürü tüneli ile koca yapı vardı önünde de. Tren büyük bir damın altında durmuştu. Merdivenler aşağı gidiyor. İşte yer altındaki tünel. Beyaz insanlar, kara insanlar. Kimi geliyor, kimi gidiyor. Tünelde soluk alacak yer kalmamış. Çantasına sıkı sıkı yapışmış, kimseye çarpmamaya çalışarak yürüyor. Herkes yukarı çıkıyor, işte o da sokağa çıktı. Birbiri ardınca, aklına getiremeyeceği kadar çok otobüs, otomobil. İnsanlar karşıya geçiyorlar. O, Mpanza'nın oğlunu hatırlayarak onları izlemeye korkuyor. Işıklar yeşilden kırmızıya, kırmızıdan yeşile atlıyor. Bunu işitmişti daha önce. Yeşil yanınca geçebilir. İleri doğru adım atınca önüne koskocaman bir otobüs çıkıyor. Anlayamadığı bir yasası olacak bu işin; geri çekiliyor. Sırtını dayayabileceği bir duvar buluyor. Sanki bir şey bekliyormuş gibi duracağı bir yer. Yüreği çocuk gibi çarpıyor, onu durduracak hiçbir şeyi yok. Kendi kendine;

"Tixo, beni koru," diye mırıldanıyor. "Tixo, koru beni."

Yanına gelen genç adam ona anlamadığı bir dille bir şeyler söyledi.

"Anlamıyorum," dedi.

"Şu halde Xosa'sınız öyleyse, umfundisi."

"Zulu'yum."

"Nereye gitmek istiyorsunuz, umfundisi?"

"Sophiatown'a, oğlum."

"Gelin benimle, size yolu göstereyim."

Bu yardıma minnet duyuyor, fakat korkuyor da. Zulu dilini kibar, fakat garip bir ağızla konuşan genç adamın, çantasını taşımak istemeyişine sevinmişti.

Işıklar yeniden yeşil yanınca genç adam karşıya geçmeye başladı. Yine önlerine koca bir otobüs çıktı, fakat adam hiç aldırmadan yürümeye devam edince, durdu. Güven veriyordu insana.

Yüksek yapıların altında nerelere gittiklerini aklında tutamamıştı, ama sonunda bir sürü otobüsün beklediği bir alana gelince de kolunda güç kalmamıştı.

"Kuyrukta bekleyeceksiniz, umfundisi. Bilet paranız var mı?"

Bu genç adama saygıyı, onu ne kadar beğendiğini göstermek istermiş gibi, hemen çantasını yere koyup, cüzdanını çıkardı. Kaç para gerektiğini sormaktan utandığı için bir pound çıkarttı.

"İsterseniz biletinizi ben alayım, umfundisi. Bu arada siz de sıranızı kaybetmemiş olursunuz."

"Teşekkür ederim," dedi.

Genç adam parayı alarak köşeye doğru gitti. Köşeyi dönerken Kumalo korkmaya başlamıştı. Sıra ilerledi. O da çantası elinde, sıra ile birlikte ilerledi. Tekrar tekrar ilerlediler. Hâlâ bileti gelmemişti. Sanki aklına birdenbire bir şey gelmiş gibi sırayı terk etti. Köşeye gidip baktı. Genç adamdan eser yoktu. Kendinde birisi ile konuşacak cesaret aradı, ilerde duran temiz giyimli yaşlıca adamın yanına yaklaştı.

"Bilet yeri nerededir, dostum?"

"Hangi bilet yeri, umfundisi?"

"Otobüs bileti almak için."

"Otobüs bileti otobüste alınır. Ayrı bilet gişesi yoktur."

Adam kibar birine benziyordu.

"Bir delikanlıya bir pound verdim," dedi rahip. "Bana gişeden bilet alacağını söylemişti."

"Sizi dolandırmışlar, umfundisi. Çevrede görebiliyor musunuz o delikanlıyı? Hayır, değil mi? Bir daha da göremezsiniz. Gelin birlikte gidelim. Nereye gidiyorsunuz, Sophiatown'a mı?"

"Evet Sophiatown'a. Misyonerler Yurduna."

"Sahi mi? Ben de Anglikanım. Birini bekliyordum, ama artık beklemeyeceğim. Sizi ben oraya götürürüm. Rahip Msimangu'yu tanıyor musunuz?"

"Evet, ondan bir mektup almıştım da."

Yeniden otobüs kuyruğunda yerlerini alıp, sıraları gelince bindiler. Otobüs karışık sokaklar içine, umursamazcasına daldı. Şoför hem sürüyor, hem de sigara içiyordu; böylesine cesarete hayran olmamak mümkün değildi. Hiç bitmeyecekmiş gibi gelen sokaklardan, ışıklardan, kimi zaman hızdan sağa sola yalpa vurarak, uzun zaman gittiler.

Küçük bir sokakta indiler. Yine de çevrelerinde binlerce insan vardı. İnsanlarla tıklım tıklım dolu bu sokaklardan geçip, uzun uzun yürüdüler. Yeni arkadaşı çantasını taşımasına yardım ediyordu, fakat ona güveni vardı. En sonunda, kapısı ışıklı bir evin önünde durup kapıyı çaldılar.

Kapıyı uzun boylu, rahip giysili genç bir adam açtı.

"Bay Msimangu size bir dost getiriyorum. Ndotsheni'den Rahip Kumalo."

"İçeri buyrun dostlarım. Sizinle tanıştığıma çok sevindim, Bay Kumalo. Bu Johannesburg'a ilk gelişiniz mi?"

Kumalo'da artık yüksekten konuşacak hal kalmamıştı. Sağ sa-

lim gelmiş, sıcak bir biçimde karşılanmıştı. Alçakgönüllülükle konuştu:

"Çok şaşkınım," dedi. "Arkadaşımıza çok şey borçluyum."

"İyi bir dost bulmuşsunuz. Büyük işadamlarımızdan ve kilisemizin iyi evlatlarından biridir Bay Mafolo."

Pek tabii ki hikâyesinin anlatılması gerekti, ilgi gösterildi, öğütler verildi.

"Sanırım acıkmışsınızdır Bay Kumalo. Siz de bir şey yemez misiniz Bay Mafolo?"

Bay Mafolo'nun işi vardı. Kapı kapandıktan sonra Kumalo geniş bir koltuğa çökerek, âdeti olmadığı halde uzatılan sigarayı aldı. Oda ışıklıydı. Adamı şaşkına döndüren kocaman kent artık dışarıda kalmıştı. Uzun Johannesburg yolculuğu sona ermiş, bu güven verici genç adama kanı ısınmıştı. Kuşkusuz zamanı gelince bu sağlıkla sona eren yolculuğun nedenini konuşacaklardı. Şu anda kendini rahat ve güvenli duymak istiyordu.

5

"Size yatacak iyi bir yer buldum, dostum. Bayan Lithebe adında yaşlı bir kadıncağızın yanında. Kendisi Msutu olduğu halde Zulu dilini iyi konuşur. Evinde bir rahip ağırlamaktan sonsuz gurur duyacaktır. Ucuz da. Haftalığı üç şilin. Yemeğinizi de Misyonerler Yurdunda yersiniz. İşte yemek çanı çalıyor, ellerinizi yıkamak ister miydiniz?"

Ellerini beyaz musluklarından sıcak ve soğuk su akan modern bir lavaboda yıkadılar. Havlular eski, fakat temizdi. İnsanın işi bitince bir düğmeye basıyor, sanki bir yeri kırılmış gibi birden içine sular doluyordu. İnsan önceden böyle şeyleri istememiş olsaydı korkudan ödü patlardı.

Sofranın kurulmuş olduğu odada, kimi beyaz, kimi kara, birçok rahiple tanıştı. Duadan sonra hep birlikte oturup yemek yediler. İlk başlarda çatal bıçak kullanmakta çok acemilik çektiyse de çevresindekiler gibi yaparak bunu da kolayca başardı.

Yanındaki pembe yanaklı İngiliz rahibi ona nereden geldiğini, oraların nasıl olduğunu sordu.

Kara bir rahip;

'Ben de Ixopo'luyum!" diye bağırdı. "Benim anam babam hâlâ Lufafa ovasında yaşarlar. Oraları nasıl şimdi?"

Onlara, bu uzak yerlerin geniş ovalarını, yüksek tepelerini anlatırken, duyduğu sevgi, sesinden anlaşılıyor olmalıydı ki, hepsi onu sessizce dinliyorlardı. Toprağın hastalığını, otlakların yok olduğunu, oraların yaşlılar memleketi olduğunu, analar ve çocuklar

memleketi olduğunu; mısır başaklarının insan boyuna bile erişemediğini; kabilelerin dağıldığını, yuvaların bozulduğunu, insanların çöktüklerini, nasıl yurtlarını terk ettiklerini, çoğunun hiç geri dönmediğini, çoğunun hiç mektup falan yazmadıklarını anlattı. Bunun yalnız Ndotsheni'de olmadığını; Lufafa, Imhlavini'de, Umkomaas'da, Umzimkulu'da hep böyle olduğunu anlattı. Fakat Gertrude ile Absalom hakkında tek söz bile etmedi.

Sonra hep birlikte toprağın hastalığından, ailelerin, kabilelerin yıkılmasından, evinden uzaklaşıp eski törelerini unutan, boş, anlamsız yaşamlar süren genç kız ve erkeklerden konuştular. Beyaz Johannesburg'luların kara suçtan nasıl korktuğunu anlattılar. Biri gidip Johannesburg Mail gazetesini getirerek ona başlığını gösterdi:

Yaşlı Karı Koca Issız Evlerinde Dövüldüler.

Dört Yerli Tutuklandı.

"Burada her gün böyle şeyler olur," dedi gazeteyi getiren adam. "Korkanlar yalnız Avrupalılar değil. Biz de burada, Sophiatown'da bile korkuyoruz. Daha geçenlerde bu çocuklardan bir çete, bir Afrikalı kıza saldırıp çantasını, parasını aldı. Evlerden koşup gelenler yetişmeselerdi ırzına bile geçeceklerdi."

Pembe yanaklı rahip;

"Bu Johannesburg'da çok şey öğreneceksiniz," dedi. "Yıkım yalnız sizin oralarda değil. Yine görüşelim sizinle bu konularda. Şimdi izin verirseniz gitmek zorundayım."

Herkes bir tarafa çekilince, Msimangu konuğunu kendi odasına çağırdı.

"Bizim konuşacak çok şeyimiz var."

Odaya girince, Msimangu kapıyı kapatıp koltuklara oturur oturmaz Kumalo;

"Sabırsız davranıyorsam bağışlayın, ama kız kardeşim hakkında sizden bir haber işitmeden rahat edemeyeceğim," dedi.

"Evet, doğru, eminim ki çok sabırsızlandınız," diye Msimangu

karşılık verdi. "Beni düşüncesiz sanıyorsunuz belki de. Fakat izin verirseniz size önce bir soru sormak istiyorum. Kız kardeşiniz Johannesburg'a niçin gelmişti?"

Bu soruya şaşırmasına karşın Kumalo;

"Kocasını aramaya gelmişti," dedi. "Madenlerde çalışıyordu kocası. Sözleşme süresi dolunca bir daha ne geri geldi, ne de bir haber yolladı. Kız kardeşim de küçük çocuğunu alarak onu aramaya geldi."

Msimangu'nun yanıt vermemesi üzerine, telaşla;

"Çok mu hasta?" diye sordu.

Msimangu, ciddiyetle;

"Evet çok, hem de çok hasta," dedi. "Fakat bu bildiğiniz hastalıklardan değil. Başka, daha kötü bir hastalık bu. Kız kardeşinizin ilkönce tek başına bir kadın olduğunu ve sonra da kardeşinin bir rahip olduğunu göz önüne alarak sizi çağırdım. Kocasını bulup bulmadığını bilmiyorum ama şu anda kocası yok yanında."

Kumalo'ya bakarak;

"Üstelik birçok kocası var demek daha doğru olacak," dedi.

Kumalo inledi:

"Tixo! Tixo!"

"Claremont'da oturuyor. Buraya yakın sayılır. Johannesburg'un en berbat yerlerinden biri. Polis çekildikten sonra sokaklarından içki akar. Hatta oraya gittiğinizde, yalnız içki kokusu duyarsınız."

Kumalo'ya doğru eğilerek;

"Ben de içerdim eskiden," dedi. "Ama babalarımızın yaptığı iyi içkilerden. Şimdi artık yeminliyim, hiç içmiyorum. Burada yapılan içki ise bizim halkımızın hiç bilmediği, alışmadığı şeylerden yapılıyor. İşte kız kardeşinizin mesleği bu içkiyi yapıp satmak. Sizden hiçbir şeyi saklamayacağım, bu benim için çok acı olsa da. Bu kadınlar para için önüne gelen erkekle yatarlar. Kız kardeşinizin evinde geçenlerde bir adam öldürüldü. Kumar oynar kavga ederler,

birbirlerini bıçaklarlar. Kız kardeşiniz birçok kez hapse de girdi bu yüzden."

Msimangu geriye yaslanarak masanın üzerindeki bir kitapla oynamaya başladı.

"Bu sizin için çok kötü bir haber," dedi.

Kumalo başını salladı.

Msimango sigara paketini uzattı:

"Bir tane yakar mısınız?" diye sordu.

Kumalo;

"Aslında hiç içmem," dedi.

"Bazen insanların sinirlerini yatıştırır. Fakat insanın içinde başka türlü bir sessizlik olmalı ki, bunu içince keyfini çıkarabilsin. Johannesburg'da ise bu huzuru bulmak çoğu zaman olanaksız."

"Yalnız Johannesburg'da mı? Her yerde böyle bu. Tanrı, bağışlama gücünü artık esirgiyor bizden."

Sanki konuşmalarını olanaksız kılan bir şey söylemişler gibi ikisi de sustu. Sonunda Kumalo;

"Çocuk nerede?" diye sordu.

"Çocuk da yanında. Fakat orası çocuk büyütecek bir yer değil. Sizi çağırmamın bir nedeni de bu zaten. Anasını kurtaramazsanız bile oğlunu kurtarırsınız belki."

"Nerede oturuyorlar?"

"Buraya yakın. Yarın götürürüm sizi."

"Benim bir derdim daha var."

"Bana açılabilirsiniz."

"Size açılmaktan onur duyarım."

Fakat bir şey söyleyemedi, konuşmaya çalıştıysa da ağzından sözcükler çıkmadı. Msimangu;

"Acele etme, kardeşim," dedi.

"Kolay değil, en büyük acımız bu."

"Oğlunuz mu? Yoksa kızınız mı?"

"Oğlum."

"Dinliyorum."

"Adı Absalom'du. O da kız kardeşimi aramaya gitti ve bir daha da dönmedi. Birkaç kez yazdı, hepsi o kadar. Anasının ve benim yazdığım mektuplar hep geri geldi. Şimdi sizin anlattıklarınızdan sonra daha da korkmaya başladım."

"Onu da bulmaya çalışırız, kardeşim. Belki de kız kardeşin onun hakkında bir şeyler biliyordur: Çok yorulmuşsunuzdur, şimdi izin verirseniz odanızı göstereyim?"

"Evet, en iyisi bu galiba."

Ayağa kalktılar. Kumalo;

"Benim âdetim kilisede dua etmektir," dedi. "Bana yolu gösterir misiniz?"

"Zaten yolumuzun üzerindedir."

Kumalo, alçakgönüllülükle;

"Belki benim için de dua edersiniz," diye mırıldandı.

"Seve seve ederim. Benim işim çoktur kardeşim, fakat sen burada kaldığın sürece benim ellerim senindir."

"Çok naziksiniz."

Sesindeki alçakgönüllülük Msimangu'yu çok etkilemişti.

"Hiç de nazik değilim," dedi. "Kendini beğenmiş ve günahkâr bir insanım. Fakat Tanrı elimden tuttu, o kadar."

Kumalo'nun çantasını aldı, yürümeye başladı. Kapıya gelmeden Kumalo onu durdurdu.

"Bir şey daha söylemek istiyorum."

"Dinliyorum."

"Burada bir de kardeşim var. O da uzun zamandır yazmıyor, John Kumalo. Marangoz."

Msimangu gülümsedi.

"Onu tanıyorum," dedi. "Vakti yoktur yazmaya. Ünlü bir politikacımızdır."

"Politikacı mı? Benim kardeşim mi?"

"Evet, hem de büyük bir politikacıdır."

Msimangu durakladı.

"Sizi daha fazla üzmek istemem," dedi. "Fakat kardeşinizin artık kiliseyle falan ilgisi kalmadı. Güney Afrika'yı Tanrı'nın yapmadığını, insanın yapması gerektiğini söylüyor."

"Çok acı bir yolculuk oldu bu, benim için."

"Haklısınız."

"Bazen düşünüyorum da korkuyorum; Piskopos bütün bu olanları duyarsa ne olur diye."

"Piskoposun durduramayacağı şeyler oluyor çevremizde. Bunları kim durdurabilir ki? Bu, böyle sürer gider."

"Nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsunuz? Nasıl bunların böyle süreceğini söylersiniz?"

"Böyle sürmelidir," dedi Msimangu ciddiyetle. "Dünyanın dönüşünü durduramazsınız ki. Dostum, ben Hıristiyanım. Yüreğimde beyazlara karşı nefret yok. Babamı içinde bulunduğu karanlık çağlardan çıkaran beyaz adam oldu. Sizinle içtenlikle konuşuyorsam, bağışlayın beni. Felaket, bir şeylerin yıkımında değil, bunların yeniden onarılamamasındadır. Beyaz insan kabileleri dağıttı. Benim inancıma göre de -yine affınızı dileyerek söylüyorum- bu, artık düzeltilemez. Fakat yıkılan şey, yıkılan yuvasından ayrı düşen adam, bunlar korkunç şeyler. Bu yüzden çocuklar suçlu oluyor, yaşlılar, beyazlar soyulup dövülüyor."

"Kabileleri dağıtmak beyaz adamın işine gelmişti," diye devam etti. "Fakat bu yıktıklarının yerine yeni bir şey kurmak işine gelmedi. Bu konuda uzun uzun düşündüm ve inandığım şeyi söylemeliyim ki, bütün beyazlar böyle değildirler. Yıkılanı yerine koymak için hayatlarını vermeye hazır beyazlar da vardır."

"Fakat ne yazık ki bunların da sayıları yeterli değil," diye devam etti. "Gerçek şu ki onlar da korkuyorlar. Bu ülkede egemen olan yalnızca korkudur."

Özür dilermiş gibi gülümsedi.

"Fakat şimdi bunları konuşacak zaman değil. Bunlar sabırla ve

sessizlikte konuşulur. Bu konularda Rahip Vincent'i konuşturmaya bakın. O beyaz bir adamdır ve söylenecek şeyleri söyler. Memleketimiz hakkında sorular soran pembe, çocuk yanaklı rahipten söz ediyorum."

"Hatırlıyorum."

"Bize çok az şey veriyorlar," dedi Msimangu. "Hiçbir şey vermiyorlar sanki. Haydi gelin kiliseye gidelim."

"Bayan Lithebe size bir dostumu getirdim. Rahip Stephen Kumalo."

"Hoş geldiniz, umfundisi. Odam küçük fakat temizdir."

"Eminim buna."

"Allah rahatlık versin, kardeşim. Yarın sabah yedide kilisede buluşalım mı?"

"Buluşalım."

"Oradan da yemeğe götürürüm sizi. Hoşça kal, kardeşim. Hoşça kalın, Bayan Lithebe."

"Güle güle, dostum."

"Güle güle, umfundisi."

6

Claremont uzak değildir. Hatta üçü yan yanadırlar; herkesin mülk sahibi olabileceği Sophiatown, Johannesburg Belediyesine bağlı olan Western Native Township ve gururlu kentin çöplüğü olan Claremont. Bu üç mahalle, batıda Newlands ve doğuda Westdene Avrupalı mahalleleri ile çevrilmiştir.

"Yazık," diye söze başladı Msimangu. "Ben ayrılık taraftarı değilim, ama yazık ki beyazlardan ayrı yerde oturmuyoruz. Tramvaylar kentin ortasından kalkıyor. Her arabanın yarısı Avrupalılara, yarısı da bize ayrılmış. Fakat genç çapulcuların çoğu bizi tramvaydan indiriyorlar. Bizim gençler de zaten bela arayıp duruyorlar."

"Resmi makamlar buna izin veriyor mu?"

"Hayır. Fakat her tramvayı da kontrol edemezler ya. Eğer bir olay çıkarsa, bunun nasıl başladığını kim anlayabilir; gerçeği kim söyler? Yazık ki ayrı yerlerde oturmuyoruz. Bak, şu karşıki yapıyı görüyor musun?"

"Görüyorum."

"İşte orası bizim gazetenin; Bantu Press'in olduğu yer. İçerde Avrupalılar da var ama, gazete orta yolu tutar, söylenmesi gerekenin hepsini söylemez. Kardeşin, Bantu Press'i tutmaz."

Konuşa konuşa Claremont'a gelmişlerdi; Kumalo, mahallenin yoksulluğundan, pisliğinden, birbiri içine girmiş evlerden şaşkına dönmüştü.

"Şu kadını görüyor musun, kardeşim?"

"Evet, görüyorum."

"İşte o içki satanlardan biridir. Johannesburg'da bizimkilerin en zengini olduğunu söylüyorlar."

"Peki bu çocuklar niçin okulda değiller?"

"Bir kısmı başıboşluktan, geri kalanı da babalarının ilgisizliğinden, fakat çoğu da okulların dolu olmasından."

Zambak sokağından geçerek, Sümbül sokağına saptılar. Sokak adları çok güzeldi burada.

"İşte burası, kardeşim. On bir numara. Yalnız mı gireceksin?"

"Yalnız girsem daha iyi olacak sanırım."

"Döneceğin zaman beni yanda on üç numarada bulursun. Orada bizim kiliseye devam eden iyi bir kadın var. İyi çocuklar yetiştirmeye çalışıyor kocasıyla. Güç iş. En büyük kızı evden kaçtı, Pimwille'de işsiz güçsüz biriyle yaşıyor. Kapıyı vur, dostum. Beni bulacağın yeri biliyorsun."

Evin içinden kahkahalar geliyordu. İnsanı ürküten kahkahalar. Belki gerçekten korktuğundan, belki de gerçekten kötü kahkahalar olduğundan. Bir kadın ve bir erkek sesi işitiliyordu. Kapıyı vurdu, kız kardeşi açtı.

"Ben geldim, kardeşim."

Hiç kuşkun olmasın, gözünde büyüyen korkudur, bu. Geri çekiliyor, kardeşine doğru gelmiyor. Arkaya dönerek işitemediği bir şeyler söylüyor. İskemleler yer değiştiriyor. Bazı şeyler çekiliyor. Kardeşine dönerek;

"Ortalığı toplattırıyorum, ağabey," diyor.

Karşı karşıya durarak birbirlerini süzüyorlar. Kumalo kaygılı, kadın ise ürkek. Geri dönüp odaya bakıyor. Kapanan bir kapı sesi duyuluyor.

"Gel içeri, kardeşim."

Ancak o an, ona elini uzatıyor. Eli soğuk ve nemli, cansız gibi.

Oturuyorlar. Kadın iskemlesinde sessiz oturuyor.

"Geldim," diyor Kumalo.

"İyi ettin."

"Hiç mektup yazmadın."

"Hayır, yazmadım."

"Kocan nerede?"

"Onu bulamadım, ağabey."

"Fakat mektup da yazmadın."

"Doğru yazmadım."

"Bizim kaygılandığımızı biliyor muydun?"

"Yazacak param yoktu."

"Bir pul paran da mı yoktu?"

Kadın yanıt vermiyor. Yüzüne de bakmıyor kardeşinin.

"Oysa senin zengin olduğunu işittim."

"Zengin değilim."

"Hapse girdiğini de işittim."

"Doğru."

Kadının gözlerinde bir kıvılcım çakıyor. Bir şey yapmalı, bu kadar sessiz durulmaz. Suçlu olmadığını söylüyor.

"Başka bir kadın vardı," diyor.

"Sen bu kadınla birlikte miydin?"

"Evet."

"Niçin böyle bir kadınla birlikte kalıyordun?"

"Başka yerim yoktu."

"Ona işinde de yardım ettin demek?"

"Çocuk için para gerekiyordu."

"Çocuk nerede şimdi?"

Kadın boş gözlerle çevresine bakıyor. Kalkarak avluya çıkıyor. Birine sesleniyor. Bir zamanlar o kadar tatlı olan sesinde şimdi yeni bir şeyler var. Kapının arkasından işittiği kahkahadan sezdiği yeni bir şey.

"Çocuğa haber saldım," diyor.

"Neredeydi ki?"

"Gelir şimdi," diye yanıtlıyor.

Gözlerinde huzursuzluk var kadının. Durmadan parmakları ile duvara vuruyor. Kumalo öfkesini tutamıyor, "Nerede yatacağım ben," diyor.

Kadının gözlerindeki korku kaçınılmaz şimdi. Tam kendini açığa vuracakken Kumalo artık sinirlerini tutamıyor:

"Beni rezil ettin," diyor hafif bir sesle. Bunu bütün dünyanın işitmesini istemiyor. "İçki satıcısı! Orospu! Çocuğunun nerede olduğunu bile bilemiyorsun. Üstelik kardeşin de din adamı, nasıl yapabilirsin bunu bize?"

Kadın işkence edilen bir hayvan gibi bakıyor ona.

"Seni götürmeye geldim" diyor Kumalo.

Kadın yere yığılarak ağlamaya başlıyor. Çığlıkları gittikçe yükseliyor. Hiç utanması yok.

"İşitecekler bizi," diyor aceleyle.

Hıçkırıklarını kısmaya çalışıyor kadın.

"Benimle geri dönmek istiyor musun?"

Başını öne sallıyor kadın.

"Johannesburg'u hiç sevmiyorum," diyor kadın. "Hastayım, çocuk da hasta."

"Bütün yüreğinle istiyor musun geri dönmeyi?"

Yine başını sallıyor. Hıçkırıyor da.

"Johannesburg'u sevmiyorum," diyor.

Korku dolu gözlerini kaldırınca, Kumalo'nun yüreği umutla çarpıyor.

"Ben kötü bir kadınım, ağabey. Geri alınacak bir kadın değilim ben."

Kumalo'nun gözleri yaşla doluyor. Kız kardeşine giderek onu yerden kaldırıyor. Yüreği acımayla dolu. Yüzünü okşuyor kız kardeşinin.

"Allah bağışlar bizi," diyor. "Ben kim oluyormuşum ki? Gel dua edelim."

Dizüstü çökerek, komşulara duyurmamak için hafif sesle dua ediyorlardı. Kadın, ağabeyinin yakarılarını aminlerle kesiyordu.

Kumalo duasını bitirince kadın coşkunca bir tavırla, kendisini suçlamaya, yalvarmaya başladı. Böylece barışmış olarak el ele verip oturdular.

"Şimdi senden bir şey isteyeceğim," dedi Kumalo.

"Söyle, ağabey."

"Bizim oğlumuzdan bir haber var mı?"

"Evet, ağabey. Johannesburg'da bir yerde çalışıyor, Sophiatown'da oturuyordu, ama yerini bilmiyorum. Fakat kimin bildiğini bilirim. Kardeşim John'un oğluyla senin oğlun hep birlikte dolaşırlar. Ondan haber alabilirsin."

"Peki gider onu görürüm. Şimdi gidip bakayım Bayan Lithebe'nin yanında sana da bir oda bulabilir miyiz? Çok eşyan var mı?"

"Çok bir şey yok. Bu masa, şu iskemleler, bir de yatak. Birkaç da tencere tabak filan. Hepsi o kadar."

"Onları taşıyacak birini de bulurum. Hazır olacak mısın?"

Daha büyücek bir kızın yanında içeri giriyordu küçük yeğeni. Üstü başı pis, burnu sümüklüydü. Parmağını ağzına sokmuş, iri gözleriyle dayısını süzüyordu.

Kumalo oğlanı kucağına aldı. Burnunu sildi, öpüp okşadı.

"Çocuk için çok iyi olacak," dedi. "Okulu olan, rüzgârların estiği bir yere gidecek."

Öğleden sonra bir kamyonla gelerek, komşuların meraklı bakışları altında kız kardeşini aldı. Komşular toplanmış yüksek sesle bu konuyu en ince ayrıntısına kadar konuşuyorlar, kimi onaylıyor, kimi o kente özgü kahkaha ile gülüyordu. Kamyon yüklenip de oradan ayrılınca derin bir soluk aldı Kumalo.

Bayan Lithebe onlara odalarını gösterdikten ve Kumalo da

Misyonerler Yurduna gittikten sonra, ana oğula yiyecek bir şeyler verdi. O gece duayı yemek odasında ettiler.

Kumalo kendini çok eskiden olduğu gibi neşeli ve ferahlamış hissediyordu. Johannesburg'a geleli henüz bir gün olmuş, kabile bir araya gelmeye, yuva ve ruh sanki onarılmaya başlanmıştı.

7

Bir zamanlar zengin olmasına karşın, Gertrude'un üstü başı pisti. Kumalo, onun başına giydiği siyah yağlı örgü şapkayı görür görmez utanç duydu. Parası kıt olduğu halde, kız kardeşine kırmızı bir fistanla, başına türban dedikleri bir şapka; oğlana da bir gömlek, bir kısa pantolon, bir kazak, iki de kalın mendil aldı. Cebinde, içinde on poundu olan postane defteri vardı. Bu parayı uzun zamandan beri karısıyla birlikte bir soba almak için biriktiriyorlardı. Ayda sekiz pound maaştan on poundu biriktirmek çok zaman ve sabır işiydi. Özellikle her zaman temiz siyah elbiseler giymek zorunda olan bir rahip için. Yakaları zamanla aşınmış ve sararmıştı, ama bir süre daha öyle kalacaktı. On pounda yazıktı ama, nasıl olsa ileride bozdurmak zorundaydı; trenler parasız insan taşımıyorlardı ya. Herhalde birkaç pound da Gertrude'un eşyalarını satınca ellerine geçecekti. Ne yazık ki, çok para getirdiği söylenen eski işinden bir şeyler biriktirememişti Gertrude.

İçerde Bayan Lithebe'ye yardım eden Gertrude'un hafif bir sesle şarkı söylemesini dinliyordu. Küçük çocuk bahçede bulduğu tahta parçalarıyla oynuyordu. Güneş parlıyor, bu büyük kentte bile var olan küçük serçeler bahçede uçuşuyor, ötüşüyorlardı. İşte sokağın başında da Msimangu görünmüştü. Kumalo karısına yazmakta olduğu mektubu bir kenara bıraktı. Karısına tren yolculuğunu, Johannesburg denilen koca kenti, parasını çalan genç adamı, Gertrude'u çabucak buluşunu, yeğenini anlatıyordu. Hepsinin de üstünde, bugün oğullarını aramaya çıkacaktı.

"Hazır mısın, dostum?"

"Hazırım. Karıma mektup yazıyordum."

"Öyle mi? Onu tanımadığım halde benden de selam yaz lütfen."

Birbiri arkasından bir sürü sokaktan geçtiler. Yokuş inip yokuş çıktılar. Dedikleri doğruydu anlaşılan. İnsan bir geçtiği yerden bir daha geçmeden, bütün hayatını burada yokuş inip çıkmakla geçirebilirdi.

"İşte kardeşinin dükkânı. Bak adı da burada yazılı."

"Evet gördüm."

"Ben de seninle geleyim mi?"

"Evet, sanırım daha iyi olur."

Kardeşi John bir iskemleye oturmuş, karşısındaki iki adamla konuşuyordu. Şişmanlamıştı. Elleri dizlerinde, bir kabile reisi gibi oturuyordu. Işık konuklarının arkasından geldiğinden, kardeşini tanıyamadı.

"İyi sabahlar kardeşim."

"İyi sabahlar efendim."

"İyi sabahlar, öz kardeşim, anamızın oğlu, iyi sabahlar."

John Kumalo karşısındakine dikkatle baktı, yüzüne yayılan bir gülümseme ile ayağa kalktı.

"Benim öz kardeşim. İnanılmaz bir şey bu! Ne arıyorsun Johannesburg'da?"

Kumalo öbür adamlara baktı.

"Bir iş için geldim" dedi.

"Eminim arkadaşlarım bizi bağışlayacaklardır. Kardeşim, anamın oğlu geldi."

İki adam ayağa kalktılar. Hoşça kalın, güle güle denildi.

"Rahip Msimangu ile tanışıyor musunuz kardeşim?"

"Onu kim tanımaz? Herkes Rahip Msimangu'yu tanır. Buyrun, oturun beyler. Birer çay içelim."

Kapıya giderek bir yere seslendi.

"Karın Ester nasıl, kardeşim?"

John Kumalo, sevimli sevimli, bilmişçesine gülümsedi.

"Karım Ester beni bırakıp gideli on yıl oldu," dedi.

"Ondan sonra yeniden evlendin mi?"

"Eh, kilisenin saydığı bir evlenme değil ama, iyi kadındır."

"Bize bunu hiç yazmadın, kardeşim."

"Hayır, nasıl yazabilirdim ki? Siz Ndotsheni'den, buradaki hayatı anlayamazsınız ki. Yazmamanın daha iyi olacağını düşündüm."

"Demek bundan dolayı bir daha bize hiç yazmadın?"

"Neden bu diyebiliriz. Güç, kardeşim güç. Gereksiz güçlükler..."

"Fakat anlayamadığım bir şey var. Niçin Johannesburg'da hayat değişik olsun?"

"İşte bunu söylemesi güç! İngilizce konuşursam gücenir misin? Bunları İngilizce daha iyi anlatabiliyorum."

"Öyleyse İngilizce konuş, kardeşim."

"Burada, Johannesburg'da bir deney geçirdim. Burası Ndotsheni gibi değil. Anlamak için burada yaşamak gerek."

Kardeşine baktı.

"Burada yeni bir şeyler oluyor," dedi.

Yerine oturmayarak garip bir sesle konuşmaya başladı. Odanın içinde dolaşıyor, pencereden sokağa bakıyor, tavana bakıyor, odanın köşelerine bakıyordu. Sanki buralarda ortaya çıkarılması gereken bir şey varmış gibi bakıyordu.

"Ndotsheni'de ben bir hiçim, kardeşim. Tıpkı senin de bir hiç olduğun gibi. Cahil bir insan olan kabile reisinin emrindeyim. O eğitim görmemiş bir adam olduğu halde, önünde eğilmeli, ona selam vermeliyim. Oysa burada, Johannesburg'da önemli bir adam, etkin bir insanım. Kendi işim var. İşler iyi gittiği zaman haftada on, on iki pound kazanırım."

Öne arkaya doğru sallanmaya başlamıştı konuşurken. Onlara değil de orada olmayan insanlara konuşuyordu sanki:

"Burada özgür yaşıyoruz demek istemiyorum. İnsanların olması gerektiği gibi özgür olarak yaşıyoruz demiyorum. Fakat hiç olmazsa reisten kurtulmuşum. Beyaz adamın köpeği olmaktan başka hiçbir işe yaramayan o yaşlı ve bilgisiz adamdan kurtulmuşum. O, beyaz insanın birarada tutmak istediği şeyi birarada tutuyor gibi göstermesi, bir aldatmacadan başka bir şey değildir."

Kurnazca, bilmiş bilmiş gülümsedi yine. Bir an için tekrar konuklarına doğru konuşarak;

"Fakat bu bir birarada tutma değil," dedi. "Bu sizin kabile toplumunuzun çözülmesidir. Yeni toplum burada, Johannesburg'da kuruluyor. Burada bir şeyler oluyor kardeşim."

Bir an durakladı.

"Sizleri aşağılamak istemem ama," diye devam etti, "Kilise de reis gibidir. Şöyle, şöyle, şöyle yapmalısınız. Yeni bir deney yapmaya özgür değilsiniz. İnsan sadık, boyun eğen ve alçakgönüllü olmalıdır. Yasalar ne olursa olsun, boyun eğmelidirler. Piskoposların yasalara karşı koydukları da olmuştur. Fakat elli yıldır karşı koydukları halde işler yine de günden güne beter olmaktadır."

Sesi tekrar yükselmişti. Yine orada olmayan insanlara karşı konuşuyor gibiydi:

"Burada, Johannesburg'da her şeyin canı madenlerdir," dedi. "Bu yüksek yapılar, bu görkemli kent meclisi, bu güzel evlerle dolu olan Parktown, bunların hepsi madenlerdeki altınlarla yapılmıştır. Avrupalılara ayrılan bu büyük hastane, ekvatorun güneyindeki bu en büyük hastane madenlerden çıkarılan altınlarla yapılmıştır."

Sesinde bir değişiklik olmuş, bir boğa ya da bir aslan sesi gibi yükselmişti sesi:

"Gidin bizim hastaneye," diyerek sürdürdü konuşmasını. "Halkımızın yerlerde yattığını görün. Fakat altını çıkaran onlardır. Günde üç şiline hem de. Transkei'den geliyoruz, Basutoland'dan geliyoruz, Bechuanaland'dan geliyoruz, karımızı, ailemizi geride bırakıyoruz. Yeni altın madenleri bulunduğu zaman da, bütün bu

çalışmamıza karşın daha fazla bir şey alan biz değiliz. Gazetelerde okursunuz, yükselen yine de beyazların hisse senetleridir. Yeni maden bulunca deliye dönerler. Daha çoğumuzu getirirler, kamplarda yaşamak, toprak altında üç şiline çalıştırmak için. Düşünmezler ki işte bir fırsat çıktı işçilerimize biraz daha fazla para verelim diye. Sadece, işte, daha büyük bir ev yapma, daha büyük bir araba alma fırsatı, diye düşünürler. Altın bulunması çok önemlidir derler, çünkü bütün Güney Afrika, madenlerin üzerine kurulmuştur, derler."

Homurdanmaya başlamıştı, sesi derinden, gök gürler gibi çıkıyordu:

"Fakat madenler üzerine kurulmamıştır," diye devam etti. "Bizim sırtlarımız üzerine, terimiz, emeğimiz üzerine kurulmuştur. Her bir fabrika, her tiyatro, her güzel ev, hepsi bizim tarafımızdan yapılmıştır. Reis ne bilir bunları? Burada Johannesburg'da bilinir bunlar."

Sustu. Konuklar da konuşmadılar. Çünkü sesinde insanı susmaya yönelten bir güç vardı. Stephen Kumalo da ses çıkarmadan oturuyordu. Bu karşısında gördüğü yeni bir kardeşti.

John Kumalo ona baktı.

"Piskopos da bunların yanlış olduğunu söylüyor, söylüyor ama kendi de kocaman bir evde oturuyor. Beyaz rahipleri de senden, beş-altı kere daha çok para alıyorlar," dedi.

Cebinden çıkardığı kocaman bir kırmızı mendille yüzünü silerek, yerine oturdu.

"İşte benim edindiğim deney bu," dedi. "Bunun için artık kiliseye gitmiyorum."

"Ve bunun için artık bize mektup yazmıyorsun?"

"Eh, bu bir neden olabilir."

"Bu ve karın Ester?"

"Evet, evet, bu ikisi herhalde. Bunları mektupla açıklamak çok güç. Burada törelerimiz bambaşka bizim."

Msimangu;

"Burada töre de var mı?" diye sordu.

John Kumalo ana baktı.

"Burada büyüyen, gelişen yeni bir şey var," diye yanıt verdi. "Kiliseden de reisten de güçlü bir şey. Bir gün göreceksiniz."

"Peki, ya karın? O niçin bıraktı seni?"

"Heh, he," diye bilmişçesine gülümsedi John Kumalo. "O benim deneyimi anlayamadı."

Msimangu soğuk bir sesle sordu:

"Yani evlilikte bağlılığa inanıyordu demek istiyorsunuz, değil mi?"

John ona kuşkuyla baktı.

"Bağlılık," diye tekrarladı.

Msimangu, onun, sorduğunu anlamamış olduğunu fark etti.

"Belki yine Zulu diliyle konuşsak daha iyi olacak" dedi.

John'un kalın boyun damarları kabarmıştı. Kimbilir ne acı sözler konuşulacaktı ama, Stephen Kumalo hemen araya girdi:

"İşte çay da geldi. Çok naziksin kardeşim."

Kadın kendileri ile tanıştırılmamıştı. Çayları dağıtıp gittiği zaman Kumalo, kardeşine;

"Seni can kulağı ile dinledim, kardeşim," dedi. "Söylediklerinin çoğu, gerek senin anlatış biçiminden, gerekse de gerçek olduğundan, beni üzdü. Şimdi de ben sana bir şey sormak istiyorum. Fakat önce haber vereyim ki Gertrude'u buldum, benimle birlikte Ndotsheni'ye gelecek."

"Bak bu da iyi bir haber. Yalnız bir kadın için yaşanacak yer değil Johannesburg. Ben de onu kandırmaya çalışmıştım ama, kabul etmedi, bir daha görüşmedik."

"Şimdi söyle bakalım, oğlum nerede?"

John'un gözlerinden huzursuz bir ifade geçti. Yine mendilini çıkardı.

"Herhalde benim oğlumla dost olduğunu işitmişsindir," dedi.

"Evet, böyle bir şey işittim."

"Bu gençleri bilirsin. Onları suçlamam aslında. Benim oğlum ikinci anası ile geçinemedi. Neden geçinemediler onu da bilmiyorum. Öz anasının oğulları ile de geçinemedi. Çok uğraştım onları barıştırmak için, ama boşuna. Sonunda evden ayrılacağını söyledi. İşi de iyi idi, bıraktım. Senin oğlun da onunla birlikte gitti."

"Nereye, kardeşim?"

"Tam olarak bilmiyorum. Alexandra'da bir oda tuttuklarını duymuştum. Dur bir dakika. Şimdi hatırladım. İkisi de bir fabrikada çalışıyorlardı. Dur hele telefon rehberine bir bakayım."

Uzandığı masanın üstünde Kumalo bir telefon gördü. Böyle bir şeye sahip olan bir adamın kardeşi olmaktan yüreği gururla kabardı.

"İşte, buldum. Doornfontein Tekstil Şirketi, Krause sokak, No. 14. Dur bir kâğıda yazayım, kardeşim."

Kumalo, çekinerek sordu:

"Acaba telefon edemez miyiz?"

Kardeşi bir kahkaha attı:

"Ne için," dedi. "Absalom Kumalo'nun orada çalışıp çalışmadığını sormak için mi? Kara insanlara böyle hizmetler yapmazlar, dostum."

"Zararı yok," dedi Msimangu. "Ellerim senindir, dostum."

Veda ederek sokağa çıktılar.

"İşte gördün," dedi.

"Evet gördüm."

"Burada büyük adamdır kardeşin John. Dükkânı hep insan doludur, hep böyle işittiğin gibi konuşurlar. Fakat onu asıl toplantılarda konuşurken dinlemeliymiş diyorlar. Onu, Dubula yı, bir de esmer bir adam olan Tomlinson'u. Bir boğa gibi konuşuyor, aslan gibi hırlıyormuş. Milleti çılgına çevirirmiş isterse. Fakat bunun için de yeterli kadar cesareti yok diyorlar. Sonunda hapis varmış çünkü."

"Bir şey daha söyleyeyim," diye Msimangu devam etti. "Söylediklerinin çoğu doğrudur."

Durdu, arkadaşıyla sakin ve içtenlikle konuşmaya başladı:

"Beyaz adam güçlü. Biz de onun kadar güçlü olmak istiyoruz," dedi. "Fakat kara insana güç ver, para ver, eğer baştan çıkaramazsan, büyük insandır o. Çok rastladım bunun örneklerine. Güç ve parayı, yanlışı doğruya çevirmek için ister o ve bir kez ele geçirince de bu güç ve paradan haz duyar. Şimdi özlemlerini yerine getirebilir, beyaz adamın içkisinden edinme yolları bulabilir, binlerin karşısında konuşup, onların alkışlarını toplayabilir. Bazılarımız gücümüz olunca, daha önce buna sahip olan beyaz adamdan öcümüzü alacağımızı sanır ve niyetimiz kötü olduğu için, biz de kötü oluruz. Ve gücün de yüreği yoktur. Fakat birçok beyazlar bu gücün aslını bilmediklerinden, bizim de elde etmemizden korkarlar onu."

Açıkladıklarını incelermiş gibi durakladı.

"Güç hakkındaki bu görüş doğru," dedi. "Bu güce sahip olan bir tek şey var: sevgi. İnsan sevdi mi, hiçbir güç aramaz. Bu yüzden de güçlüdür. Ben yurdumuz için bir tek kurtuluş umudu görüyorum. O da, kara insanın da beyaz insanın da ne güç, ne para peşinde koşmayarak, sadece yurtlarının iyiliğini düşünerek biraraya gelip birlikte çalışmalarıdır."

Bir an duraksadı ve sonra ağırbaşlılıkla sürdürdü konuşmasını:

"Yüreğimizde büyük bir korku var. O da bir gün onlar sevgiye döndükleri zaman, bizi nefrete dönmüş bulacaklardır. Fakat bu konuyla Doornfontein'a gidilmez," dedi. "Haydi acele edelim."

Karanlık ve ciddi sözcüklerin ağırlığını yüreğinde taşıyan Kumalo, sessizce onu izledi.

Beyaz adamlar onlara saygıda kusur etmedikleri halde Doornfontein'da başarı kazanamadılar. Msimangu beyazlarla çalışma yollarını bildiğinden, onlara yardımcı olup, Absalom

Kumalo'nun on iki ay önce oradan ayrıldığını saptadılar. Birisi, Absalom'un işçilerden Dhlamini adında biri ile arkadaş olduğunu hatırlatıp bu adamı çağırttı. O da Absalom'un en son Sophiatown'da End Street'te, Bayan Ndela adlı bir kadının evinde kaldığını bildiğini söyledi. Emin değildi ama, galiba evin numarası 105'ti.

Böylece Sophiatown'a döndüler ve gerçekten End Street 105 numarada Bayan Ndela'yı buldular. Çocukları etekleri arasında gizlenen bir kadın onları karşıladı. Absalom'un orada olmadığını, fakat bir süre önce ondan, orada bıraktığı eşyalarını isteyen bir mektup aldığını söyledi. Kumalo çocuklarla oynar, Msimangu da kadının kocasıyla konuşurken, kadın içi kâğıt dolu bir kutu çıkararak mektubu aramaya başladı. Kâğıtları ararken, kadının yorgun ve iyi yürekli yüzüne bakan Msimangu, onun bir an için Kumalo'ya yarı merak yarı acıma dolu bir bakış attığını sezdi. Kadın en sonunda mektubu bularak onlara adresi gösterdi: "Bayan Mkize eliyle, 23. cadde No. 79, Alexandra."

Hep birlikte bir çay içip kalktıkları zaman, dışarısı kararmıştı. Kadının kocası Kumalo ile dışarı çıkarken, Msimangu kadına;

"Niçin arkadaşıma acıyarak baktınız?" diye sordu.

Kadın gözlerini yere indirdi, sonra yine kaldırarak;

"O bir rahip," dedi.

"Eee?"

"Oğlunun arkadaşlarını beğenmiyordum. Kocam da öyle. Onun için bizim evi bıraktı gitti zaten."

"Anlıyorum. Daha kötü bir şey var mıydı ortada?"

"Hayır, ben bir şey görmedim. Fakat arkadaşlarını beğenmiyordum."

Kadının yüzü açık ve namusluydu, gözlerini de bir daha yere indirmemişti.

"İyi geceler, anacığım."

"İyi geceler, umfundisi."

Sokakta kocasına da veda ederek Misyonerler Yurduna doğru yola koyuldular.

"Yarın Alexandra'ya gideriz," dedi Msimangu.

Kumalo elini arkadaşının koluna koydu.

"Beni Johannesburg'a getiren nedenler hiç de sevindirici şeyler değil," dedi. "Fakat senin yanında çok mutluyum."

"Haydi, haydi," dedi Msimangu. "Acele edelim, yoksa yemeğe geç kalacağız."

8

Msimangu ile Kumalo, ertesi sabah kahvaltılarını Misyonerler Yurdunda ettikten sonra, otobüslerin geçtiği büyük, geniş yola çıktılar.

Msimangu;

"Burada her otobüs doğru otobüstür," dedi.

Kumalo, kendisinin yanlış otobüse binmek korkusu ile şaka edildiği için, gülümsedi.

"Bütün bu otobüsler Johannesburg'a gider," diye Msimangu sözünü sürdürdü. "Yanlış otobüse binerim diye korkma sakın."

İlk gelen otobüs onları Kumalo'nun parasını çaldırdığı alana götürdü. Bir sürü bekleşen insanların, otobüslerin arasından geçerek, Alexandra otobüslerinin kalktığı yere geldiler. Burada beklenmedik bir engelle karşılaştılar. Yanlarına gelen genç bir adam Msimangu'ya;

"Alexandra'ya mı gidiyorsunuz, umfundisi?" diye sordu.

"Evet, dostum."

"Biz sizlere engel olmak için burada toplandık, umfundisi. Zor kullanacak değiliz kuşkusuz. Zaten ileride gördüğünüz polisler buna izin vermezler. Biz sizi otobüse binmemeniz gerektiğine inandırmak istiyoruz. Bu otobüse şimdi binerseniz kara insanların çabasını zayıflatmış olursunuz. Bilet parası dört peniye inene kadar otobüse binmeme kararı aldık."

"Doğru, böyle bir şeyler işitmiştim."

Kumalo'ya döndü.

"Cahillik ettim, dostum," dedi. "Boykot etmiş olduğumuzu unutmuştum otobüsleri."

Kumalo, alçakgönüllülükle;

"Bizim işimiz aceleydi," diyecek oldu.

Adam saygıyla;

"Bu boykotun da çok acelesi var. Bilet paralarını altı peniye çıkardılar. Bu ise, günde bir şilin, haftada altı şilin eder. Oysa çoğumuz ancak haftada otuz beş, kırk şilin kazanıyoruz," dedi.

Kumalo sordu:

"Yolumuz uzun mu?"

"Çok uzun, umfundisi. Tam on bir mil."

"Yaşlı biri için gerçekten çok uzun bir yol."

"Sizin gibi yaşlılar bu yolu her gün yürüyorlar, umfundisi. Kadınlar, hastalar, hatta sakatlar, çocuklar bile. Sabahın dördünde başlıyorlar yürümeye, gecenin sekizi oluyor hâlâ yürüyorlar. Bir parça bir şey yiyip yattıklarında, gözleri bile kapanmadan tekrar kalkıp yürümeye başlıyorlar. Hatta midelerine biraz sıcak sudan başka bir şey girmeden yola düşüyor çoğu. Sizin bu otobüse binmenize engel olamam umfundisi. Fakat bu, uğrunda savaşım verilecek bir amaçtır. Eğer biz burada kaybedersek, yarın Sophiatown'da, Pimwille'de de artıracaklar bilet paralarını."

"Anlıyorum. Şu halde otobüse binmeyeceğiz."

Adam onlara teşekkür ederek başka bir yolcuya yaklaştı.

Kumalo;

"Çok tatlı bir konuşması var bu adamın," dedi.

Msimangu, sakin bir sesle;

"Ünlü Dubula budur işte," dedi. "Kardeşin John'un arkadaşı. Bağışla beni ama, dediklerine göre, Tomlinson'un aklı, kardeşinin sesi, bu adamın da yüreği varmış. Hükümetin korktuğu adam da bu zaten. Kendisi korkmuyor çünkü. Kendisi için hiçbir şey istemiyor. Bu otobüs işinde çalışmak için işini bıraktığını söylüyorlar.

Karısı da aynı şeyi Alexandra'daki otobüs durağında yapıyormuş."

"Gurur duyulacak bir şey bu. İnanılmayacak şeylerle dolu bir kentmiş bu Johannesburg."

Msimangu yerinerek;

"Bir süre öncesine kadar bütün bunlar kiliseye devam ederdi," dedi. "Artık uğramıyorlar bile. Kardeşinin söylediği gibi kilisenin, doğruyu söyleyen bir sesi var, fakat ortaya bir iş koyduğu yok. Eh, dostum, ne yapalım şimdi?"

"Ben yürümeye hazırım."

"On bir mil gidiş, on bir mil dönüş. Oldukça uzun bir yol."

"Zarar yok. Çok kaygılıyım bugün, dostum. Tek başına bir çocuk için iyi bir yer değil bu Johannesburg."

"Peki, yürüyelim öyleyse."

Kentin Avrupa mahallelerinden geçerek yürümeye başladılar. Twist sokağından geçip, Claredon alanına, oradan da Louis Botha caddesinden Orange Grove'a vardılar. Yanlarından geçen otomobil ve kamyon selinin sonu yoktu. Uzun bir zaman sonra yanlarında bir otomobil durdu, içinden beyaz bir adam başı uzandı:

"Nereye gidiyorsunuz?"

Msimangu, şapkasını çıkararak;

"Alexandra'ya, efendim," dedi.

"Ben de öyle tahmin etmiştim. İçeriye buyurun."

Bu çağrı çok değmişti doğrusu. Alexandra dönemecinde inerken minnetlerini bildirdiler.

"Yol uzun," dedi beyaz adam. "Otobüse binmediğinizi de biliyorum."

Yoluna devam etmesini seyretmek için durakladılar. Fakat adam ileriye gitmeyerek, tekrar Johannesburg'a döndü.

"İşte şaşılacak bir şey," dedi Msimangu.

23. caddeye yine de oldukça yol vardı. Birbiri arkasından sokakları geçerlerken Msimangu, Alexandra'nın Johannesburg sınır-

ları dışında olduğunu, burada siyahların mal mülk sahibi olabileceklerini anlatıyordu. Fakat sokaklar bakımsız, caddeler karanlıktı. O kadar çok yer sıkıntısı vardı ki, fırsat bulan bahçesinde birkaç oda yapıp, başkasına kiralıyordu. Bu odaların çoğu hırsız, haydut yatağı idi. Kaçak içki buralarda yapılır, orospular hep burada yaşardı.

"Burada durum o kadar kötüleşti ki," diye Msimangu anlatmaya devam etti. "Orange Grove'da, Norwood'da, Highlands North'da oturan beyazlar bütün bu mahalleyi kaldırtmak için imza topladılar. Geçenlerde bizim gençlerden biri, yaşlı bir beyaz kadının kolundan çantasını kapınca, kadın oraya yığılıp, kalp durmasından ölüverdi. Sonra yine buralara yakın bir yerde, tek başına yaşayan beyaz bir kadın, evine giren bazı gençlerimize direnmeye kalktı diye, kadıncağızı orada öldürüverdiler. Bazen beyaz erkek ve kadınlar, Pretoria yolunda ağaçlar altında, karanlıkta otomobillerinde otururlarken, bir kısım gençlerimiz onlara saldırıp soymaya kalktılar. Kuşkusuz bunların çoğu kötü kadınlar ama, onların bu durumları özellikle bizim kınayacağımız bir konu değil ki."

"Johannesburg'un öteki tarafında geçmiş bir olay geldi aklıma," diye devam etti. "Orada Potchefstroom yolunda, bir evde oturan bir arkadaşım vardır. Soğuk bir gece yarısı kapısının vurulduğunu işitiyor. İnip bakınca karşısında üstü başı çırılçıplak denecek bir beyaz kadın görüyor. Kadıncağız, elleriyle paramparça giysisinin arasından görünen soğuktan mosmor kesilmiş vücudunu örtmeye çalışıyormuş. Beyaz bir adam arabasına almış kadını ve bu hale getirince de -ki orada olmadığım için amacına erişip erişmediğini bilmiyorum- sokağa atmış, çekip gitmiş. Arkadaşımla karısı ona bir-iki parça giyecek bir şeyler uydurmuş, çay yapıp, kadını battaniyelerle sarmışlar. Çocukları uyanıp sorular sormaya başlayınca, arkadaşım onları kadının yanına sokmamış. Sonra, gece karanlığında, yakınlardaki bir beyaz çiftçinin evine gitmiş. Çiftçinin

köpekleri saldırgan, arkadaşım ise korkakmış. Fakat direnmiş; beyaz adam dışarı çıkınca olayı anlatmış. Ortalığı velveleye vermeden çözümlenmesi gereken bir iş olduğunu söylemiş. Beyaz adam arabasını çıkarmış, arkadaşımın evine gitmişler. Kadın minnetini parayla ödemek istemiş ama parası yokmuş. Arkadaşımla karısı, bunun parayla ilgisi olmayan bir iş olduğunu söylemişler. Beyaz adam arkadaşıma dönerek, hem de iki kez *'Jy is 'n goeie Kaffir'*, yani, 'Sen iyi Kaffir'sin demiş."

Msimangu çok duygulandığı için bu son tümceyi adamın dilinde söylemişti.

"Ben de çok duygulandım," dedi Kumalo.

"İşte sana bu imza toplanmasını anlatıyordum" diye Msimangu devam etti. "Beyaz dostlarımız bu konuda savaşıma karar verdiler. Alexandra'nın iyi yanlarının kötülüklerinden çok olduğunu söylediler. Bir insanın kendi toprağının olmasının, çocuklarını yetiştirecek bir evi, borusunu öttürebilecek bir yeri olmasının daha iyi olduğunu söylediler. Bir insanın doğduğu yerde değeri olduğunu ileri sürdüler. Allah ruhunu sükûna kavuştursun, Profesör Hoernle, bizim adımıza savaşım verenlerin en büyüklerindendi. Onu dinleyemediğin için üzgünüm doğrusu. Tomlinson'un zekâsı, kardeşinin sesi, Dubula'nın yüreği sanki birleşiyordu onda. Konuştuğu zaman ona yanıt verecek bir tek beyaz adam bulunamazdı. Şimdi bile o günü yaşıyormuş gibi hatırlıyorum. Buranın burası, oranın da orası olduğunu, bunları yerinden bir santim bile oynatmaya kimsenin gücü olmadığını söylerdi. Ne İngiliz, ne Afrikaner, onun söylediği şeyleri değiştiremezdi. Çok konuştum ama, aradığımız evin önüne de geldik işte, dostum."

Kapıyı genç bir kadın açtı. Onlara hoş geldiniz, demedi. Kaldı ki istediklerini söyleyince de içeri çekine çekine kabul etti.

"Demek çocuğun buradan gittiğini söylüyorsunuz, Bayan Mkize?"

"Evet. Gittiği yeri de bilmiyorum."

"Ne kadar oldu gideli?"

"Çok oldu, belki de bir yıl olmuştur."

"Yalnız mıydı, yoksa yanında arkadaşı var mıydı?"

"Evet, bir Kumalo daha vardı. Babasının kardeşinin oğlu. Birlikte gittiler."

"Nereye gittiklerini bilmiyorsunuz demek?"

"Çok yerlerden söz ettiklerini duydum. Ama bu gençlerin nasıl konuştuklarını bilirsiniz."

"Bu genç adam, bu Absalom, nasıl bir insandı?" diye Kumalo sordu.

Hiç kuşku yok ki kadının gözlerinde korku vardı. Hiç kuşku yok ki kendi gözünde de korku var şimdi. Burada, bu evde korku var şimdi.

"Kötü bir şey görmedim," dedi kadın.

"Fakat kötü bir şeyler hissettiniz, değil mi?"

"Hayır, böyle bir şey yoktu."

"Peki öyleyse, neden korkuyorsunuz?"

"Hayır korkmuyorum."

"Öyleyse neden titriyorsunuz?" diye sordu Msimangu.

"Üşüyorum da ondan."

Kadın onları asık bir yüzle inceliyordu.

"Peki, teşekkür ederiz," dedi Msimangu. "Hoşça kalın."

"Güle güle," dedi kadın.

Yolda Kumalo, dayanamadı:

"Ortada kötü bir şeyler dönüyor," dedi.

"Doğrusunu söylemeliyim dostum, ikimiz birden çok kalabalık ediyoruz. Şu soldaki sokağa sap, yokuşu çık, soğuk bir şeyler içecek bir yer bulacaksın orada. Beni orada bekle."

Kumalo, yüreği ağır bir yükün altında ezilerek yokuşa tırmanmaya başladı. Msimangu onu köşeye kadar götürdükten sonra

yeniden eve döndü. Kadın yine asık bir yüzle açtı kapıyı. Şimdi korkudan çok, aksilik vardı yüzünde.

"Polisten gelmiyorum," dedi Msimangu. "Hiçbir ilgim yok polisle. Olmasını da istemem. Bu yaşlı adam oğlunu bulamadığı için acı çekiyor."

"Çok yazık."

"Evet, çok yazık. Söylemek istemediğinizi söylemeden sizi bırakamam."

"Söyleyecek bir şey yok ki."

"Korktuğunuz için yok söyleyecek bir şeyiniz. Titremeniz de üşüdüğünüzden değil."

"Ya neden titriyorum peki?"

"İşte onu bilmiyorum. Öğrenene kadar da sizi bırakmayacağım. Eğer gerekirse, sonunda başka çarem olmadığı için polise bile giderim."

"Yalnız bir kadını güç bir duruma sokuyorsunuz."

"Oğlunu arayan yaşlı bir adam için de güç bir durum bu."

"Korkuyorum."

"O da korkuyor. Yoksa fark etmediniz mi korktuğunu?"

"Fark ettim, umfundisi."

"Öyleyse anlatın bana, bu iki genç nasıl bir hayat yaşadılar burada."

Fakat kadın konuşmuyordu. Gözlerinin içi korku doluydu. Nerdeyse gözyaşları boşanacaktı. Onu konuşturmanın güç olacağını düşündü Msimangu.

"Ben bir din adamıyım," dedi. "Sözüme inanmaz mısın?"

Fakat kadın yine de konuşmamakta direniyordu.

"İncil'in var mı?"

"Var."

"Öyleyse İncil üzerine yemin edeyim."

Kadın yine bir şey söylemeyince;

"İncil üzerine yemin edeyim," diye tekrarladı.

Kadın, konuşmamakta kararlı olarak, arka odaya gitti. İncil'le döndü.

"Ben bir din adamıyım," dedi Msimangu. "Hayat boyunca hep gerçeği söylemişimdir. Fakat sen istediğin, yaşlı bir adam da korktuğu için, şimdi bu kitabın üzerine yemin ediyorum ki, aradığımız yalnızca bir çocuktur. Sana bundan hiçbir kötülük gelmeyecektir. Tixo yardımcın olsun. Nasıl bir hayat yaşıyorlardı?" diye sordu.

"Gece yarıları bir sürü eşya ile geliyorlardı, umfundisi. Elbiseler, saatler, yiyecek gibi bir sürü şey."

"Üst başlarında hiç kan lekesi gördün mü?"

"Hayır, umfundisi."

"Neyse, hiç olmazsa bir avuntu bu. Peki, buradan niçin çıktılar?"

"Bilmiyorum, umfundisi. Yakalanacaklardı galiba."

"Ne zaman ayrıldılar buradan?"

"Aşağı yukarı bir yıl oldu, umfundisi. Demin de söylediğim gibi."

"Kitap üzerine yemin eder misin nereye gittiklerini bilmediğine?"

Kadın elini kitaba uzatınca, Msimangu;

"Peki, zarar yok," dedi.

Veda ederek, arkadaşının kendisini beklediği yere yollandı. Kadın arkasından seslendi:

"Şoför Hlabeni ile iyi arkadaştılar. Otobüs durağının oralarda oturuyor. Herkes tanır kendisini."

"Çok teşekkür ederim. Hoşça kalın, Bayan Mkize."

Arkadaşı meşrubatçının orada kendini bekliyordu.

"Yeni bir şey öğrendin mi?" diye yaşlı adam heyecanla sordu.

"Şoför Hlabeni diye bir arkadaşları varmış. Fakat önce izin verirsen şurada birkaç lokma bir şey yiyeyim. Sonra gider ararız."

Msimangu bir şeyler yerken, oradakilere şoför Hlabeni'yi nerede bulabileceğini sordu.

"İşte orda, arabanın içinde oturuyor," dediler.

Msimangu, taksinin yanına giderek, içerdeki adama;

"İyi günler, dostum," dedi.

"İyi günler, umfundisi."

"Johannesburg'a kaça gidersin? İki kişiyiz."

"Sizin için on bir şiline olur, umfundisi."

"Çok para bu."

"Başkaları on beş, yirmi şilin isterler."

"Arkadaşım hem yaşlı, hem de çok yorgun. Dediğin gibi olsun."

Şoför motoru çalıştırırken Msimangu;

"Absalom Kumalo diye birini bulmama yardım edeceğini söylediler senin," dedi.

Hiç kuşkunuz olmasın bu adam da korkuyordu. Msimangu onu kandırmakta çabuk davrandı.

"Başına bela açmak istemiyorum," dedi. "Sana yemin ederim ki, ne sana, ne de kendime bir bela arıyor değilim. Yanımdaki şu yorgun, yaşlı dost, o genç adamın babası oluyor. Ta Natal'den geldi buralara oğlunu bulmak için. Her başvurduğumuz yerde başka yerlere yolluyorlar. Adam da çok kaygılanıyor bundan."

"Evet, bu genci tanıyorum."

"Şimdi nerede olduğunu biliyor musun?"

"Orlando'da, Gecekondu Mahallesinde oturduğunu işitmiştim. Başka bir bilgim de yok."

"Orlando büyük bir yer," dedi Msimangu.

"Gecekondu Mahallesinin olduğu yer o kadar büyük değil, umfundisi. Onu bulmak güç olmasa gerek. Eğer orada ise tabii. Oralarda çalışan belediye memurları var. Onlardan birine sorabilirsiniz."

"Yardımına çok teşekkür ederim, dostum. Memurlar arasında tanıdıklarım var. Haydi binelim şimdi arabana."

Kumalo'yu çağırarak taksi ile döneceklerini söyledi. Alexandra'dan çıkıp Johannesburg yoluna girdikleri zaman akşam olmaya başlamıştı bile. Yol çok kalabalıktı.

"Bisikletleri görüyor musun, dostum? İşte bunlar işlerinden evlerine, Alexandra'ya dönen binlerce insan. Biraz sonra da boykot nedeniyle yürüyerek dönenleri göreceğiz."

Gerçekten de kısa bir süre sonra korkunç bir kalabalığın içine girdiler. Halk kaldırımlardan caddeye taşmıştı. Kimi yaşlı, kimi yorgun, bir kısmı da gerçekten söylendiği gibi sakattı. Fakat hepsi de şu son birkaç haftaki gibi, kararlı adımlarla yürüyorlardı. Beyazlardan çoğu arabalarını durdurup, karalardan bir kısmını alıyorlardı. Bir yol kavşağından geçerken, polisin böyle bir beyaz adamın arabasını durdurduğunu gördüler. Polis, adama, kara insanları taşıma izninin olup olmadığını soruyordu. Beyaz adam, para almıyorum ki, diyordu. Polis, fakat otobüs güzergâhında yolcu taşıyorsun, diye itiraz ediyordu. Adam da, öyleyse beni mahkemeye götür bakalım, dedi. Fakat tam o sırada yeşil ışık yandığından, konuşmanın sonunu dinleyemeden karşıya geçtiler.

"Böyle yaptıklarını duymuştum," dedi Msimangu. "Beyazların karalara yardım etmelerine engel olmak istediklerini duymuştum. Mahkemeye bile veriyorlarmış."

Hava iyiden iyiye kararmakta olan Alexandra'lıların ardı arkası kesilmiyordu. Hâlâ yoldan geçen arabalar duruyor, öncelikle yaşlıları, kadınları ve sakatları alıyorlardı. Kumalo'nun yüzünde başka memleketlerde rastlanmayan bir gülümseme vardı. Genel bir yerde, beyaz bir insanın kara bir insana yardım ettiğini gören bir yerlinin gülümsemesi. Kolay bir iş değildi bu çünkü. Çevresini seyre o kadar dalmıştı ki, Msimangu konuşunca irkildi.

"Anlamıyorum dostum, anlamıyorum."

"Neyi anlamıyorsun? Bu iyiliklerini mi?"

"Hayır. Onu düşünmüyorum bile."

Yerinden doğrularak göğsüne bir yumruk indirdi.

"Öyleyse mahkemeye götür beni!" dedi. Kumalo'ya bakarak bir yumruk daha indirdi göğsüne. "Beni mahkemeye götür öyleyse."

Kumalo ona şaşkın şaşkın bakıyordu.

"İşte anlayamadığım bu," dedi Msimangu.

9

Bütün yollar Johannesburg'a çıkar. Beyaz da olsan, kara da olsan bütün yollar yine Johannesburg'a çıkar. Ürün kötü ise, Johannesburg'da iş vardır. Eğer tarla yeniden bölünemeyecek kadar küçüldü ise, biri kalkıp Johannesburg'a gider. Gizlice doğması gereken bir çocuk varsa, Johannesburg'da gizlice doğar.

Kara insanlar Alexandra'ya, Sophiatown'a ya da Orlando'ya giderek oda kiralamaya ya da bir evin bir kısmını satın almaya çalışırlar.

"Kiralık odanız var mı?"

"Hayır. Hiç odam yok."

"Kiralık odanız var mı?"

"Hepsi tutuldu. Hiç boş yer yok."

"Kiralık odanız var mı?"

"Evet, kiralayabileceğim bir odam var. Ama kiralamak istemiyorum. Zaten topu topu iki odam var. Ona da altı kişi sığışmaya çalışıyoruz. Kızlarla oğlanlar da büyüdüler artık. Fakat okul kitapları para ile alınır. Kocam da hasta. İyi olduğunda da aldığı haftada otuz beş şilin zaten. Altı şilini kiraya gidiyor. Üç şilin de yol parasına. Bir şilin de adam gibi gömülelim diye gider. Bir şilin kitaplara, üç şilin de giyeceğe, ki yetmez. Bir şilin kocamın birasına, bir şilin de tütününe, ki bunlar hakkıdır zaten adamcağızın. Ne parasını boş yere harcar, ne kumarı, ne de kadın peşinden koşması vardır. Bir şilin kiliseye, bir şilin de hastalık parası dedin mi; kaldı mı bize on yedi şilin yemek parası altı kişiye? Hep açız işte. Evet, bir odam var,

fakat kiralamak istemiyorum. Kaç para verebilirsiniz ki?"

"Haftada üç şilin veririm."

"İdare etmez."

"Üç buçuk şilin öyleyse."

"Üç buçuk şilin mi? Gizlilik de karın doyurmaz ki. Çocuklar büyüdüğü zaman, insana gizlilik gerek ama, gizlilik karın doyurmaz ki. Peki, gel üç buçuk şiline."

Ev köhne değildir. Fakat dolmuş, taşmaktadır. İki odada on kişi. İki odanın tek kapısı var. Öyle ki, insan uyurken üstünden atlıyorlar girip çıkarken.

"Fakat çocukların kursaklarına az da olsa bir şeyler girecek. Belki de ayda bir, sinemaya gideceğiz."

Bu kadını beğenmedim, kocama bakışını da beğenmedim. Bu genci beğenmedim, kızıma bakışını da beğenmedim. Bu adamı beğenmedim, bana bakışını da beğenmedim, kızıma bakışını da.

"Özür dilerim, çıkmalısınız artık evimden."

"Gidecek yerimiz yok ki."

"Özür dilerim, ev çok dolu. Bu kadar insan bir çatı altında yaşayamıyor."

"Bir yer bulmak için adımızı yazdırdık. Bir ev bulana kadar bekleyemez misiniz?"

"Orlando'da beş yıldır bekleyip de sırası gelmeyenler var."

"Bizim arkadaşlardan biri bir ayda eve kavuştu."

"Evet, öylesini de işittik ama rüşvet vermek gerekiyormuş."

"Özür dilerim, evim çok dolu."

Evet, bu ev dolu, şu ev dolu. Herkes Johannesburg'a geliyor. Traskei'den, Free State'den, Zulu'lar, Swazi'ler, Shangaan'lar, Bavenda'lar, Bapedi ve Basuto'lar, Xosa ve Tembus'lar, Poda'lar, Fingo'lar, hepsi geliyorlar Johannesburg'a.

Bu kadını beğenmedim. Bu genci beğenmedim. Bu adamı beğenmedim. Özür dilerim, evimden çıkmalısınız artık.

"Bir hafta daha. Hepsi hepsi bir haftacık."

"Peki, yalnızca bir hafta daha kalın bakalım."

"Kiralık odanız var mı?"

"Hayır."

"Kiralık odanız var mı?"

"Ne yazık ki hepsi dolu."

"Kiralık odanız var mı?"

Evet, kiralık odam var, ama vermek istemiyorum. Kocaları ayartan kadınlar, karıları ayartan erkekler gördüm. Kızları ayartan gençler, gençleri ayartan kızlar gördüm. Fakat kocam haftada otuz beş şilin kazanıyor.

"Peki biz evsiz barksız olanlar ne yapacağız?"

"Beş yıl bekliyorsun, sonunda ne kazanıyorsun ki. Bir adım bile ilerlemiyorsun."

"Orlando'da bizim gibi, başkalarının evinde yaşayan on bin kişi varmış diyorlar."

"Dubula'nın dediğini duydunuz mu? Kendi evimizi kendimiz yapmalıymışız."

"Nereye yapacakmışız bu evleri?"

"Dubula, tren yolunun yanındaki düzlüğe yaparsınız, diyor."

"Ne ile yaparmışız?"

"Ne bulursak onunla. Çuvalla, ağaçla, otla, bambu ile."

"Ya yağmur yağdığı zaman ne olacak?"

"*Siyafa*. Ölürüz."

"Hayır, hayır. Yağmur yağdığı zaman bize ev yapmaya mecbur kalırlar."

"Delilik bu. Ya kışın ne yaparız sonra?"

Bir ev için altı yıl bekleyiş. Tıka basa dolu evler. Daha da çok doluyor her gün. Millet Johannesburg'a akın ediyor. Avrupa'da, Kuzey Afrika'da savaş varmış. Onun için bu ev kıtlığının önü alınamıyormuş.

"Benim sıram geldi mi?"

"Hayır, daha gelmedi."

"Adımın listede olduğuna emin misin?"

"Evet, listede yazılısın."

"Peki, numaram kaç?"

"Emin değilim ama, altı bin filan olacak."

Listede altı bininci insan. Yani hiç ev sahibi olamayacağım demektir. Oturduğum yerde de daha fazla kalamam. Soba için kavga ettik. Çocuklar yüzünden kavga ettik. Adamın bana bakışını da beğenmiyorum. Tren yolunun yanında düzlük var. Ama, ya yağmur? Ya kar? On-on beş gün sonra hepimiz oraya gitmeliymişiz, diyorlar. Bütün tahtaları, çuvalları, tenekeleri, sırıkları toplayıp, hep birlikte gitmeliymişiz. Haftada bir şilin ödersek, komite çöpümüzü kaldıracak, helalar inşa edilecekmiş. Hastalıktan da korunurmuşuz böylece. Ama yağmurdan ne haber? Kardan ne haber?

"Benim sıram geldi mi?"

"Hayır, daha gelmedi."

"Fakat iki yıldır sıradayım."

"Daha yeni sayılırsın öyleyse."

"Doğru mu, eğer para..."

Fakat adam dinlemiyor ki bunları. Başkasını yanıtlamaya başladı bile. Arkamdan başka bir adam gelip, beni şaşırtan şeyler söylüyor.

"Ne yazık ki ev yok, Bayan Seme," diyor. "Fakat bu gece karımla birlikte size komitenin çalışmalarından söz etmek isterdik. Bu gece gelsinler, dedi karım. Evimizi biliyorsunuz. Kilisenin yanında 17852 numara. Bakın, işte yazdım bile numarayı. İyi günler, Bayan Seme."

Yanıt vermeye çalıştığım zaman ortadan kaybolmuş olduğunu görüyorum.

"Şaşkına çevirdi bu adam beni. Karısı da kim ola ki? Ben böyle birini tanımıyorum ki. Hem ne komitesi? Benim komiteden falan haberim yok ki."

"Ne de saf kadınsın ha. Ev bulmak için kaç para rüşvet vereceğini konuşacak seninle."

Giderim öyleyse. İnşallah çok para istemez. Haftada otuz beş şilinden ne verebilirim ki? Ama başımızı sokacak bir yer gerek. Oturduğumuz yerde korkuyorum. Bir sürü genç gelip gidiyor. Ne çalıştıkları var, ne de uyudukları. Çevrede pek çok giysi var, hem de iyi giysiler, beyazların giyecekleri. Bir gün bir bela gelecek başlarına. Kocamla ben böyle bir işe girmek istemeyiz. Ne yapıp edip bir ev sahibi olmalıyız.

"Beş pound çok para. O kadar parayı nerden bulayım?"

"Bir ev için çok değil beş pound, Bayan Seme."

"Nee? Adımı listenin başına çıkarmak için çok para değil mi beş pound?"

"Fakat çok tehlikeli bir iş bu. Avrupalı başkan, listede değişiklik yapana ağır ceza verileceğini söyledi."

"Özür dilerim, bu parayı veremem."

Odadan çıkmadan, adamın karısı içeri giriyor. "Bir yanlışlık olacak kocacığım," diyor. "Bu kadını tanımıyorum. Komiteden değil o."

"Ooo! Özür dilerim, karıcığım. Özür dilerim, Bayan Seme. Ben sizi komiteden sanmıştım. Hoşça kalın, Bayan Seme."

Fakat ben hoşça kalın demiyorum onlara. Hoşça kalsınlar ya da kalmasınlar, umurumda bile değil. Yorgun ve yalnızım. Ah, kocacığım, niçin kendi halkımın topraklarını bırakıp geldik buralara? Orada çok şeyimiz yoktu, ama yine de buradan iyi idi. Yemeği-

miz çok değildi, ama hep birlikte paylaşırdık. Herkesin yoksul olduğu yerde yoksulluk o kadar kötü şey değil. Ne güzeldi o nehir kıyısı, bir yandan çamaşırını yıkar, bir yandan da esen rüzgârda serinlerdin. Bugünden sonra iki haftamız var, kocacığım, taşınma gününe. Haydi gel, kocacığım, biz de tahtaları, çuvalları, tenekeleri alıp gidelim. Beğenmiyorum kaldığımız bu evi.

Baragwanath Hastanesi'nde kalaslar var, inşaattan kalma. Gidelim bu gece alalım onlardan. Islahhanede inşaattan artan teneke parçaları var, tuğlaların üstüne örtüyorlar. Gidelim onlardan alalım bu gece. Nancefield istasyonunda üst üste yığılmış çuvallar var. Gidelim onlardan alalım bu gece. Crown madenlerinde ağaçlar var. Gidelim bu gece keselim birkaç tane gizlice.

Bu gece Orlando'da çok iş var. Bütün evlerde ışıklar yanıyor. Ben demirleri taşırım. Sen, çocuğu taşı. Oğlum, sen şu iki sırığı; küçük, sen de tren yolunun kenarına taşıyabildiğin kadar çuval al getir. Çoğu varmışlar bile oraya artık. Kazma, kürek sesleri, çekiç sesleri geliyor. İyi ki hava sıcak, yağmur yok. Teşekkür ederiz, Bayan Dubula, çok hoşnutuz. Teşekkür ederiz, Bay Dubula, buyurun işte komiteye bir şilin.

Gecekondu Mahallesi bir gecede kuruldu. Millet sabah uyanınca şaşıracak. Çuvallar arasında dumanlar yükselmeye başlamış, birkaçının bacası bile var. Kliptown karakolunun oralarda bir baca vardı yerde, enayi miyim, aldım geldim hemen.

Bir gecede kuruldu Gecekondu Mahallesi. Gazeteler hep bizden söz ediyorlar. Büyük sözler ve büyük resimler. Bak işte şu evin yanında duran kocam işte. Ne yazık ki ben geç kaldım, resmim çıkmadı. Gecekonducu diyorlar bize. Gecekonducuyuz tabii. Bu koca mahalle, bu çuvaldan, tahtadan, tenekeden mahalle hep bizim. Ne kira var, ne bir şey. Sadece komiteye bir şilin.

Bir gecede kuruldu Gecekondu Mahallesi. Çocuk çok kötü ök-

sürüyor, alnı ateşler içerisinde. Çıkarmak istemiyordum dışarı ama, ne yapalım taşınmak gerekiyordu. Çuvallar arasından rüzgâr giriyor. Yağmur yağınca ne yapacağız? Ya kışın? Uyu yavrum, uyu. Anan yanında korkma. Uyu yavrum, uyu, öksürme artık. Bak, anan yanında, korkma.

Çocuk çok kötü öksürüyor. Alnı yanıyor, yanıyor. Sus, yavrum, anan yanında işte. Dışarda kahkahalar, şakalar işitiliyor. Kazma sesleri, çekiç sesleri, hiç bilmediğim dillerden bağrışmalar. Sus, yavrucuğum, senin doğduğun yerde güzel bir vadi vardı. Taşlar üzerinde şarkı söyleyerek akardı dereler, rüzgâr insana ferahlık verirdi. Sığırlar su kenarına gelir, serinlerdi. Sus, yavrum sus. Oh, Tanrım, iyileştir yavrumu. Hepimize acı Tanrım. Ey İsa, şefkatini esirgeme üstümüzden. Acı bize, beyaz adam!

"Doktor nerede, Bay Dubula?"

"Sabaha bulacağız doktoru. Parasını komite verecek, merak etmeyin."

"Fakat çocuk çıkmaz sabaha. Kan geliyor, bakın."

"Sabaha az kaldı zaten."

"Çocuğun sonuna da az kaldı. Yürek korku ile atarken vakit geçmez ki. Şimdi çağıramaz mıyız acaba, Bay Dubula?"

"Çalışacağım, kadınım. Şimdi gidip arayacağım."

"Sağ olun, Bay Dubula."

Dışarıda ateş yakmışlar, çevresinde şarkı söyleyip dans ediyorlar. *Nkosi sikeleli Afrika*'yı söylüyorlar: "Tanrı Afrika'yı kurtarsın." Bu benim olan Afrika'yı kurtarsın. Sus, yavrum, sus artık. Doktor niçin gelmiyorsun?

"Doktoru çağırttım, kadınım. Komite bir araba yolladı onu getirmek için. Kara bir doktor. Bizden biri."

"Çok teşekkür ederim, Bay Dubula."

"Dışardakilere susmalarını söyleyelim mi, kadınım?"

"Zararı yok, işitmiyor ki."

Belki de beyaz doktor olsa daha iyiydi. Fakat hele bir doktor olsun da. Ne fark eder sanki kesilirse bu yabancı memleketin gürültüleri? Korkuyorum, kocam, korkuyorum. Ellerimi yakıyor alnı çocuğun.

Artık doktora da gerek kalmadı. Ne beyazı ne karası işe yaramaz artık. Ey benim isteğimin meyvesi yavrucuğum. Yumuşacık yanaklarını okşamak ne kadar da hoştu. Minnacık ağzının süt emerken verdiği haz ne tatlıydı. Kadının yazgısı böyledir işte. Böyledir kadınların yazgısı. Taşımak, doğurmak, büyütmek ve yitirmek.

Beyazlar Gecekondu Mahallesine geldiler. Resimlerimizi çektiler, filmlerimizi çektiler. Gelip baktılar bu kadar insana ne yapabilirler diye. Zavallıcıklar yağmurda ne yapacaklar? Ya kışın ne yapacak zavallılar? İnsanlar geldi, makineler geldi, bizlere evler yapmaya başladılar. Akıllı adam şu Dubula, sonunun böyle olacağını söylemişti bize. İnşaata başlar başlamaz dört bir yandan kara insanlar dolmaya başladı. Pimwille'den, Alexandra'dan, Sophiatown'dan gelip gecekondularını kurdular. Beyazlar yine geldiler. Fakat bu kez acıdıklarından değil. Polis gelip, son yerleşenleri kovdu. Kovdukları arasında Orlando'dan gelenler de vardı. Bırakıp gittikleri evlerine döndüler bunlar. Ama ya dolu buldular, ya da alınmadılar oralara; açıkta kaldılar.

Gecekondu Mahallesinde oturmaktan utanmamalısın. Gazete-

lere geçti bizim mahalle. Bak, evin yanında duran kocam işte. Burada birinde bir Durban gazetesi var, onda da kocam evin yanında duruyor. Artık adresini Gecekondu Mahallesi diye verebilirsin. Sadece Gecekondu Mahallesi demek yeter. Herkes biliyor yerini artık. Komitenin verdiği numarayı da söyledin mi yeter.

Yağmurda ne mi yapacağız? Kışın mı? Şu tepedeki evlere bak bir kez. Daha bitmedi ama damları kapanmış artık. Bir gece oraya taşınacağız, yağmurdan da kıştan da korunacağız, o kadar.

10

Kumalo, Gecekondu Mahallesine gitmek için Msimangu'nun gelmesini beklerken Gertrude ve çocuğuyla oturuyordu. Daha çok, küçük, ciddi bakışlı oğlanla ilgilenmekteydi. Kız kardeşi doğduğu zaman çoktan yirmi yaşını aşmış olduğundan, aralarında hiçbir zaman büyük bir yakınlık olmamıştı. Kendisi, saçları kırlaşmış, ağırbaşlı, kuşkusuz biraz da sıkıcı bir din adamıydı. Kız kardeşine gelince, o daha genç bir kadındı. Onunla Johannesburg da olup biten bu karışık şeyleri de konuşamazdı. Kendini şaşırtan ve üzen bu şeyler arasında kız kardeşi işini ve yaşantısını kurmuştu.

Memleketinde ilkokulun beşini bile bitirmemiş bir kadın için gerçekten de anlaşılmaz şeyler dönüyordu burada. Kadın, ona karşı terbiyeli davranıyor, rahip olan ağabeyine karşı saygıda kusur etmiyordu. Hep günlük konular üzerinde konuşuyorlardı. İlk karşılaştıkları gün yerlere kapanarak ağladığı konuları hiç konuşmamışlardı bir daha. Bayan Lithebe ile kadın kadına konuşuyorlar, günlük işlerini yaparken şarkı bile söylüyorlardı.

Bundan dolayı Kumalo vakit geçirmek için çocukla uğraşıyordu. Çocuğa ucuz birkaç tahta oyuncak almıştı. Oğlan bütün gün bunlarla oynuyordu. Kumalo, elini çocuğun gömleğinden içeri sokuyor, sıcak sırtını okşuyor, gıdıklıyor, güldürene kadar ıncıklıyordu. Ona, doğduğu büyük vadiyi anlatıyor, ırmakların, tepelerin adlarını sayıyor, gideceği okulu, Ndotsheni'nin üstündeki tepeleri saran sisleri anlatıyordu. Çocuk, bunlardan hiçbir şey anlamadığı halde, uyumlu adları garip bir sessizlik içinde dinliyor, koca gözlerini hiç ayırmadan dayısına bakıyordu. Bu, dayısı için doyul-

maz bir zevkti. Bu büyük kentte yaşadığı yerlerin özlemini çekmeye başlamıştı artık. Bazen anlattıklarını duyan Gertrude, gelip kapının dibinde duruyor, doğduğu yerlerin güzelliğini sessizce dinliyordu. Bu, Kumalo'nun duyduğu zevki artırıyor, arada bir kız kardeşine, hatırlıyor musun diye soruyordu. O da, hatırlıyorum, diye yanıtlıyor, kendine soru sorulunca çocuk gibi seviniyordu.

Kumalo nun aklına ansızın oğlu geliyor ve bir an içinde o adları uyumlu tepeler acımasız güneş altında kavruluyor, ırmaklar kuruyor, zayıf davarlar kızıl toprak üzerinde isteksizce dolaşıyorlardı. O zaman orası, yaşlı kadınlar, analar ve çocuklar ülkesine dönüşüyor, her evden birkaç kişi eksilmiş oluyordu. Sesi zayıflıyor, kayboluyor, sonunda da susup düşünceye dalıyordu.

Belki bundan, belki de çocuğu eliyle sıkıştırdığından, çocuk, tılsım bozulmuş olarak, kucağından inmek, yine oyuncaklarıyla oynamak istiyordu. Bu beklenmedik acıyı geçirecek bir şey ararmış gibi düşünürken aklına karısının hayali geliyor, eski arkadaşlarını, okula giderken kiliseye uğrayan çocukları hatırlıyordu. Bunlar öylesine kutsal anılardı ki, bunları düşünürken acısı hafifliyor, geçiyordu.

Ölümlü hayatın gizlerini kim bilebilir ki? Bu yıkımlar dünyasında avunmanın neden varolduğunu kim bilebilir ki? Tanrı'ya şükürler olsun ki, acı çeken bir yüreği ferahlatan böyle sevgili bir kimse var. Tanrı'ya şükürler olsun ki, bir tepenin adında bu uyum var, bir ırmağın adı insanın acılarını dindirebiliyor. O ırmak artık akmıyor olsa bile.

Evet, ölümlü hayatın gizlerini kim bilebilir? Niçin yaşadığımızı, savaştığımızı, öldüğümüzü kim bilebilir? Çevremizde her şeyin yıkılıp döküldüğü bu zamanlarda bizi yaşatan, savaşıma zorlayan nedir? Niçin bir çocuğun sıcak teni insana huzur veriyor, insanın kendi çocuğu kaybolup da bulunmadığı zaman? Akıllı adamlar, anlaşılması güç kitaplar yazıyorlar. Fakat hayatımızın bu amacını, bütün çabamızın bu sonunu insanın aklı almaz ki. Ey Tanrım, bı-

rakma beni. Ölüm ânında bile korkmayacağım. Sen yanımda olursan...

Kapıda Msimangu görününce ayağa kalktı. Aramaya başlama zamanı gelmişti.

"İşte, Gecekondu Mahallesi burası, dostum."

Burada bile, bu yoksulluk içinde yüzen evlerin aralarındaki dar sokaklarda bile oynayan, gülen çocuklar vardı. Birkaç teneke, birkaç kalas, yıkık bir evden artakalmış eski bir kapı, çuvallar. Çatlaklardan dumanlar yükseliyor, yemek kokuları, insan sesleri. Ölen, doğan, okulda başarılı olan, hapiste yatanlardan söz eden insan sesleri... Memlekette kuraklık var, güneş ateş gibi ışıklarını yağdırıyor bulutsuz göklerden. Fakat ne yapacaklar yağmurlar başladığı zaman? Ne yapacaklar kış bastırınca?

"Çok üzücü bir görüntü bu."

"Şu yandaki yapıya bak. Uzun yıllar hiçbir şey yapılmamıştı buraya. Belki de sonu iyi gelir. Dubula'nın eseri bütün bunlar."

"Bu Dubula da her yere yetişiyor."

"Öyledir. Bak. İşte bizim hastabakıcılardan biri geçiyor. Nasıl, kırmızı beyaz üniforması, beyaz kepi ile güzel görünüyor mu?"

"Evet."

"Beyazlar yetiştiriyor bunları. Bazı şeylerde ne kadar ilerledik. Bazılarında durduk. Bazılarında da geriliyoruz, şaşılacak şey. Ama, bu hastabakıcılık işinde beyazlardan çok dostumuz var. Witwaterstrand'daki Avrupalı üniversitesinde, kendi insanlarımızdan doktor yetiştirmek istediğimiz zaman kıyamet koptu. Ama dostlarımız buna aldırış etmediler. Şimdi kendi üniversitemiz olana kadar orada okuyacaklar. İyi sabahlar, kızım."

"İyi sabahlar, umfundisi."

"Çoktandır burada mı çalışıyorsun, kızım."

"Evet, umfundisi."

"Absalom Kumalo diye birini işittin mi acaba, kızım?"

"Evet. Böyle birini tanıyorum. Ama şimdi burada değil. Yine de size oturduğu yeri göstereyim. Hlatshwayos'ların yanında yaşıyordu. Şu ileriki taşlık araziyi görüyor musunuz? Hani küçük bir çocuk duruyor?"

"Evet."

"İşte onun arkasında bacasından duman çıkan bir ev var."

"Evet, gördüm."

"İşte o sokaktan aşağı inin. Hlatshwayos'lar orada, yemek yediğiniz elinizden yana, üçüncü ya da dördüncü evde oturuyorlar."

"Teşekkür ederim, kızım."

Kadın o kadar iyi tanımlamıştı ki, hiç güçlük çekmeden buldular evi.

"İyi günler, anacığım."

Temiz yüzlü, güzelce bir kadın onlara dostça gülümsüyordu.

"İyi günler, umfundisi."

"Absalom Kumalo adında birini arıyoruz."

"Benim yanımda oturuyordu, umfundisi. Gidecek yeri olmadığından acıyıp buraya almıştık. Ama sonra gelip aldılar buradan. Duyduğuma göre ıslahhanede imiş şimdi."

"Islahhanede mi?"

"Evet, askerlerin kışlası arkasındaki büyük okulda. Uzak değildir buraya."

"Teşekkür ederim, anacığım. Hoşça kal. Haydi gel, dostum."

Hiç konuşmadan yürümeye başladılar. İkisinde de konuşacak hal kalmamıştı. Yol dümdüz olduğu halde Kumalo sendeleyince, Msimangu onun kolunu tuttu.

"Metin ol, kardeşim."

Arkadaşına baktı. Kumalo'nun gözleri yere çevrilmişti. Msimangu onun yüzünü göremediği halde, yere düşen gözyaşlarını fark etti. Kolunu sıkarak;

"Metin ol, kardeşim," dedi.

"Artık cesaretimin kalmadığına inanasım geliyor."

"Bu ıslahhaneyi biliyorum. İngiliz rahip orasını çok övüyordu. Doğru yola dönmek isteyen çocuklara çok yardım ediyorlarmış. Onun için, metin ol."

"Ben bundan korkuyordum, zaten."

"Ben de."

"Ben senin ilk ne zaman korktuğunu biliyorum. Alexandra'daydı değil mi? Hani beni yollayıp, sen kadınla konuşmak için geri döndüğün zaman?"

"Senden bir şey saklayamadığımı görüyorum."

"Akıllı olduğumdan değil bu. Yalnızca bir baba olduğumdan.

Gecekondu Mahallesinden çıkarak Orlando'ya girdiler.

"Kadın sana ne demişti, dostum?"

"Bu iki gencin kötü bir işle uğraştıklarını, eve beyaz adamların eşyalarını getirdiklerini söylemişti."

"Bu ıslahhanede insan gerçekten doğru yola döner mi?"

"İyi bilmiyorum. Herkes başka bir şey söylüyor. Ama senin dostun İngiliz, iyidir, diyor."

Bir süre sonra Kumalo, yine,

"Umarım ki orada insanı doğru yola döndürürler," dedi.

"Umarım, kardeşim."

Bir saatlik bir yürüyüşten sonra ıslahhane yoluna girdiler. Kapıya vardıkları zaman öğlen olmuştu. Her yandan çocuklar sıra sıra gelerek kapıdan içeri giriyorlardı. O kadar çok çocuk vardı ki, insan bunların sonu gelmeyecek sanıyordu.

"Ne kadar çok insan var burada, dostum."

"Evet, ben de bu kadar çok olacağını ummuyordum."

Kendilerinden biri gülümseyerek yanlarına yaklaştı. Ne istediklerini sordu. Absalom Kumalo adında birini aradıklarını söylediler. Adam onları içeride bir büroya götürdü. Burada beyaz bir adam Afrikaans diliyle, ne istediklerini sordu.

Msimangu;

"Arkadaşımın oğlunu arıyoruz," diye aynı dille yanıt verdi. "Absalom Kumalo adında birini."

"Absalom Kumalo mu? Çok iyi tanıyorum onu. Şaşılacak şey. Oysa bana kimsesi olmadığını söylemişti."

"Oğlun hiç kimsesi olmadığını söylemiş, dostum," diye Zulu diline çevirdi Msimangu.

"Herhalde utancından söylemiştir," dedi Kumalo. "Bağışlayın, ne yazık ki ben Afrikaans dilini bilmiyorum."

Afrikaans bilmeyen yerlileri hor gördüklerini duymuştu.

Genç adam;

"Ne dilde isterseniz o dilde konuşun," dedi. "Oğlunuzdan çok hoşnuttuk burada. Geleceği için çok umutluydum."

"Yani şimdi burada değil mi demek istiyorsunuz?"

"Hayır. Bir ay önce ayrıldı buradan. Gerek iyi davranışı, gerek yaşı ve gerekse onun tarafından hamile kalmış bir kız yüzünden onu erken salıverdik. Kız buraya gelmişti onu görmeye. Oğlunuz da onu seviyor görünüyordu. Çocuğun da doğmasını istiyorlardı. Kızın da kendisini sevdiğini göz önünde tutup anası ile çocuğu için ciddi olarak çalışacağı konusunda verdiği söze inanarak, bakana başvurup, onu serbest bıraktırdık. Bu tür olaylarda her zaman başarılı olamıyorsak da taraflar arasındaki iyi ilişkiyi, sevgiyi görünce bir fırsat tanıyoruz kendilerine. Eğer sonuç umduğumuz gibi çıkmazsa, demek ki hiçbir şey yararlı olamayacaktı aslında."

"Peki, şimdi evlendiler mi?"

"Hayır, umfundisi. Daha evlenmediler. Fakat bütün hazırlıkları tamam. Kızın kimsesi yok, oğlunuz da kimsesi olmadığını söyleyince, yardımcımla ben onlara gerekenleri yaptık."

"Çok iyisiniz, efendim. Onlar adına teşekkür ederim size."

"Görevimiz bu bizim. Bu konularda üzülmeyin. Özellikle evli olmadıkları için. Asıl sorun, karısı ile çocuğuna gerçekten bakıp bakmayacağıdır. Düzenli bir hayat yaşayıp yaşamayacağıdır."

"Anlıyorum. Fakat bu bana büyük bir darbe oldu."

"İnanırım. Size bu konuda yardımım dokunabilir sanıyorum. Eğer işimi bitirene kadar dışarda beklerseniz, sizi, oğlunuzla bu genç kızın oturdukları yere götürebilirim. Kendisi evde değildir şimdi. Ona bir de iş bulmuştum. İyi çalıştığı haberini verdiler. Postane hesabı açması için kandırmıştım Absalom'u. Şimdiden üç-dört poundu olmuş bile."

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum, efendim."

"Görevimiz," diye genç adam karşılık verdi. "Şimdi izin verirseniz işimi bitireyim de Pimwille'e gidelim."

Dışarda, biraz önce konuştukları iyi yüzlü adama rastladılar. Adam onları evine çağırdı. Evinde, ıslahhaneden dışarda kalmalarına izin verilen çocuklardan birkaçı yaşıyordu. Konuklarına çay sundu. Absalom'un da, bu ıslahhanede kaldığı sürece örnek bir öğrenci olduğunu, grubunun başkanı seçildiğini anlattı. Islahhaneden, Johannesburg'da yurtsuz yuvasız, okulsuz, geleneksiz yetişen çocuklardan, dağılan kabilelerden, toprağın hastalığından söz ediyorlardı ki, biri gelerek genç adamın onları beklediğini haber verdi.

Otomobille Pimwille'e çabucak vardılar. Mahalle kapısında durarak giriş izni istediler. Böyle yerlere beyazlar izinsiz giremiyorlardı.

Genç adam onları evlerden birinin önüne götürdü. Kapıyı daha çocuk yaşta denecek bir kız açtı.

"Absalom'u sormaya geldik," dedi genç adam. "Bu umfundisi babası oluyor."

"Cumartesi günü Springs'e gitti, bir daha da gelmedi," dedi kız.

Genç adam bir süre sustu, kaşları öfke ya da şaşkınlıkla çatılmıştı.

"Fakat bugün salı. Hiçbir haber yollamadı mı?"

"Hayır."

"Peki, ne zaman dönecek?"

"Bilmiyorum."

Genç adam, ilgisizce;

"Acaba dönmeye niyeti var mı?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

Kızın sesi, beklemeye, bırakılmaya alışmış, anlamsız, umutsuz bir sesti. Sanki yeryüzünde yaşayacağı yetmiş yıldan hiçbir şey beklemeyen bir hali vardı. Ne bir karşı koyma, ne bir öfke belirtisi. Kendisini kullanan, bırakan ve unutan erkeklerin çocuklarından başka hiçbir şey yaratamazdı o. Yaşı o kadar küçük, vücudu öylesine zayıftı ki, duyduğu bütün acıya karşın Kumalo kıza acıdı.

"Ne yapacaksın şimdi?" diye sordu.

"Bilmem."

Msimangu, acıyla;

"Belki de yeni bir genç bulursun," dedi.

Kumalo, onun sesindeki acıyı yok etmek, kızdan saklamak istediyse de kız daha önce davranarak;

"Bilmiyorum," diye karşılık verdi.

Yine Kumalo bir şey söyleyemeden, Msimangu ona dönerek, alçak sesle;

"Burada yapacak bir şey kalmadı, haydi gidelim," dedi.

"Dostum..."

"Sana yapacak bir şey yok diyorum. Kendi derdin yetmez mi kendine? Bunun gibi binlercesi var Johannesburg'da. Sırtın gökler kadar geniş, cebin de tıka basa altın dolu olsa, şefkatin buradan cehenneme kadar uzansa, yine de bir şey yapamazsın."

Yavaşça geri çekildiler. Hiçbiri konuşmuyordu. Genç adam yenilgi, Kumalo üzüntü, Msimangu ise acı sözlerinin yükü altındaydı. Öbürleri içeri girip oturdukları halde, Kumalo otomobilin kapısında durakladı.

"Anlamıyorsunuz," dedi. "Çocuk benim torunum olacak."

Msimangu, öfkeyle;

"Bundan bile emin olamazsın," dedi.

Yine sesinin acılığına engel olamıyordu.

"Eğer emin olsan bile, orada burada daha kaç tane torunun olduğunu bilebilir misin? Günlerce, saatlerce gidip hepsini arayalım mı? Hiç sonu gelir mi bunun?"

Kumalo suratına bir şey çarpmış gibi sendeledi. Hiç ses çıkarmadan içeri girip oturdu.

Mahallenin kapısında yine durdular. Genç adam inip Avrupalı yöneticinin bürosuna gitti. Geri geldiğinde, yüzü asık ve üzüntülüydü.

"Çalıştığı fabrikaya telefon ettim," dedi. "Doğruymuş. Bu hafta işe gelmemiş."

Orlando kapısına geldikleri zaman yine durdular.

Genç adam;

"Burada mı ineceksiniz?" diye sordu.

İnerlerken Kumalo'ya dönerek;

"Çok üzgünüm," dedi.

"Evet, çok acı bir şey."

Sanki İngilizceyi unutmuş gibi, Msimangu'ya dönüp, Zulu diliyle;

"İşinin böyle sona ermiş olmasına ben de çok üzüldüm," dedi.

"İşinizin böyle sona ermiş olmasına çok üzülmüş," diye Msimangu Afrikaans diline çevirdi.

"İş benim ama, onun da oğlu."

Kumalo'ya dönerek, İngilizce;

"Umudumuzu yitirmeyelim," dedi. "Bazen bir insanın tutuklandığı ya da yaralanıp hastaneye kaldırıldığı olur. Ben araştırma işini sürdüreceğim, umfundisi."

Arkasından bakarlarken;

"İyi bir insanmış," dedi Kumalo. "Haydi gidelim şimdi."

Msimangu yerinden kımıldamadı.

"Seninle yürümekten utanırım," dedi.

Yüzü acıyla buruşmuştu.

Kumalo şaşkın şaşkın ona baktı.

"Çirkin sözlerim için özür dilerim," dedi Msimangu.

"Çocuk hakkında söylediklerin için mi?"

"Anlamıştın demek?"

"Evet, anlamıştım."

"Çabuk anlıyorsun."

"Yaşlıyım. Çok şey de öğrendim."

"Bazen düşünüyorum da kendimi rahip olmaya yeterli görmüyorum. Sana..."

"Önemi yok. Zayıf ve gururlu bir insan olduğunu, Tanrı'nın sana elini uzattığını söylemiştin. Doğruya benziyor bu."

"Beni avutmaya çalışıyorsun."

"Senden istediğim bir şey var."

Msimangu onun yüzünde bir şeyler arayarak;

"Peki, kabul" dedi.

"Seni yeniden kızın yanına götürmem."

"Sen de akıllı adammışsın anlaşılan."

"Yalnız birinin akıllı olması yetmez de ondan."

Aslında şaka edecek durumda değildiler. Kuşkusuz her birinin aklından başka şeyler geçerek, konuşmadan Orlando yolunda yürümeye başladılar.

11

Trenle Sophiatown'a dönerken Msimangu;

"Düşünüyorum da artık bir süre dinlenmen gerek," dedi.

Kumalo onun yüzüne bakarak;

"Nasıl dinlenebilirim?" diye sordu.

"Ne demek istediğini anlıyorum. Acele etmek istiyorsun ama, ıslahhanedeki genç adam, bu işi, senden de benden de daha iyi yapabilir. Bugün salı. Öbür gün, ben bizim körlerin bulunduğu Ezenzeleni'ye giderek, ayine katılacağım. O gece orada kalıp ertesi gün döneceğim. Yöneticiye telefon edip senin de benimle birlikte gelip gelemeyeceğini öğrenirim. Ben çalışırken sen de dinlenirsin. Güzel bir yerdir orası. Beyazların bizim körler için yaptıklarını görünce sevineceksin. Oradan, önümüzdeki işe güç toplamış olarak döneceğiz, görürsün."

"Ya senin işin ne olacak dostum?"

"Ben üstlerimle konuşmuştum daha önce. Oğlun bulunana kadar sana yardım etmeme izin verdiler."

"Çok iyi insanlarmış. Gideriz öyleyse."

Misyonerler Yurdunda gece çok güzel geçti. Pembe yanaklı Rahip Vincent ile Kumalo'nun yaşadığı, çalıştığı yerler üzerinde konuştular. Beyaz adam, kendi memleketinden, ovalarından, vadilerinden, Westminster kilisesinden, büyük katedrallerden söz etti. Daha bu konuşmanın zevkine varmamışlardı ki, o sırada kentten

dönen bir rahip, getirdiği Evening Star gazetesinin büyük puntolu başlığını onların gözleri önüne serdi:

Parkwold'da cinayet. Tanınmış mühendis öldürüldü. Katillerin yerli oldukları sanılıyor.

Beyaz rahip;

"Güney Afrika için büyük bir kayıp bu," dedi. "Bu Arthur Jarvis çok yürekli, hak uğruna çalışan büyük bir insandı. Kilisenin de büyük kaybı var. Gençlerimizin en ileri geleniydi."

"Jarvis mi? Feci bir şey bu," diye Msimangu atıldı. "Burada, Claremont'da Gladiolus sokağındaki Afrikalı Gençler Kulübü'nün başkanıydı o."

Rahip Vincent, Kumalo'ya, "Belki siz de tanırdınız," dedi. "Carisbrooke'da High Place'de oturan Bay James Jarvis'in tek çocuğuymuş."

Kumalo, üzüntüyle;

"Babasını tanırım," diye yanıtladı. "Yani öyle tanırım, hiç konuşmamışımdır. Ndotsheni'nin üzerindeki tepelerde oturuyordu. Kilisenin önünden atla geçerken arasıra görürdüm kendisini. Ama oğlunu bilmiyorum."

Bir an durakladıktan sonra;

"Evet, evet, şimdi hatırlıyorum," dedi. "Bazen yanında zeki bakışlı bir oğlan olurdu. Evet, hayal meyal hatırlıyorum şimdi."

Yine sustu. Zamanında zeki bakışlı, küçük bir çocuk olan biri ölür de kim susmaz ki?

"Durun okuyayım," dedi Rahip Vincent:

"Bugün, saat 13.30'da, Parkwold Plantation yolundaki evinde, Bay Arthur Jarvis, yerli olduğu sanılan biri tarafından tabanca ile vurularak öldürülmüştür. Bayan Jarvis'le iki çocuğu kısa bir yolculuğa çıkmış bulunuyorlardı. Bay Jarvis ortaklarına telefon ederek, soğuk almış olduğunu, bugün evden çıkmayacağını bildirmişti. Sanıldığına göre, evde kimsenin bulunmadığını sanan üç yerli, mutfaktan içeri girmişlerdir. Mutfaktaki yerli uşak bir darbe ile

bayıltılmış ve gürültüyü duyup aşağı inen Bay Jarvis, mutfak kapısı önündeki merdivenlerde vurulmuştur. Hiçbir boğuşma izine rastlanmamıştır.

Olaydan biraz önce Plantation yolunda üç yerlinin gezindiği saptanmıştır. Bir polis birliği hemen olay yerine gönderilmiştir. Yerli uşak, Avrupalı olmayanlar hastanesinde tedaviye çalışılmaktadır. Kendine gelince önemli bilgi vereceği umulmaktadır. Şimdilik durumu çok ağırdır.

Tabanca sesini işiten komşusu Bay Michael Clarke, hemen oraya giderek olayı polise bildirmiştir. Polis birkaç dakika sonra yetişmiştir. Öldürülenin yatağının yanı başındaki bir masada 'Yerli Suçlarının İçyüzü' konulu, yarım kalmış bir yazı bulunmuştur. Masanın üzerindeki piposu daha tütmekteydi.

Bay Jarvis, geride dokuz yaşında bir oğlanla beş yaşında bir kız çocuğu bırakmıştır. Natal'de, Carisbrooke'da, High Place çiftliğinde yaşayan Bay Jarvis'in oğlu olan öldürülen, 'Darvis, van der Walt ve Jarvis' inşaat şirketinin ortaklarındandı. Toplum sorunlarına olan ilgisi, kentin yerli mahallelerinin kalkınması uğruna gösterdiği çabalarıyla tanınmıştı."

Rahip Vincent sustuktan sonra odanın içine bir sessizlik çöktü. Hepsi sustular. Ovalardan, vadilerden ya da herhangi bir memleketin güzelliklerinden söz etmenin yeri yoktu şimdi. Üzüntü, korku ve nefret! Nasıl da bu yazgı habercilerinin sayfalarını açınca, insanın kalbine, zihnine doluyorlardı!

Dağılan kabile için ağla, kaybolan yasalar ve gelenekler için ağla! Ölen adam için, yasa bürünen kadın ve çocuklar için ağla! Ağla, sevgili yurdum, çünkü bunlar sona ermedi daha. Güneşin sıcak ışınları, bu insanın zevkini süremediği memleketi ısıtıyor. İnsan ise yalnızca yüreğindeki korkuyu biliyor ancak.

Kumalo kalkarak, "Odama gidiyorum," dedi. "İyi geceler."

"Ben de seninle geliyorum, dostum."

Bayan Lithebe'nin evinin kapısına kadar yürüdüler. Kumalo acı dolu yüzünü arkadaşından yana çevirdi.

"Ah bu şey, ah bu şey," dedi. "Yüreğimde korku, yalnızca korku var. Korku!"

"Anlıyorum. Fakat yine de binlerce ve binlerce insanın olduğu bu koca kentte o tek şeyden korkmak akıllılık değil."

"Akıllılık aptallık sorunu değil bu. Yalnızca korku."

"Öbür gün Ezenzeleni'ye gideceğiz. Belki orada bir şey bulursun."

"Kuşkusuz. İstediğimden başka bir şey ama."

"Gel dua edelim."

"İçimde dua edecek güç yok. Boş içim bu akşam. Tek bir sözcük yok içimde."

"İyi geceler, dostum."

"İyi geceler."

Msimangu onun eve girişini seyretti. Çökmüş görünüyordu, kendisi de dönerek Misyonerler Yurduna doğru yürüdü. Bazı an geliyor, gerçekten de Tanrı bu dünyayı bırakmış gitmiş gibi görünüyordu.

12

Hiç kuşkunuz olmasın korkudur bu bütün ülkeyi saran. Bu kadar insan yasadışına çıkarsa, elden ne gelir? Yüreklerde korku yatarken, güzelim memleketin, yetmiş yıl yaşamın, dünyaya dökülen güneşin zevkini kim çıkarabilir? Kim göze alabilir ağaçların gölgeliklerinde gezinebilmeyi, o güzellikler korkunç tuzaklara dönüşünce? İnsan, karanlıkta huzur içinde nasıl yatabilir, gece o karanlık gizlerle doluyken? Âşıklar yıldızlar altında nasıl sevişir, onların gizliliklerince tehlike de artmışsa?

Ne yapılması gerektiğini söyleyen sesler var. Yüzlerce, binlerce ses. Fakat insan ne yapabilir, hepsi başka telden çalarken? Biri der: bu yapılsın, öbürü der: şu yapılsın, öteki kalkar: ne bu, ne de o yapılsın, diye.

"Bayanlar, baylar. Polis kuvvetinin bu kadar az olması büyük bir rezalettir. Bu mahalle, Johannesburg'un bütün öbür mahallelerinden daha fazla vergi ödüyor. Ne alıyoruz bunun karşılığında? Üçüncü sınıf bir karakol, biri nöbette biri telefonda iki polis! Altı ay içinde ikinci olay bu. Daha fazla güvenlik istiyoruz." (Alkışlar)

"Bay McLaren, bize karar taslağını okur musunuz?"

"Bu memleket yerlilerini harekete geçirecek değerli amaçlar olmadıkça, yerlilerin işleyecekleri suçlardan hep korkacağız. Benim görüşüm budur. Ne istek, ne de amaç bilmedikleri için, içkiye, suça

ve fuhuşa yöneliyorlar. Hangisini yeğlersiniz? Yasalara saygılı, çalışkan, amaçlı bir yerli halk mı? Yoksa yasasız, tembel ve amaçsız bir yerli halk mı? Gerçek şu ki, bunu bilemiyoruz, üstelik ikisinden de korkuyoruz. Duraksadığımız sürece de kararımızı vermemizin cezasını ağır bir biçimde ödeyeceğiz. Bunun yanıtı da daha fazla polisin bizleri koruması değildir." (Alkışlar)

"Demek ki, Bay Villiers, okul sayısının artmasının yerli çocuk suçlarının azalması sonucunu doğuracağı görüşünü savunmaktasınız?"

"Evet, Sayın Başkan."

"Öğrenimde olan çocuk istatistiklerini incelediniz mi, Bay Villiers?"

"Johannesburg'da, on çocuktan dördü bile okuyamamaktadır, Sayın Başkan. Bu dördün bir teki bile ilkokulu bitiremeyecektir. Öbür altısı ise öğrenimlerini sokaklarda yapmaktadırlar."

"Bay Villiers'e bir soru sorabilir miyim, Sayın Başkan?"

"Buyrun, Bay Scott."

"Bu okul programının bedelini kimin ödeyeceğini düşünmektesiniz, Bay Villiers?"

"Bizler ödemeliyiz hiç kuşkusuz. Eğer yerli ana-babaların ödeyebilecekleri günü beklersek sonunda daha zararlı çıkarız."

"Daha çok okulun, daha çok okumuş suçlular demek olacağını hiç düşündünüz mü, Bay Villiers?"

"Bunu kabul edemem."

"Size bir olay anlatayım. İlkokulu bitirmiş bir memurum vardı. Kelebek kravatlı, şapkası yana eğik, son moda çoraplı, kusursuz bir adam. Ona iyi para veriyor, iyi davranıyordum. İnanır mısınız, Bay Villiers, bir gün bu haydut herif..."

"Yerleşim yasalarını uygulamaları gerek, Jackson."

"Ben de sana bu yasaların işlemediğini anlatıyorum."

"Uygulansalardı, işlerlerdi."

"Uygulanamıyor diyorum sana. Biliyor musun, yılda tam yüz bin yerliyi bu yüzden hapse tıkıp, orada gerçek canilerle birarada tutuyoruz."

"Doğru değil bu dediğin, Jackson. Yol işlerinde, çiftliklerde daha bir sürü yerde kullanıyorlar bu adamları."

"Belki. Fakat bu benim yerleşim yasalarının işlemediği hakkındaki görüşümü değiştirmez. Yol işlerinde, çiftliklerde, nerede istersen kullan ama, yılda yüz bin kişiyi tutuklamak iyi bir şey değil."

"Sen olsaydın ne yapardın?"

"Doğrusunu istersen, bunu ben de bilemiyorum. Sadece yerleşim yasalarının işlemediğini biliyorum, o kadar."

"Zoo gölüne gittik, şekerim. Feci bir halde idi. Niçin yerlilere ayrı bir gün ayırmıyorlar, anlamıyorum doğrusu."

"Ben artık pazarları gitmiyorum. John'la Penelope'u hafta içinde götürüyordum. Ama aslına bakarsan, bu zavallıların gidecek başka nereleri var ki?"

"Niçin onlara ayrı tatil yerleri yapmıyorlar sanki?"

"Bir ara Hillside Golf Kulübü'nün oralarda bir yer ayırmak istemişlerdi, o kadar patırtı çıktı ki, vazgeçmek zorunda kaldılar."

"Ama, canım, orada da olmazdı ki. Gürültülerinden yaşanmazdı sonra."

"Onlar da şimdi sokaklarda dolaşıyor, köşebaşlarında toplanıyorlar. İnan bana buralarda daha az gürültücü değiller. Ama sizin oralarda böyle şeyler yoktur, bilemezsin ki."

"İğneli konuşma, cicim. Niçin büyük tatil yerleri ayırıp oraya parasız otobüs kaldırmazlar, bilmem ki."

"Nereye yapsınlar örneğin?"

"Ne kadar ısrar ediyorsun? City'ye olabilir."

"Peki ama, kaç saatte gidecekler oraya? Kaç saatte dönecekler? Pazar günleri hizmetçilerine kaç saat izin veriyorsun ki?"

"Üff! Peki, peki! Hava çok sıcak, tartışmayalım. Bak, bizi çağırıyorlar, haydi al raketini de gidelim. Bayan Harvey ile Thelma. Çok iyi oynamalıyız."

Kimi hiç zaman geçirmeden Güney Afrika'nın bölünmesini istiyor. Beyazların karalardan, karaların beyazlardan ayrı yaşayacakları parçalara... Karalar kendi topraklarını sürsünler, madenlerini işletsinler, kendi yasalarını kendileri uygulasınlar. Öbürleri, erkekleri karılarından ve çocuklarından ayırarak madenlerde çalışmaya getiren; kabileyi, yuvayı, aileyi dağıtan kamp düzenlerinin kaldırılarak, yerine, kentte ve madenlerde yerli işçilere ayrılmış köyler kurulmasını istiyorlar.

Kiliseler de seslerini yükseltiyorlar. İngilizce konuşan kiliseler, daha çok öğrenim olanağı, daha çok fırsat tanınmasını, yerli işçi ve yerli girişimciye konulan sınırların kaldırılmasını istiyorlar. Afrikaans dilini konuşan kiliselerse, yerlilerin kendi sınırları içinde gelişmelerini sağlayacak fırsatlar verilmesini istiyorlar. Kendi dillerini konuşan insanlara, bunların hizmetçilerinin de katılmasıyla birlikte yaptıkları ev ayinlerini tavsatmalarının, sonunda yerli halkın ahlaki çözülmesine yol açtığını hatırlatıyorlar. Fakat bütün bunlara karşılık, ne devlette, ne de kilisede eşitlik isteyen yok.

Evet, yüzlerce, binlerce ses var yükselen. Fakat her kafadan bir ses çıkarken insan ne yapabilir ki? Karaların beyazlardan çok daha fazla olduğu bu memlekette barışı nasıl kuracağımızı kim bilebilir? Kimi diyor bu dünyada yeteri kadar nimet vardır, birine fazla ve-

rilmesi, ötekine az kalması sonucunu doğurmaz. Birinin ilerlemesi ötekinin gerilemesi demek değildir. Düşük ücretli emekçi, halkın güçsüzlüğünü gösterir. Daha iyi ücretli emekçi ise daha çok pazar, daha büyük endüstridir, diyor bir kısmı. Başka bir kısım insanlarsa, bunun tehlikeli olduğunu, çok ücret ödenen emekçinin artık yalnızca çok satın almakla yetinmeyip, daha çok okuyacağını, daha çok düşüneceğini ve sonsuza dek sessiz ve altta kalmaya yanaşmayacağını söylüyorlar.

Bu memleketi nasıl bir biçime sokacağız? Yalnız malımızı kaybetmekten korkmuyoruz çünkü. Üstünlüğümüzü kaybetmekten, beyazlığımızı kaybetmekten korkuyoruz. Kimi suçun kötü olduğunu söylüyor. Fakat bu daha kötü değil mi? Elimizde olanı tutmak ve bedelini korku ile ödemek daha iyi değil mi? Kimileri de bu korkuyla yaşanamaz, diyorlar. İnsanı aslında bunları düşünmeye yönelten bu korku değil midir?

Bilmiyoruz, bilmiyoruz. Günbegün yaşayacağız. Kapımıza daha büyük kilit asacağız. Komşunun cins köpeği yavruladığı zaman, onun yavrularından alacağız. Çantalarımızı daha sıkı tutacağız. Geceleri ağaçların güzelliğini, âşıkların yıldızlar altında duydukları hazzı hep unutacağız. Gece yarısı sarhoş olup sallana sallana eve gelmekten vazgeçeceğiz. Yıldızlarla bezenmiş kırlarda dolaşmayacağız. Dikkatli olacağız, şunu, bunu, onu yaşamımızdan silkip atacağız. Güvenlik ve önlem içine hapsedeceğiz kendimizi. Yaşantımız daralacak, fakat üstün varlıkların yaşantısı olacak. Korku ile yaşayacağız, ama hiç olmazsa bilinmeyenin korkusu olmayacak bu. Vicdan örtülecek; hayat ışığı söndürülmeyecek, fakat saklanacak, ilerde onunla yaşayacak bir kuşak için korunacak. Daha gelmeyen bir gün için... Ne var ki, bu gün nasıl gelecek, ne zaman gelecek, bunu hiç düşünmeyeceğiz.

Bu akşam Parkwold'da toplantı var. Dün akşam Turffontein'da olduğu, yarın akşam Mayfair'de olacağı gibi. Halk toplanıp daha çok polis, yerli suçlulara daha ağır cezalar isteyecek. Hırsızlık için girdikleri yerlerde ellerinde silahla yakalanan yerlilere ölüm cezası isteyecekler. Bir kısmı, yeni bir yerli politikası isteyecekler. Yerlilere kimin egemen olduğunu gösterecek, komünistlerle Kafferboety'lerin çalışmalarını kısıtlayacak bir politika.

Sol Derneğinde de bir toplantı var; "Yerli Suçları Hakkında Uzun Süreli Bir Politika" konulu bir açıkoturuma hem Avrupalı, hem de yerli konuşmacılar çağrılmış. Katedral Birliği de bir toplantı düzenlemiş; konu: "Yerli Suçlarının İçyüzü". Fakat bu sonuncusu, kederli bir toplantı olacak. Gecenin konuşmacısı, Bay Arthur Jarvis evinde vurularak öldürüldü.

"Bay Msimangu."

"Aaa, Bayan Ndela siz misiniz?"

"Bay Msimangu, polis geldi bizim eve."

"Polis mi?"

"Evet. Yaşlı adamın oğlunu arıyorlar."

"Niçin arıyorlarmış, anacığım?"

"Söylemediler, Bay Msimangu."

"Kötü bir şey mi varmış?"

"Sanırım."

"Peki, sonra ne oldu?"

"Çok korktum, umfundisi. Bayan Mkize'nin adresini verdim onlara. İçlerinden biri tanıyormuş Bayan Mkize'yi. Çalınmış mallara yataklık eden bir kadındır, dedi."

"Adresi verdiniz demek?"

"Yanlış bir şey mi yaptım, umfundisi?"

"Hayır, anacığım."

"Korkuyorum, umfundisi."

"Yasalara boyun eğmeliyiz, anacığım."

"Yanlış bir şey yapmadığıma sevindim umfundisi."

Saf kadıncağıza teşekkür edip, onu yolcu etti. Bir an durakladıktan sonra hızla odasına gitti. Çekmeceden bir zarf çıkartıp içinden birtakım kâğıt paralar aldı. Üzüntüyle paralara baktı, kararlı bir davranışla cebine sokup, şapkasını aldı. Bayan Lithebe'nin evine kuşkuyla bir göz attı. Başını salladı. Fakat kapıyı açtığında geç kalmış olduğunu gördü. Karşısında Kumalo duruyordu.

"Dışarı mı çıkıyordun, dostum?"

Msimangu;

"Evet, dışarı çıkıyordum," dedi, "birkaç saniye sonra."

"Fakat bugün odanda çalışacağını söylemiştin?"

Msimangu, istediğimi yapamaz mıyım, diyecek oldu ama;

"Gel içeri," dedi.

"Seni rahatsız etmek istemem, dostum."

"Gel içeri," diye tekrar eden Msimangu kapıyı kapattıktan sonra;

"Dostum," dedi, "şimdi Bayan Ndela buradaydı. Hani End Street'te ziyaret ettiğimiz kadın."

Kumalo;

"Ne haberler var?" diye sordu.

Sesinde kaygı değil, korku vardı.

"Polis gelmiş, çocuğu sormuş. O da, Alexandra'da Bayan Mkize'nin adresini vermiş."

Kumalo titreyen bir sesle, "Ne istiyorlarmış çocuktan?" diye fısıldadı.

"İşte onu bilmiyoruz. Sen geldiğin zaman öğrenmeye gidiyordum."

Kumalo, öyle kederli, öyle minnet dolu bakışlarla baktı ki, Msimangu'nun gücenmesi yok oldu. Yaşlı adam;

"Yalnız mı gidiyordun?" diye sordu.

"Evet, yalnız gidecektim. Fakat madem şimdi sen de öğrendin, birlikte gidebiliriz."

"Nasıl gidecektin oraya kadar? Otobüs yok ki."

"Taksi ile gidecektim. Param var."

"Benim de param var. Benden başkası para harcamamalı bu konuda."

"Fakat çok para tutar bu."

Kumalo, cebinden çantasını çıkardı.

"İşte param," dedi.

"Peki, sen harcarsın. Haydi gidip bir taksi bulalım."

"Bayan Mkize."

Kadın düşman görmüş gibi geri çekildi.

"Polis geldi mi buraya?"

"Evet, biraz önce."

"Ne istiyorlardı?"

"Çocuğu arıyorlardı."

"Siz ne dediniz?"

"Buradan ayrılalı bir yıl oldu, dedim."

"Şimdi nereye gittiler?"

"Gecekondu Mahallesine."

Kadın birden hatırlayarak geri çekiliyor.

Msimangu, soğuk bir sesle;

"Yani bilmediğiniz adrese, değil mi?" diye sordu.

"Ne yapayım? Onlar polis," dedi.

"Peki, zararı yok. Adres nasıldı?"

"Adresi bilmiyorum. Gecekondu Mahallesi, dedim onlara."

Gözlerine bir parıltı geldi.

"Size adresi bilmediğimi söylemiştim," dedi.

"Bayan Hlatshwayo."

Kadın gülümseyerek, içeri girmeleri için geri çekildi.

"Yok, içeri girmeyeceğiz. Polis geldi mi?"

"Geldiler, umfundisi."

"Ne istiyorlardı?"

"Çocuğu arıyorlardı, umfundisi."

"Ne için aradıklarını biliyor musunuz?"

"Bilmiyorum, umfundisi."

"Söyleyin bana," diye kulağına eğildi kadının. "Ciddi bir şey için mi arıyorlardı?"

"Hiç bilmiyorum, umfundisi."

"Hoşça kalın, Bayan Hlatshwayo."

"Güle güle, umfundisi."

"İyi günler, dostum."

"İyi günler, umfundisi," dedi yerli memur.

"Genç beyaz adam nerede?"

"Kente gitti. Beş dakika bile olmadı gideli."

"Polis geldi mi buraya?"

"Evet, geldiler, umfundisi. Onlar da şimdi çıktılar."

"Ne istiyorlardı?"

"Şu takşide oturan adamın oğlu Absalom Kumalo'yu arıyorlardı."

"Ne için arıyorlarmış?"

"Bilmiyorum. Benim işim vardı, yanlarında duramadım."

"Ne istediklerini biliyor musun?"

"Bilmiyorum, umfundisi."

Msimangu sustu.

"Bu işin içinde önemli bir şey mi var?" diye sordu.

"Bilemeyeceğim, umfundisi."

"Peki, ya genç adam, sarsılmış falan gibi miydi?"

"Evet, sarsılmıştı, umfundisi."

"Nereden biliyorsun?"

Yerli memur güldü.

"Onu iyi tanırım," dedi.

"Peki, şimdi nereye gittiler?"

"Pimwille'e, umfundisi. Kızın evine."

"Şimdi mi dedin?"

"Şimdi."

"Biz de gideriz öyleyse. Hoşça kal. Beyaz adama da geldiğimizi söyle."

"Güle güle umfundisi. Geldiğinizi söylerim."

"Kızım."

"Umfundisi."

"Polis geldi mi buraya?"

"Evet. Şimdi gittiler."

"Ne istiyorlardı?"

"Absalom'u arıyorlardı."

"Ne dedin onlara?"

"Cumartesiden beri Absalom'u görmediğimi söyledim, umfundisi."

"Ne istiyorlarmış Absalom'dan?" diye Kumalo acıyla haykırdı.

Kız korkuyla geri çekildi.

"Bilmiyorum," dedi.

"Peki, niçin sormadın öyleyse?"

Gözleri yaşla doldu kızın.

"Korktum," dedi.

"Hiç kimse sormadı mı?"

"Kadınlar buradaydı. Belki de onlardan biri sormuştur."

"Hangi kadınlar?" diye Msimangu atıldı. "Göster bize kadınla-

rı."

Kız, kadınları gösterdi.

Onlar da bir şey bilmiyorlardı.

Msimangu, kızı bir yana çekerek;

"Ciddi bir şey mi var?" diye sordu.

"Öyle gibi, umfundisi. Ne olmuş acaba?"

"Biz de bilmiyoruz."

"Dünya hep felaket dolu," dedi kız.

Taksiye doğru yürürlerken, kız gebe bir kadının koşuşuyla peşlerinden koştu.

"Gelirse onlara haber vermemi söylediler," dedi.

Gözleri korku doluydu.

"Ne yapayım?" diye sordu.

"Dediklerini yaparsın," dedi Msimangu. "Bize de haber verirsin. Yönetim Başkanlığı Bürosu'na gider, Sophiatown'da Misyonerler Yurduna telefon etmelerini söylersin. Bak işte numarayı da yazıyorum. 49 - 3041."

"Peki, umfundisi."

"Polisin buradan nereye gideceğini duydun mu?"

"Bir şey demediler, umfundisi. Fakat, *'die spoor loop dood'*, izini kaybettik, dediklerini duydum."

"Hoşça kal, kızım."

"Güle güle, umfundisi."

Kız, öbürüne de güle güle, diyecekti ama, o arabanın içine girmiş, bastonuna dayanmış, önüne bakıyordu.

"Borcumuz ne kadar, dostum?" diye Msimangu sordu şoföre.

"İki pound on şilin, umfundisi."

Kumalo titrek ellerle cüzdanına uzandı.

"Sana yardım etmek isterim," dedi Msimangu. "Bu konuda sana yardım etmek mutlu edecek beni."

Kumalo, titrek sesle;

¨Çok iyisin,¨ dedi. ¨Fakat bunu benden başkası ödememelidir."

"Titriyorsun, dostum."

"Üşüyorum, çok üşüyorum."

Msimangu, sıcak Afrika güneşini toprağa yağdıran göğe baktı.

"Benim odama gel," dedi. "Ocağı yakar, ısıtırım seni."

13

Ezenzeleni yolculuğu sessizlik içinde geçti. İstasyondan körlerin bulunduğu yere yürürlerken Msimangu arkadaşını konuşturmaya çalıştıysa da yaşlı adam konuşmaya niyetli görünmüyordu. Çevresindeki hiçbir şeye de ilgi göstermiyordu.

"Ben çalışırken sen ne yapacaksın?" diye sordu.

"Bir kenarda otururum. İşin bittikten sonra belki beni gezdirirsin bu Ezenzeleni'de."

"Nasıl istersen öyle yaparız."

"Ben seni düş kırıklığına uğratmayayım."

"Her şeyi anlıyorum. Yeniden konuşmaya gerek yok."

Kumalo'yu Avrupalı yöneticiyle tanıştırdı. Bu adam, Kumalo'ya, Bay Kumalo diye hitap ediyordu; alışılmamış bir şeydi bu. Msimangu, yöneticiyle önceden konuşmuş olmalıydı ki, kendileriyle gelmesi için diretmediler. Yönetici onu, toprakların bir uçurum gibi kesildiği bir yere götürerek, yemek zamanı gelince çağıracaklarını söyledi.

Kumalo, orada güneşin altında saatlerce oturdu. Güneşin sıcaklığı mı, yoksa uzaktaki mor dağlara uzanan geniş düzlüğün görünüşü mü, yoksa yalnızca saatlerin geçmiş olması mı, ya da üzüntülü ruhlara ilahi bir yardım mı, ne olduğunu bilemediği bir şey olmuş, yüreği hafiflemiş, korkusu azalmıştı.

Evet, Msimangu'nun dediği doğruydu. Kentte binlerce ve binlerce insan varken, tek bir şeyden niçin korksundu? Oğlu, şimdiye kadar kimselerin aramadığı bir sır çözülene dek kendinden öncekiler gibi başıboş, ipsiz sapsız kalmıştı. Tıpkı kendinden sonrakilerin

de öyle kalacağı gibi. Fakat bir adam, hem de beyaz bir adam öldürmesini gerektirecek hiçbir şey hatırlamıyordu onun hakkında.

Kızı ve torunu olacak doğmamış çocuğu düşündü. Yazıklar olsun ki, bir rahibin böyle doğmuş bir torunu olacaktı. Fakat bu onarılabilirdi. Eğer evlenirlerse, yıkılan her şeyi yeniden kurmaya çalışırdı. Belki de oğlu ile kız da onunla birlikte Ndotsheni'ye dönerlerdi. Belki karısı ile bir olup kendi çocuklarına vermediklerini bu çocuğa verirlerdi. Kendilerinin kusuru neredeydi? Ne yapmışlar, ya da ne yapmamışlar da oğulları hırsız olmuş, serseri gibi oradan oraya gidiyor, daha çocukluktan kurtulmamış bir kızla yaşıyor, adı olmayacak bir çocuğun babası oluyordu.

"Johannesburg burası", diye kendini avutuyordu Kumalo.

Fakat yine eskisi gibi kendini titreten korkuya kapılıyordu birden. Oğlu; kızı da, daha doğmamış çocuğu da, beyaz adamın bulduğu işi de bırakmış, yine serseri, başıboş dolaşıyordu. Bu başıboşlar ne yaparlardı? Yasasız, geleneksiz, inançsız, amaçsız yaşamazlar mıydı? Özlemleri olan acınacak kadar az kazançla aralarında durmaya kalkışacak olana el kaldırmazlar mıydı?

Nasıl oluyordu da bir insan başka bir insanı öldürebiliyordu? İnsanın içinde ne gibi bir değişiklik oluyordu da bıçağını canlı ete saplıyor, baltasını canlı bir kafanın ortasına indiriyor, çarpan bir yüreğe ölüm dolduracak tabancayı ateşleyebiliyordu?

Bunun düşüncesinden bile titremeye başlamıştı. Fakat bir yandan bu düşünce onu avutabilmişti. Oğlunun, Ndotsheni'de geçirdiği çocukluk yıllarında, onu böylesine korkunç bir suçu işlemeye yöneltecek hiç, ama hiçbir şey yoktu. Msimangu haklıydı. Bu binlerce ve binlerce insanın yaşadığı koskoca kentte kuşkuydu, bilmemekti onu korkutan böyle tek bir şeyden.

Yeniden yuva kurma düşüncesindeki avuntusuna döndü. Karısıyla birlikte bu ömürlerinin akşamında, nasıl da Gertrude'la oğlu, kendi oğlu, kız ve çocuğu için yeni bir yuva kuracaklardı? Johannesburg'u gördükten sonra Ndotsheni'ye daha anlayışlı, daha

alçakgönüllü olarak dönecekti. Kız kardeşi fahişe, oğlu hırsız değil miydi, en sonunda? Kendisi adsız bir çocuğun büyükbabası olmayacak mıydı? İnsan uğrunda savaştığı şeyleri daha iyi bilerek geri dönebilirdi. Yeniden kurmak istediği şeyi daha iyi bilebilirdi. Yeni bir ilgiyle dönecekti okula. Okul, çocukların yalnız okuma, yazma, hesap öğrendikleri bir yer değil, aynı zamanda, ilerde gittikleri herhangi bir yerdeki hayata hazırlandıkları yerdi. Ah, halkı okutmak elden gelseydi. Ülkenin her bir yanında okullar açılsaydı, kente göçtükleri zaman, orada kabile yasa ve geleneklerinin yerini alacak bir şeyleri olsaydı. Bir an düş görür gibi oldu. Küller ve yıkıntılar arasında oturan insanların çoğu zaman gördükleri gibi.

Evet, doğruydu demek. Kendi kendine açıklamıştı zaten. Kabile dağılmış ve artık toplanamayacaktı. Başını önüne eğdi. Sanki havalarda uçan bir insan, mucizeli kanatlarının koptuğunu görmüş de, korku ve kaygıyla aşağı, yere bakmaktaydı. Kabile dağılmış ve toparlanamayacaktı. Kendisini, babasını, babasının babasını besleyen, yetiştiren kabile artık dağılmıştı. Erkekler gitmiş, gençler, kızlar gitmiş, mısır başakları insan boyuna erişmez olmuştu.

"Yemek hazır, kardeşim."

"Bu kadar çabuk mu?"

"Uzun zamandır buradasın."

"Farkında değildim."

"Ne buldun burada?"

"Hiçbir şey."

"Hiçbir şey mi?"

"Evet, hiçbir şey. Yalnızca biraz daha korku, biraz daha acı. Dünyada acıdan ve korkudan başka hiçbir şey yok."

"Kardeşim."

"Efendim?"

"Seninle konuşmaktan çekiniyorum."

"Senin konuşmaya hakkın var, herkesten çok hem de."

"Öyleyse sana derim ki, dönmek vaktin gelmiştir. Bu yaptığın

deliliktir ve kötü bir şeydir. Fakat aynı zamanda günahtır da. Bu ise daha kötüdür. Sana bir rahip olarak söylüyorum."

Kumalo başını eğdi.

"Haklısın peder," dedi. "Burada oturmamalıyım artık."

Bambaşka bir yerdi bu Ezenzeleni. Görmedikleri bir dünyada günlerini geçirmeye çalışan körler sanki gözlerine kavuşuyorlardı burada. Kumalo'nun gözleri olduğu halde yapamayacağı şeyler yapılıyordu burada. Hasır sepetler yapılıyordu, gören fakat gözleri olmayan ellerin arasında. Çözemediği bir tılsımla, desenli, kırmızısı kırmızısına, mavisi mavisine uyan sepetler yapılıyordu. İnsanlarıyla konuşmuştu buranın. Gözleri hep o ruhtan gelen ateşin ışığı ile parlıyordu. Bu acıma duygusunu beyaz adamlar, kimi İngilizce, kimi Afrikaans dilini konuşan beyaz adamlar yaratıyordu. Evet, İngilizce konuşanlarla Afrikaans dilini konuşanlar biraraya gelmişler, kör olan karaların gözlerini açıyorlardı.

Arkadaşı Msimangu bu öğleden sonra vaaz verecekti. Buradakiler hep aynı kiliseye bağlı olmadıklarından üzerinde haç olan mihrap yoktu burada. Duvar örülürken haç biçiminde bir açıklık bırakılmıştı yalnızca. Msimangu, Sophiatown'daki tören giysilerini giymeyecekti şimdi. Onları yarın sabah kendi kilisesindekilere vaaz verirken giyecekti.

Msimangu kitabı açarak, önce kitaptan okudu. Kumalo, arkadaşının böyle bir sesi olduğunu bilmiyordu. Altın bir sesti bu. Okuduğu sözcüklere tutkun bir ses. Ses, dalgalanıyor, titriyordu. Fakat ne yaşlı bir adamın titrek sesi, ne de yaprağın sallanması gibi. Çalınan yüce bir çan gibiydi. Yalnızca altından bir ses olmakla kalmayıp, altın sözcüklerle dolu kitaptan okuyan, altın yürekli bir adamın sesiydi. Herkes gibi Kumalo da çıt çıkarmadan oturuyordu.

Böyle üç pırıl pırıl şey birarada bulunduğu zaman kim başka türlü davranabilirdi ki?

Ben, sizin Tanrı'nız, tüm doğrulukla
Elinizden tutacağım sizin,
Bir sözleşme yapacağım sizinle,
Mahpustakileri karanlıklardan çıkarmak,
Onları özgür bırakmak
Körlerin gözlerini açmak için.

Ses yükseldikçe, Zulu dili de yüceleşiyor, değişiyor, insanın ruhu da onunla birlikte yüceliyordu. Herkes susuyordu. Kör gözlü insanlar kendileri değiller miydi? Kumalo da susuyordu. Msimangu'nun bu sözleri, hangi kör için okuduğunu bilmiyor muydu sanki?

Ben körleri bilmedikleri bir yoldan
Kurtuluşa çıkaracağım,
Bilmedikleri yollarda onlara
Önderlik edeceğim.
Karanlıkları aydınlığa çevireceğim önlerinde,
Eğrileri doğruya.
Ben onlara daha nicelerini yapacağım,
Ve bırakmayacağım onları.

Evet, hiç kuşkusuz bana sesleniyor. Bizim bırakılmamış olduğumuzu söylüyor. Ben niçin yaşadığımızı, çaba gösterdiğimizi, öldüğümüzü düşünürken, körlere yardım edecek insanlar gönderiliyor. Kara körlere yardım edecek beyaz insanlar gönderiliyor. Bu saatimde bana kim karanlığı aydınlığa çevirecek bir dost yolluyor? Bu saatimde, benim gibi yaşlı birini avutması için kim böyle genç birine akıl veriyor? Oğlumun bırakıp gittiği kıza gösterdiğim şefkati kim veriyor bana?

Evet, o bana sesleniyor, bu yalın ve yatıştırıcı sözcüklerle. Sıkıntılı günlerimizde ruhumuzu yücelten azizlere borçluyuz, diyor. Bize kalsa daha azını mı yapardık? Daha azını mı yapıyoruz şimdi, yüreği ferahlatacak azizler yok diye? İsa, İsa olsaydı dediği gibi, göklerin hâkimi, insanların hâkimi olsaydı, çektiğimiz acılar ne olursa olsun, yapamayacağımız şey mi kalırdı bizim?

Seni işitiyorum, kardeşim. Bütün dediklerini işitiyorum.

Sözünün sonuna geliyor. Sesinden hissediyorum bunu. İnsan hissediyor söylediklerinin yuvarlaklaştığını, toparlandığını, olgunluğuna erdiğini. Yine kitabı açarak okuyor. Bana okuyor.

Bilmiyor muydun, duymamış mıydın
Sonsuz Tanrı'nın, Yaratan'ın,
Dünyanın güçlüklerinden
Çekinmeyeceğini, yorulmayacağını?

Ses yükseliyor yine. Zulu dili de yüceliyor, değişiyor. İnsan da yüceliyor...

Gençler bile yorgun, bitkin olacaklar,
Gençler bile sonunda yıkılacaklar.
Fakat Tanrı'ya inananlar
Güçlerini tazeleyecekler,
Kartallar gibi kanatları olacak onların.
Koşacaklar ve yorulmayacaklar.
Yürüyecekler ve bitkin düşmeyecekler.

Herkesle birlikte Kumalo da içini çekiyor, büyük bir şey söylenmiş gibi. Bu Msimangu gerçekten ünlü bir vaiz. Msimangu'nun, insan eliyle yapılmamış bir dünyadan söz ettiği iyi oluyor hükümetin hakkında, diyorlar Johannesburg'da. Çünkü böylece halkın yüreğine seslenip onları cennet yoluna sokuyor. Aksini yapsaydı, hepsi Pretoria üstüne yürüyüşe başlamışlardı bile. Şaşkına dönmüş

beyazlar da var. Bu vahşi halkın bir çocuğunun ağzından nasıl oluyor da böyle sözler çıkıyor diye.

Bazıları da nefret ediyor ondan. Bir ulusu uyandıracak ses, hep böyle konuşuyor diye. İnsanlar sokaklarda acılar çekerken, savaşırken, ölürken, onun kalkıp da böyle elle kurulmamış bir dünyadan söz etmesini yadırgıyorlar. İnsanı böylesine kavrayan nasıl bir çılgınlıktır, diye soruyorlar. Bir ulusu böylesine kavrayan, açları sabırlı kılan, acı çekenleri sevindiren, ölenleri mutlu kılan nasıl bir çılgınlıktır bu? Aptallar nasıl da sessiz ve hayran, dinliyorlar onu? Sözlerini bitirince, içlerini çekip, aç karınlarını boş sözlerle doyurarak...

Kumalo yanına yaklaşıyor.

"Kendime geldim, kardeşim," diyor.

Msimangu'nun yüzü parlıyor. Yine de alçakgönüllülükle konuşuyor. Gurur ya da yalancı bir zorlama yok sesinde.

"Sana yaklaşmak için her yolu denedim," diyor. "Fakat erişemedim yanına bir türlü. Tanrı'ya şükret ve mutluluğunla yetin."

14

Ezenzeleni'den döndükleri gün Kumalo, öğle yemeğini Misyonerler Yurdunda yedikten sonra, Gertrude'un oğlu ile oynamak için Bayan Lithebe'ye gitti. Evde gürültülü bir pazarlık vardı. Bayan Lithebe, Gertrude'un eşyalarına alıcı bulmuştu. Sonunda hepsi üç pounda gitmişti ki, hiç kötü sayılmazdı. Bu baştanbaşa sıyrılmış ve soramadığı şeylerle lekelenmiş masayla her an üstüne oturunca kırılacak duygusunu verecekmiş olan iskemleler bu kadar etmezdi. Aslında parayı, alüminyum denilen madenden yapılmış kap kacak için almışlardı. Kara insanların böyle kap kacağı bulunmazdı ama, kız kardeşi bunları bir arkadaşının armağan ettiğini söylemiş, o da pek kurcalamamıştı.

Kadın, bu para ile ayağına pabuç, sırtına da artık başlayan yağmurlardan korunmak için bir pardösü almak istiyordu. Kumalo buna sevinerek boyun eğmişti. Kız kardeşine aldığı kırmızı fistanla beyaz türbana uymuyordu eskileri.

Son parça da yüklenmiş, kamyon yola koyulmuştu ki, yeğeniyle oyuna girecek olan Kumalo birdenbire korkuyla donakaldı. Msimangu ile genç beyaz adamın eve doğru geldiklerini görmüştü. Deneyden doğan alışkanlıkla kapıya gitti. Gelenlerin yüzlerindeki sert görünümü, alçak sesle konuştuklarını korkuyla fark etti.

"İyi günler umfundisi, rahatça konuşabileceğimiz bir yer var mı burada?" diye genç adam sordu.

Kumalo, sesine güvenemeyerek;

"Odama gelin," dedi.

Odaya girince kapıyı kapatıp başını öne eğdi.

Genç adam;

"Korktuğunuz şeyi biliyorum," dedi. "Hakkınız varmış korkmakta."

Kumalo, sırtını bükmüş, onların yüzüne bakmadan duruyordu. İskemleye oturarak gözlerini yere dikti.

Şimdi ne demek doğru olurdu? İnsanın omzuna dostça kol mu atılırdı? Yoksa hafifçe eline mi dokunulurdu? Ne yapacaklarını kestiremiyorlarmış gibi, Msimangu ile genç adam alçak sesle konuşuyorlardı. Sanki bir ölü evindeydiler.

Genç adam omuzlarını silkerek, ilgisizce;

"Bu ıslahhane için çok kötü bir şey," diye sesini yükseltti.

Kumalo da başını onaylarmış gibi salladı. Bir kez, iki kez değil, üç kez, dört kez salladı. Sanki o da evet, çok kötü bir şey bu ıslahhane için dermiş gibi.

"Evet. Bizim için çok kötü olacak bu," diye genç adam tekrar etti. "Onu çok erken salıverdiğimizi söyleyecekler. Öbür ikisi bizim çocuklardan değildi ama, ateş eden oğlunuzmuş."

Msimangu, doğal bir sesle konuşmaya çalışarak;

"Kardeşim," dedi, "öteki iki çocuktan biri kardeşinin oğluymuş."

Kumalo, yine başını bir, iki, üç, dört kez salladı. Sonra, öteki ikisinden biri kardeşimin oğluymuş, dermiş gibi yine yeniden sallamaya başladı başını.

Yerinden kalkarak çevresine bakındı. Berikiler onu gözlüyorlardı. Ceketini çividen alarak sırtına geçirdi, şapkasını aldı. Bastonunu aldı. Onlara dönerek bir şeyler mırıldandı. Ne dediğini anlamamışlardı.

"Bir yere mi gidiyorsun, dostum?"

"Hapishaneye gelmek ister misiniz, umfundisi?"

Kumalo başını salladı. Dönerek odaya baktı. Ceketini üzerinde, şapkasını başında buldu. Hem ceketini hem de şapkasını elledi. Elindeki bastona baktı.

"Once kardeşime" dedi. "Eğer yolu sen gösterirsen bana."

"Yolu gösteririm sana, dostum."

Genç adam;

"Ben Misyonerler Yurdunda beklerim," dedi.

Msimangu kapıyı açarken Kumalo eliyle ona engel oldu.

"Ben ağır ağır önden giderim," dedi. "Sen de onlara söylersin."

Msimangu gidip kadınlara kara haberi verdi. Kadınlar töreleri gereği ağlamaya dövünmeye başladılar. Msimangu kapıyı kapatıp, önünde kambur gibi yürüyen adamı izledi. Adam durmadan başını sallıyor, gelen geçen dönüp dönüp ona bakıyordu. Bu yaştan sonra kendine üstün mü olacaktı? Artık ölene kadar hep böyle başını sallayacak, çevresindekiler de ondan çekinmeden, bir şey değil, çok yaşlıdır, söyleneni hemen unutur mu diyeceklerdi? Kendisi de bir şey değil, çok yaşlıyım, her söyleneni hemen unuturum, der gibi hep böyle başını mı sallayacaktı? Kim bilecekti onun, ben yalnızca hatırlıyorum, demekte olduğunu?

Msimangu, ona tepenin üstünde yetişip kolunu tuttu. Küçük bir çocuğun ya da hasta bir insanın yanında yürüyor gibiydi. Böylece dükkâna geldiler. Kapının önünde Kumalo arkadaşına döndü. Gözlerini kapattı. Dudakları oynamaya başladı. Sonra gözlerini açarak;

"Sen gelme," dedi. "Bunu ben kendim çözümlemeliyim."

Dükkândan içeri girdi. Evet, o boğa ses içerdeydi. Gürültülü ve kendine güvenli. Kardeşi John, bir reis gibi oturmuştu. Karşısında iki adam vardı. Işık arkasından geldiği için içeri gireni tanıyamamıştı.

"İyi günler, kardeşim."

"İyi günler, efendim."

"İyi günler, öz kardeşim benim. Anamızın oğlu."

"Ah, sen misin kardeşim? Çok sevindim geldiğine. Bizimle oturmaz mısın biraz?"

Kumalo adamlara bakarak;

"Çok üzgünüm," dedi. "Yine bir iş için geldim. Hem de acele bir iş için."

"Eminim dostlarım bizi bağışlarlar. Çok özür dilerim kardeşlerim."

Hepsi bir ağızdan;

"Hoşça kalın, güle güle," dediler.

İki adam çıkıp gitti.

"Oh, oh, seni gördüğüme çok sevindim kardeşim. İşlerin nasıl gidiyor? Senin kutsal kitaptakine benzeyen, hayırsız oğlanı buldun mu? Bak gördün mü, daha eski öğrendiklerimi unutmamışım."

Kendi dediklerine kahkahayla güldü.

"Ama önce bir çay içelim," dedi.

Arka kapıya giderek içeri seslendi:

"Hâlâ aynı kadın," dedi. "Benim de bazı görüşlerim vardır, şey, şey hakkında... İngilizcesi neydi unuttum işte."

Yine güldü o boğa sesiyle. Şaka ediyordu kardeşiyle.

"Hah, buldum, bağlılık. Bağlılık. İyi bir sözcük. Unutmam artık. Akıllı adam şu bizim Bay Msimangu. Söyle bakalım, buldun mu oğlanı?"

"Buldum kardeşim. Fakat kitaptaki gibi değil. Oğlan hapishanede. Beyaz bir adamı öldürmekten sanık."

"Öldürmekten mi?"

Adam şimdi alay etmiyordu artık. Kimse alay etmez cinayetle. Hele beyaz bir adamsa kurbanı.

"Evet. Cinayetten, Parkwold denilen bir yerde, bir eve girerek kendine engel olmak isteyen beyaz adamı öldürmüş."

"Nee? Şimdi hatırladım. Bir-iki gün önce işlenen cinayetten söz ediyorsun. Salı günkü cinayetten."

"Evet."

"Tamam. Hatırladım şimdi."

Evet, hatırlamıştı. Kendi oğluyla, kardeşinin oğlunun dost olduklarını hatırlamıştı. Boyun damarları şişiyor, alnında boncuk

boncuk terler birikiyordu. Hiç kuşkusuz korkuydu bu gözlerindeki. Alnını siliyordu durmadan. Sormak istediği çok şey vardı. Fakat, ancak, evet, evet, hatırlıyorum şimdi, evet, diyebiliyordu. Kumalo ona acıdı. Konuyu oraya incelikle getirmeliydi.

"Çok üzgünüm kardeşim."

İnsan ne diyebilirdi ki? Elbette ki üzgünsün diyemezdi ya! Oğlun senin, elbette üzülürsün de diyemezdi. Bunların anlamını bilince insan nasıl söylerdi bu sözleri? Sus öyleyse. Fakat gözleri üstüne dikilmişken... bu sözlerin ne anlama geldiğini bilirken insan nasıl susar?

"Yani demek istiyorsun ki?..."

"Evet. Oğlun da oradaymış."

John Kumalo;

"Tixo, Tixo," diye mırıldandı.

Kardeşi onun yanına giderek, elini omzuna koydu.

"Söylemek istediğim çok şey var sana," dedi.

"Söylemek istediğin çok şey var," diye kardeşi tekrarladı.

"Fakat söylemeyeceğim. Ne kadar acı çektiğini biliyorum."

"Doğru. Bunu senden iyi kim bilebilir ki?"

"Evet, söylemek istediğim şeylerden biri de şu: Misyonerler Yurdunda beni bekleyen bir beyaz adam var. Hapishaneye götürecek beni. Belki seni de götürür."

"Dur ceketimi, şapkamı alayım, kardeşim."

Çayı beklemeden sokağa fırladılar. Kaygıyla dönüşlerini bekleyen Msimangu onları uzaktan fark etti. Yaşlı adam şimdi daha dik yürümekte. Kambur gibi yürüyen, çökmüş görünen öteki şimdi.

Pembe yanaklı İngiliz rahibi Vincent, Kumalo'nun elini iki eli arasına alarak;

"Ne istersen yapmaya hazırım," diyor. "Sen iste yalnızca."

Yüksek duvarların altındaki büyük kapıdan içeri giriyorlar. Genç adam bir şeyler söyleyince her şey yoluna giriyor. John Kumalo bir odaya, Stephen Kumalo ile genç adam da başka bir odaya gidiyorlar. Absalom Kumalo da başka bir kapıdan giriyor yanlarına.

Baba-oğul el sıkışıyorlar. Yaşlı adam, oğlunun ellerini elleri arasına alıyor. Sıcak gözyaşları düşüyor ellere. Çocuk ezik duruyor. Gözlerinde sevinmiş bir görünüm yok. Başını, boynunu oynatıyor. Sanki üstündeki bol giysiler dar geliyor kendisine.

"Oğlum, oğlum!"

"Evet, babacığım."

"En sonunda buldum seni."

"Evet, baba."

"Ama çok geç, oğlum."

Çocuk buna yanıt vermiyor. Bu susmada bir umut bulabilirmiş gibi babası direniyor.

"Çok geç değil mi?" diye soruyor. Dirençle, sanki özlemle, soruyor.

Çocuk başını sağdan sola çeviriyor. Gözleri genç adamın gözlerine ilişince hemen başka yana bakıyor.

"Babam ne derse öyledir," diyor.

"Seni aramadığım yer kalmadı."

Buna da yanıt yok. Yaşlı adam ellerini gevşetiyor; oğlunun elleri, elleri arasından cansızca kayıyorlar. Bir engel var, bir duvar var aralarında, onları birbirinden ayıran.

"Bu korkunç şeyi niçin yaptın oğlum?"

Genç adam dikkatle onları gözlüyor. Beyaz gardiyan konuşulanları anladığını gösteren bir işarette bulunmuyor. Çocuğun gözlerinde bir ıslaklık var. Başını soldan sağa çeviriyor. Susuyor.

"Bana bir şey söyle, oğlum."

"Bilmiyorum," diyor.

"Niçin tabanca taşıyordun yanında?"

Beyaz gardiyan kımıldıyor. Bu sözcüğün Zulucası da İngilizce ve Afrikaans dilindeki gibi.

Çocuk da bir canlılık belirtisi gösteriyor.

"Korunmak için," diyor. "Bu Johannesburg çok tehlikeli bir yer. İnsana ne zaman saldıracakları belli olmaz."

"Peki o eve niçin götürdün tabancayı?"

Bu da yanıtlanmayacak bir soru.

"Aldılar mı tabancanı oğlum?"

"Evet, baba."

"Senin yaptığından kuşkuları yok, değil mi?"

"Ben söyledim onlara, babacığım."

"Ne söyledin?"

"Beyaz adam gelince korktuğumu söyledim. Onun için ateş etmiştim zaten. Öldürmek istemiyordum onu."

"Ya amcanın oğlu? Ya öteki?"

"Anlattım onlara her şeyi. Onlar da birlikteydiler. Fakat beyaz adamı vuran benim."

"Niçin girmiştiniz o eve? Hırsızlık için mi?"

Bu da yanıtlanmayacak bir soru.

"Islahhanede imişsin, oğlum."

Çocuk yere bakarak;

"Evet," diyor.

"Sana iyi davrandılar mı orada?"

Yine çocuğun gözlerinde bir ıslaklık beliriyor. Yine başını sağdan sola oynatıp, gözlerini ayaklarına dikiyor.

"İyi davrandılar," diyor.

"Bu da, senin onlara karşılığın demek, oğlum?"

İşte yanıtlanmayacak bir soru daha.

Beyaz adam onlara yaklaştı. Bu konuşmanın bir yere gitmediğini, ortaya bir şey çıkarmadığını fark ediyordu. Belki de baba oğulun birbirlerine işkence etmelerini görmek istemiyordu.

"Eee, Absalom?"

"Efendim?"

"Niçin seni koyduğum işi bıraktın?"

Sen de yanıt alamazsın genç adam. Bu soruların yanıtı olmaz ki.

"Niçin bıraktın işini, Absalom?"

Bu sorulara yanıt yoktur ki.

"Ya o kız? Uğrunda o kadar üzüldüğün, sonunda acıyıp seni salıverdiğimiz, kendisine yolladığımız kız."

Yine yaş var gözlerinde. Kim bilebilir bıraktığı kıza ağladığını? Kim bilebilir, verdiği sözü tutmadığı için ağladığını? Kim bilebilir, bir kadın için çalışacak, vergilerini ödeyecek, parasını biriktirecek, yasalara saygılı, çocuklarını sevecek bir başka Absalom için ağlamadığını? Hep yenilgiye uğramış bir Absalom için ağlamadığını? Belki de kendi için ağlıyordur yalnızca. Bu nedensiz, aman vermez soru yağmurundan kurtulmak için ağlıyordur. Onunla konuşmuyorlar, alay etmiyorlar. Yalnızca soruyorlar, soruyorlar... Neden, neden, neden? Babası, beyaz adam, hapishane yöneticileri, polis, yargıçlar, hepsi soruyorlar durmadan; niçin, niçin, niçin?

Beyaz adam omuzlarını silkiyor, ilgisizce gülümsüyor. İlgisiz değil ama. Acı ile burkulmuş kaşları.

"Dünya böyle sürer gider," diyor.

"Bir tek şeye yanıt ver oğlum," diyor babası. "Söyle, yanıt verecek misin?"

"Evet, babacığım."

"Bize hiç yazmadın. Hiçbir haber yollamadın. Kötü arkadaşlarla gezdin. Hırsızlık yaptın. Evet, hepsi tamam. Ama niçin yaptın bunları?"

Çocuk önüne çıkan ipucuna sarılarak;

"Kötü arkadaşlar yüzünden," diyor.

"Sana bunun bir yanıt olmadığını söylemek gereksiz," diyor Kumalo. "Fakat bunu belirtmek başka bir yanıt alma yolu değil ki. Evet, kötü arkadaşları anlıyorum. Fakat sen kendin niye girdin bu işlere?"

"Şeytanın suçu," diyor oğlan.

Ah çocuk! Şeytanla savaşa tutuştuğunu, boğuştuğunu, gece gündüz demeden, sırtından terler boşanana dek, kuvvetin kalmayana dek boğuştuğunu söyleyemiyor musun? Günahların yüzünden ağladığını, tövbe ettiğini, dimdik durmaya çalıştığını, sendeleyip düştükçe yeniden ayağa kalktığını söyleyemiyor musun? Zavallı adama bir avuntu olacak bu. Sana umutsuzca soruyor niçin savaşıma girmediğini?

Çocuk, yine ayaklarına bakarak;

"Bilmiyorum," diyor.

Yaşlı adam artık bitmiştir. Vakit de dolmak üzeredir. Beyaz adam yine yanlarına geliyor.

"Hâlâ kızla evlenmek istiyor mu?" diye Kumalo'ya soruyor.

"Bu kızla evlenmek istiyor musun, oğlum?"

"Evet, baba."

Genç adam;

"Bu konuda elimden geleni yaparım," diyor. "Haydi artık vaktimiz doldu sanırım."

"Yine gelebilecek miyiz?"

"Evet. Kapıda ziyaret gününü öğrendim."

"Hoşça kal oğlum."

"Güle güle babacığım."

"Belki mektup yazmana izin verirler burada, oğlum. Fakat ben sana haber verene kadar anana bir şey yazma. Ona önce ben yazmalıyım."

"Peki, babacığım."

Dışarı çıkınca, kapıda John Kumalo'ya rastlıyor. Kendini daha iyi hissediyor koca adam.

"Hemen gidip bir avukat bulalım," diyor.

"Avukatı ne yapacağız, kardeşim? Niçin boş yere para harcayalım? Durum apaçık ortada değil mi?"

"Olayın aslı neymiş?" diye soruyor John Kumalo.

"Aslı mı? Boş olduğunu sandıkları bir eve giriyorlar üçü. Uşağı bayıltıyorlar. Beyaz adam da gürültüyü duyup aşağı iniyor. Sonra... sonra... benim oğlum –benim oğlum, seninki değil– adama ateş ediyor. Korkmuş da ondan," diyor.

"Demek aslı buymuş," diyor John Kumalo. "Demek aslı buymuş." Rahatlamış bir hali var. "Sana bunları öbürlerinin önünde mi anlattı?"

"Doğru olduktan sonra niye anlatmasın?"

John Kumalo rahatlamış görünüyor.

"Belki de onun avukata ihtiyacı yoktur," diyor. "Eğer beyaz adamı o öldürdüyse diyecek bir şey yok elbette."

"Sen avukat tutacak mısın?"

John Kumalo kardeşine gülümseyerek bakıyor.

"Belki de avukata ihtiyacım olacak," diyor. "Benim oğlumla, öteki çocuğun orada oldukları konusunda hiçbir kanıt yok ellerinde."

John Kumalo gülümsüyor. Evet, iyiden iyiye kendine gelmiş kardeşi.

"Orada değil miydi? Fakat benim oğlum?.."

"Evet, evet," diye John Kumalo onun sözünü kesiyor. "Kim inanır senin oğlunun sözüne?"

Bunu öyle zalim ve acımasızca söylüyor ki, Kumalo donakalıyor.

Genç adam arabasına biniyor. Kumalo yardım aranır gibi kendisine bakınca, omuzlarını silkeliyor.

"Ne isterseniz yapın," diyor ilgisizce. "Ben avukat peşinde koşamam. Sizi Sophiatown'a götürürüm isterseniz."

Bu ilgisizlik karşısında daha da şaşıran Kumalo, kararsızca olduğu yerde duruyor. Bu kararsızlık genç adamı kızdırmışa benziyor. Pencereden dışarı uzanarak bağırıyor:

"Benim işim değil, avukat aramak. Benim işim ıslah etmek, yardım etmek."

Elini havaya kaldırarak sinirli bir hareket yapıyor. Başını içeri çekip motoru çalıştırmaya uğraşıyor. Düşüncesini değiştirip tekrar dışarı uzanıyor.

"Çok iyi bir işim var," diyor. "Soylu bir meslek."

Yine içeri çekiliyor. Sonra yine dışarı uzanarak, Kumalo'ya;

"Bir rahibin mesleği benimki kadar soylu değildir," diyor. "Siz ruhları kurtarıyorsunuz. Ben de. Siz onların dünyaya gelip, dünyayı bıraktıklarını görüyorsunuz. Ben de öyle. Bu Absalom'un yeni bir dünyaya gözlerini açtığını gördüm. Şimdi de o dünyayı bırakıp gideceğini göreceğim."

Kumalo'ya ters ters bakarak;

"Birlikte göreceğiz bunu," diyor.

Başını içeri sokarak, direksiyonu kırmak istermiş gibi kavrıyor.

"Sophiatown'a geliyor musunuz?" diye soruyor.

Kumalo başını sallıyor. Bu yabancıyla aynı arabaya nasıl binebilir?

Genç adam, John Kumalo'ya bakarak;

"Akıllı adamsınız," diyor. "Ama Tanrı'ya şükür ki benim kardeşim değilsiniz."

Kendi kendine konuşarak gaza basıyor ve büyük bir gürültüyle yanlarından uzaklaşıyor.

Kumalo kardeşine bakıyor ama, kardeşi ona bakmıyor. Hatta uzaklaşıyor bile kendisinden. Kumalo çok yorgun. Büyük kapıdan dışarı çıkarken;

"Tixo, Tixo, sen bırakma beni," diye inliyor.

Rahip Vincent'in sözleri geliyor aklına. Ne istersen yaparım, demişti. Sen iste yeter ki. Şimdi ona gitmeli öyleyse...

15

Kumalo, Bayan Lithebe'nin yanına yorgun ve umutsuz döndü. İki kadın da onu konuşmadan karşıladılar. Onun da ne onlarla konuşmaya, ne de küçük yeğeni ile oynamaya isteği yoktu. Odasına çekilerek Misyonerler Yurduna gidecek gücü kendisinde bulana kadar bekledi. Otururken kapısı vuruldu ve içeri Bayan Lithebe girdi; yanında genç beyaz adam vardı. Son karşılaşmalarının acısını unutmamış olan Kumalo irkildi onu görünce. Bunu fark eden genç adam kaşlarını çatarak Bayan Lithebe'ye Sesuto dilinde bir şeyler söyledi. Bayan Lithebe dışarı çıktı. Ayağa kalkan Kumalo, kambur, çökmüş bir yaşlı adamdı. Alçakgönüllü, yalvaran sözcükler aradıysa da bulamadı. Genç adama bakamadığı için gözlerini yere dikti.

"Umfundisi."

"Buyurun, efendim."

Genç adam her zamandan daha sert görünüyordu.

"Size karşı sinirli davrandığım için özür dilerim, umfundisi," dedi. "Sizinle bu avukat işi hakkında konuşmaya gelmiştim."

"Buyurun, efendim."

İnsanın karşısında böyle duran biriyle konuşması çok güçtü.

"Sizinle konuşmamı istiyor musunuz, umfundisi?"

Kumalo için için bir kavga veriyordu. Hem alçakgönüllü olmasını öğrenmiş, hem de kişiliğini yitirmek istemeyen kara adamlar için böyleydi bu.

"Buyurun, efendim," diyebildi yine.

Genç adam sabırla;

"Umfundisi," dedi. "Sizi çok iyi anlıyorum. Lütfen oturur musunuz?"

Kumalo oturdu. Hâlâ kaşlarını çatmış olan genç adam ayakta durarak konuştu:

"Çok üzüldüğüm ve kendimi işime vermeye çalıştığım için sizinle öyle konuştum," dedi. "İşim aksi gidince hem kendimi, hem de başkalarını kırarım. Fakat sonra utanırım bu yaptığımdan. İşte onun için şimdi karşınızdayım."

Kumalo yine sesini çıkarmadığından, "Anlıyor musunuz?" diye sordu.

"Evet, anlıyorum," dedi Kumalo. Gözlerindeki acının kaybolduğunu göstermek için başını genç adamdan yana çevirdi. "Bütünüyle anlıyorum," dedi.

Genç adamın çatık kaşları düzeldi.

"Bu avukat işi hakkında düşündüm de" dedi. "Bir avukat tutmanız iyi olur sanırım. Gerçeğin söylenmemesi için değil de kardeşinize güvenmediğimden dolayı. Aklında ne plan kurduğu besbelli. Oğlunuzun, öbür adamın oğluyla birlikte olmadığını ileri sürecek. Bunun size bir zararı olup olmadığını siz bilemezsiniz. Avukat bilir bunları. Sonra bir şey daha var, Absalom korktuğu için ateş ettiğini söyledi. Beyaz adamı öldürmek istememiş. Bunun doğru olduğuna mahkemeyi inandıracak olan ancak avukattır."

"Evet, anlıyorum."

"Tanıdığınız avukat var mı sizin? Kiliseden filan?"

"Hayır, efendim, hiç tanıdığım yok. Ama biraz dinlendikten sonra Misyonerler Yurduna gidip Rahip Vincent'i görmek istiyordum."

"Dinlendiniz mi şimdi?"

"Ziyaretiniz yüreğime öyle bir su serpti ki..."

"Evet, evet biliyorum."

Genç adam kaşlarını çatarak, kendi kendine;

"Suç benim," dedi. "Gidelim mi şimdi."

Misyonerler Yurdunda Rahip Vincent'le uzun uzun konuştular.

"İyi bir adam bulabileceğimi sanıyorum," dedi Rahip Vincent. "Yanılmıyorsam, yalnızca gerçeği savunacağımıza karar verdik. Savunmamız tabancanın öldürmek amacıyla değil, korkudan dolayı ateşlendiği üzerine kurulacaktır. Öbürleri, o anda orada olmadıklarını ileri sürecek olurlarsa, ne yapmamız gerektiğini bize avukatımız öğretecektir. Anlaşıldığına göre, onların olay yerinde olduklarını söyleyen yalnızca senin oğlun. Biz gerçeği savunacağız, zaten benim aklımda olan adam da başka türlü almazdı bu davayı üzerine. En kısa zamanda bulurum kendisini."

Genç adam sordu:

"Ya evlenme işi ne olacak?"

"Onu da sorarım," dedi, Rahip Vincent. "Olur mu bilmiyorum ama, eğer olanağı varsa onları ben kendim evlendiririm."

Ayağa kalktılar. Rahip Vincent elini Kumalo'nun koluna koydu.

"Metin ol," dedi. "Ne olursa olsun, oğlun ağır bir cezaya çarptırılacak, fakat savunması kabul edilirse en ağır ceza olmayacak bu. Hayat varsa, hayatın düzeltilmesi umudu da vardır."

"Zaten şimdi yalnızca bu var aklımda," dedi Kumalo. "Fakat o kadar az ki umudum."

"Biraz daha kal. Konuşuruz."

"Ben gideyim," dedi genç adam. "Eğer gerekirse yardıma hazırım, umfundisi."

Genç adam gittikten sonra, İngilizle Kumalo karşı karşıya oturdular.

"Bu pek acı bir yolculuk oldu benim için," dedi Kumalo.

"İnanırım, dostum."

"İlk başlarda bir araştırmaydı. Önceleri kaygılıydım, fakat arama adım adım ilerledikçe kaygılarım korkuya dönüştü. Bu korku da adım adım büyüdü. İlk kez Alexandra'da korkmuştum. Son-

ra burada cinayet haberini işitince, korkum taşınmaz bir yük oldu benim için."

Yaşlı adam durakladı. Hatırlayarak yere baktı. Uzun bir süre sonra;

"'Bu binlerce insanın yaşadığı kentte, bu bir tek şeyden niye korkuyorsun?' diye Msimangu bana sormuştu. Bu söz de avutmuştu beni."

Bunu söyleyişi Rahip Vincent'e o kadar katlanılmaz gelmişti ki, soluk almayarak kaskatı oturuyor, konuşmanın bir an önce bitmesini özlüyordu.

"Beni avutmuştu bu," dedi Kumalo. "Şimdi bile inanamıyorum bu binde bir olan şeyin benim başıma geldiğine. Bir an düşünüyorum da belki olmamıştır böyle bir şey diyorum, her an uyanıp da düş gördüğüme inanasım geliyor."

"Karımla Ndotsheni'de bütün hayatımızı saflık içinde geçirdiğimizi düşünmek!" diye ekliyor Kumalo. "Böyle bir şeyin adım adım yaklaştığından habersiz olarak yaşadığımızı düşünmek!"

"Eğer önceden bilebilseydik, şu oluyor, şu olacak diye. Ah önceden bilebilse insan bunları! Ama bilemezdik ki. Ancak şimdi görüyoruz. O zaman göremezdik. Ama başkaları görüyordu bunu. En ilgisiz insanlar bile biliyordu bunu. Johannesburg bu, deyip geçiyorlardı. Öbürleri gibi kötü yola sapmakta olan bir çocuk, demişlerdir. Ama kendileri için ölüm kalım sorunu olan bizler, bilemezdik bunları."

Rahip Vincent elleriyle gözlerini örttü, ışıktan korunmak için, konuşan adamın yüzünü görmemek için. Bu kendini saran acı perdesinden kurtulmak için konuşacaktı ama, içinde bir şey ona engel oluyordu. Üstelik söyleyecek bir şeyi de yoktu.

"Otlar arasında uyuyan bir insan var," diye Kumalo devam etti. "Hayatın en büyük fırtınası yaklaşıyor ona doğru. Hiç işitilmemiş gök gürültüleri, hiç görülmemiş şimşekleriyle gelecek, ölüm ve felaket getirecek bu fırtına. İnsanlar güvenli yerlere koşuşuyorlar

çevresinde. Ya görmüyorlar onu otlar arasında ya da bir an bile duraklamaktan korkuyorlar. Onu uyandırmadan geçip gidiyorlar."

Kumalo'nun sözü bitmiş olmalıydı. Bir süre hiç konuşmadan durdular. Rahip Vincent birkaç kez söze başlamaya çalıştıysa da uygun bir şey bulamadı.

"Arkadaşım..." diye söze başladı. Bundan başka bir şey söyleyemediyse de Kumalo'nun bunun arkasının geleceğini tahmin edip susacağını umdu. Bir kez daha;

"Arkadaşım," dedi.

"Efendim?"

"Arkadaşım kaygın korkuya, korkun da üzüntüye döndü. Üzüntü korkudan daha iyidir. Korku, ruhu yoksullaştırır, oysa üzüntü zenginleştirir."

Kumalo ona baktı. Böylesine alçakgönüllü bir insanda rastlanmayacak kadar sert ve garip bir bakıştı bu.

"Ruhumun zenginleştiğini sanmıyorum," dedi.

Rahip Vincent, inatla;

"Üzüntü, korkudan iyidir," dedi. "Korku, bir yolculuktur, kötü bir yolculuk. Üzüntüyse hiç olmazsa bir yarıştır."

"Bak, ben nereye vardım," dedi Kumalo.

"Fırtına gelince insan evi için korkar," dedi Rahip Vincent. "Fakat ev yıkıldı mı da yapacak iş vardır. Fırtınaya karşı bir şey yapamaz insan, ama evi yeniden kurabilir."

"Bu yaşımda mı?" diye Kumalo sordu. "Bak, genç ve güçlüyken kurduğum ev ne hale geldi. Şimdi ne yapabilirim ki?"

Rahip Vincent umutsuzca;

"Tanrı'nın yollarını kimse anlamaz," dedi.

Kumalo ona baktı. Bu, ne acı, ne suçlayıcı, ne de sitemli bir bakıştı.

"Tanrı yüzünü benden çevirdi," dedi.

"Öyle sanılır ama, bu hiç, ama hiçbir zaman olmaz."

"Bunu söylediğinize sevindim."

"Hayatın düzeltilmesinden söz etti," dedi beyaz rahip. "Oğlunun hayatının düzeltileceğinden. Rahip olduğuna göre bu senin için her şeyden önemli olmalıdır. Karının da kendinin de çektiği acılardan da önemli."

"Doğru. Fakat böyle bir hayatın nasıl düzeltilebileceğini düşünemiyorum."

"Bundan kuşkulanamazsın. Bir Hıristiyansın sen. Bir hırsız vardı çarmıha gerili, unutma bunu."

Kumalo sertçe;

"Oğlum hırsız değildi," dedi. "Beyaz bir adam vardı. İyi bir insan. Karısına, çocuklarına düşkün bir insan. Ve en kötüsü de bizim halkımıza düşkün bir insan. Benim oğlumun yüzünden bu kadın, bu çocuklar üzüntü içindeler şimdi. Ben, bildiğim en büyük kötülükten daha az kötü olarak kabul edemem ki bunu."

"Bir insan, onu, bu kötülüklerinden arındırabilir."

"Pişman olacaktır," dedi Kumalo acılı bir sesle. "Eğer ben ona pişman mısın, diye sorarsam, babamın dediği gibi olsun, diye yanıt verecektir. Bu yaptığın kötü şey değil mi, diyecek olsam, kötü bir şeydir, diyecektir. Fakat başka türlü konuşsam, sözleri ağzına vermesem, bilmiyorum, diyecektir, babam ne derse doğrudur, diyecektir."

Sanki bir kaygı kendini zorluyormuş gibi, Kumalo'nun sesi yükseldi:

"Bir yabancı sanki o," dedi. "Ona yaklaşamıyorum. Utanma görmüyorum kendisinde. Acıya boğduğu insanlara karşı acıma yok içinde. Gözlerinden yaş geliyor ama, yaptığı işe değil de kendine ağlıyor, başına geleceklere ağlıyor gibi. İnsan bütün iyilik kötülük duygularını nasıl kaybeder? Hem de onun gibi yetiştirilmiş bir çocuk. İki çocuğu babasız bıraktığı halde kendine acıyor yalnızca. İnan bana, bu iki küçüğe zarar vermiş insan..."

"Yeter," diye bağırdı Rahip Vincent. "Kendinde değilsin sen. Git dua et, git dinlen biraz. Oğlun hakkında bu kadar çabuk yargıya

varma. Belki o da olanlar karşısında susmak zorunda kalmıştır. Belki onun için, babamın dediği olur, bilmiyorum, doğrudur, diyordur."

Kumalo ayağa kalktı.

"İnşallah öyledir," dedi. "Ben artık umudu kestim. Ne yapmamı söylemiştin? Ha, evet, dua edip, dinlenmemi değil mi?"

Sesi alaylı değildi. Rahip Vincent, biliyordu bu adamın yapısında alay etmek olmadığını. Fakat sözleri o kadar alaycıydı ki, beyaz adam onun kolunu tutarak;

"Otur," dedi, "seninle rahip olarak konuşmam gerekiyor."

Kumalo oturunca, Rahip Vincent;

"Evet, dua et ve dinlen dedim," dedi. "Duan, yalnızca sözcükler, dinlenmen de yatağının üzerinde uzanmak olsa bile. Kendin için dua etme, Tanrı'nın yollarını öğrenmek için de dua etme. Bunlar sırdır çünkü. Kim bilebilir hayatın ne olduğunu? Hayat, bir sırdır. Niçin kendin sevgi, şefkat görmediğin halde bir kıza sevgi, şefkat duyuyorsun? Bu bir sırdır. Ölmek daha iyiyken niçin yaşamakta direniyorsun? Bu bir sırdır. Bunlar hakkında düşünüp dua etme şimdi, bunların da zamanı gelecek. Gertrude için dua et, onun oğlu için et, oğlunun karısı olacak kız için et, doğacak torunun için, karın için, bütün Ndotsheni için dua et. Yaşlı kadın ve çocuklar için et. Ölen adamın ruhu için dua et. Biz misyonerler için, Ezenzeleni'de, o yıkıntılar yerine yeni bir yurt kurmaya çalışanlar için et. Bütün haktanır beyaz adamlar için ve korkmasalardı haktanır olacak olan beyaz adamlar için dua et. Ve sonra da oğlun için, onun kurtuluşu için dua etmekten korkma."

Kumalo alçakgönüllülükle;

"Anlıyorum," dedi.

"Şükretmek gereken yerde şükret. Bundan iyi şey yoktur. Karın yok mu, Bayan Lithebe, Msimangu, bu ıslahhanedeki genç beyaz adam, yok mu? Oğlunu ve onun kurtuluşunu benimle Msimangu'ya bırak. Çünkü sen Tanrı'nın istediklerini göremeyecek kadar

şaşkınsın şimdi. Haydi bakalım, şimdi git dua et, dinlen biraz."

Yaşlı adamın ayağa kalkmasına yardım ederek şapkasını eline verdi. Kumalo teşekküre kalkınca;

"Biz içimizdekini yaparız," dedi. "Niçin içimizde olduğuna gelince bu da bir sırdır. İnsanın bağışlanması için içimizde yalvaran İsa'dır. Kendi bırakılmış biri olsa bile."

İhtiyar adamı kapıya kadar geçirdi.

"Sana dua edeceğim gece gündüz," dedi. "Bunu ve istediğin hiçbir şeyi esirgemeyeceğim senden."

16

Artık kentte yolunu bulmayı öğrenen Kumalo, ertesi gün oğlu tarafından gebe bırakılan kızı görmek için trenle Pimwille'e gitti. Msimangu'nun kendisine eşlik edemeyeceği bugünü seçmesi, ona gücendiğinden değil de yalnız olmasının daha iyi olacağını düşünmesindendi. Düşünceleri yavaş, hareketleri yavaştı. Bu kuşkusuz kabilenin ağır ahengine alışmış olmasındandı. Bu davranışının da yanındakileri sinirlendirdiğini görmüş ve onlar olmadan amacına daha çabuk erişeceğini anlamıştı.

Güçlükle de olsa evi buldu. Kapıyı kız açtı. Kuşkulu bir yüzle gülümsedi ona, yarı korkulu, yarı çocuksu bir gülümsemeyle sordu:

"Nasılsın bakalım, çocuğum?"

"İyiyim, umfundisi."

Kumalo, odadaki tek iskemleye oturarak terini sildi.

"Adamından haber aldın mı?" diye sordu. Yalnız kullandığı sözcük tam olarak 'koca' anlamına gelmiyordu elbette.

Kızın gülümsemesi kayboldu.

"Bir haber alamadım," dedi.

"Sana kötü bir haber vereceğim. Adamın hapiste."

"Hapiste," diye yineledi kız.

"İnsanoğlunun işleyebileceği en büyük suçtan dolayı hapiste."

Fakat kız onu anlamamıştı. Konuşmayı sürdürmesi için sabırla bekledi. Daha çocuktu bu kız.

"Beyaz bir adam öldürdü, o!"

"Oooo!"

İçinden fırlamıştı bu çığlık kızın. Elleriyle yüzünü örttü.

Kumalo, konuşmasını sürdüremiyordu. Sözcükler açık ve taze bir yarayı bıçak gibi deşiyordu.

Kız, bir sandığın üzerine oturarak yere baktı. Yanaklarından aşağı gözyaşları dökülüyordu.

"Bundan söz etmek istemiyorum, kızım. Okumasını bilir misin? Beyaz adamın gazetesini okuyabilir misin?"

"Biraz."

"Öyleyse sana bırakayım. Fakat başka kimseye gösterme sakın."

"Başka kimseye göstermem, umfundisi."

"Ben de artık bundan söz etmek istemiyorum. Seninle başka bir şey konuşmaya geldim. Oğlumla evlenmek istiyor musun?"

"Siz nasıl isterseniz, umfundisi?"

"Ben sana soruyorum, kızım."

"İsteyebilirim."

"Niçin isteyebilirsin, söyle bakalım?"

Kız onun yüzüne baktı, böyle bir soruyu anlayamazdı çünkü. Oturduğu sandığın kıymıklarını koparark, şaşkın gülümsedi.

"Benim adamım o," dedi, o 'koca' anlamına gelmeyen sözcükle.

"Fakat daha önce evlenmek istememiştin?"

Sorular kızı utandırıyordu. Ayağa kalktı. Fakat yapacak şey olmadığından oturdu. Yine sandıktan kıymık koparmaya başladı.

"Konuş, kızım."

"Ne söyleyeyim, umfundisi?"

"Gerçekten istiyor musun onunla evlenmeyi?"

"Gerçekten istiyorum."

"Emin olmalıyım bundan. Eğer istemiyorsan seni aileme almak istemem."

Bu sözleri duyan kız istekle baktı Kumalo'nun yüzüne.

"İstiyorum," dedi.

"Biz çok uzaklarda yaşıyoruz. Orada ne sokak var, ne ışık, ne

de otobüs. Karımla ikimiz varız yalnızca. Sen Zulu musun?"

"Evet, umfundisi."

"Nerede doğdun?"

"Alexandra'da."

"Anan baban var mı?"

"Babam anamı terk etti, umfundisi. İkinci babama da ben alışamadım."

"Baban niçin terk etti sizi?"

"Kavga ettiler, umfundisi. Anam hep sarhoştu."

"Bunun için baban evi terk etti demek. Seni de mi terk etti, peki?"

"Hepimizi terk etti. İki kardeşimi de beni de."

"Kardeşlerin nerede şimdi?"

"Biri okulda, umfundisi. Absalom'un gittiği okulda. Öteki Alexandra'da. Fakat asi bir çocuk, onun da okula gitme olasılığı olduğunu işittim."

"Babanız nasıl terk edebildi sizi?"

Kız saflıkla baktı yüzüne.

"Bilmiyorum," dedi.

"İkinci babanla da anlaşamadın demek? Peki, ne yaptın o zaman?"

"Ben de terk ettim orasını."

"Sonra ne yaptın?"

"Sophiatown'a yerleştim."

"Yalnız mı?"

"Hayır, hayır. Yalnız değildim."

"İlk kocanla mı idin?" diye soğukça sordu Kumalo.

"İlk kocamla," diye yanıtladı kız, onun soğuk tutumunun farkında olmadan.

"Ondan sonra daha kaç kocan oldu?"

Kız sinirli bir gülüşle güldü. Kıymık koparan eline baktı. Başını kaldırıp da rahibin gözlerini üstünde görünce şaşaladı.

"Üç tane," dedi.

"Birincisi ne oldu?"

"Yakalandı, umfundisi."

"Ya, ikincisi?"

"O da yakalandı."

"Ve şimdi de üçüncüsü yakalandı işte."

Ayağa kalktı. İçinden kızı incitmek geliyordu. Bunun doğru olmadığını fark ettiği halde kendini tutamadı.

"Evet," dedi, "işte üçüncüsü de yakalandı şimdi. Hem de cinayet suçundan. Bundan önce hiç katil var mıydı kocaların arasında?"

Kızın üstüne doğru yürüdü. Kız;

"Hayır, hayır!" diye bağırarak sandığın üzerinde büzüldü.

Kumalo, dışardakilerin işitmesinden çekinerek kıza korkmamasını söyledi. Yerine oturdu. Kız kendine gelir gelmez yine incitmek istedi onu.

"Şimdi dördüncü bir koca ister misin?" diye sordu.

Kuz, umutsuzca;

"İstemem, artık koca filan istemem," diye inledi.

Kumalo'nun aklına çılgınca bir düşünce geldi.

"Ya ben istersem seni?" diye sordu.

Kız yine oturduğu yerde büzüldü.

"Siz mi?" dedi.

"Evet ben."

Kapana kıstırılmış gibi kız çevresine bakındı.

"Hayır, hayır, doğru olmaz bu," dedi.

"Bundan öncekiler doğru muydu sanki?"

"Hayır, değildi."

"Şu halde isteyebilir miydin beni?"

Kız sinirli sinirli gülerek, çevresine baktı, sandıktan kıymıklar kopardı. Adamın gözlerini üstünde hissedince, hafif sesle;

"İsteyebilirdim," dedi.

Kumalo elleriyle yüzünü örttü. Onu böyle gören kız utanç ve

acıyla kıvranarak ağlamaya başladı. Onun böyle ağlamasını, kupkuru vücudunu gören Kumalo da kendi acımasızlığından utandı. Kızın yanına gidip;

"Kaç yaşındasın, çocuğum?" diye sordu.

"Bilmiyorum," diye kız hıçkırdı. "On altı yaşındayım galiba."

İçinde derin bir acıma duygusu yükseldi Kumalo'nun. Elini kızın başına koydu. Bir din adamının dokunuşundan mı, yoksa içindeki acımanın parmaklarından, avucundan akmasından mı, yoksa bambaşka bir nedenden mi bilinmez, hıçkırma yavaşladı. Elinin altında kızın sakinleştiğini hissediyordu. Öteki eliyle kızın ellerini kaldırarak, bu sefil evin anlamsız işlerinin ellerinde bıraktığı izlere baktı, dokundu.

"Özür dilerim," dedi. "Böyle bir soru sormuş olmaktan utanç duydum."

"Ne diyeceğimi bilemedim ben de."

"Bir yanıt vermeyeceğini biliyordum. Onun için utandım zaten. Söyle bana gerçekten evlenmek istiyor musun oğlumla?"

Kız, onun ellerine sarılarak;

"İstiyorum," dedi.

"Uzak, sakin bir yere gitmek, bizim kızımız olmak istiyor musun?"

Kızın sesindeki sevinci anlamamak olanaksızdı:

"İstiyorum," dedi.

"Çok mu istiyorsun?"

"Çok istiyorum."

"Kızım?"

"Efendim, umfundisi?"

"Sana güç bir şey daha söylemem gerek."

"Dinliyorum, umfundisi."

"İsteğin kabarınca ne yapacaksın bu sakin yerde? Ben bir rahibim, kilisemin yanında yaşarım. Hayatımız düzenli ve durgundur. Sana yaşayamayacağın bir hayatı zorla kabul ettirmek istemem."

"Anlıyorum, umfundisi. Bütünüyle anlıyorum sizi. Utandırmam sizi. Benden korkmayın. Orası sakin diye korkmayın. Sessizliktir benim aradığım. Benim isteğim bu olacaktır. Bana hâkim olacak bu istektir."

Kumalo şaşırmıştı.

"Anlıyorum," dedi. "Sen benim sandığımdan da akıllıymışsın."

Kız hevesle;

"Ben okuldayken akıllıydım," dedi.

Kumalo birden gülmeye başladı. Kulakları garipsiyordu kahkahasının sesini.

"Hangi kilisedensin?" diye sordu.

"İngiltere kilisesinden, umfundisi..."

Kumalo, kızın basitliğine güldü yine, fakat bir anda ciddileşti:

"Senden bir söz vermeni istiyorum," dedi. "Ciddi bir söz."

Kız da ciddileşmişti:

"Buyrun, umfundisi," dedi.

"Gerek burada ve gerekse benim evimde, eğer bu düzenden pişman olursan, kendi içine kapanmamalısın, ya da annenin evinden kaçtığın gibi kaçmamalısın. Pişman olduğunu bana söyleyeceğine söz verir misin?"

Kız ciddiyetle;

"Söz veriyorum," dedi. Sonra hevesle, "hiçbir zaman pişman olmayacağım," dedi.

Kumalo tekrar güldü, kızın ellerini bıraktı, şapkasını aldı.

"Evlenmen için her şey hazır olunca gelir seni alırım," dedi. "Giyeceğin var mı?"

"Var, umfundisi. Hazırlanırım."

"Burada da oturmamalısın. Sana benim yakınlarımda bir yer bulayım mı?"

"Çok sevindim, umfundisi." Çocuk gibi ellerini çırptı. "Ne olur çabuk olun," dedi. "Bu odadan bir an önce kurtulmalıyım."

"Hoşça kal öyleyse kızım."

"Güle güle, umfundisi."

Evden çıkınca kız onunla küçük bahçe kapısına kadar geldi. Kumalo ona bakmak için geri dönünce kızın gülümsediğini gördü. Acısı biraz hafiflemiş bir insan gibi yürüyordu. Güldüğünü ve bu gülmenin, hasta olup da gülmemesi gereken bir adam gibi onu rahatsız ettiğini hatırladı. Birden yıldırım çarpmış gibi, Rahip Vincent'in, "gece gündüz dua edeceğim," dediğini hatırladı. Köşeye gelince arkasına baktı, kız hâlâ onu izliyordu.

17

Odalarını kiraya vermeyen çok az kimse vardı. Bayan Lithebe de bunlardan biriydi. Yapı ustası olan kocası iyi ve namuslu bir adamdı. Fakat çocukları yoktu. Kocası ona bu büyük evi yapmıştı. İçinde yemek yiyip oturacak bir odası, üç tane de yatak odası vardı. Birinde kendi yaşıyor, birinde de rahip oturuyordu. Evin içinde rahip olması, dua edilmesi iyi bir şeydi. Üçüncüsünde de Gertrude'la oğlu oturuyorlardı. Onlar da rahibin akrabası değiller miydi? Fakat çok şükür parası vardı, eve başka yabancı almazdı.

Çok üzüntü veriyordu bu rahibin durumu, Gertrude'la çocuğun durumu, ama en kötüsü oğlunun durumu. Rahibin iyiliğinden kuşkusu yoktu. İyi ve sevecendi, ona saygılı davranıyor, evi kendi eviymiş gibi tutuyordu. Yaptıkları için hayrandı ona Bayan Lithebe. Gertrude'la çocuğu kurtarmış, kız kardeşine temiz bir fistan, başına beyaz bir örtü, çocuğa da gömlek pantolon almıştı. Törelere uyan Bayan Lithebe de ona bu armağanlar için teşekkür etmişti.

Gertrude'la çocuğun evde olması iyi bir şeydi. Kız temizdi, kendisine yardım ediyordu. Sadece kayıtsız bir hali vardı. Yabancılarla, özellikle erkeklerle çok rahat konuşuyordu. Bayan Lithebe onun evli olduğunu unutmuyor, Gertrude da yaşlı kadının evi konusunda titiz olduğunu biliyor ve ona saygı gösteriyordu.

En çok üzüntü veren şey oğlunun durumuydu. Yine töreler gereğince Bayan Lithebe oğlan için ağlamış, haykırmıştı. Gertrude ile hiç durmadan bu konu üzerinde konuşuyorlardı. Hatta yalnızca bunu konuşuyorlardı.

Yaşlı adam sessizdi. Yüzünde acıdan bir maske vardı. Kadın onun çektiklerini dualarında işitiyor, ona bir şey sorarsa hemen kendisini topluyor ve gülümsüyordu. Bayan Lithebe'ye karşı hep saygılıydı. Çocukla oynarken değişiyor, canlanır gibi oluyordu. Fakat bazen yine sessizlik çöküyor, çocuğun sorular sorup yanıt alamadığını işiten Bayan Lithebe, odanın kapısından içeri bakınca, Kumalo'nun iskemlesinde sessiz, düşüncelerine dalmış oturduğunu görürdü.

"Bayan Lithebe?"

"Umfundisi?"

"Bana karşı çok iyi davrandınız bugüne kadar, Bayan Lithebe. Bir dileğim daha var sizden."

"Belki yapabileceğim bir şeydir."

"Oğlumdan gebe kalan bu kızı biliyor musunuz?"

"Evet."

"Pimwille'de bir evin bir tek odasında oturuyor. Oğlumla evlenmek istiyor. Bunu başarabileceğimizi sanıyorum. Sonra, ne olursa olsun, benimle birlikte Ndotsheni'ye gelecek, çocuğunu orada temiz bir evde doğuracak. Onu bu bulunduğu yerden almak istiyorum. Acaba dedim... Sizi rahatsız etmek istemem, ama anacığım..."

"Buraya mı getirmek isterdiniz, umfundisi? Alırım onu buraya. Yemek yediğimiz odada yatar. Ama fazla yatağım yok."

"Önemi yok. Temiz bir evin döşemesinde yatması daha hayırlı..."

"Doğru, doğru."

"Eksik olmayın, Bayan Lithebe. Siz bana analık ediyorsunuz."

"Bu dünyada niçin yaşıyoruz ki?"

Kumalo bundan sonra neşelenmişti, küçük çocuğu dizleri üstünde oturtup ata biner gibi yukarı aşağı salladı. Fakat iyi bir oyun

değildi bu, ihtiyar çabuk yoruluyor, çocuksa yorulmuyordu. Onun için yine tahtaları çıkararak Johannesburg'daki gibi koca koca yapılar yapıp, sonra da kahkahalar, gürültüler arasında yıktılar.

"Şimdi gideyim artık," dedi Kumalo. "Yeni bir abla getireceğim sana."

Paralarını saydı. Ancak bir-iki tane kâğıt para kalmıştı. Yakında postane defterindeki parayı bozduracaktı. Yavaşça içini çekti, ceketini giydi, şapkasını bastonunu aldı. Karısı sobasını, kendisi de yeni siyah elbisesiyle beyaz yakalarını bir süre daha bekleyecekti.

Kız, Gertrude'a benzemiyor. Bu eve gelmekten gerçekten hoşnut... Giyecek eşyası az fakat temiz, başka bir malı da yok gibi. Bütün kapıları açıyor, odalara bakıyor. Çok mutlu. Hiç böyle bir eve girmemiş hayatı boyunca. Bayan Lithebe'ye, ana, diyor. Yaşlı kadın çok seviniyor buna. Kızın Sesuto dilini de biraz bilmesinden çok hoşnut Bayan Lithebe. Gertrude da onu sevinçle karşılıyor, kuşkusuz o da sıkılıyordu bu evde. Konuşacak çok şey bulacaklar.

Bayan Lithebe yanlarına geldiği zaman gülüyorlardı. Onu görünce susuyorlar. Gertrude'un gözlerinde alaycı bir ifade var, kızsa şaşkın. Bayan Lithebe bu kahkahaları beğenmiyor, kayıtsız bir kahkaha bu. Kızı mutfağa yardıma çağırarak gülüşmelerini beğenmediğini söylüyor.

"Temiz bir evde yaşıyorsun kızım."

"Evet, ana," diyor kız gözlerini yere indirerek.

"Seni buraya, iyi, çok iyi bir adam getirdi."

Kız ona heyecanla bakarak;

"Evet, biliyorum," diyor.

"Onun için böyle kayıtsızca gülmemelisin kızım."

"Olur, ana."

"Sen daha çocuksun. Gülmek iyidir çocuklar için. Ama gülmeden gülmeye fark var."

"Evet ana."

"Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

"Anlıyorum, ana."

"Bu yaşlı adam çok acıya uğradı. Anlıyor musun?"

"Çok iyi anlıyorum."

"Benim evimde daha fazla acı çekmeyecek."

"Ne demek istediğinizi anlıyorum."

"Haydi git şimdi kızım. Bu konuştuklarımızdan da kimseye söz etme."

"Anlıyorum."

"Buraya geldiğine sevindin mi kızım?"

Kız onun yüzüne bakıyor. Ellerini iki yana açıp, hislerini anlatacak bir söz arıyor.

"Çok sevindim," diyor. "Buradan başka bir yerde olmak istemiyorum. Burada olmayan hiçbir şeyi istemiyorum."

"Hoşnut olduğunu anlıyorum. Bir şey daha var, kızım. Küçük çocukla oynarken onu karnına çok bastırma. Dikkatli olma zamanın geldi."

"Anlıyorum."

"Haydi şimdi git. Burası kendi evindir, senin."

Bundan sonra kayıtsız kahkahalar hiç işitilmedi bir daha. Kız da sessiz ve saygılıydı. Gertrude da onun ufak bir kız olduğunu görüp kendi haline bıraktı.

Yine yüksek duvarların altındaki büyük kapıdan içeri girdi. Yine çocuğu yanına getirdiler. Yine cansız eli avuçları arasına aldı. Yine gözleri yaşla doldu. Fakat bu kez oğlunun kayıtsızlığındandı gözyaşları.

"Sağlığın iyi mi oğlum?"

Çocuk ayakta duruyordu. Bir süre bir pencereye sonra ötekine baktı. Babasına bakmadı.

"İyiyim, baba."

"Seninle bir şey konuşmak istiyorum oğlum. Bu kızla evlenmek istediğine emin misin?"

"Evlenebilir miyiz ki?"

"Bir dostum var, beyaz bir rahip, bunu ayarlamaya çalışıyor. Piskoposla görüşecek çabuk olur mu diye. Sana bir de avukat bulacak."

Gözlerinde bir kıvılcım parlıyor, bir umut kıvılcımı belki de!

"Avukat tutulmasını istiyor muydun?"

"Avukatın yararlı olacağını söylüyorlar."

"Öteki iki arkadaşının da seninle birlikte olduğunu söyledin mi polise?"

"Söylemiştim. Burada yine söyledim."

"Sonra ne oldu?"

"Onları hücrelerinden alıp buraya getirdiler."

"Sonra?"

"Onlar çok kızdı bana, polisin önünde bana çok sövdüler, başlarına dert açmak istediğimi söylediler."

"Sonra?"

"Sonra bana ne kanıtım olduğunu sordular. Ben de tek kanıtımın gerçek olduğunu, bu ikisinin benimle birlikte o evde olduklarını, benim şurada, onların da şurada durduklarını söyledim."

Eliyle babasına yerlerini işaret etti. Gözlerine yaşlar dolmuştu.

"Bana yine sövüp saydılar. Birbirlerine bakıp, nasıl oluyor da hakkımızda böyle yalanlar söylüyor, dediler."

"Bunlar senin arkadaşların mıydı?"

"Evet, arkadaşlarımdı."

"Seni yalnız bırakacaklar şimdi de."

"Evet, şimdi anlıyorum."

"Bu dakikaya kadar güvenebileceğin arkadaşların mıydı bunlar?"

"Güvenirdim onlara."

"Anlıyorum ne demek istediğini. İyi bir insanın seçeceği namuslu, yasalara saygılı, çalışkan arkadaşlar demek istiyorsun."

Bırak şu çocuğu yaşlı adam. Onu istediğin yere getiriyor, sonra birden çullanıyorsun üstüne. Sana ters ters bakıyor, artık yanıtlamayacak sorularını.

"Söyle, böyle arkadaşlar mıydı?"

Çocuk susuyor.

"Şimdi de seni yalnız bırakıyorlar."

Sessizlik. Sonra;

"Evet, şimdi anlıyorum. Daha önce anlamamış mıydın?"

"Anlamıştım," diyor ve duraksıyor çocuk.

Babası, öyleyse niçin onlarla arkadaşlığa devam ettin, diye sormak istiyor. Fakat çocuğun gözleri yaşla doldu. Babalık duygusu, bu soruyu sorma isteğine üstün geliyor. Oğlunun ellerini alıyor avuçları arasına, bu kez cansız değil elleri. Bir sıcaklık gelmiş ellerine.

"Cesur ol, oğlum," diyor. "Avukatın olduğunu unutma. Fakat ona yalnızca gerçeği söylemelisin."

"Ona yalnızca gerçeği söyleyeceğim, babacığım."

Bir şey diyecekmiş gibi ağzını açıyor, fakat konuşmuyor.

"Konuşmaktan korkma oğlum."

"Çabuk gelsin avukat, baba."

Yine pencereye bakıyor. Gözleri yine yaşla dolu. Kayıtsızlıkla konuşmaya çalışarak;

"Yoksa, çok geç olur," diyor.

"Hiç korkma oğlum? Yakında gelir. Şimdi gidip öğreneyim mi ne zaman geleceğini?"

"Git. Şimdi git babacığım."

"Rahip Vincent de gelecek seni görmeye, günah çıkartacak. Günahlarından temizleyip hayatını düzeltmeye çalışacak."

"Çok iyi olur, babacığım."

"Eğer işi uydurabilirsek evleneceksin de. Sana söylemeyi unut-

muştum, kız şimdi benimle Sophiatown'da oturuyor. Ndotsheni'ye birlikte döneceğiz. Çocuk da orada doğacak."

"Çok iyi, babacığım."

"Şimdi anana yazabilirsin artık."

"Yazacağım, babacığım."

"Haydi sil gözünün yaşını."

Çocuk ayağa kalkarak babasının verdiği mendille gözlerini kuruladı. El sıkıştılar. Çocuğun elinde hayat vardı şimdi.

Gardiyan, çocuğa;

"Avukatın geldi. Burada bekle," dedi. Kumalo'ya da, "Sen git artık baba," dedi.

Kumalo dışarı çıktı. Kapıda, içeri girmek üzere olan beyaz bir adamla karşılaştı. Ciddi işlerle uğraşmaya alışmış gibi asık yüzlü, uzun boylu bir adamdı. Gardiyan onu tanıyor, kendisine saygı gösteriyordu. Adam öldürmüş bir kara çocuğun davasından çok daha büyük işlere alışmış bir insan görünümü vardı. Bir reis gibi girmişti odaya.

Kumalo, Misyonerler Yurduna dönünce, Rahip Vincent'le çay içtiler. Çaydan sonra otururlarken kapı vuruldu, içeri uzun boylu, ciddi adam girdi. Rahip Vincent de onu saygıyla karşıladı. Önceleri beyefendi, sonra da Bay Carmichael, diye hitap etti. Kumalo'yla tanıştırılınca, hiç âdet olmadığı halde, ona, 'Bay Kumalo' diyerek elini sıktı. Yeniden çaya oturarak konuşmaya başladılar.

"Davanızı alacağım, Bay Kumalo, hem de Pro Deo olarak," dedi adam. "Basit bir dava bu. Çocuk, öldürmek kastı olmadan korktuğundan dolayı ateş ettiğini söylüyor. Yargıcın takdirine kalmış bir iş bu. Jüri davası isteyeceğimizi sanmıyorum. Öbür iki çocuk için bir şey söyleyemem. Kardeşinizin onlara başka bir avukat tuttuğunu öğrendim. Zaten onların savunmasını üzerime alamazdım. Duyduğuma göre, olay yerinde olmadıklarını belirteceklermiş.

Bunun doğru olup olmadığına karar verecek olan yargıçtır, ama benim kanım, oğlunuzun gerçeği söylediği ve onlara suç yüklemeye çalışmadığıdır. Ben yargıçları, oğlunuzun gerçeği söylediğine, korkmuş olması nedeniyle ateş ettiğine inandırmaya çalışacağım. Anlaşıldı mı, Bay Kumalo?"

"Anlaşıldı, efendim."

"Şimdi bana oğlunuz hakkında gerekli bütün bilgiyi vermelisiniz. Nerede, ne zaman doğdu? Çocukluğu nasıl geçti? Söz dinler miydi? Yalancı mıydı? Evini ne zaman ve ne için terk etti? Johannesburg'a geldi geleli nasıl bir hayat yaşadı? Anlıyor musunuz?

"Anlıyorum, efendim."

"Bu bilgiyi en kısa zamanda istiyorum. Büyük olasılıkla bu davaya ilk dönemde bakılacak. Burada neler yaptığını yalnızca kendisinden değil, başkalarından da sorup araştırmalısınız. Öğrendiklerinizi karşılaştırıp, birbirinden farklı bilgiler elde ederseniz onları da belirtmelisiniz. Ben de bu yolda çalışacağım. Anlıyor musunuz?"

"Anlıyorum, efendim."

"Rahip Vincent, şimdi sizinle biraz görüşebilir miyiz, şu okul işi için?"

"Pek tabii, efendim. Bay Kumalo bizi anlayacaktır herhalde."

Rahip Vincent, Bay Kumalo'yla dışarı çıkıp kapıyı kapattı.

"Bu adamı bulduğumuz için Tanrı'ya şükretmelisin," dedi. "Büyük bir adam bu. Güney Afrika'nın en ünlü avukatı. Sizin halkınızın da en büyük dostlarından biridir."

"Tanrı'ya da şükrediyorum, sana da dostum. Fakat bir sorunum var. Kaça çıkacak bu iş? Param bitti gibi bir şey."

"Davayı Pro Deo alacağını söyledi, işitmedin mi? Herhalde bu Latince terimi bilmiyorsun. Tanrı için, demektir. Yani sana hiçbir harcama gerektirmeyecek bu dava."

"Tanrı için mi alıyor?"

"Evet. Eski dine bağlılık günlerinde anlamı buydu. Fakat kay-

betti artık bu anlamını. Şimdi ücretsiz olarak davayı almak anlamına geliyor."

"Böyle bir iyiliği hayatım boyunca görmedim," diye Kumalo kekeledi.

Başını öte yana çevirerek ağlamaya başladı. Bugünlerde artık çok çabuk ağlıyordu.

Rahip Vincent gülümsedi. Davayı Tanrı için alan avukatın yanına giderken, yaşlı adamın arkasından;

"Güle güle, dostum," diye seslendi.

İKİNCİ BÖLÜM

18

Ixopo'dan tepelere tırmanan güzel bir yol vardır. Bu tepeler baştanbaşa çimenlerle örtülü, şairlerin düşlerinden de öte yerlerdir. Yol, yedi mil tırmandıktan sonra Carisbrooke'a varır. Eğer sis yoksa, oradan, Afrika'nın en güzel ovalarından birini görebilirsiniz. Çevreniz yemyeşil çimenle kaplıdır. Kulağınız titihoya kuşlarının yaslı ötüşleriyle çınlar. Altınızda bir ucu denize uzanan Umzimkulu ovası serilidir. Ötelerde, ırmağın arkasında tepeler dizilir birbiri ardınca. Onların da berisinde İngeli ve East Griqualand dağları yükselir.

Çimenlik zengin ve sıktır, toprak görünmez çimenlerin arasından; yağmuru, sisi tutarlar aralarında. Toprak yavaş yavaş içer bu yağmuru. İyi bakımlıdır. Toprağı çıplak bırakacak çok davar yoktur buralarda. Pek ateş de yakmazlar.

Yukarılarda, iki tepenin gölgesinde, küçük ve güzel bir ev vardır düz ekili tarlalar arasında. Burası James Jarvis'in çiftliği ve malikânesi olan High Place'dir. Oraların en iyi çiftliklerinden biri olduğu söylenir. Büyük Umzimkulu ovasıyla Ndotsheni'ye ta yüksek lerden bakar.

Jarvis toprağın sürülmesini yaslı bakışlarla seyrediyordu. Gökte bir tek bulut bile yoktu. Sıcak ekim güneşi tarlalara yağıyordu. Yağmur yoktu. Sabanın arkasında külçe gibi kalıyordu toprak. Bazı yerlerde de saban giremiyordu demirleşmiş toprağa. Tarlanın ucunda, öküzler soluya soluya durdular.

"Hiç yararı yok, umnumzana."

"Devam et, Thomas. Ben tepeye çıkıp bir bakayım."

"Hiçbir şey yok tepelerde, umnumzana. Ben biraz önce gidip baktım."

Jarvis köpeğini çağırarak tepeye çıkan keçi yolunu tırmanmaya başladı. Burada kuraklıktan eser yoktu. Sis otları besliyor, terli yüzünde soğuk rüzgârlar esiyordu. Fakat tepelerin aşağısında otların tümü kurumuştu. Çırılçıplak ve kıpkızıldı Ndotsheni tepeleri. Tepelerdeki çiftçiler, aşağıdaki bu kuraklığın yıl yıl ilerleyerek onları da yutacağından korkuyorlardı.

Sık sık konuşuyorlardı bu konuyu. Birbirlerini ziyarete gittiklerinde, serin verandalarda oturup buzlu içkilerini içerken, altlarında uzanan o çıplak tepeleri, o çıplak ovayı görmezlikten gelemiyorlardı. İşçilerinin bir kısmı da Ndotsheni'den geliyordu zaten. Oralarda nasıl yıldan yıla yiyeceğin azalmakta olduğunu kendi gözleriyle görüyorlardı. Çok hayvan vardı aşağıda. Toprak kısırlaşmış, aşınmıştı. Her yeni açılan tarla gittikçe daha çok yoksullaştırıyordu toprağı. Bu insanlar toprak aşınmasıyla savaşmayı öğrenmiş olsalardı bir şeyler yapılabilirdi belki. Hiç olmazsa suların toprağı sürüklememesi için setler yapmayı, tepelerin biçimine göre ekmeyi öğrenmiş olsalardı. Fakat tepeler dik, pek çoğu da ekime elverişli değildi. Öküzlerse zayıftı. Aşağı doğru ekmek daha kolaydı. Halk bilgisizdi, çiftçilik yöntemlerinden haberleri yoktu.

Çözümü olmayan bir sorundu bu. Kimi, bunun çözümlenmesi için daha çok eğitim gerek, diyordu. Ama, okuyup yazması olan gençler de çiftliklerde çalışmak istemiyorlar, kentlere akıp gidiyorlardı. Çiftlik işleri, kadınlar ve yaşlılar tarafından yapılıyordu. Gençler, kentlerden, madenlerden dönünce, bütün gün güneşleniyorlar, içiyorlar, boş lafla vakitlerini geçiriyorlardı. Kimisi de zaten çok az toprak olduğunu, yerlilerin, en ileri tarımsal yöntemlerle bile, kendi kendilerini doyurmalarına olanak kalmadığını söylüyorlardı. Aslında çok yönlü bir sorundu bu. Yerlilere daha fazla toprak

verilirse, şimdiki davranışlarını değiştirmezlerse, bütün ülke çöle dönerdi. Sonra, onlara verilecek toprağın parası kimden çıkacaktı? En önemlisi de toprak verilir ve rastlantı bu ya, iyi işleyebilirlerse, beyaz adamın toprağında kim çalışacaktı? Şimdi, bu konuda birkaç düzen yürürlükteydi. Örneğin, bir yerli, Ndotsheni'de oturur ve yakın çiftliklerden dilediğinde çalışabilirdi. Ya da çiftlik sahibinden biraz toprak alır, evini kurar, ailesini yerleştirir, kendi toprağını işlerdi. Böyle olunca da ailesiyle birlikte yılda şu kadar gün çiftçinin hesabına çalışmak zorundaydı. Bu bile yararlı bir çözüm yolu değildi. Kiminin oğlu, kiminin kızı kentlere kaçıyor, söz verdikleri işleri yapmıyorlardı. Bir kısmı kendilerine verilen toprağı mahvediyordu. Bir kısmı da, kovulana kadar tembel tembel oturuyor, hiçbir işe yaramıyorlardı.

Jarvis tepeye çıkarken hep bu yıllanmış düşüncelerle doluydu. Tepeye gelince bir taşın üstüne oturup, şapkasını çıkardı. İnsanın bakmaktan usanmayacağı bir yerdi şu Umzimkulu ovası. Babasından kalan yeşil tepeler, yaşayıp çiftçilik yaptığı yerler hep ayağının altındaydı. Tek isteği, biricik oğlunun da onun yolunda devam etmesiydi. Fakat oğlu başka düşüncelere kapılmış, mühendisliği seçmişti. Yolu açık olsun. İyi bir kızla evlenmiş, ana-babasına iki tane nur topu gibi torun armağan etmişti. High Place'de kalmama kararı babasına ağır bir darbe olmuştu. Olmuştu ama, yaşamı kendisinindi, kimsenin ona karışmaya hakkı yoktu.

Vadiden yukarı eve doğru bir otomobil çıkıyordu. Jarvis bunun polis otomobili olduğunu fark etti. Herhalde Binnendyk, devriye nöbetine çıkmıştı. İyi bir Afrikaner'di bu Binnendyk. Ixopo şimdi Afrikaner doluydu. Bütün polis kuvveti, postane memurları, istasyon memurları hep Afrikaner'di. Köylüler de onlara alışmış, iyi geçiniyorlardı. Çoğu, İngilizce konuşan kızlarla evlenmişlerdi. Jarvis'in babası, Afrikaner'le evlenecek çocuğunu evlatlıktan atacağını söylerdi. Şimdi zaman ne kadar değişmişti. Savaş her şeyi değiştirmişti. Afrikanerlerin kimi orduya girmiş, bir kısmı savaştan

yana olmakla birlikte orduya girmemişti. Kimileriyse tarafsız kalarak duygularını içlerinde saklamışlardı. Kimileri de Alman tarafını tutmuşlardı, ama kendilerini açığa vermedikleri haklarında iyi olmuştu.

Karısı otomobili karşılamak için evden çıkmıştı. İki polis vardı arabada. Biri, yüzbaşı van Jaarsveld'di galiba. Köyün en sevilen adamıydı van Jaarsveld. Büyük Savaşa katılmış bir asker, zamanının ünlü bir rugby oyuncusuydu. İngilizce konuşulan bir yere dikkatle seçiyorlardı memurlarını anlaşılan. Karısı eliyle tepeyi işaret ettiğine göre, kendini arıyor olmalıydılar. Aşağı inmeye başladı. Tam yarı yola gelmişti ki, van Jaarsveld'le Binnendyk'ın yukarı çıktıklarını gördü. Arabalarını taşlı yolun başına kadar getirmişlerdi. Kendisini gördüklerinde elini sallayarak, bir taşın üstüne oturdu. Binnendyk geride kaldı, yüzbaşı ona doğru geldi.

"Hayrola yüzbaşı, bize yağmur mu getirdiniz?"

Yüzbaşı geriye, ovaya, yüksek dağlara baktı.

"Pek yağacağa benzemiyor, Bay Jarvis."

"Ben de sanmam. Ne var ne yok bakalım?"

El sıkıştılar. Yüzbaşı onun yüzüne baktı.

"Bay Jarvis?"

"Efendim."

"Size kötü bir haberim var."

"Kötü bir haber mi?"

Jarvis oturdu. Yüreği gürültüyle atıyordu.

"Oğlum mu?" diye sordu.

"Evet, Bay Jarvis."

"Öldü mü?"

"Evet, Bay Jarvis." Yüzbaşı durakladı. "Bugün öğleden sonra saat 13.30'da Johannesburg'da vuruldu," dedi.

Jarvis ayağa kalktı. Dudakları titriyordu.

"Vuruldu mu?" diye tekrarladı. "Kim vurdu?"

"Yerli bir hırsız tarafından vurulduğu sanılıyor. Karısının yolculukta olduğunu biliyordunuz, değil mi?"

"Evet, biliyordum."

"Hafif bir rahatsızlığı olduğundan evden çıkmamış oğlunuz. Herhalde bu yerli de evde kimsenin olmadığını sanıyormuş. Anlaşıldığına göre, oğlunuz bir ses işitip, aşağı inmiş. Yerli de vurmuş onu. Bir boğuşma izine rastlanmamış."

"Aman Tanrım!"

"Çok üzgünüm, Bay Jarvis. Bu haberi vermek istemezdim size."

Elini uzattı. Fakat Jarvis yine taşın üzerine oturmuştu. Kendine uzatılan eli görmedi.

"Aman Tanrım!" deyip duruyordu.

Yaşlı adam kendini toparlamaya çalışırken, van Jaarsveld konuşmadı.

"Karıma bir şey söylemediniz ya?"

"Hayır, Bay Jarvis."

Bunun yapılması gereken güç bir iş olduğunu düşünmüş gibi Jarvis kaşlarını çattı.

"Pek güçlü değildir o," dedi. "Nasıl karşılayacak bunu acaba?"

"Size her türlü yardımda bulunmak için emir aldım, Bay Jarvis. İsterseniz sizi Pietermaritzburg'a kadar Binnendyk götürür. Saat dokuz ekspresine yetişirsiniz. Yarın sabah on birde Johannesburg'da olursunuz. Bir kompartıman ayırttım size."

"Çok teşekkür ederim."

"Her istediğinizi yapmaya hazırım, Bay Jarvis."

"Saat kaç?"

"Üç buçuk, Bay Jarvis."

"Demek iki saat önce..."

"Evet, Bay Jarvis."

"Üç saat önce yaşıyordu daha."

"Evet, Bay Jarvis."

"Aman Tanrım!"

"Bu trene yetişmek isterseniz saat altıda hareket etmelisiniz. Belki de uçakla gitmek istersiniz. Pietermaritzburg'da bir uçak var ama, saat dörde kadar gidip gitmeyeceğinizi bildirmek gerek. Onunla giderseniz gece yarısı Johannesburg'da olursunuz."

"Evet, evet, biliyorum. Kafamı toplayamıyorum bir türlü."

"Anlıyorum. Haklısınız."

"Hangisi daha iyi dersiniz?"

"Ben olsam uçakla giderim, Bay Jarvis."

"Uçak olsun öyleyse. Haber vermek mi gerekecek şimdi?"

"Eve gidince telefon ederim. Bayan Jarvis'in işitemeyeceği bir yerden telefon etmek olanağı var mı?"

"Evet."

Jarvis yerinden kımıldamadı.

"Kalkamıyorsunuz galiba, Bay Jarvis? Size yardım etmek isterdim ama, karınız bizi gözlüyor."

"Merak ediyor, yüzbaşı. Bu kadar uzaktan bile bir şey olduğunu anladı."

"Herhalde. Belki de benim yüzümden bir şeyler sezinlemiştir."

Jarvis ayağa kalktı.

"Tanrım, bir de bu iş çıktı şimdi," dedi.

Dik yoldan inerlerken, Binnendyk önlerinden yürüdü. Jarvis şaşkın bir haldeydi. Gökten böyle şeyler de yağıyordu insanın başına.

"Vurulmuş ha?"

"Evet, Bay Jarvis."

"Yerliyi yakalamışlar mı?"

"Daha yakalayamamışlar, Bay Jarvis."

Gözleri doldu yaşlı adamın. Dudaklarını ısırdı.

"Ne fark eder ki?" dedi.

Tarlanın kenarına gelmişlerdi. Sabanın, demir gibi toprak üzerinde hiç iz bırakmadan geçişini seyretti.

"Bırak artık Thomas!" diye seslendi.

Yüzbaşıya dönerek;

"Tek çocuğumuzdu bizim," dedi.

"Biliyorum, Bay Jarvis."

Arabaya bindiler. İki dakika sonra evdeydiler.

"James, ne var?"

"Anlatırım. Gel içeri. Yüzbaşı, büronun nerede olduğunu biliyorsunuz. Oradan edersiniz telefonu."

"Peki, Bay Jarvis."

Yüzbaşı telefonu açtı. Santrala bağlı olan hatta, iki komşunun konuşmaları duyuluyordu.

"Lütfen telefonlarınızı kapatın," diye seslendi yüzbaşı. "Polis acele bir konuşma yapacak. Lütfen kapatın telefonlarınızı."

Manyeto kolunu çevirdi. Ses çıkmadı. Bu köy telefonlarında polisin ayrı bir hattı olmalıydı. Bunu sağlamaya çalışmalıydı. Hızla çevirdi kolu bir daha. "Santral, santral. Pietermaritzburg karakolunu bağla. Çok acele."

"Derhal bağlıyorum, efendim."

Hatlarda karışan sesleri dinleyerek sabırsızlıkla beklemeye başladı.

"Pietermaritzburg karakolu karşınızda," dedi santral.

Onlara uçak işini anlattı. Bir eliyle de ikinci kulaklığı arayarak, öteki kulağını sıkıca kapattı. İçerden gelen kadın hıçkırıklarını duymamak için...

19

Havaalanında onları bir genç karşıladı.

"Bay Jarvis siz misiniz, efendim?"

"Evet."

"Ben John Harrison'um. Mary'nin kardeşi. Beni hatırlamazsınız. Son geldiğinizde çok küçüktüm. Arabam burada. Eşyalarınızı verin de gidelim."

Kontrol binasına doğru yürürlerken;

"Çok üzgünüz hepimiz, Bay Jarvis," dedi. "Tanıdığım insanların en kusursuzuydu Arthur."

Arabaya girdikten sonra;

"Mary ile çocuklar bizde kalıyorlar. Siz de bizde kalırsanız çok seviniriz," dedi.

"Mary nasıl?"

"Hâlâ geçirdiği sarsıntının etkisinde Bay Jarvis. Fakat çok metin davranıyor doğrusu."

"Ya çocuklar?"

"Onlar da çok kötü oldular, Bay Jarvis. Mary de zaten onlarla uğraşmaktan başına geleni düşünmeye vakit bulamadı."

Bir daha konuşmadılar. Jarvis karısının elini tutmuştu. Her biri kendi düşüncelerine dalmışlardı. Kapısında ışık yanan bir evin önünde durdular. Arabanın sesini duyan genç bir kadın dışarı çıkarak Bayan Jarvis'le kucaklaştı. Ağlamaya başladılar. Kadın, sonra Jarvis'e dönerek ona sarıldı. Arkadan Bay Harrison'la karısı da geldiler. Gereken sözler söylendikten sonra hep birlikte eve girdiler.

Harrison, Jarvis'e;

"İçecek bir şey ister misin?" diye sordu.

"Lütfen."

"Gel kütüphaneye geçelim öyleyse."

"Şimdi artık dilediğin gibi hareket etmelisin," dedi Harrison. "Bizden istediğin bir şey varsa hiç çekinmeden söyle. Eğer hemen morga gitmek istersen, John seni götürür. İstersen yarın sabah gidersin. Polis seninle görüşmek istiyor, ama bu gece rahatsız edeceklerini sanmam."

"Karıma sorayım, Harrison. Daha hiçbir şey konuşmadık onunla."

"Peki, burada bekliyorum seni!"

Karısıyla gelini, ayaklarının ucuna basarak, çocukların odasından çıkıyorlardı. Konuyu anlatınca yine ağlamaya başladı. Başını kocasının omzuna dayadı.

"Şimdi gidelim," dedi. Jarvis, Harrison'un yanına giderek içkisini içti.

Sonra, karısı ve geliniyle birlikte John Harrison'un arabasına bindiler.

Morga gidene kadar, John Harrison cinayet hakkında bütün bildiklerini anlattı. Polisin, uşağın iyileşmesini beklediğini, bütün kenti taradığını söyledi. Arthur Jarvis'in öldürüldüğü zaman, 'Yerli Suçlarının İçyüzü' adlı bir makale yazmakta olduğunu da sözlerine ekledi.

"Bu yazıyı görmek isterdim."

"Yarın sabah polisten alırız, Bay Jarvis."

"Yerli sorunu hakkında görüşlerimiz bir değildi oğlumla. Sık sık tartışırdık bu konuda. Fakat yazdıklarını okumak isterdim."

"Ben de babamla aynı görüşte değilim bu konuda. Biliyor musunuz, bütün Güney Afrika'da bu konuyu Arthur kadar içten düşünen bir insan daha yoktu, Bay Jarvis. 'Güney Afrika'da bundan başka içtenlikle düşünülecek ne vardır?' derdi."

Morga gelince, öbürleri güç görevlerini yapmaya giderken

John Harrison arabada kaldı. Çıktıklarında iki kadın da ağlıyordu. Eve gelinceye kadar kimse konuşmadı. Kapıyı Mary'nin babası açtı.

"Bir içki daha ister misin, Jarvis?" diye sordu. "Yoksa hemen yatacak mısın?"

"Margaret, seninle yukarı çıkmamı ister misin?

"Hayır, canım. Sen içkini iç."

"İyi geceler öyleyse."

"İyi geceler James."

Karısını öptü. Kadın bir an kocasına sarıldı.

"Yardımın için çok teşekkür ederim," dedi.

Gözleri yaşla doldu. Jarvis'in de gözleri dolmuştu. Geliniyle yukarı çıkışlarını seyretti. Kapı arkalarından kapanınca Harrison'la içeri girdiler.

"Bu olay, bir an için çok kötüdür, Jarvis."

"Doğru."

Bir an düşündükten sonra;

"Ben oğlumu çok severdim," dedi. "Onu sevmekten hiçbir zaman utanmadım."

İçkilerini içerlerken Harrison ona bu cinayetin nasıl Parkwold'u yerinden oynattığını, eve gelip gidenin ardı arkası kesilmediğini anlattı.

"Her yerden, her sınıf insandan başsağlığı telgrafları geliyor," dedi. "Cenaze törenini yarın öğleden sonrası için kararlaştırdık, Jarvis. Tören saat üçte."

Jarvis, başını sallayarak;

"Teşekkür ederim," dedi.

"Bütün telgrafları sakladık. Piskopostan, başbakan yardımcısından, belediye başkanından, falan. Birtakım yerli derneklerden de telgraflar var. Afrika Kızları filan gibi adlarını hatırlamadığım bir sürü dernek. Sonra yerlilerden, Yahudilerden, Hintlilerden de var."

Jarvis, kederli bir gururun yükseldiğini hissetti içinde. "Akıllıydı," dedi, "anasına çekmişti."

"Doğru söyledin. Bu konuda bir de John'u dinlesen. Bütün halk seviyordu kendisini. Bir Afrikaner gibi Afrikaans konuştuğunu biliyor muydun?"

"Öğrendiğini duymuştum."

"Tanrı ya şükür, ben bilmem bu dili. Fakat o bilmesi gerektiğine inanarak ders almıştı. Sonra bir süre bir Afrikaner çiftliğinde yaşadı. Zulu dilini konuştuğu yetmezmiş gibi, şimdi de Sesuto dilini öğrenmek istiyordu. Gelecek seçimde yerlilerin onu milletvekili adayı gösterecekleri söyleniyordu."

"Bunu bilmiyordum."

"Her yerde konuşmalar yapıyordu. 'Yerli Suçu,' 'Yerlilere Daha Çok Okul,' gibi konularda. Avrupalı olmayanlar hastanesindeki durum hakkında gazetelerde oldukça gürültü çıkarmıştı. Madenlerdeki kamp yönetiminin kaldırılmasını, yerine madencinin ailesiyle birlikte yaşayarak çalışması düzeninin konmasını istiyordu."

Jarvis, piposunu doldururken oğlunun hikâyesini, bir yabancının ağzından dinlemeye koyuldu.

"Maden Odası'ndan Hathaway bana geldi," diye söze başladı Harrison. "Arthur'un firmasının madenlerle iş yaptığını, sesini biraz kısması gerektiğini söyledi. Ben de kendisiyle konuşup, bu işleri biraz ağırdan almasını, Mary ile çocukları düşünmesi gerektiğini söyledim. Bunu Mary için istediğimi sanma sakın. Bilmem anlatabiliyor muyum? Gençlerin işlerine burnumu sokmayı hiç sevmem aslında."

"Anlıyorum."

"Mary ile önceden konuşmuş olduğunu söyledi. Gerçekleri açıklamanın para kazanmaktan önemli olduğuna karar vermişlermiş."

Harrison bunu söylerken gülmüştü. Fakat içinde bulundukları durumu hatırlayınca hemen sustu.

"Oğlum John da oradaydı," dedi. "Arthur'a, sanki Tanrı'ymış gibi bakıyordu. Başka ne söyleyebilirdim ki?"

Bir süre, sessizlik içinde pipolarını içtiler. Sonra Harrison konuşmasını sürdürdü:

"Ona ortaklarının durumunu sordum. Madenlere makine satıyorlardı eninde sonunda. Ortaklarıyla konuştuğunu ve bir sorun çıkarsa ortaklıktan ayrılmaya karar verdiğini söyledi. O zaman ne yapacaksın, diye sordum. Ne yapmam ki, dedi. Heyecanından yerinde duramıyordu. Başka bir şey söyleyemedim."

Jarvis yanıt vermedi. Oğlu, ana-babasının onu bildiğinden çok ileri gitmişti bu yabancı sularda. Belki de anasının haberi vardı bunlardan. Hiç şaşmazdı Jarvis, eğer karısı biliyorsa bunları? Fakat kendisi hiç dolaşmamıştı bu sularda.

"Seni yormuyorum ya, Jarvis? Yoksa başka şeylerden söz etmeyi mi isterdin? Belki de yatmak istersin?"

"Harrison, konuşmakla bana çok büyük bir yardımda bulunuyorsun."

"İşte böyle anlattığım gibiydi. Bu konular üzerinde çok konuşmazdık aslında. Ben yerlilere iyi davranmaya çalışırım. Fakat benim her şeyim değildir onlar. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu suçlar beni soğutuyor, Jarvis. Şu anda Johannesburg'da hep korku içinde yaşıyoruz."

"Yerlilerden mi korkuyorsunuz?"

"Evet. Yerlilerin işlediği suçlardan. Bu hırsızlıklar, cinayetler çok arttı bugünlerde. Geceleri kapıyı, pencereyi mıhlamadan yatmaya gidemez olduk. Üç ev altımızdaki Phillipson'lara girdiler geçenlerde. Yaşlı Phillipson'u bayıltıp karısını dövdüler. Allah'tan kızlar evde yokmuş, kimbilir neler gelirdi başlarına. Arthur bu olaylarda hep bizi suçlu görürdü. Söylediklerini her zaman anlardım demiyorum ama, içtenlikle konuşuyor görünüyordu. Sanki bir süre sonra, bütün bu söylediklerinin gerçek bir anlamı olacakmış gibi bir duyguya kapılıyorduk."

"Anlamadığım bir nokta var," dedi Jarvis. "Niçin bu iş onun..."

"Yani bu kadar insan içinde neden tutup o öldürülsün demek istiyorsun, değil mi?"

"Evet."

"Bizim de ilk aklımıza gelen bu oldu. Her işe koşan, her işi yapan, sanki görevliymiş gibi her şeyle uğraşan o olduğu halde, sonunda öldürülen neden o, demek istiyorum."

"Unutma ki, bu yeni bir şey değil," dedi Jarvis. "Yani misyonerler de yıllardan beri öldürülürler demek istiyorum."

Harrison yanıt vermedi. Sessizlik içinde pipolarını içmeye devam ettiler. Oğlunu misyonerlere benzetmiş olması ne garipti, diye düşündü Jarvis. Misyonerler hakkında pek bilgisi yoktu. Kilise tutardı onları. Jarvis bile birkaç kez böyle derneklere yardım etmişti. Fakat insan, misyonerlere inanmadan da bu tür derneklere yardım ederdi. Ndotsheni'de de böyle zavallı bir misyon vardı. Yıkık, ahşap bir kilise, yaşlı, pis bir de papaz. Bir-iki kez önünden geçtiği zaman, çocukların papağan gibi anlamadıkları şeyleri tekrar ettiklerini duymuştu içerde.

"Yatmak ister misin, Jarvis? Yoksa bir içki daha hazırlayayım mı?"

"Yatsam daha iyi olacak. Polis yarın mı gelecek, demiştin?"

"Evet. Saat dokuzda gelecekler."

"Arthur'un evini de görmek isterdim."

"Tahmin etmiştim zaten. Yarın sabah gideriz."

"İyi. Şimdi yatayım artık."

"Odanı biliyor musun? Kahvaltıyı sekiz buçukta ederiz, olur mu?"

"Tamam. İyi geceler Harrison. Yardımına çok teşekkür ederim."

"Teşekküre gerek yok. İyi geceler Jarvis. Umarım, biraz uyuyabilirsin."

Jarvis yukarı çıkıp odasına girdi. Kapıyı yavaşça kapattı. Işığı yakmadı. Pencereden içeri ay ışığı giriyordu. Bütün duyduklarını bir bir aklından geçirdi. Karısı, dönerek;

"James," dedi.

"Efendim, canım."

"Ne düşünüyorsun?"

"Her şeyi."

"Hiç gelmeyeceksin sandım."

Karısının yanına gitti. Kadın onun ellerine sarıldı.

"Oğlandan söz ediyorduk," dedi Jarvis. "Yaptıklarını, yapmak istediklerini konuşuyorduk. Arkasından çok üzülen olmuş."

"Hepsini anlat bana."

Jarvis bütün duyduklarını fısıldayarak anlatmaya başladı. Kadın şaşırmıştı. Kocası aslında çok az konuşan bir insandı. Bu akşamsa Harrison'dan duyduklarını hiç kısaltmadan anlatıyordu.

"Gurur duyuyorum onunla," diye fısıldadı kadın.

"Fakat sen onun böyle olduğunu çok önceden bilirdin."

"Doğru. Bilirdim."

"Onun iyi bir insan olduğunu ben de bilirdim. Ama sen daha yakından ona."

"Ana olduğum için, James."

"Herhalde. Keşke ben de onu biraz daha yakından tanısaydım, diyorum şimdi. Bu uğraştığı şeylerle hiç ilgim olmamıştı benim."

"Benim de James. Bambaşka bir hayatı vardı bizden."

"İyi bir hayatmış. Şimdi anladığıma göre."

Düşünceleri, anıları, yaslarıyla bir süre sessiz kaldılar.

"Bambaşka bir hayatı olmasına karşın, sen onu anlıyordun," dedi James. "Ben anlayamamış olduğum için çok üzgünüm."

"Anlamanın bu kadar önemli olacağını bilmiyordum," diye fısıldadı karısı. Sonra da kocam, kocam, diye Jarvis'e sarılarak ağlamaya başladı.

"Anlamadığım bir şey daha var," diye kocası devam etti. "Bu kadar insan varken, niçin onun başına geldi bu iş?"

Kadın bunu düşünmeye başladı. Acısı çok derin, çok büyüktü. Kocasına sarılarak;

"James, uyumaya çalışalım," dedi.

20

Karısıyla, Mary kendisini yalnız bıraktıklarında Jarvis oğlunun iskemlesine oturdu. Kitap, kitap, kitap. Bir evde bu kadar kitabı hayatı boyunca birarada görmemişti. Masanın üzeri kâğıtlar, mektuplar, kitaplarla doluydu. 'Bay Jarvis, Parkwold Methodist Birliği'nde konuşmaya gelir misiniz?' 'Genç Anglikanlar Derneği nde bir konferans verir misiniz Bay Jarvis?' Hayır, ne yazık ki Bay Jarvis bunların hiçbirinde konuşamayacaktı.

'Bay Jarvis, Hıristiyan ve Musevi Derneği'nin yıllık toplantısına çağrılısınız.' 'Bay ve Bayan H.B. Singh, kızları Saraji'nin evlenme törenine gelmenizden onur duyarlar.' 'Bay Jarvis, karınızla birlikte Toc H. Konuk Gecesine çağrılısınız.' Ne yazık ki, Bay Jarvis bu çağrıları da kabul edemeyecekti.

Kitaplıkların arasındaki duvarda dört tablo asılıydı. İsa, Abraham Lincoln, Vergelegen'in evi ve ırmak kıyısında yaprakları dökülmüş bir söğüt ağacı.

Yerinden kalkıp kitaplara baktı. Yüzlerce kitap vardı Lincoln hakkında. Bir adam için bu kadar kitap yazılabileceğini aklı almadı. Bir kitaplık baştanbaşa bunlarla doluydu. Bir başkasında da hep Güney Afrika'ya ait kitaplar vardı. Sarah Millin'in *"Life of Rhodes"*u, Smuts hakkındaki kitabı, Engelenburg'un *"Life of Louis Botha"*sı, Güney Afrika'nın ırk sorunları hakkında kitaplar, Güney Afrika'nın kuşları hakkında, Kruger parkı hakkında kitaplar, kitaplar. Bir kitaplık da hep Afrikaans diliyle yazılmış kitaplarla doluydu. Fakat bunlardan bir şey anlamıyordu Jarvis. Ötede beride, din

hakkında, Rusya hakkında, suç ve suçlular hakkında kitaplarla, şiir kitapları yatıyordu. Shakespeare'i aradı. O da ortadaydı.

Yeniden oturup uzun uzun tablolara baktı. Sonra masanın üzerindeki kâğıtları incelemeye koyuldu:

Birincisi, Claremont, Gladiolus sokaktaki "Claremont Afrikalı Çocuklar Kulübü"nden geliyordu. Kulübün yıllık toplantısına gelememiş olduğundan dolayı üzüntülerini bildiriyorlar ve yine başkan seçildiğini haber veriyorlardı. Mektup şu sözlerle bitiyordu:

"Yıllık toplantı sonunda bu hususta sizi kutlar, bize ayırdığınız zaman ve gönderdiğiniz armağanlar için teşekkür ederim. Sizin yardımınız olmadan bu kulübün yaşamasının olanaksızlığına inanıyoruz. Bu nedenle sizi yine başkan seçmek istemekteyiz.

Mektup kâğıdı için özür dilerim. Fakat kulübün kâğıtları kaybolduğu için bu kâğıda yazmak zorunda kaldım; bağışlayın.

Washington Lefiel"

Öbür kağıtlar oğlunun el yazısıylaydı. Anlaşılan bir dizi yazının bir kısmıydı bunlar. Fakat masada yazının ilk bölümünü bulamadı, elindeki yarım cümleyle başlayan kâğıdı okumaya koyuldu:

"...hoş görülebilirdi. Güney Afrika'ya geldiğimiz zaman yaptıklarımız hoş görülebilirdi. Büyük kaynaklarımızı geliştirmek için bulabildiğimiz bütün işgücünü kullanmakta da haklıydık. Deney istemeyen işlerde deneysiz insan kullanmak da akla yatkındı. Ama yalnızca bu gibi işlerde kullanmak için insanları eğitimsiz bırakmak, olacak şey değildi.

Altın bulduğumuz zaman madenlere işçi getirmekte haklıydık. Kamplar kurmakta, kadınları ve çocukları kentlerden uzak tutmakta haklıydık. Bildiklerimizin ışığı altında bir deneme olarak bunda da haklıydık belki, ama birtakım ayrılıklar dışında, bütün öğrendiklerimizin ışığı altında, artık bunlar bağışlanamaz. Bile bile, aile hayatını söndürmemiz ve bu işi sürdürmemiz bağışlanamaz.

Eğer işgücü bulabiliyorsak kaynaklarımızı geliştirmekte haklıyızdır. Fakat bu gelişme işçinin aleyhine olacaksa buna izin verilemez. Altın madeni işletmek, herhangi bir şeyi üretmek, toprağı işlemek, eğer işçiyi yoksul tutmak politikasının başarısına bağlıysa, bu madene, bu üretime, bu toprağın işlenmesine izin verilemez. Eğer başka insanlara zarar getirecekse, bir kimsenin malının artışına izin verilemez. Bu artışın bir tek adı vardır, o da sömürüdür. Memleketimize ilk geldiğimiz zaman, bunun zararlarını bilmediğimizden, buna hak verilebilirdi. Yerli toplum hayatını yıktığını, yoksulluk, açlık yarattığını bilmediğimiz için, o zaman buna izin verilebilirdi. Fakat şimdi artık neye mal olduğunu bildiğimiz için, bunlara hakkımız yoktur.

Yerlilerin eğitimini, bunu geliştirmek isteyenlerin eline bırakmak hoş görülebilirdi. Fakat şimdi, bildiklerimizin ışığında, bu kuşkuya yer yoktur. Kısmen sınai gelişmeye olanak verdiğinden, kısmen de elimizde olmayan nedenler sonucunda olduğundan, bu anda yerli halkın büyük bir kısmı kentlere yerleşmişlerdir. Toplum, her zaman için, yalnızca kendi öz yararı için bile olsa, çocuklarını yasalara saygılı, toplumsal istek ve amaçları olan insanlar olarak yetiştirmek için eğitmiştir. Bunun başka türlü yapılmasına olanak yoktur. Oysa biz, kentlerde yaşayan yerli halkımızın eğitilmesini, bu konuda kararlı birkaç Avrupalının eline bırakmış olup gelişmesini sağlayan olanak ve parayı onlardan esirgiyoruz. Yalnızca kişisel yararlar bakımından bile tehlikelidir bu.

Memleketimizin gelişmesini aksatan kabile yaşamının yok edilmesi doğruydu. Bu yaşamın sona ermesinin kaçınılmaz bir şey olduğunu düşünmeye hakkımız vardı. Fakat bunun yok olmasını hiçbir şey yapmadan seyretmeye, yerine bir şey koymamaya, bir ulusu maddeten ve manen çözülmeye bırakmaya hakkımız yoktur.

Bütün vahşiliğine, saldırganlığına, boş inançlara ve büyülere gömülmüş olmasına karşın kabile düzeni ahlaklı bir düzendi. Bu-

gün yerlilerimizin suçlu, sarhoş ve orospu olarak yetişmeleri, doğuştan böyle olduklarından değil, fakat onların basit düzen, töre ve geleneklerinin yok edilmiş olmasındandır. Bundan ötürü, yeni bir düzen, yeni töreler ve gelenekler düzeni yaratılması uygarlığımız için kaçınılmaz bir görevdir.

Ayrılık politikasıyla kabile düzenini ayakta tutmaya çalıştığımız doğrudur. Buna hakkımız vardı. Fakat biz bu işi bütün bütüne ve namusluca hiçbir zaman yapmadık. Halkın beşte dördüne, toprağımızın onda birini ayırdık. Böylece kaçınılmaz bir biçimde ve hatta bazılarının istekleri doğrultusunda, işgücünün kentlere akmasını sağladık.

Sorunu olduğundan küçük göstermek isteyen yok. Kimse de çözümünü kolaylaştırmak istemiyor ama, üstümüze çöken korkuyu kimse hafifletmek istemiyor. Fakat, korksak da korkmasak da, Hıristiyan bir toplum olduğumuz için ahlaksal sorunlardan kaçınamayacağız.

Şimdi zamanı..."

Sayfa burada bitiyordu. Okuduğuna kapılan Jarvis, öteki kâğıtlar arasında yazının sonunu aradıysa da bulamadı. Piposunu yaktı, kâğıtları önüne çekerek yeniden okumaya başladı.

İkinci kez okuduktan sonra, piposundan derin soluklar çekerek düşünmeye koyuldu. Sonra kalkıp Lincoln kitaplığının önünde durdu. Oğlunu bu kadar etkilemiş olan adamın resmine uzun uzun baktı. Yüzlerce kitaba baktı. Camlı kapağı açıp bir tanesini aldı. Bir iskemleye oturdu, kitabın yapraklarını çevirmeye başladı. Bölümlerden birinin adı 'Gettysburg'daki Büyük Söylev'di. Yerini bularak okumaya başladı. Bitirdikten sonra yine piposunu yakıp düşünceye daldı. Bir süre sonra kalktı, kitabı yerine yerleştirdi, dolabı kapattı. Sonra dolabı yine açarak, kitabı alıp cebine soktu. Saatine baktı. Şapkasını giydi, bastonunu eline aldı. Ağır ağır merdivenlerden inerek, cinayetin işlendiği yere geldi. Yerdeki koyu lekeye bakarken

şapkasını çıkardı. Birdenbire gözlerinin önünde High Place'de, elindeki tahta tüfekle oynayan küçük çocuk görüntüsü belirdi. Çevresine bakmadan, böylesine ani bir ölümün geldiği kapıdan geçerek dışarı çıktı. Dışardaki polis kendisini selamladı. Jarvis, şapkasını yine başına geçirerek bahçe kapısına yürüdü. Kararsızca sağına soluna baktı. Sonra caddede yürümeye başladı. Polis, derin bir soluk alarak rahatladı.

21

Parkwold kilisesindeki tören sona ermişti. O kadar çok gelen olmuştu ki, içeri sığamamışlardı. Beyazlar, karalar, melezler, Hintliler... Jarvis'le karısı ilk kez beyazlardan başka kimselerle bir kilisede bulunuyorlardı.

Piskopos konuşmuş, ruhları yücelten sözler söylemişti. Piskopos da bu olayın, bu delikanlının başını yediğine bir anlam veremediğini söylemişti. Geleceği bu kadar parlak biri, niçin aralarından çekilip alınmış, karısı dul, çocukları yetim bırakılmış, memleket de kendisine üstün hizmetleri dokunacak birinden yoksun kalmıştı? Bütün bunlar sırdı.

Güney Afrika'dan söz ederken, Piskoposun sesi yükseliyordu. Çok güzel konuşuyordu. Jarvis, acısını unutarak, onun sözlerine bıraktı kendisini. Piskopos, oğlunun hayatını Güney Afrika'ya adadığını, akıllı ve yürekli olduğunu, korkuyu yenen bir yürek taşıdığını söyledikçe Jarvis'in içi gururla doluyordu. Oğlu olan bu yabancıya duyduğu gururla.

Tören sona ermişti. Sessizce açılan bakır kapılar arasından, tabut sessizce kayıp, biraz sonra kül haline geleceği fırından içeri girdi. Tanımadığı kimseler Jarvis'in elini sıktılar. Kimi kısaca üzüntüsünü belirtti, kimi oğlundan söz etti. Kara adamlarla da -evet, yaşamında ilk kez olarak kara adamlarla da- el sıkışmıştı.

Yeniden Harrison'lara döndüler. Bu gece, en korkunç geceleri olacaktı. Kuşkusuz özellikle Margaret için. Onu bir daha yalnız

yatmaya göndermeyecekti. Kendisi için artık korkacak bir şey kalmamıştı. Harrison'un kütüphanesinde oturur, içkisini içer, piposunu yakar, Harrison'un istediği her şeyden, oğlundan bile söz edebilirdi.

"İstediğiniz kadar kalabilirsiniz burada, Jarvis. Hiç çekinmeyin."

"Teşekkür ederim, Harrison. Margaret'in, Mary ile çocukları alıp hemen gideceğini sanıyorum. Ben bir süre daha burada kalıp Arthur'un işlerini toparlamak istiyorum."

"Polis ne dedi?"

"Hâlâ uşağın kendine gelmesini bekliyorlar. Adamlardan birini tanımış olacağını umuyorlar. Yoksa bulmak çok güç olurmuş. Belki de biri, onları kaçarken görmüş olabilir diyorlar. Ne de olsa heyecanlı olduklarından kuşku uyandıran hareketler yapmışlardır yollarda."

"İnşallah yakalanırlar da cezalarını ipte görürler."

"Anlıyorum, Harrison."

"Güvenlik içinde değiliz, Jarvis. Asılsalar bile, yine güvenlik içinde değiliz. Bu iş çığırından çıktı artık."

"Anlıyorum. Fakat ben... ama belki de çok erken böyle düşünmek için."

"Ne demek istediğini anladım. Sen bu konuda işin o yanını düşünmüyorsun. Belki ben de senin gibiyim. Doğrusunu istersen kesin olarak bilmiyorum."

"Ben de bilmiyorum. Fakat haklısın. Önemli olan şimdilik bu yanı değil belki. Fakat sorunun bir yüzü daha olduğunu seziyorum."

"Daha çok polis kuvveti sağlanması için harekete geçtik, Jarvis. Yarın Parkwold'da büyük bir toplantı var. Herkes patlama noktasında! Bu mahallede hizmetçilerinin dairesinde kimlerin yaşadığını bilmeyen ev sahipleri var. Ben hizmetçilerimi, değil yabancı adam yatırmak, kapıya bile yaklaştırmamaları konusunda uyardım. Ara-

sıra hizmetçi kızın kocası geliyor, yalnızca ona göz yumuyorum. Dikkat etmezsem, evin içi bir sürü amcalar, yeğenler, dayılarla dolup taşar sonra."

"Bütün Johannesburg hep böyledir herhalde?"

"Sonra bu evlerin arkalarındaki lağım çukurları sorunu var. Şimdi kanalizasyon sistemi tamamlandıktan sonra, bunları kapatmaları için kaç kez söyledik, ama boşuna. Bu tehlikeli yerlerde şimdi serseriler gizleniyor. Tanrı bilir bu memlekete ne oluyor, Jarvis. Ben bilemiyorum. Yerlilerden iğrenen bir insan değilim. Onlara iyi para, temiz bir oda veriyorum. İzin veriyorum. Kötü davranmıyorum. Hizmetçilerimiz yıllarca kalıyor yanımızda. Fakat bir bütün olarak yerliler ele avuca sığmaz oldular. Sendika bile kurmuşlar, duydun mu?"

"Bunu bilmiyordum."

"Kurdular. Şimdi de gündelikleri on şiline çıkarılmazsa, madenlerde grev yapmakla korkutuyorlar bizi. Oysa şimdi üç şilin aldıkları halde, madenlerin çoğu kapanma tehlikesinde. Rahat kamplarda yaşıyorlar. Son zamanlarda kurulan kamplarda ben bile rahatça kalırım hani. Yedikleri yemek evlerindekinden bin kat daha iyi. Doktor desen, parasız; böyle işte. Eğer madenlerin giderleri biraz daha artarsa, ortada maden diye bir şey kalmayacak. Ondan sonra da Güney Afrika'nın durumunu düşünebiliyor musun? Yerlilerin durumu ne olur? Açlıktan binlercesi ölür gider."

"Sizi rahatsız etmiyorum ya?" diyerek John Harrison içeri girdi.

"Otur, John," dedi babası.

John oturduktan sonra, konuya iyiden iyiye ısınmış olan Harrison konuşmasını sürdürdü:

"Ya siz çiftçilerin durumu ne olur, Jarvis? Ürününüzü kime ve nerede satarsınız? Hükümet yardımı kalkar. Endüstri de yok olur. Çünkü endüstri de üretiminin satın alınması için, madenlerin sağladığı paraya muhtaçtır. Bizim hükümetse, her yıl, madencilerin

kazançlarının yüzde yetmişini alıyor vergi diye. Hükümet ne yapar ortada maden diye bir şey kalmazsa? Memleketteki Afrikanerlerin yarısı işsiz güçsüz kalır. Hükümet dairelerinin de yarısı kapanır."

Birer kadeh viski daha doldurup sözünü sürdürdü:

"Madenler ortadan kalkarsa, Güney Afrika diye bir şey kalmaz diyorum sana. Madenleri kapattıktan sonra ver memleketi yerlilere bitsin. Halk madenleri eleştirince en sinirime dokunan da bu zaten. Özellikle Afrikanerler. Sanki madenciler bu memleketin yurttaşları değillermiş de memleketin kanını emiyorlarmış sanıyorlar. Oysa maden hisselerinin hepsi de buradadır. Bizim madenlerimizdir onlar. Bıktım bu sözlerden. Cumhuriyetmiş, bilmem neymiş. Ne olacak sanki cumhuriyet olursak? Başımız göğe mi erecek?"

"Harrison, ben yatmaya gidiyorum. Margaret'i yalnız bırakmak istemiyorum bu akşam."

"Oo, bağışla dostum. Unuttum kendimi."

"İnan bana seni dinlemek iyi geldi, derken içtenlikle söyledim bu sözü, Harrison."

İki Harrison'lara bakarak;

"Ben öyle oturup, saatlerce ölümden söz edecek değilim," dedi.

Harrison, rahatı kaçmışçasına;

"Yok yok, o kadar çabuk bağışlama beni," dedi.

"Keşke bu gece o da burada olsaydı da seninle tartışmaya girdiğini duyabilseydim."

"Çok hoşlanırdınız bundan, Bay Jarvis," diye John Harrison atıldı. "Bu sorunları onun gibi konuşan bir insana rastlamadım hayatım boyunca."

Harrison;

"Ben onunla aynı düşüncede değildim ama, söylediklerine de çok saygı duyardım," dedi.

"İyi bir insandı o, Harrison. İyi geceler."

"İyi geceler Jarvis. Dün gece uyuyabildiniz mi?"

"Eh, biraz uyuduk."

"İnşallah bu gece daha iyi uyursunuz. Unutmayın ki evim sizin sayılır."

"Teşekkür ederim. İyi geceler. John, sana bir şey sormak istiyorum."

"Buyrun, Bay Jarvis."

"Claremont'daki Çocuk Kulübü'nü biliyor musun?"

"Çok iyi bilirim, Bay Jarvis. Arthur'la ikimizin kulübüydü orası."

"Orasını görmek isterdim. Ne zaman olursa."

"Olur, Bay Jarvis. Bir şey daha var."

"Evet, John."

"Size şunu belirtmek isterim ki, babam Afrikaner derken hep milliyetçileri kasteder. Arthur ona böyle demek istediğini söyler, babam da bunu kabul ederdi ama, bir türlü hatırlamıyor şimdi konuşurken."

Jarvis, önce gence, sonra babasına gülümsedi. "İyi bir nokta bu," dedi. "İyi geceler, Harrison. İyi geceler, John."

Ertesi sabah, Harrison konuğunu merdiven başında bekliyordu.

"Şimdi polis telefon etti. Uşak kendine gelmiş. Üç kişinin olduğunu söylüyormuş. Yüzleri mendille örtülüymüş ama, o, bir tanesinin Mary'nin eski bahçıvanı olduğunu anlamış. Mary'den ayrıldıktan sonra Doornfontein'da bir fabrikada çalışmış bu adam. Oradan ayrıldıktan sonra da nerede olduğunu bilen yokmuş. Şimdi peşlerine düşmüş polis. Oldukça hızlı çalışıyorlar."

"Öyle görünüyor."

"İşte, Arthur'un yerli suçları hakkındaki makalesinin bir kopyası. Buraya bırakayım mı? İstersen kahvaltıdan sonra okursun."

"Teşekkür ederim. Buraya bırak."

"Dün gece nasıl uyudunuz?"

"Margaret iyi uyudu. Çok ihtiyacı vardı böyle bir uykuya."

"İnanırım. Haydi gel, kahvaltıya gidelim."

Kahvaltıdan sonra Jarvis, ev sahibinin kitaplığına giderek, oğlunun makalesini okumaya başladı. Önce en son sayfayı çevirerek, yarıda kalmış paragrafı derin bir acıyla okudu. Yaşarken yazdığı son cümlelerdi bunlar. O anda, daha sözcükler havadayken, ayağa kalkmış aşağı, ölümüne inmişti. İnsan o anda, "İnme aşağı!" diye bağırabilseydi. Ama seslenecek kimse yoktu ki!.. Şimdi herkesin bildiğini, o zaman kimse bilmiyordu ki!.. Fakat bu düşüncelere saplanmak iyi değildi. Sadece engel olunamadığı için meydana gelen bir olaya, orada olunsaydı engel olunabileceği düşüncesini düşünmenin de anlamı yoktu. İnsanı böyle düşüncelere iten içindeki acıydı. O, oğlunu anlamak istiyordu. Artık olanaksız şeyleri istemek değildi amacı. Onun için son kısmı, ağır ağır, yüreğiyle değil, kafasıyla okumaya çalıştı:

"Gerçek şudur ki, bizim Hıristiyan uygarlığımız baştanbaşa çelişkilerle doludur. İnsanın kardeşliğine inanır, fakat bunu Güney Afrika'da uygulamak istemeyiz. Tanrı'nın insanlara çeşitli nimetler verdiğine, insan hayatının, bunların tam olarak kullanılmasıyla mutlanacağına inanır, fakat bu inancımızı eşelemekten korkarız. Haksızlığa uğrayan kimseye yardımın gerektiğine inanır, fakat yine de onu haklı çıkarmaktan korkarız. Bu nedenledir ki, Hıristiyan olduğumuza dair inancımızı korumak için, kendi insanca düşüncelerimizi ona dayatır, insanları onun, kara ve beyaz olarak yarattığını ve karaların ilerlemesine engel olacak kararları almamızda onun onayı olduğunu ileri süreriz. Hatta, Tanrı'nın kara insanları, beyazların odununu yarmak, suyunu taşımak için yarattığını iddia ederiz. Hatta, kara insanlara bağışladığı nimetlerin tam olarak kullanılmasını engelleyen kararlarımızı, onun kutsadığını kabul ederiz. Bir baskı suçlamasını reddetmek için, daha bunun gibi birçok, bir-

birine ters düşen kanıtlar kullanırız. Kara adam yeteri kadar zeki olmadığı için, onu eğitmediğimizi söyleriz. Kara insanların, Tanrı'dan bu çeşit nasipleri olmadığı için, onlara, bunu geliştirecek fırsatı vermeyiz. Kendimizin binlerce yıl sonunda ancak gelişebildiğimizi, karalar için bundan daha az bir zamanın yeteceğini düşünmenin ise saçma olduğu görüşünü savunuruz. Bunun için daha çok zamanımız olduğunu söyleriz. Kara adam, dikkate değer bir şey ortaya çıkardığı zaman yine yön değiştirir, böyle bir tek insanın yalnızlığından dolayı kendisine acır ve kara insanı böyle ilgi çekici, tek başına bırakmanın Hıristiyan iyiliğine uyduğunu söyleriz. Böylece bizim Tanrı'mız bile, şaşkın, bilinçsiz bir durumda kalır. Nimetler, ihsanlar verir ve bunların kullanılmasına engel olur. Şaşılacak bir şey mi, uygarlığımızın baştanbaşa çelişkilerle dolu olması? Gerçek, uygarlığımızın Hıristiyan olmadığıdır. Büyük amaç ve korkulu uygulama, yüksek güvenlik ve umutsuz endişe, yardıma koşmak sevgisi ve korkulu mal düşkünlüğü karışığı bir şeydir bizim uygarlığımız. Bana bir dakika izin verirseniz..."

Okudukları Jarvis'i çok etkilemişti. Bunun, oğlundan mı, yoksa oğlunun yeryüzündeki son düşünceleri olduğundan mı ileri geldiğini bilemiyordu. Yoksa sözcüklerin gücü müydü, onu da bilemiyordu. Hayatında sözcükleri tek tek değerlendirmeye çok az zaman ayırmıştı. Bu gibi sorunlar üzerine çok kafa yormamıştı.

Yerinden kalkıp yukarı, odasına gitti. Karısının odada olmadığına sevinmişti. Zihninin dağılmasını istemiyordu. Abraham Lincoln'un kitabını alıp eski yerine döndü. "İkinci Seçim Nutku"nu bularak okumaya başladı. Baştan aşağı okuduktan sonra, içinde bir ferahlık, gözlerinin önünde çözülen bir sır hissetti. Bir yabancı hakkında bilgi genişliyordu sanki. Bu adamın resminin, bu kadar kitabın, oğlunun evinde bulunmasının anlamını şimdi çok iyi kavrıyordu.

Yeniden kâğıtları alıp sözcüklere baktı.

"Bana bir dakika izin verirseniz..."

Hepsi bu kadar. O parmaklar bundan başka bir şey yazamayacaklardı. Mutfakta bir ses işittim, bir dakika izin verirseniz. Bir dakika izin verin de ölümüme gideyim. Bir dakika izin verin bana, geri gelmeyeceğim çünkü.

Jarvis, üstüne çöken havadan kurtulmak için piposunu yaktı. Makaleyi bir daha okuduktan sonra düşünceye daldı.

"James."

Ürktü.

"Efendim, karıcığım," diye cevap verdi.

"Tek başına oturmamalısın böyle."

Karısına gülümseyerek;

"Benim yaradılışımda kara düşüncelere kapılmak yoktur," dedi.

"Ne düşünüyordun öyleyse?"

"Düşünüyordum. Okuyordum. İşte bunu okuyordum."

Kadın kâğıdı alarak baktı. Sonra göğsüne bastırdı.

"Oku," dedi kocası. "Okumaya değer."

Kadın oturup okumaya başladı. Jarvis onun ne yapacağını biliyordu. Son sayfayı açtı, son sözcüğe baktı. Bana bir dakika izin verirseniz... Öylece kaldı karısı. Kocasına baktı. Konuşacaktı. Kocası dinlemek zorundaydı. Acı, o kadar çabuk yok olamazdı.

22

Duruşma salonunun bir ucunda yükseğe yerleştirilmiş bir koltuk vardır. Burada yargıç oturur. Onun altında, bir masanın çevresine de yardımcılar dizilir. Masanın sağında ve solunda oturacak başka yerler de vardır. Burada, çevresi kapalı sıralarda jüri üyeleri otururlar. Bunun önünde yer alan halka biçimindeki masalarda ve iskemlelerde de avukatlar yer alır. Bunların arkasında da giriş yolu yeraltından geçen, sanık yeri vardır. Duruşması yapılacak kişiler bu yeraltı yolundan getirilerek sanık iskemlesine oturtulur. Salonun arkasında ise merdiven biçiminde yükselen sıralar vardır. Bunlardan sağdakiler Avrupalılara, sol yandakiler de Avrupalı olmayanlara ayrılmıştır. Gelenektir bu.

Bu duruşma salonunda sigara içemez, fısıldayamaz, konuşamaz, gülemezsiniz. Giyiminiz temiz olmalıdır. Erkekseniz ve dininize aykırı değilse, şapkanızı çıkarmanız gerekir. Bu, yargıca, onun temsil ettiği krala, yargıcın arkasındaki yasaya ve yasanın arkasındaki halka saygıdır. Yargıç girerken ayağa kalkar, oturana kadar da oturamazsınız. Yargıç çıkarken yine ayağa kalkar ve o, salondan çıkmadan yerinizden ayrılamazsınız. Bu, yargıca ve onun arkasında olan her şeye saygıdır.

Yargıca büyük bir ödev verilmiştir: Yargılamak ve karar vermek. Gerekirse ölüm kararı bile vermek. Yüksek mevkilerinden dolayı yargıçlara, 'Sayın' denir. Büyük törenlerde çok insandan önce gelirler. Hem beyaz, hem de kara insanlar onlara saygı gösterirler. Memleket bir korku memleketi olduğundan, adaletin yasaya

uygun biçimde uygulanabilmesi için, yargıcın korkusuz olması gerekir. Bu yüzden yargıç dürüst ve hak yemez olmalıdır.

Yasayı yargıç yapmaz. Yasayı yapan ulustur. Bundan dolayı, bir yasa adaletsiz ve yargıç yasaya göre hüküm verirse, bu haklı olmasa bile, adalettir.

Yargıcın ödevi adaleti gerçekleştirmektir. Ancak, adaletli olan yalnızca ulustur. Bunu için, eğer karar adaletli olmazsa, bunun sorumlusu yargıç değil, ulusun ta kendisidir. Yani beyazlardır. Çünkü yasaları yapanlar, beyaz insanlardır.

Güney Afrika'da insanlar, dürüst olduklarına inandıklarından, yargıçlarından gurur duyarlar. Yasalara her zaman güvenleri yoksa da kara adamlar bile onlara güvenirler. Korku ülkesinde bu hak yemezlik, yükseğe konmuş bir lamba gibidir, evlerindeki bütün insanlara ışık verir.

Duruşma salonundaki seslerin kesilmesi için bağırıyorlar. Herkes ayağa kalkıyor. Yargıçtan yüksek biri olsa, o bile ayağa kalkacak. Çünkü yargıcın arkasında her insandan yüksek şeyler vardır. Yargıç, iki yardımcısıyla içeri giriyor. Oturuyorlar. Herkes oturuyor. Duruşma başlamıştır.

Yeraltındaki yoldan, duruşması yapılacak üç kişi geliyor. Herkes onlara bakıyor. Kimileri, bunların katile benzediğini düşünüyor. Bunu fısıldıyorlar bile; fısıldamak tehlikeli de olsa. Kimileri, onların katile benzemediğini düşünüyor. Bir kısmı birinin, öbür kısmı ise ötekinin katile benzediğini düşünüyor.

Beyaz bir adam ayağa kalkarak, bu üçünün, 1949 yılı Ekim ayının 8. salı günü öğleden sonra Johannesburg kentinde, Parkwold'da Plantation caddesindeki evinde Arthur Trevelyan Jarvis'i öldürmekle suçlandıklarını söylüyor. Birincisi Absalom Kumalo, ikincisi Matthew Kumalo, üçüncüsü ise Johannes Pafuri. Suçlu ya da suçsuz oldukları kendilerinden soruluyor.

Birincisi;

"Öldürmekten suçluyum, ama amacım öldürmek değildi," diyor.

İkincisi;

"Suçsuzum," diyor.

Üçüncüsü de öyle.

Her şey hem İngilizce, hem de üçüncüsünün de anlaması için Zulu diliyle söyleniyor.

Pafuri, Zulu olmadığı halde, kendi söylediğine göre Zulu dilini iyi anlıyormuş.

Davayı Tanrı adına almış olan beyaz avukat, Absalom Kumalo'nun öldürme amacı olmadığı için, cinayeti değil fakat kusurla adam öldürme suçunu üstlenebileceğini söylüyor.

Savcı ise, suçun kusurla adam öldürme olmayıp, cinayet olduğunu söylüyor.

Savcı uzun bir süre konuşarak mahkeme kuruluna suçun bütün hikâyesini anlatıyor. Absalom Kumalo hiç kımıldamadan sessiz duruyor. Öteki ikisi, bu söylenenler karşısında şaşkın ve üzgün görünüyorlar.

"Şu halde, bu planı hazırladıktan sonra ekimin 8'i için bir karara vardınız?"

"Evet."

"Niçin bu günü seçtiniz?"

"Johannes evde kimsenin olmayacağını söylemişti."

"Bu Johannes Pafuri mi?"

"Evet, benimle şimdi birlikte olan bu Johannes Pafuri."

"Öğleden sonra saat bir buçuk için karar aldınız demek?"

"Evet."

"Bu kötü bir saat değil miydi? Beyaz adamlar bu saatte eve yemeğe gelirler. Niçin bu saati seçtiniz?"

"Bu saati seçen Johannes'ti. Bir sesin, ona bu saati bildirdiğini söylemişti."

"Ne sesi?"

"Bunu bilmiyorum."

"Kötü bir ses mi?"

Yine yanıt yok.

"Sonra üçünüz evin arka kapısına gittiniz değil mi?"

"Evet."

"Sen ve o iki kişi mi?"

"Evet, ben ve bu iki kişi."

"Sonra?"

"Sonra yüzümüze mendil bağladık."

"Sonra?"

"Sonra mutfağa girdik."

"Kim vardı orada?"

"Evin uşağı vardı."

"Richard Mpring mi?"

"Adını bilmiyorum."

"Bu adam mı?"

"Evet, bu adam vardı."

"Mahkeme kuruluna daha sonrasını anlat bakalım."

"Bu adam bizi görünce korktu. Tabancamı gördü. Musluğa doğru geri çekilerek ne istediğimizi sordu. Johannes para ve giyecek istediğimizi söyledi. Bu adam, böyle bir şey yapamazsınız, dedi. Johannes, ölmek mi istiyorsun, dedi adama. Adam korkuyordu, bir karşılık vermedi. Johannes, ben konuştuğum zaman karşımdaki korkudan titremeli, dedi. Sonra yine, ölmek mi istiyorsun, diye sordu. Adam bir şey demedi. Sonra birdenbire, efendi, efendi, diye bağırmaya başladı. Johannes de arkasında sakladığı demir çubukla bu adamın kafasına vurdu."

"Kaç kez vurdu?"

"Bir kez."

"Adam yine bağırdı mı?"
"Hayır, bir daha sesi çıkmadı."
"Siz ne yaptınız?"
"Biz de sesimizi çıkarmadık. Johannes susmamızı söyledi."
"Ne yaptınız? Durup ortalığı mı dinlediniz?"
"Ortalığı dinledik."
"Bir şey işittiniz mi?"
"Hiçbir şey işitmedik."
"Tabancan neredeydi?"
"Elimdeydi."
"Sonra?"
"Sonra beyaz adam geldi kapıya."
"Sonra?"
"Korkmuştum. Tetiği çektim."
"Sonra?"
Sanık, gözlerini yere indirerek;
"Beyaz adam yere düştü," dedi.
"Sonra?"
"Johannes kaçmamızı söyledi. Hemen kaçtık oradan."
"Arka kapıdan mı?"
"Evet."
"Oradan da yola mı çıktınız?"
"Evet."
"Hep birlikte miydiniz?"
"Hayır, ben yalnız gittim."
"Bu ikisini nerede gördün bir daha?"
"Baby Mkize'nin evinde."
Yargıç söze karışıyor burada.
"Sorgunuza biraz sonra devam edersiniz bay savcı, diyor. Sanığa ben de bir-iki şey sormak istiyorum."
"Nasıl isterseniz efendim."
"Niçin tabanca taşıyordun?"

"Uşağı korkutmak için."

"Tabanca taşımaya ne gerek vardı?"

Çocuk bunu da yanıtlamıyor.

"Bir yanıt ver bana."

"Bana tabanca almamı söylemişlerdi."

"Kim söylemişti bunu?"

"Bana Johannesburg'un tehlikeli bir yer olduğunu söylemişlerdi."

"Kim söylemişti?"

Çocuk yine susuyor.

"Böyle evlere girip hırsızlık yapan biri mi söylemişti, demek istiyorsun?"

"Hayır, bunu demek istemiyorum."

"Kim söyledi öyleyse?"

"Hatırlamıyorum. Bulunduğum bir yerde sözü edilmişti bunun."

"Yani hep birlikte bir yerde otururken adamın biri kalkıp, Johannesburg tehlikeli bir yerdir, insan yanında tabanca taşımalı, dediğini mi söylemek istiyorsun?"

"Evet, bunu demek istemiştim."

"Tabancanın dolu olduğunu biliyor muydun?"

"Evet biliyordum."

"Tabancayı insanları korkutmak için yanına almışsan, doldurmaya ne gerek vardı?"

Çocuk bunu da yanıtlamıyor.

"Şu halde ateş etmeye hazırdın bununla?"

"Hayır, iyi bir insana ateş etmeyecektim. Başkası bana ateş ederse onu vuracaktım."

"Eğer görevi gereği sana ateş ederse, bir polisi vurur muydun?"

"Hayır, hayır. Polise ateş etmezdim."

Yargıç duraklıyor, herkes sessiz. Sonra ciddi bir sesle devam ediyor:

"Peki vurduğun bu adam, iyi bir insan değil miydi?"

Sanık yine yere bakıyor. Alçak sesle karşılık veriyor:

"Korkuyordum, korkuyordum. Onu vurmak istememiştim."

"Nereden aldın bu tabancayı?"

"Bir adamdan satın aldım."

"Nerede?"

"Alexandra'da."

"Kim bu adam? Adı ne?"

"Adını bilmiyorum."

"Nerede oturuyor?"

"Oturduğu yeri de bilmiyorum."

"Onu bulabilir misin istersen?"

"Arayabilirim."

"Satın aldığın zaman dolu muydu tabanca?"

"İki kurşun vardı içinde."

"Bu eve girdiğin zaman kaç kurşun vardı içinde?"

"Bir tane."

"Öteki kurşun ne oldu?"

"Alexandra'nın arkasındaki tepelere gidip ateş ettim orada."

"Nereye nişan aldın?"

"Bir ağaca."

"Vurabildin mi?"

"Evet."

"Sonra da bu tabancayla ateş edebiliyorum, dedin, değil mi?"

"Evet."

"Demir kimin elindeydi?"

"Johannes'in."

"Onun elinde olduğunu biliyor muydun?"

"Evet biliyordum."

"Bu demirin tehlikeli bir silah olduğunu, bir insan öldürebileceğini biliyor muydun?"

Çocuğun sesi yükseliyor;

"Öldürmek için değildi o," diyor. "Yalnızca korkutmak içindi."

"Fakat korkutmak için tabancanız vardı ya?"

"Evet, ama Johannes demiri de alacağını söyledi. Kutsanmış bir demirmiş o."

"Kutsanmış mı?"

"Evet, öyle söylediydi."

"Demirin kutsandığını söylediği zaman Johannes ne demek istemişti?"

"Bilmiyorum."

"Sormadın mı?"

"Hayır sormadım."

"Senin baban papazdı değil mi?"

Çocuk yine yere bakarak hafif bir sesle;

"Evet," diyor.

"Böyle bir demiri kutsar mı baban?"

"Hayır."

"Johannes'e bu demiri almamasını söyledin mi?"

"Hayır."

"Ona böyle bir şeyin nasıl kutsanacağını sormadın mı?"

"Hayır."

"Buyrun, söz sizin bay savcı."

"Bu ikisi Baby Mkize'nin evinde cinayetten söz edilmediğini söyledikleri zaman yalan mı söylüyorlar?"

"Evet yalan söylüyorlar."

"Kendi evinde cinayetten söz edilmediğini söyleyen Baby Mkize de mi yalan söylüyor?"

"O da yalan söylüyor. Evinden çıkıp gitmemizi, bir daha da oraya gelmememizi söylemişti bize."

"Birlikte mi çıktınız cinayet evinden?"

"Hayır, önce ben çıktım."

"Nereye gittin?"
"Bir çiftliğe gittim."
"Ne yaptın orada?"
"Tabancayı gömdüm."
"Bu elimdeki tabancayı mı?"
Sanık eline verilen silahı inceliyor.
"Evet, bu tabancaydı," diyor.
"Nasıl bulundu bu?"
"Polise yerini ben söyledim."
"Sonra ne yaptın?"
"Orada dua ettim."
Savcı bir an duraklıyor. Fakat yargıç;
"Ne için dua ettin," diye soruyor.
"Bağışlanmak için dua ettim."
"Başka ne için dua ettin?"
"Başka bir şey yoktu dua edecek."

"İkinci gün de Johannesburg'a yürüdün demek?"
"Evet."
"Otobüsleri boykot eden insanların arasında yürüdün."
"Evet."
"Hâlâ cinayetten mi söz ediyorlardı?"
"Hâlâ cinayetten söz ediyorlardı. Hatta bazıları katilin yakında bulunacağını söylüyordu."
"Sonra?"
"Sonra korktum."
"Peki, ne yaptın?"
"O gece Germiston'a gittim."
"O gün ne yaptın? Yine gizlendin mi?"
"Hayır. Bir gömlek satın alıp elimde paketle dolaştım."
"Niçin?"

"Herkesin beni bir dükkânda çırak sanması için."

"Başka bir şey yapmadın mı?"

"Hayır."

"Sonra da Germiston'a gittin. Nereye gittin Germiston'da?"

"Maseru sokağı 12 numarada Joseph Bhengu'nun evine gittim."

"Sonra?"

"Sonra da polis geldi oraya."

"Ne oldu anlat bakalım."

"Absalom Kumalo olup olmadığımı sordular. Evet, dedim. Korkuyordum. Zaten o gün gidip polise suçumu açıklayacaktım. Ama bunu boş yere geciktirdiğimi anladım."

"Seni tutuklamaya mı gelmişlerdi?"

"Hayır. Johannes'i nerede bulabileceklerini sordular. Bilmiyorum, dedim. Ama, beyaz adamı Johannes'in değil de benim öldürdüğümü söyledim. Johannes'in yalnızca uşağa vurduğunu, Matthew'un da orada olduğunu söyledim. Onlara tabancayı nereye sakladığımı da söyledim. O gün suçumu açıklamaya karar verdiğimi, ama korktuğumdan buna cesaret edemediğimi söyledim."

"Sonra da Johannesburg Sorgu Yargıcı Andries Coetzee önünde ifade verdin, değil mi?"

"Adını bilmiyorum."

"İfade tutanağı bu muydu?"

Tutanak çocuğa gösteriliyor.

"Evet," diyor çocuk, "bu tutanaktı."

"Burada yazılı olanlar hep doğru mu?"

"Hepsi doğrudur."

"Yalan yok mu hiç?"

"Hayır, hiç yalan yok. Kendi kendime artık bütün ömrümce, ne yalan söyleyeceğim, ne de kötü bir şey yapacağım, dedim."

"Yani pişman mı oldun yaptığına?"

"Evet, pişman oldum."

"Başına bela geldiği için mi?"

"Evet, başıma bela geldiği için."

"Pişman olmak için başka bir nedenin var mıydı?"

"Hayır. Başka bir nedenim yoktu."

Duruşma tatil olup da yargıçla yardımcıları salondan çıkarken herkes ayağa kalkıyor. Sonra, sıralarının arkasındaki kapılardan, Avrupalılar kendi kapılarından, Avrupalı olmayanlar da kendi kapılarından çıkıyorlar.

Kumalo, öldürülen adamın babasını tanıyor. Kilisenin önünden geçerken gördüğü, tepelerde çiftliği olan adam.

Kumalo titriyor. Adama bakamıyor.

İnsan böyle bir adama nasıl bakabilir ki?

23

Parkwold cinayeti davasına aldırış eden yok artık. Altın bulundu. Yeni madenler. Çok çok altın. Bağımsız Orange Devleti'nde Odendaalsrust denilen bir yer var. Düne kadar kimse adını bile bilmiyordu. Bugün ise dünyanın en ünlü yerlerinden biri.

Bu maden, bugüne kadar Güney Afrika'da, hatta Johannesburg'da bile bulananların en zengini. Yeni bir Johannesburg yükselecek orada diyorlar. Geniş caddeleri, yüksek yapılarıyla yepyeni bir Johannesburg. Johannesburg'daki altının sürgit çıkarılamayacağından üzülen insanlar, heyecanlı ve sevinçli şimdi. Güney Afrika'nın ömrü uzadı artık, diyorlar.

Johannesburg'da heyecan son sınırında. Borsada insanlar çılgına dönmüş, bağırıp çağırıyorlar, şapkalarını havaya fırlatıyorlar. Varolmayan madenlere yatırdıkları paralar şimdi akıl almayacak kadar çoğalıyor.

Bağımsız Orange Devleti'nin bomboş ovalarından, koyun sürülerinden, yerli çobanlarından başka hiçbir şey yoktu oralarda. Otluk, çalılık, şurada burada birkaç mısır tarlası, hepsi o kadar. Sabırlı mühendislerle, kayaları delen makinelerden başka, madene benzer bir şey de yoktu. Oradan geçen bir yerli, bir çoban, Afrikaans dilini konuşan bir çiftçi, ancak biraz duraklar, bunlara iğrenerek korkuyla ya da umutla bakardı.

Şu Tweede Vlei hisse senetlerine bir bakın. Önceleri yirmi şilindi, sonra kırk, sonra altmış, sonra da ister inanın ister inanmayın, tam seksen şiline fırladı. Çok insan ağladı, saat ikide değil de saat on ikide sattı diye. Birçoğu da on iki yerine ikide aldı diye ağ-

ladı. Satan adam, yarın hisseler yüz şiline çıkınca daha da yanacak talihine.

Bambaşka bir yer bu Güney Afrika. Dışarılara gittiğimizde, başımızı daha yüksekte tutabileceğiz. Siz Güney Afrikalılar zenginsiniz, diyecekler.

Ne tılsımlı bir ad bu Odendaalsrust. Afrikaans dilini konuşmayanlar, daha basit bir ad bulunması için borsada söylenmeye başladılar bile. Smuts ya da Smutsville'den kolay ne olabilir? Ya da Hofmeyr? Ama hayır, Hofmeyr olmaz; bu adı taşıyan bir yer var; hem de pek uygun düşmüyor bu zaten.

Bu madenlerin en kötü yanı da adlarının söylenemeyişi. Böylesine gelişmiş, böylesine akıllı insanlar tarafından yönetilen böyle büyük endüstrinin, insanın söylemekte güçlük çektiği adlarla kısıtlanmış olması ne kötü bir şey; Blyvooruitzicht, Welgedacht, Langlaagte ve şimdi de bu Odendaalsrust. Fakat bunları kendi kendimize fısıldayalım, kulüplerimizde, evlerimizde söyleyelim hiç olmazsa. Çünkü çoğumuz Birleşik Parti'nin üyeleriyiz. Kardeşçe sevgi, ortak anlayış ve çıkarları savunan Birleşik Parti'nin üyeleriyiz. Yine de Afrikanerler bu iki dil kullanmanın çok paraya mal olduğunu anlasalar ne iyi olurdu.

Altın! Altın! Altın! Memleket yine zenginleşecek. Düşünün. Şükredin Tanrı'ya. Hisseler yirmi şilinden yüz şiline çıktı. Buna şükretmeyen insanlar da var. Fakat bunların elindeki hisse senetlerinin ya çok az, ya da hiç olmadığını unutmayalım. Bunlardan bir kısmı halk arasında konuşup duruyor. Şunu da belirtelim ki, bu hisse senedi olmayan insanların, sözcükleri kullanmakta büyük ustalıkları var. Sanki onlara avuntu olarak, yazgı, doğa ya da bu gibi şeyleri yöneten hangi güçse işte o, bu konuşma yeteneğini vermiş. Garip bir görüş bu. Belki de söylenmemesi daha iyi. Bu söz ustalarının hiçbir maddi dayanakları yok. Çoğu, solcu kulüplerde, kilise

derneklerinde konuşuyorlar. "Yeni Toplum", "İnsanlık Yürüyor" gibi küçük dergilerde yazıyorlar. Bir de o sanki haftalardır yemek yememiş gibi kupkuru olan Rahip Beresford'un çıkardığı "Yol Kavşağındaki Çarmıh" adlı gazetecik var ya, ona yazıyorlar. Bu rahip çok güzel İngilizce konuşuyor. Oxford'da konuşulan İngilizceden. Onu gözde tutan da bu zaten. Yoksa ne pantolonu ütülüdür, ne de saçı tarak görür. Alev alev yanan gözleriyle bir kaplana benzer. Gerçekten de gece ormanlarında pırıl pırıl ışık saçıyor olağanüstü gazetesiyle. Tanrı'ya içten inanan bir misyonerdir bu Beresford. Ne değişik insanlar var şu yeryüzünde.

İşte bu insanlar, hisselerin yirmi şilinde kalıp da kalan seksen şilinin, örneğin ülke topraklarını kurtaracak işlere harcanmasının daha iyi olacağı kanısındadır. Gençlik kulüplerine, çeşitli derneklere yardım etmenin, çok hastane yapmanın, madencilerin ücretlerinin artırılmasının daha iyi olacağı kanısındalar.

Aklı başında bir insan bu düşüncenin sakatlığını hemen görür. Madenci ücretleriyle ne ilgisi var hisse senetlerinin? Ücretler, maden işletme giderleriyle altının satış fiyatı göz önünde tutularak ayarlanır. Maden işinde olup da hiç hisse senedi olmayan büyük adamlar olduğu da söyleniyor. Bu da pek ilginç doğrusu.

Bu seksen şilinin, aslında değeri yirmi şilin olan hisse senedine ek olarak girmesi bizi karamsarlığa düşürmemeli. Başka bir yönden bakalım soruna. Hisseler yirmi şilinden yüz şiline çıkınca biri arada seksen şilin kâr ediyor. Bütün bu kârı bir tek insanın elde ettiğini düşünmek doğru olmaz. Böyle bir insan ya gerçekten mali bir deha sahibi ya da hükümetin içinde biri olabilir ancak. İşin doğrusu, bu seksen şilinin birkaç kişi tarafından paylaşıldığıdır. Hisse senetleri sahipleri genellikle senetlerini fiyatlar yükselirken satarlar. Bu adamların, bu parayı kazanmak için çalışmadıkları, terleyip, ellerini nasırlaştırmadıkları gerçektir. Fakat bir insan, cesaretiyle de ileriyi görüşüyle de bir şeyler kazanmalıdır. Bu adamlar, bu seksen şilini harcayarak başka insanlara iş sağlayacaklar, sonuçta memleket

seksen şilin daha zengin olacaktır. Sonra bunların çoğu, gençlik kulüplerine, derneklere, hastanelere bağışlarda bulunacaklardır. Bloemfontein, Grahamstown ya da Beaufort West'tekiler gibi Johannesburg'luların yalnız para düşünmediklerini hepimiz biliriz. Bizim de büyük adamlarımız sanat eserleri toplayarak sanatçılara yardım ediyorlar. Çoğunun kuzeyde büyük çiftlikleri var. Buralarda av partileri düzenleyip doğayla yüz yüze geldikleri bile oluyor.

Böylece bir kısım insanlara yeni iş alanları açıldıkça, bunlar bu seksen şilini harcayacaklardır. Hepsini değil tabii, çünkü yüz şiline çıkınca hissesini satan bir insan, değeri düştü mü.bu hisselerini geri almak isteyeceğinden kârının bir kısmını elde tutacaktır. Fakat çiftçiler daha çok üretim yapacak, sanayiciler daha çok eşya üretecekler, hükümet daha çok memur çalıştıracaktır. Niçin daha çok memura ihtiyacımız olacağı sorunu da burada ele alınmayacak kadar önemli bir konudur ya. Yerliler de kendilerine ayrılan bölgelerde açlıktan ölmeyeceklerdir. Erkekler madenlerde çalışmaya gelecekler, daha büyük, daha konforlu kamplar kurularak, yemeklerine daha çok vitamin eklenecektir. Fakat bunda da dikkatli olmamız gerekiyor. Çünkü fazla vitaminin de emekçi üzerinde ters etki yaptığını ileri sürenler var.

Belki de yeni bir kent kurulacak. İkinci bir Johannesburg. Parktown'u, Houghton'u, Parkwold'u, Kensington'u, Pimwille'i ve Gecekondu Mahallesiyle ikinci bir Johannesburg. Odendaalsrust'un gurur duyacağı bir kent. Fakat ne de güç bir ad bu, değil mi?

Bunun böyle olmaması gerektiğini söyleyenler de var. Bu Rahip Beresford ve onun gibiler bunun böyle olmaması gerektiğini söylüyorlar. Ama ellerinde bir tek hisse senedi olmadığı da gözle görünen bir gerçek. Sör Ernest Oppenheimer'in, o büyük insanın da bunun böyle olmaması gerektiğini söylemesinden güç alıyor bunlar. Maden işçilerini kamplardan çıkarıp aileleriyle birlikte yaşayacakları köyler kurmamıza yarayacak bir fırsattır bu, diyor

Oppenheimer. Hükümetin, bağımsız devletin maden alanlarını denetlemek için Tennessee Valley Authority gibi bir örgüt kuracağından söz ediliyor.

Yine senin sesini duymak istiyorlar, Sör Ernest Oppenheimer. Kimi seni alkışlıyor, kimi her gece yatarken sana içten teşekkürler diyor. Madenler para değil, insan demektir çünkü. Uğrunda çılgına dönülecek, havaya şapka fırlatılacak bir şey değildir para. Para, yiyecek için, giyecek için, sinemaya gitmek içindir. Para, çocukların yaşamlarına mutluluk katmak içindir. Para, güvenlik için, düş kurmak için, umut için, amaç içindir. Yeryüzünün, doğduğun memleketin meyvelerini almak içindir para.

İkinci bir Johannesburg'a gerek yok yeryüzünde. Bir tanesi yeter de artar bile.

24

Jarvis, oğlunun evine bir kez daha gitmek istemişti. Yine mutfak kapısından girmek, yerdeki lekeyi yine görmek, yatak odasına çıkan merdiveni bir kez daha tırmanmak pek akıllıca bir iş değildi. Ama o, yine de bu yolu seçti. Yatak odasına değil, o kitaplarla dolu odaya girdi. Yine kitapların yanına gitti. Abraham Lincoln'a ait kitaplara, Güney Afrika'ya ait kitaplara, Afrikaans dilinde yazılmış kitaplara, din, sosyoloji, suç ve suçlularla ilgili kitaplara baktı. Duvardaki resimlere tekrar tekrar baktı. Sonra yine çağrı mektuplarıyla dolu masanın başına geçti oturdu.

Oğlunun masasının çekmecelerini açtı. Bir çekmecede hesaplar, birinde kâğıtlar, zarflar, bir başkasında kalemler, eski çek defterleri vardı. Bir çekmecede de daktiloyla yazılmış birtakım kâğıtlar buldu. Düzenli olarak sıraya dizilmiş makalelerdi bunlar. "Sosyal Merkezlere Olan Gereksinme", "Parkwold Parkındaki Kuşlar", "Hindistan ve Güney Afrika" gibi makaleler. "Güney Afrikalının Gelişmesi Hakkında Kişisel Bir Görüş" başlıklı olanını alarak okumaya başladı:

"Güney Afrikalı olarak doğmak güç bir şeydir. İnsan ya Afrikaner olarak doğar, ya İngilizce konuşan Güney Afrikalı, ya da melez ya da Zulu olarak doğar. İnsan, uçsuz bucaksız ovalarda, yeşil tepelerde benim çocukluğumdaki gibi atla dolaşır. Benim gibi Bantular arasında yaşar. Yaşar ve çevresinde olup biteni de anlamayabilir. İnsan benim çocukluğumdaki gibi Güney Afrika'da Afrikanerlerin, İngilizce konuşanlardan çok olduğunu işitebilir. Fakat bunları görmez ve bilmez. Yine benim çocukluğumda oku-

duğum gibi, bu güzel güneşli memleket hakkında yazılar okuyabilir. Ama yine de pek bir şey bilmez memleketi hakkında. İnsan ancak büyüyünce burada güneşten ve portakaldan başka şeyler de olduğunun farkına varır. O zaman, memleketinin korkularını ve nefretlerini öğrenir. Doğru ve yalancı, soğuk ve sıcak, acımasız ve korkak bir kadını seven bir insan gibi.

Ben bir çiftlikte doğdum. Şerefli bir ana-baba elinde, bir çocuğun isteyebileceği her şeye sahip olarak büyüdüm. Onlar namuslu, doğru, yasalara saygılı kimselerdi. Bana dua etmesini öğrettiler. Sürekli olarak kiliseye götürdüler. Hizmetçileriyle hiç kavga etmezlerdi. Babam hiçbir zaman işçi yokluğu çekmemişti. Onlardan, bir çocuğun öğrenmesi gereken şeyleri, onur, eliaçıklık ve iyilikseverliği öğrendim. Fakat Güney Afrika'ya ait hiçbir şey öğrenmedim..."

Jarvis, şaşırmış ve üzülmüş olarak kâğıtları bıraktı. Bir an için öfke gibi bir şey hissettiyse de parmaklarıyla gözlerini ovuşturarak bu duyguyu attı üzerinden. Ama titriyor, okumaya devam ediyordu. Ayağa kalktı. Şapkasını başına geçirdi. Merdivenlerden aşağı inerek lekenin yanına geldi. Polis, kendisini selamlamaya hazırlanmıştı ki, yine gerisin geriye dönüp masanın başına oturdu. Kâğıtları alarak sonuna kadar okudu. Belki de okuduklarını tartacak yetenekte olduğundan, son kısmı onu çok etkilemişti. Belki de oradaki düşünceleri anlayabilecek durumdaydı:

"...Bundan sonra kendimi, zamanımı, gücümü ve yeteneklerimi Güney Afrika'nın hizmetine adayacağım. Şunun ya da bunun gerekli olup olmadığını sormayacağım kendime. Doğru olup olmadığını soracağım. Bunu, soylu ve başkalarını düşünür olduğum için değil, hayatım her gün biraz daha eksildiği için yapacağım. İlerdeki hayat yolumda bana yanlış yol göstermeyecek bir yıldıza, yalan söylemeyecek bir pusulaya gereksinme duyduğum için yapacağım. Bunu, zencileri seven, kendi ırkından nefret eden bir insan olduğum için değil, başka türlüsü elimden gelmediği için yapacağım.

Bir şeyle bir başka şeyi karşılaştırdığım zaman kayboluyorum. Bir şeyin güvenli olup olmadığını araştırdığım zaman kayboluyorum. Yaptığım şeyleri, insanların, kara veya beyaz insanların, İngiliz veya Afrikanerlerin, Yahudilerin veya Yahudi olmayanların doğru bulup bulmadıklarını sorduğum zaman kayboluyorum. Bunun için, haklı olan neyse onu yapmaya, gerçek neyse onu konuşmaya çalışacağım.

Bunu yürekli ve namuslu olduğum için yapmıyorum. Ruhumdaki çatışmayı sona erdirmek için yapıyorum. Bir yönümle en yükseği, öbür yönümle bunu reddetmekten bıktığım için yapıyorum. Böyle yaşamak istemiyorum. Böyle yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim. Ölmenin güzel, yürekli ya da soylu bir şey olduğunu düşünmeksizin, inançları için ölenleri şimdi daha iyi anlıyorum. Yaşamaktansa ölmeyi seçtiler. Hepsi bu kadar işte.

Beni dürten nedenlerin, yalnızca kendime dönük bencilliğim olduğunu ileri sürmek doğru bir şey olmaz. Beni etkileyen, ne pahasına olursa olsun bana doğruyu yaptıran şey, yalnızca benden gelmiyor. Bunda, benim gibi düşünen, kendi korku ve nefretlerine egemen olmaya çalışan bir kadınla evli olmanın da payı var. Yüksek hayaller kurmak kolaylaşıyor böylece. Çocuklarım bunları anlamayacak kadar küçükler. Eğer büyüdükleri zaman benden nefret ederlerse, benden korkarlarsa, beni, malımız dediğimiz şeylere ihanet etmiş sayarlarsa çok yazık olur. Eğer bizim düşündüğümüz gibi düşünürlerse, bu bizim için büyük bir sevinç kaynağı olacaktır. Çok heyecanlı, iç açıcı şükredilecek bir şey olur bu. Fakat bunun üzerine pazarlık edilemez. Ya verilir, ya verilmez. Ne olursa olsun, haklı gidişi değiştiremez bu..."

Jarvis uzun uzun düşündü. Gerisini okumadı artık. Kâğıtları çekmeceye yerleştirdi. Piposu sönene kadar öylece oturdu. Sonra şapkasını başına geçirip, merdivenden aşağı indi. Ön kapıya yöneldi. Yerdeki lekeden de arka kapıdan da korkmuyordu artık. Fakat oradan geçmeyecekti.

Kapıdan çıkınca bir çiftçi alışkanlığı ile gökyüzüne baktı. Ama bu yabancı memleketin göğü, ona hiçbir şey söylemiyordu.

Ön kapının kapandığını duyan polis, anlayışla başını kaldırdı, "Zavallı adam, arkadan çıkmaya katlanamıyor," diye düşündü.

25

Margaret Jarvis'in, Springs'li biriyle evli Barbara Smith adında bir yeğeni vardı. Mahkemenin tatil olduğu gün Jarvis'le karısı onları ziyarete gittiler. Oğlunun ölümüne, korktuğundan da çok üzülen karısı için iyi bir değişiklik olacaktı bu. İki kadın Ixopo'dan, Lufafa'dan, Highflats'dan, Umzimkulu'dan, tanıdıklarından söz ettiler. Kendisi toprak adamı olduğu için, onları dedikodularıyla baş başa bırakıp bahçeye çıktı. Biraz sonra kadınlar kente ineceklerini, onun da kendileriyle birlikte gelip gelmeyeceğini sordular. O da onlar gelene kadar evde oturup gazete okuyacağını söyledi.

Gazete, Odendaalsrust'ta bulunan altın madeni haberiyle doluydu. Borsada hâlâ heyecanlı iniş çıkışlar sürüp gidiyordu. Yetkili biri, halkı yüksek fiyatla hisse almaya karşı uyarıyor, bu senetlerin değerinin belki de çok üstünde satıldıklarını, bir süre sonra düştükleri zaman çok kayba yol açacaklarını söylüyordu. Yerliler tarafından Avrupalılara karşı işlenen suçları da yazıyordu yazılarında ama, bunlar, bazı kimseleri gazetelerini bile açmaktan ürkütecek nitelikte suçlar değildi.

Gazeteyi okurken mutfak kapısının vurulduğunu duydu. Gidip açtığı zaman, bahçeye inen üç basamağın aşağısında duran yerli bir rahip gördü. Yaşlı bir adamdı. Elbisesi eskilikten yeşil bir renk almış, yakası ya eskilikten ya da kirden sararmıştı. Şapkasını çıkarınca beyaz saçları görünmüştü. Adam şaşırmışa benziyor, korkuyor ve titriyordu.

Jarvis, çok iyi konuştuğu Zulu diliyle;

"İyi sabahlar, umfundisi," dedi.

Rahip, zayıf bir sesle;

"Umnumzana, efendi," diyerek, Jarvis'in şaşkın bakışları altında hastaymış ya da açlıktan ölmek üzereymiş gibi merdivenin en alt basamağına çöktü.

Jarvis bunun kabalıktan ileri gelmediğini anlamıştı. Adam terbiyeli ve alçakgönüllüye benziyordu. Merdivenden indi.

"Hasta mısınız, umfundisi," diye sordu.

Yaşlı adam karşılık vermedi. Yüzünü yere çevirmiş titreyip duruyordu. Jarvis adamın yüzünü göremiyordu.

"Hasta mısınız, umfundisi?

"Şimdi geçer, umnumzana."

"Su ister misiniz? Ya da yiyecek bir şey? Aç mısınız yoksa?"

"Hayır, umnumzana, geçer şimdi."

Jarvis başında duruyor, ama adam bir türlü kendine gelemiyordu. Titremeye, yere bakmaya devam ediyordu. Beyaz bir adamı bekletmek basit bir iş değildir. Fakat yaşlı adamın gerçekten hasta olduğunu gören Jarvis, bekledi. Yaşlı adam bastonuna dayanarak ayağa kalkmaya çalıştıysa da baston elinden kayarak yere düştü. Jarvis bastonu yerden alıp adama verdi. Adam bastonu da şapkasını da yere koyarak ellerinin yardımıyla kalkmaya çalıştı. İlk denemesinde başaramadı, yine yere oturdu ve titremeye başladı. Jarvis ona yardım etmeyi çok isterdi, ama böyle bir şey bastonu kaldırmak gibi kolayca yapılamazdı. Sonunda adam, ellerinin yardımıyla ayağa kalkabildi. Yüzünü çevirerek, Jarvis'e baktı. Bu yüzün açlıktan da hastalıktan da başka bir acıyla dolu olduğunu gördü; eğilip bastonu ve şapkayı aldı. Eski ve kirli şapkayı titizlikle tutarak yaşlı rahibe uzattı.

"Teşekkür ederim, umnumzana."

"Hasta olmadığınıza emin misiniz, umfundisi?"

"Kendime geldim artık, umnumzana."

"Ne istiyordunuz, umfundisi?"

Yaşlı rahip, şapkasıyla bastonunu yine yere koydu. Eski yeşil ceketinin cebinden cüzdanını çıkardı. Elleri titrediğinden kâğıtlar yere döküldüler.

"Bağışlayın, umnumzana," dedi.

Kâğıtları toplamak için yere diz çöktü. Kâğıtlar da eski ve pistiler. Kâğıtların hepsini toplayamadan elindekileri de düşürdü. Sonra cüzdanını da düşürdü. Elleri o kadar çok titriyordu ki, Jarvis acımayla kızma arası, ne yapacağını bilmeden adamı seyrediyordu.

"Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim, umnumzana."

"Zararı yok, umfundisi."

Sonunda bütün kâğıtlar toplanmış, biri dışında hepsi cüzdana yerleşmişti. Bu son kâğıdı da Jarvis'e uzattı. Bulundukları evin adresi yazılıydı bu kâğıtta.

"Tamam, burası umfundisi."

"Buraya gelmemi istemişlerdi, umnumzana. Ndotsheni'de Sibeko diye bir adam var."

"Ndotsheni mi? Ben de Ndotsheni'liyim."

"Bu adamın Ixopo'da, Smith diye birinin yanında çalışan bir kızı vardı."

"Evet, sonra?"

"Bu Smith'in kızı, kâğıtta adı yazılı olan adamla evlendi."

"Evet."

"Sonra buraya Springs'e gelmişler. Bu Sibeko'nun kızı da onlarla birlikte gelmiş. Sibeko on iki aydır kızından bir haber alamamış, onun için kızı hakkında bilgi toplamamı istedi benden."

Jarvis eve girdi, orada çalışan bir yerli çocukla geri döndü.

"İstediğinizi ona sorabilirsiniz," diyerek yine eve girdi.

Ve birdenbire bu adamın Ndotsheni'deki yaşlı rahip olduğu geldi aklına. Yine dışarı çıktı.

"İstediğinizi öğrendiniz mi umfundisi?"

"Bu çocuk kızı tanımıyor, umnumzana. Bu geldiği zaman kız artık burada çalışmıyormuş."

"Evin hanımı dışarı çıktı. Fakat biraz sonra gelecek. İsterseniz bekleyin kendisini."

Jarvis, çocuğu işinin başına yolladı.

"Sizi tanıyorum, umfundisi," dedi.

Adamın yüzündeki acıya dayanamayarak;

"Oturun, umfundisi," demek zorunda kaldı.

Yaşlı rahip oturunca yere bakabilecek; yere bakınca da Jarvis'in yüzüne bakmak zorunda kalmayacaktı. Bakış, Jarvis'i rahatsız ediyordu çünkü. Adam yere oturdu. Jarvis onun yüzüne bakmadan;

"Sizinle benim aramda bir şey var, umfundisi," dedi. "Ama ne olduğunu bilmiyorum."

"Umnumzana."

"Benden korkuyorsunuz, ama niçin korkuyorsunuz bilmiyorum. Neden yok korkmanıza."

"Doğru, umnumzana, nedenini bilmiyorsunuz siz."

"Bilmiyorum, ama bilmek istiyorum."

"Size nasıl söyleyebilirim, umnumzana?"

"Söyleyin, umfundisi, önemli bir şey mi?"

"Çok ağır bir şey, umnumzana. Hayatımın en ağır yükü bu."

Yüzünü Jarvis'e çevirdi. Jarvis'in hiç göremediği bir acı vardı yüzünde.

"Söyleyin," dedi Jarvis. "Söylemek rahatlatır sizi."

"Korkuyorum, umnumzana."

"Korktuğunuzu görüyorum, umfundisi. Bunu anlayamıyorum işte. İnanın, benden korkmanıza hiçbir neden yok. Size karşı bir öfke duymayacağım."

"Bu benim hayatımın en ağır yükü olduğu kadar, sizin hayatınızın da en ağır yüküdür," dedi yaşlı adam.

Jarvis önce şaşkın şaşkın adama baktı. Sonra birden anladı.

"Bir tek şey, yalnız bir tek şey kastedebilirsiniz bununla," dedi. "Ama yine de anlamıyorum."

"Sizin oğlunuzu öldüren benim oğlumdu," dedi yaşlı adam.

İkisi de sustular. Jarvis, onun yanından uzaklaşarak bahçeye ağaçların yanına yürüdü. Duvarın dibinde durup, karşıda güneşin

altında tepeler gibi yığılmış maden curufu yığınlarına baktı. Döndüğü zaman rahip ayağa kalkmış, bir elinde bastonu, başı öne eğik, gözleri yerde, öylece duruyordu. Yanına gitti.

"İşittim dediklerinizi," dedi. "Anlamadığım şeyi anladım şimdi. İçimde öfke yok size karşı."

"Umnumzana!"

"Ev sahibesi, Smith'in kızı geldi şimdi. Onu görmek ister misiniz? Kendinizi toparladınız mı?"

"Bunun için gelmiştim, umnumzana."

"Anlıyorum. Beni görünce de şaşırdınız, değil mi? Beni nasıl tanıdınız?"

"Sizi Ndotsheni'de kilisenin önünden geçerken görmüştüm."

Jarvis evden gelen seslere kulak kabarttı. Sonra yavaş sesle;

"Çocuğu da görmüşsünüzdür, belki," dedi. "O da benimle birlikte geçerdi Ndotsheni'den. Kızıl bir atı vardı. Bütün küçük çocuklar gibi belinde tahta bir tabanca taşırdı."

Yaşlı adamın yüzü karmakarışık olmuştu. Yere bakmaya devam ediyordu. Jarvis yere dökülen gözyaşlarını gördü. Kendisi de fena olmuştu. Bir türlü bu konuşmayı sona erdiremiyordu.

"Hatırlıyorum, umnumzana."

Gözlerine bir parlaklık gelmişti rahibin şimdi.

"Evet, evet," dedi Jarvis.

Onun da gözlerine bir parlaklık gelmişti.

"Çok güç bir şey bunu söylemek umnumzana. Çok üzülüyorum sizin için. Hem inkosikazi için. Genç inkosikazi ve çocuklar için de çok üzülüyorum."

"Evet, evet," dedi Jarvis. "Peki, peki. Gideyim ev sahibesini çağırayım."

İçeri gidip kadını getirdi. İngilizce olarak;

"Bu ihtiyar, Ixopo'dayken sizde çalışan bir kızı arıyor," dedi. "Sibeko adında birinin kızı. Aylardır bir haber alınamışlar da."

Smith'in kızı;

"Onu kovmak zorunda kaldım," dedi. "İşe başladığı zaman iyi

bir kızdı, babasına da ona bakacağıma söz vermiştim. Fakat sonra kötü yola saptı. Odasında içki yapmaya başladı. Yakalandı, bir ay hapis yattı. Ondan sonra da bir daha eve almadım onu."

"Şimdi nerede olduğunu biliyor musunuz?"

"Bilmiyorum," dedi Smith'in kızı, İngilizce. "Umurumda bile değil."

Jarvis, Zulu dile ile;

"Bilmiyormuş," dedi. Fakat Smith'in kızının umurunda bile olmadığını söylemedi.

Kumalo;

"Teşekkür ederim," dedi. "İyi günler, umnumzana."

Smith'in kızına da başını eğerek selam verdi.

Şapkasını giyerek, âdet olduğu üzere arka kapıya doğru yürüdü. Smith'in kızı eve girdi. Jarvis, sanki izlemiyormuş gibi yaşlı adamın arkasından gitti. Yaşlı adam kapıyı açtı, dışarı çıktı. Kapatmak için döndüğünde Jarvis'in ardından gelmiş olduğunu görerek, başıyla ona selam verdi.

"İyi yolculuklar," diye seslendi Jarvis.

"Hoşça kalın, umnumzana." Yaşlı rahip şapkasını kaldırarak bir daha selam verdi. Sonra ağır ağır istasyon yolunda ilerlemeye başladı.

Jarvis, gözden kaybolana kadar adamın arkasından baktı. Geri döndüğü zaman karısının kendisine doğru geldiğini gördü. Karısının da yaşlanmış gibi yürüdüğünü, yüreği sancıyarak, fark etti.

Yanına gelince, karısı onun koluna girdi.

"Çok keyifsizsin, neyin var James?" diye sordu. "Az önce eve geldiğim zaman çok keyifsiz gördüm seni."

"Geçmişten bir şey geldi birdenbire," dedi kocası. "Bilirsin bazen olur."

Karısı inanmıştı.

"Bilirim," dedi.

Kocasının kolunu sıkarak;

"Barbara yemeğe çağırıyor bizi," dedi.

26

Boğa sesli adam alanda konuşuyordu. Ortalık kara ve beyaz polisle doluydu. Bu polis kalabalığı ve bu kadar insana karşı konuşmak kendinde bir büyüklük duygusu yaratıyordu kuşkusuz.

Yalnızca bu sesi işitmekle bile heyecanlanacak insanlar vardı. Sesi ilk işittikleri günü sanki bugünmüş gibi hatırlayanlar, heyecanlarını, vücutlarından elektrik geçmiş gibi gerildiklerini duyanlar çoktu aralarında. Seste bir büyü, bir korkutma vardı. Sanki bütün Afrika bu sesin içindeymiş gibiydi.

Aslan gibi kükrüyor, kara dağların üzerinde fırtına patlarmış gibi patlıyordu.

Dubula ile Tomlinson da nefret ve kıskançlıkla dinliyorlardı. İşte, binleri yerinden oynatacak bir ses. Ama ne demesi gerektiğini kendisine söyleyecek bir akıl yok arkasında. Bunu bilse bile söyleyecek yüreği yok.

Polisin biri arkadaşına;

"Tehlikeli bir adam bu," dedi.

Arkadaşı;

"Benim işim değil bunu düşünmek," diye karşılık verdi.

"...Verilemeyecek şeyleri istemiyoruz," diyordu John Kumalo. "Yalnızca emeklerimizle ortaya çıkardığımız şeylerden pay istiyoruz. Yeni bir altın madeni bulundu. Güney Afrika yine zenginleşti şimdi. Biz yalnız kendi payımızı istiyoruz bundan. Eğer biz çıkartmazsak, toprağın derinliklerinde gömülü kalır bu altınlar. Bu altın bizimdir demiyorum. Yalnız biz de bundan payımızı almalıyız diyorum.

Bütün ulusundur bu altın. Beyazın, karanın, melezin ve Hintlinin. Sorarım size, kim alacak bu altının aslan payını?.."

Boğa ses homurdanmaya başlamıştı. Kalabalık heyecanla dalgalandı. Bu gibi konuşmaları çok zaman dinlemiş polisler, bu Kumalo'nun ancak bu kadar konuşup daha ileri gitmeyeceğini biliyorlardı. Yeni polislerse dikkat kesilmişlerdi. Ya bu ses, şimdiye kadar gizli gizli söylediği şeyleri yüksek sesle söylerse? Ya bu ses yükselir, yükselir, yükselir de halkı da birlikte yükseltirse? Ya bu ses halkı, isyan, güçlülük, egemen olma ve sahip olma duygularıyla kudurtursa? Ya bu ses, onlara, uykudan uyanan Afrika'nın, silkinen Afrika'nın, kara ve vahşi Afrika'nın resmini çizerse? Güç bir şey değildi bu. Çok da akıl gerekmezdi bunları söylemek için. Fakat adam korkaktı. Gürleyen ses hafifliyor, halk da titreyerek yeniden kendine geliyordu.

"...Daha çok para istemek suç mu?" diye soruyordu John Kumalo. "Biz az kazanıyoruz. Bütün istediğimiz kendi payımız. Karılarımızı, ailelerimizi açlıktan kurtaracak olan kendi payımız. Yeteri kadar geçmiyor elimize. Landsdown Komisyonu, ücretlerimizin düşük olduğunu saptadı. Smith Komisyonu, ücretlerimizin düşük olduğunu saptadı..."

Ses yeniden gürlüyor. Halk silkiniyor.

"...Biz yeteri kadar almadığımızı biliyoruz..." diye John Kumalo devam ediyor. "Dünyanın her yerinde işçilerin uğrunda savaştığı şeyleri istiyoruz. Emeğimizi değerine satmak, ailemizi insanca yaşatmak istiyoruz. Onlar, ücretlerin artmasının madenleri kapatmaya yol açacağını söylüyorlar. Ne biçim şeymiş bu maden sanayii? Yaşamayıversin, eğer bizim açlığımızla yaşayacaksa! Madenler memleketi zenginleştiriyor, diyorlar. Ne görüyoruz biz bu zenginlikten? Başkaları hayatları boyunca zengin kalsınlar diye biz yoksul mu kalacağız?.."

Sanki arkasından büyük bir rüzgâr iteliyormuş gibi kalabalık sallanıyor. Haydi, John Kumalo. İşte cennetin kapılarına kadar

yükselecek sesi çıkarmanın zamanı geldi artık. Heyecan dolu sözcüklerin zamanı şimdi. İnsanları uyandıran, çıldırtan, zincirlerinden koparan vahşi sözlerin zamanı şimdi. Bunu kendi de biliyor. Elindeki büyük gücü biliyor. Korktuğu gücünü biliyor. Tepelerin üstünde fırtınanın dinip yankıların gittikçe hafiflemesi gibi, sesi de hafifliyor.

"Bu herif çok tehlikeli," diyor polis, arkadaşına.

"Ben de inandım şimdi. Niçin tıkmıyorlar bu serseriyi deliğe?"

"Aslına bakarsan, niçin öldürtmüyorlar sanki?"

"Doğru."

"Hükümet ateşle oynuyor."

"Haklısın."

"...Bütün istediğimiz adalet," diye John Kumalo sürdürüyor konuşmasını. "Eşitlik aramıyoruz. Siyah-beyaz ayrımının kaldırılmasını istemiyoruz. Dünyanın en zengin ülkesinden biraz daha fazla ücret istiyoruz. Bizim emeğimiz olmadan bu sanayi bir hiçtir. Eğer biz işlerimizi bırakırsak, ölür bu sanayi. Bu paraya çalışmaktansa, işlerimizi bırakmak bin kez daha iyidir..."

Yerli polisler tetikte bekliyorlar. Asker gibi dimdik hepsi. Bu konuşma hakkında ne düşündüklerini kim bilebilir? Hatta düşünüp düşünmediklerini kim bilebilir? Toplantı sakin ve düzenli. Taşkınlık yapmadıkları sürece elden gelen bir şey yok. Fakat ilk taşkınlık belirtisinde, John Kumalo yerinden indirilerek arabaya atılacak ve bilinmeyen bir yere götürülecektir. Ya marangozun sekiz, on, bilemedin on iki pound getiren dükkânı ne olacak? Memleketin her tarafından insanların gelip onu dinlediği konuşmaları ne olacak?

Kahramanca ölmeyi özleyen bazı insanlar vardır. Bazıları da hapse girmelerinin kendilerine büyüklük getireceğini bilirler. Bunlar, büyüklük getirse de getirmese de hapse girmekten çekinmeyen insanlardır. John Kumalo bunlardan değil. Hapiste alkış yoktur ki.

"...Sizi daha fazla tutmayacağım," diyor John Kumalo. "Saat

geç oldu. Benden sonra bir konuşmacı daha var. Geç kalırsanız polisle başınız derde girer. Benim için fark etmez, ama pasosu olanlar çok sıkıntı çekerler sonra. Polisi de rahatsız etmek istemeyiz. Satılık emeğimiz olduğunu, insanın emeğini satmakta özgür olduğunu söylüyorum sizlere. Bu savaş, işte bu özgürlük uğruna yapıldı. Pek çok Afrikalı askerlerimiz savaşı bu özgürlük için..."

Ses yine gürlemeye başladı. Yeni bir şey geliyor galiba.

"...Yalnızca burada değil, bütün Afrika'da. Bütün biz Afrikalıların yaşadığı büyük kıtada."

Halk da homurdanmaya başlamıştı. İki anlama geliyor bu söylediği: Biri tehlikeli, biri tehlikesiz. John Kumalo ise birini kastederek ötekini söylüyor.

"...Şu halde emeğimizi değerine satalım," diyor. "Eğer sanayi bu emeğimizi almayacaksa bırakalım ölsün bu sanayi. Fakat sanayii yaşatmak için de ucuza satmalıyım emeğimizi..."

John Kumalo oturuyor. Halk kendisini çılgınlar gibi alkışlıyor. Basit insanlar. Bilmiyorlar ki bu adam, memleketlerinin en büyük konuşmacısı. Yalnız eksik bir yanı var: Onun sesiyle havalara yükseldiler, sonra yine onun sesiyle yere indiler. Ama onun sesi, indirdikten sonra yine kaldırabilen güçlü bir ses.

"İşte kardeşini dinledin şimdi," dedi Msimangu.

Stephen Kumalo başını salladı. "Yaşamım boyunca böyle bir ses dinlemedim," dedi. "Beni, öz kardeşini bile çocuk gibi oynattı karşısında."

"Güç," dedi Msimangu. "Güç. Tanrı'nın niçin böyle güç verdiğini biz insanlar bilemeyiz. Bu adam vaiz olaydı bütün dünyayı peşinden koştururdu."

"İnanılmaz bir şey," dedi Kumalo.

"Belki de Tanrı'ya şükretmemiz gerek, gözü hırsla dönük olduğu için. Eğer böyle olmasaydı bütün memleketi kana bulardı. Mal hırsı ile gözü dönmüş kardeşinin. Malını kaybedeceğinden korkuyor. Elindeki gücü kaybetmekten korkuyor. Hiç anlaya-

mayacağız bunun nedenini. Ne dersin, gidelim mi? Yoksa Tomlinson'u da dinleyelim mi?"

"Onu da dinlemek isterdim."

"Yakına gidelim öyleyse. Sesi kolay duyulmaz Tomlinson'un."

"Gidelim mi, Bay Jarvis?"

"Gidelim, John."

"Ne diyorsunuz bütün bunlara, Bay Jarvis?"

"Pek ilgim yok benim bu işlerle."

"Onu demek istememiştim. Bir şeyler oluyor, değil mi?"

Jarvis homurdandı.

"İlgim yok bunlarla, John. Haydi, sizin kulübe gidelim şimdi."

John Harrison, "yaşlanmış," diye düşündü, "Tıpkı babam gibi." Arabaya binerek motoru çalıştırdı. "Fakat bundan kaçınılmaz ki," diye düşündü.

Yüzbaşı, üstünü selamladı.

"Raporu getirdim, efendim."

"Nasıl geçti, yüzbaşı?"

"Pek bir şey olmadı, efendim. Fakat bu Kumalo çok tehlikeli bir insan. Bir noktaya kadar getiriyor kalabalığı, sonra birden geri çekiliyor. Ama biz orada olmasaydık neler yapacağını tahmin edebilirim."

"Biz de her zaman orada olacağız. İşte o kadar. Fakat garip bir şey var. Bütün raporlar hep böyle geliyor. Bir yere kadar kalabalığı sürüklüyor daha ileri gitmiyormuş. Tehlikeli demekle neyi kastediyorsun?"

"Sesi, efendim. Sesi. Hayatımda böyle bir ses işitmedim. Org çalıyor gibi. Bütün kalabalığın sesle birlikte dalgalandığını görüyorsunuz. Ben kendimde bile hissettim bunu. Ama Kumalo'nun da bu

kalabalığın halini görüyor da kendini toparlıyormuş gibi bir davranışı var."

"Korkak," dedi üstü kısaca. "Evet, ben de işittim sesinin büyüleyici olduğunu. Bari ben de bir kez gidip dinleyeyim."

"Grev yapacaklar mı acaba, efendim?"

"Bilebilsem bunu. Çok kötü sonuçları olabilir. Sanki elimizde az iş varmış gibi. Artık eve gitsen iyi olur."

"İyi geceler, efendim."

"İyi geceler. Harry. Bir dakika, Harry."

"Buyrun efendim."

"Yakında yükselme emrin geliyormuş."

"Teşekkür ederim, efendim."

"Günün birinde benim yerimi alacaksın. İyi aylık, yüksek rütbe, saygınlık. Bir de dünyanın bütün sıkıntısı senin omuzlarında. Sanki yanardağ üstünde oturuyormuş gibi. Değer mi acaba? Neyse, iyi geceler, Harry."

"İyi geceler, efendim."

Yüksek rütbeli subay için çekti, kâğıtları eline aldı. Alnı sıkıntıyla kırışmıştı.

"İyi aylık, yüksek rütbe, saygınlık," dedi bir daha. Sonra çalışmaya başladı.

Grev çok tehlikeli bir şey. Burada, Witwaterstrand'da üç yüz bin kara işçi var. Transkel'dan, Zululand'dan, Bechuanaland'dan, Sekukuniland'dan, Güney Afrika'nın komşusu birçok memleketlerden gelmiş bunlar. Basit insanlar. Bilgisiz kabile halkı. Bir bakıma rahatça kullanılacak araçlar hepsi de. Greve başlayınca çılgına dönüyorlar. Maden yöneticilerini odalarına hapsediyorlar. Şişe, taş yağmuruna tutuyorlar. Yangın çıkarıyorlar. Madenlerle kamplarda yaşamaları onların yönetimini kolaylaştırıyor ama madene de çok zararları dokunabilir. İnsan hayatı tehlikeye girebilir. Güney Afri-

ka'nın üzerine kurulup davrandığı büyük sanayii işlemez duruma getirebilir her an.

Grevin yalnızca madenlerle yetinmeyip tüm sanayi dallarına, demiryollarına, denizyollarına sıçrayacağı söylentileri de var. Hatta bütün kara erkek ve kadınların işlerini bırakacağı, bütün okul ve kiliselerin kapanacağı söyleniyor. Kentlerde, kasabalarda, köylerde, çiftliklerde, hepsi, tüm sekiz milyonu da başıboş dolaşacaklarmış. Fakat mantıksız bir şey bu. Bu iş için örgütlenmiş değil ki bunlar. Çok güçlük çekerler. Çoğu ölür açlıktan. Bu kadar mantıksız bir şeyin düşüncesi bile korku veriyor insana. Kara insanın emeğine ne kadar muhtaç olduklarını, beyazlar korku ile fark ediyorlar şimdi.

Hiç kuşku yok, çok karışık günler yaşamaktayız. Dünyada garip şeyler olup bitiyor. Güney Afrika'yı da hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır dünya.

Grev geldi ve geçti. Madenlerden öteye sıçrayamadı. En büyük güçlük Driefontein'da çıktı. Kara işçileri madene sokmak için polis çağırmak gerekmişti. Kavga olmuş, üç yerli madenci ölmüştü. Fakat şimdi her yerde sessizlik var, diye raporlar geliyordu. Her yer sessizlik içinde.

Johannesburg Piskoposluk Meclisi'nin madenler hakkında bir şey bilmediği sanılır. Oysa meclislerin kendilerini dine adadıkları günler geçti mi nedir? Papazlardan biri, bu olay hakkında bazı görüşler ileri sürdü. Afrikalı Maden İşçileri Sendikası'nın artık tanınma zamanının geldiğini, yoksa memleketin her yanının kana bulanacağını söyledi. Herhalde, sendikanın, iş koşulları ve ücretler konusunda işverenlerle konuşmaya yetkili bir kuruluş olarak kabul edilmesini istiyordu. Fakat biri ortaya çıkarak, maden işçilerinin basit insanlar olduklarını, tartışma sanatını bilmediklerini, vicdansız birtakım kışkırtıcılar elinde kolaylıkla kullanılabilen silahlar haline geleceklerini söyledi. Zaten herkes, yükselen maliyetlerin

hem madenlerin, hem de Güney Afrika'nın varlığını tehdit ettiğini biliyordu.

Çok yönü vardı bu güç sorunun. Halk, toprağın verimini yitirmesini, kabile hayatının çökmesini, okulların azlığını, suç artmasını sanki bu sorunun nedenleriymiş gibi tartışıyordu. Uzun uzun düşünseniz işin içine cumhuriyetler, iki dilcilik, göçler, adanan topraklar ve Tanrı bilir daha neler karışırdı. En iyisi hiç düşünmemektir bu konuda.

Bu arada grev sona ermişti. Hem de çok az can kaybı ile. Her yer sessiz, diyordu raporlar. Her yer sessiz.

Bırakılmış, bomboş bir rıhtıma çarpan su vardır yine de. Karanlık sessiz ormanda düşen bir toprak vardır. Cilalı kaplamanın altında beyaz kurtlar yer tahtayı. Budalalardan başka hiç kimse sessiz değildir.

27

Bayan Lithebe ile Gertrude eve girdiler. Bayan Lithebe, kapıyı kapattıktan sonra Gertrude'a döndü:

"Seni anlamak için elimden geleni esirgemedim, kızım," dedi. "Fakat sonunda bunu başaramadığımı görüyorum."

"Ben bir şey yapmadım ki."

"Bir şey yaptın demiyorum. Ama bu evi de bu evde yaşayanları da anlayamadın gitti."

Gertrude, somurtarak;

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum," dedi.

"Niçin böyle insanlarla konuşuyorsun kızım?"

"Onların iyi insan olmadıklarını bilmiyordum."

"Nasıl konuştuklarını, nasıl güldüklerini işitmedin mi? Boş ve anlamsızca güldüklerini işitmedin mi?"

"Bunun kötü bir şey olduğunu bilmiyordum."

"Kötü bir şey olduğunu söylemedim. Konuşup gülmeleri boş ve anlamsız. Sen iyi bir kadın olmaya çalışıyor musun?"

"Çalışıyorum."

"Bu yolda sana böyle insanlar yardım edemez ama."

"Anlıyorum."

"Sana sitem etmiyorum. Ama, ağabeyine bu kadar acı yeter artık."

"Doğru. Çok çekti zavallı."

"Öyleyse onu daha çok üzme, kızım."

"Buradan gidince çok mutlu olacağım. Burada yapacak hiçbir şey bulamıyorum."

Gertrude'un gözleri yaşarmıştı bunları söylerken.

"Yalnız burada değil, Ndotsheni'de bile dikkatsizce gülüp konuşanlar vardır."

"Kabahat hep burada, anacığım. Buraya geleli beri başım beladan kurtulmadı. Bir gitsem buradan."

"Çok kalmadı kızım. Duruşma yarın bitiyor. Çok korkuyorum sizin için."

"Korkacak bir şey yok ki."

"Buna sevindim kızım. Kızdan yana korkum yok. İstekli ve saygılı, o. Umfundisi'yi hoşnut etmek istiyor. Doğrusu da bu ya. Babasının yapmadığını yapıyor kendisine."

"O da dikkatsizce konuşuyor ama."

"Farkındayım kızım. Fakat doğrusunu da çabuk öğreniyor. Haydi yeter bu kadar konuştuğumuz. Biri geliyor galiba?"

Kapı vuruldu. İçeri iriyarı bir kadın girdi soluya soluya.

"Gazetede çok kötü bir haber var," dedi. "Size göstermeye geldim."

Gazeteyi masanın üzerine bıraktı.

Yeni Bir Cinayet. Yerli Hırsız Avrupalı Ev Sahibini Öldürdü.

Donakalmışlardı. Bugünlerde en çok ürktükleri başlıklar bunlardı. Ev sahipleri korkuyor, karıları korkuyorlardı sabahları gazeteyi açmaya. Güney Afrika için çalışan herkes korkuyordu. Bütün yasalara saygılı insanlar korkuyordu. Bazı insanlar gazetelere "yerli" sözünün yazılmamasını istiyorlar, bazıları ise acı gerçeğin saklanmasının bir yararı olmayacağını söylüyorlardı.

"Tam da duruşmanın bitmesine yakın olması çok kötü bir şey," dedi şişman kadın.

Bütün aşamalarını biliyordu mahkemenin. Bayan Lithebe ile her duruşmaya gitmişlerdi.

"Çok doğru," dedi Bayan Lithebe.

Kapının açıldığını duyunca gazeteyi hemen sandalyenin altına

attı. Kumalo ile kız gelmişlerdi. Kız, Kumalo'nun koluna girmişti. Kumalo çok zayıflamıştı bu son günlerde.

Kız, adamı odasına götürdüğü anda, içeriye Msimangu girdi. Gözleri gazeteye ilişince hemen yerden kaldırdı.

"Kumalo gördü mü?" diye sordu.

"Hayır, umfundisi," diye şişman kadın atıldı. "Ne kötü şey değil mi?"

"Bu yargıç büyük bir insan," dedi Msimangu. "Ama yine de dediğiniz gibi, bu işin tam bu sırada olması çok kötü. Kumalo da gazete okumasını sever. Ne yapacağız şimdi?"

Bayan Lithebe;

"Bu komşu kadının getirdiğinden başka gazete yok evde," dedi. "Ama Misyonerler Yurduna yemeğe gittiği zaman orada okur."

"Ben de bunun için geldim ya. Bu akşam burada yiyebilir miyiz, Bayan Lithebe."

"Elbette. Az da olsa yiyecek bir şeyler bulabiliriz."

"Her vakit yardımımıza yetişirsiniz, anacığım."

"Başka ne için yaşıyoruz ki?"

"Yemekten hemen sonra da toplantıya gideriz. Yarına kalınca iş kolay. Duruşma günleri gazete okumuyor. Ondan sonra okusa da fark etmez zaten."

Gazeteyi sakladılar. O gece hep birlikte Bayan Lithebe'de yemek yediler. Sonra da kilisedeki toplantıya gittiler. Yerli bir kadın, nasıl dünyayı bırakıp rahibe olmaya karar verdiğini, her kadının doğasında olan arzuyu Tanrı yardımıyla nasıl yendiğini anlatıyordu.

Toplantıdan döndükten sonra, Msimangu evine, Kumalo da odasına çekilince, Gertrude, Bayan Lithebe'nin yanına geldi.

"Size bir şey söylemek istiyorum, anacığım."

"Buyur yavrum."

Kapıyı kapattı, Gertrude'un konuşmasını bekledi.

"Bu akşam rahibeyi dinlerken, benim de rahibe olmam daha iyi olacak diye bir duyguya kapıldım, anacığım."

Bayan Lithebe ellerini çırptı. Çok sevinmişti. Sonra ciddileşti birden.

"Bunu yapacağın için değil ama, düşündüğün için sevindim," dedi. "Çocuğunu unutmamalısın."

Gertrude'un gözleri doldu.

"Belki de kardeşimin karısı ona daha iyi bakar," dedi. "Ben boş boş gülüyor, dikkatsiz konuşuyorum hep. Benim için rahibe olmak en iyisi."

"Yani isteklilik sorununu mu söylemek istiyorsun?"

Gertrude başını önüne eğdi.

"Evet, onu demek istemiştim," dedi.

Bayan Lithebe, kadının ellerini avuçları içine aldı.

"Çok güzel bir şey bu," dedi. "Ama çabuk karar vermemek gerekir. Kadın da öyle demedi mi?"

"Evet, öyle dedi, anacığım."

"Şimdilik aramızda kalsın bu. Ben senin için dua ederim. Sen de edersin. Bir süre sonra yine konuşuruz. Ne dersin?"

"Çok iyi söylediniz, anacığım."

"İyi geceler, kızım. Bu iş olur mu bilmem ama, yaşlı adam çok sevinecek."

"İyi geceler, anacığım."

Gertrude, Bayan Lithebe'nin yanından ayrıldıktan sonra kızın yattığı yere gitti.

"Rahibe olmak istiyorum," dedi.

Kız, yerinde doğrularak;

"Oo, çok güç bir şey bu," dedi.

"Doğru. Çok güç ama daha karar vermedim. Eğer karar verirsem, çocuğa bakar mısın?"

"Elbette bakarım." Kızın gözleri parlamıştı. "Elbette bakarım," diye tekrar etti.

"Onun önünde dikkatsizce konuşmaz mısın?"

Kız ciddileşti. "Artık öyle konuşmuyorum," dedi.

"Ben de dikkat edeceğim konuşmama artık. Ama unutma, daha karar vermedim."

"Unutmam."

"Kimseye de söz etme bundan. Sonra aksine karar verirsem, ağabeyim üzülür."

"Anlıyorum."

"İyi geceler, küçük kız."

"İyi geceler."

28

Yargıç duruşma salonuna girerken herkes ayağa kalkar. Bugün karar günü olduğu için daha saygılı kalkıyorlar. Yargıç oturuyor. Yardımcıları oturuyor. Sonra da halk oturuyor. Üç sanık, yeraltındaki yoldan getiriliyorlar.

"Bu dava üzerinde yardımcılarımla birlikte uzun uzun düşündük," diyor yargıç. "Bütün tanıkları dinledik, kanıtları inceledik."

Bir görevli, yargıcın sözlerini Zulu diline çeviriyor:

"Sanık Absalom Kumalo, suçunu inkâr etmedi. Savunma makamı sanığı, tanık yerine getirdiği zaman, bize olayı başından sonuna kadar anlattı, Arthur Jarvis'i neden ve nasıl öldürdüğünü açıkladı. Öldürmek, ateş etmek niyetinde bile olmadığını, silahı uşak Richard Mpring'i korkutmak için getirdiğini, öldürülen adamın evde olmadığını sandığını söyledi. Bu tanıklığa ileride dokunacağız. Fakat, yine bu tanıklığın bir kısmı, ikinci ve üçüncü sanıkların suçlarının saptanması bakımından çok önemlidir. Birinci sanık, planın Johannes Pafuri tarafından hazırlandığını ve uşağa darbeyi indirenin de Pafuri olduğunu söylemiştir. Uşak Mpring de sanığın bu tanıklığını onaylayarak, maskesinin üzerinde kaşlarının oynaması sayesinde Pafuri'yi tanıyabildiğini söylüyor. Yüzleri benzer biçimde örtülü on kişi arasından da Pafuri'yi tanıyabildi. Kaldı ki, bu on kişinin birkaçında Pafuri'ninki gibi bir tik de vardı. Savunma makamı, bu tiklerin benzer olup, tıpatıp aynı olmadığını ileri sürmüş ve aynı yapıda ve aynı tike sahip bir insan bulmanın olanaksızlığını, Pafuri'yi de uşak Mpring'in çok iyi tanıdığını söyleyerek karşı çıkmışlardı. Savunma makamı, bu on kişinin hepsinin aynı

yapıda, aynı tike sahip olması durumunda bu tanıma olgusunun da kabul edilebileceğini ileri sürmektedir. Biz bu itirazı tümüyle kabul edemeyiz. Yoksa teşhisin, ancak bütün kişiler tıpatıp birbirlerinin aynı olduğu durumlarda geçerli olacağı sonucuna varırız. Fakat bu itirazın bir kısmının doğruluğu da açıktır. Bir tik gibi belirgin bir işaret, özellikle yüzün alt kısmı örtülüyken doğru tanıma kadar yanlış bir tanımaya da yol açabilir. Tanıma, bir bütün olarak bir örneğin tanınmasıdır. Bu örnek kısmen kapalı ise, tanıma kuşkuludur. Hatta birbirine benzemeyen unsurları saklayıp benzeyenleri açığa çıkarmak mümkün olduğundan tehlikelidir de. Aynı yara izini taşıyan iki insanın yara izlerini açıkta bırakarak, geri kalan yanlarını örtersek, bu insanları birbirleri ile karıştırmamız daha kolay olur. Şu halde, Mpring'in kendisine saldıran kişiyi tanımış olması, bu kişinin Pafuri olduğu sonucuna vardıracak yeterli bir kanıt değildir.

Şunu da akılda tutmak gerekir ki, ilk sanık Absalom Kumalo, polis kendisine Pafuri'nin nerede bulunabileceğini sorduğunda, Pafuri'nin olay yerinde olduğunu ve uşak Mpring'e saldırdığını söylemiştir. Acaba Pafuri'yi bu işe karıştırmak o an mı aklına gelmiştir? Yoksa Pafuri ile cinayet arasında daha önceleri giden bir bağ gerçekte var mıydı? İlk sanığın avukatı, Absalom Kumalo'nun günlerden beri korku içinde olduğunu, vicdanını bu kadar ağır bir yük içine sokan suçunu zaten kendiliğinden açıklamaya hazır olduğunu, suçu yüklenmesine de Pafuri'nin adının değil, bunun neden olduğunu ileri sürmüştür. Gerçekten de o korku anlarının ayrıntıları, bu kanıya renk katmaktadır. Fakat insan, Pafuri'nin adını duyunca buna sarıldığı, bu kadar büyük bir suçlama karşısında tek kalmak istemediği olasılığını da tümüyle bir yana itemez. Öte yandan, Mpring'in tanıklığından, mutfağa girenlerin üç kişi oldukları kanıtlandığından, niçin gerçek suç ortaklarının adlarını vermemiş olsun? Kendi davranışlarının açıklanmasını doğru olarak yapmıştır.

Niçin gerçek suç ortaklarının adlarını saklasın da iki suçsuz insanı bu işe bulaştırsın?

Sonra şunu da göz önünde bulundurmak gerek: Yanlış teşhis edildiği söylenen suç ortağı, tutuklandığında suçunu kabul etmiştir.

Bu karışık davada bir güçlük daha ortaya çıkmıştır. Ne öteki iki sanık, ne de Baby Mkize denilen kadın, cinayetin ertesi gecesi, Alexandra'da 23. caddede 79 numaralı evde toplandıklarını yalanlamamışlardır. Acaba bu buluşma bir rastlantı mıdır ki, sanığın öteki iki kişiyi suç ortakları olarak adlandırmasına neden olmuştur? Yoksa gerçekten de bir cinayet sonrası toplantısı mıydı bu? Baby Mkize yetersiz bir tanıktı. Gerek savcı ve gerekse sanık avukatı bu konuyu açık açık belirttilerse de hiçbiri bu toplantıda cinayetten konuşulduğunu ortaya çıkaramadılar. Bu kadın, önce polise yalan ifade vermiş ve sanığı bir yıldan beri görmediğini söylemiştir. Tanık olarak şaşkın, korkak ve birbirini tutmaz ifadeler vermiştir. Bu, acaba mahkeme önünde bulunmaktan doğan bir şaşkınlık mıydı, yoksa daha başka suçlara ortak olduğunun belirtisi mi, hatta gerçekten cinayetten söz ettiklerinden dolayı korktuğundan mıydı, bu da açıkça ortaya çıkarılamamıştır.

Savcılık, üç sanığın önceki arkadaşlıkları üzerinde o kadar durmuştur ki, bu dostluğun derinliklerine inmek için ayrı bir soruşturma yapmak gerekir. Fakat, önceki ilişkileri bir suç konusu taşısa da sanık olarak bulundukları bu davada, ortak hareket ettiklerinin bir kanıtı değildir.

Ben ve yardımcılarım bütün bunları göz önüne alarak, ikinci ve üçüncü sanıkların suçlarının kesinleşmediği ve salıverilmeleri gerektiği kanısına vardık. Ancak, öteki suçluluk durumları iyice incelenecektir."

Mahkeme salonu dalgalandı. Dramın birinci perdesi bitmişti. Sanık Absalom hiç hareket etmiyor, şimdi özgür olan öteki ikisine bakmıyor bile. Pafuri'de ise, işte gerçek olan budur, adalet budur, diyen bir hal var.

"Şimdi birinci sanığa gelelim. Açıklamaları inceden inceye gözden geçirilmiş, uzun araştırmalar sonucu, açıkladığı birtakım şeylerin doğru olduğu kanısına varılmıştır. Suçsuz bir insanın işlemediği bir suçu üstlenmesi düşünülemez. Avukatı, giriştiği bu eylemin sonucunda kendisinin perişan ve şaşkın olduğunu söylüyor, en ağır cezanın verilmemesini istiyor. Gerçek ve eksiksiz açıklamalarını övüyor; sanığın gençliğine, kötülük dolu büyük kentin basit bir kabile çocuğu üzerindeki yıkıcı etkilerine dikkatimizi çekiyor. Yerli kabile toplumumuzun üzerine çöken faciayı ve bu konuda bize yüklenen suçları inandırıcı bir biçimde bize anlattı. Bu doğru olsa bile, düşüncesizlik, bencillik ve korku sonucu onarmaya kalkışmadığımız bir çöküşü yaratmış olsak da bundan utanmamız gerekip de şimdikinden daha yüreklice, daha da açık bir yol tutabilsek de ortada bir yasa vardır. Bu bozulmuş toplumun en üstün başarılarından biri de bu yasayı yapmış olması, yargıçlara bunu uygulamaktan başka hiçbir ödev yüklememiş olmasıdır. Bir yargıç, toplumun kusurlu olmasından dolayı, yasalarla istediği gibi oynayamaz. Bazı kimseler yasanın, adaletsiz bir toplumun yasası olduğunu düşünüyorlarsa da değişmesi gereken, bu yasalar ve bu toplumdur. Bu arada da uygulanacak olan yine eski yasalar olup, bunu uygulamak da yargıcın kutsal ödevidir. Onun bu yasaları uygulamada bağımsız olması, başka bakımlardan hiç de adaletli olmayan bu toplumda, adalet olarak kabul edilmelidir. Savunma makamının bir an için bile, bu yasanın uygulanmamasını düşündüğünü aklıma bile getirmiyorum. Toplumun şu sıradaki bozukluklarının, kendi üzerinde yasayı uygulamaktan başka bir etki yapmasına yargıcın izin vermemesi, cesaret etmemesi gerekir.

Burada sözü edilmeyen kuraldışı durumları saymazsak, herkes yasalar karşısında yaptıklarından sorumludur? İnsanların gerçekte ne kadar sorumlu olduklarına karar vermek yargıca düşmez. Herkes yasalar karşısında tam olarak sorumludur. Yargıca bağışlamak

da düşmez. Daha yüksek bir makam, örneğin bu davada Genel Vali bu yetkiyi kullanabilir. Fakat bu, o makamın bileceği bir iştir. Bu davanın dayanakları nelerdir? Bu genç, hırsızlık amacıyla bir eve giriyor. Yanına dolu bir silah alıyor. Bu silahı korkutmak amacıyla aldığını söylüyor. Peki ama bu silah niçin dolu? Öldürmek kastında olmadığını söylüyor. Oysa suç ortaklarından biri, yerli uşağa, adamın ölümüne neden olabilecek bir darbe indiriyor. Bunu da bir demir boru ile yapıyor ki, zaten bu eylemde bulunmak için bundan daha acımasız, daha tehlikeli bir yol da bulunamazdı. Bu konuda sorguya çekildiği zaman sanık, bu öldürücü ve tehlikeli silahın alınmasına karşı çıktığını belirten hiçbir şey söylemedi. Uşağın bir yerli olduğu doğrudur. Böyle bir suçun kara insanlara karşı işlenmiş olmasının hafifletici bir neden olduğunu kabul eden bir düşünce biçimi vardır. Fakat mahkeme, böyle bir görüşü benimseyemez.

Burada dikkate alınacak en önemli nokta, sanığın ısrarla, öldürmek kastında olmadığını, beyaz adamın gelişinin beklenilmeyen bir şey olduğunu, korkup paniğe kapılarak tetiği çektiğini söylemesidir. Eğer mahkeme bunu doğru olarak kabul ederse, sanığın cinayet işlemediğine karar vermesi gerekmektedir.

Davanın dayanaklarını bir daha gözden geçirelim. Önümüzdeki üç gencin de tehlikeli olmadıkları ileri sürülemez. Eve adam öldürmek için girmedikleri de doğrudur. Fakat, yasadışı eylemlerinde kendilerine engel olmaya kalkışacakların ölümüne neden olacak silahlar vardır ellerinde.

Büyük bir Güney Afrikalı yargıç, bu noktayı çok güzel açıklamıştır: Öldürme kastı, cinayette en önemli öğedir. Fakat bunun varlığı birtakım karinelerden de çıkarılabilir. Sorun, burada kanıtlanan gerçeklerden böyle bir sonucun çıkarılmasının haklı olup olmadığıdır. Bu öldürme kastı sadece öldürme amacı olan olaylarda değil, ağır bedensel zarar vermeye kasıtlı olaylarda da vardır.

Biz şimdi burada, böyle kısa bir zaman içerisinde bir kişinin

ağır yaralanması, birinin de öldürülmesiyle sonuçlanan olayda, ağır bedensel zarar vermeye kasıtlı bir durum yok mu diyeceğiz? Böyle bir düşünceyi aklıma bile getiremem."

Mahkeme salonunda, herkes sessiz. Yargıç da sessiz. Hiç ses yok ortalıkta. Ne öksüren var, ne kımıldayan, ne de içini çeken. Yargıç konuşuyor:

"Absalom Kumalo, bu mahkeme seni, 1946 yılı Ekim ayının sekizinci günü, öğleden sonra, Parkwold'daki evinde Arthur Trevelyan Jarvis'i öldürmekten suçlu bulmuştur. Ve sen Matthew Kumalo ve sen Johannes Pafuri, suçsuz bulunmuş ve salıverilmenize karar verilmiştir."

İkisi, merdivenlerden inerek yeraltı yolundan götürülüyorlar.

Kumalo yalnız kalıyor. Onların arkasından bakarken, belki de 'şimdi tek başıma kaldım artık' diye düşünüyor.

Yargıç yine konuşmaya başlıyor:

"Hangi nedenlere dayanarak bu mahkeme af önerisinde bulunabilir?" diyor. "Bunu, uzun uzun düşündüm ve hafifletici bir neden bulamadım. Bu sanık genç bir adam, ama ergenlik çağına gelmiş bir adam. İki arkadaşı ile hırsızlık amacıyla bir eve giriyor. Yanlarına her birisi başlıbaşına ölüm doğurabilecek iki silah alıyorlar. Bu iki silahı da kullanıyorlar. Bu mahkeme, ister genç, ister yaşlı olsun, toplumu tehlikeli insanların öldürücü saldırılarına karşı koruma ödevini yüklenmiştir. Bu tip suçluları cezaya çarptırmak ana ödevidir. Bunun için af önerisinde bulunamam."

Yargıç, konuşmasını çocuğa yöneltiyor:

"Kararı bildirmeden önce söyleyecek bir sözün var mı?" diye soruyor.

"Yalnızca şunu söylemek istiyorum. Beyaz adamı ben öldürdüm. Fakat amacım öldürmek değildi. Korktuğumdan yaptım bunu."

Çıt çıkmıyor salonda. Yine de beyaz bir adam susmaları için sesleniyor. Kumalo yüzünü elleri ile örtüyor. Bunun ne demek

olduğunu daha önceden duymuştu. Jarvis, ciddi ve dimdik oturuyor. Genç beyaz adam önüne bakıyor. Kaşları çatık. Kız, bir çocuk gibi, sevgilisine değil de yargıca bakıyor.

"Absalom Kumalo, seni asılarak ölüme mahkûm ediyorum. Tanrı yardımcın olsun!"

Yargıç kalkıyor. Herkes kalkıyor. Fakat kimse sessiz değil artık. Suçlu ağlayıp hıçkırarak yere yığılıyor. Bir kadın ağlıyor. Yaşlı bir adam "Tixo, Tixo," diye haykırıyor. Yargıç daha salondan çıkmamış olduğu halde kimse susmaları için seslenmiyor şimdi. Gönüllerin kırılmasını kim önleyebilir ki?

Salondan çıkıyorlar. Beyazlar bir yandan, karalar bir başka yandan.

Fakat genç beyaz erkek, geleneği bozuyor. Msimangu ile birlikte yaşlı adamın kollarına giriyorlar. Her zaman bozulmaz böyle bir gelenek. Onu kökünden değiştirecek bir olay karşısında bozulur ancak. Genç adamın kaşları çatık. Kızgınlıkla önüne bakıyor. Bu kısmen umulmadık bir olay karşısında kaldığından, kısmen de geleneği bozduğundan. Böyle bir şey hafife alınamaz çünkü.

29

Yine yüksek duvarların altındaki büyük kapıdan içeri girdiler. Rahip Vincent, Kumalo, Gertrude, Msimangu ve kız.

Çocuk, yanlarına gelince gözlerinde bir umut ışığı parıldadı, titremeye başladı. Kumalo, yavaşça;

"Evlenme işi için geldik," dedi.

Umut ışığı söndü.

"Oğlum, işte beklediğin kadın."

Çocukla kız birbirlerini yabancı gibi karşıladılar. Cansız ellerini birbirlerine uzattılar. Sıkılmak için değil de gevşekçe tutup, bırakılmak için sanki. Avrupalı geleneğine göre öpüşmediler de. Büyük bir iç sıkıntısıyla baktılar birbirlerine. Sonunda kız;

"İyi misin?" diye sordu.

"Evet," dedi çocuk. "Ya sen iyi misin?"

Kız da,

"İyiyim," diye karşılık verdi.

Başka bir şey konuşmadılar.

Rahip Vincent odadan çıktı. Hepsi aynı sıkıntı içindeydiler. Msimangu, Gertrude'un her an ağlayıp bağırmaya başlayacağını sandı. Arkasını dönerek, hafif bir sesle;

"Çok kötü şeyler geçti," dedi. "Ancak bu anda bir evlenme töreni için buraya gelmiş bulunuyoruz. Burada ağlayacaksan çık git daha iyi edersin."

Kadın karşılık vermeyince, soğuk ve kesin biçimde;

"Anladın mı?" diye sordu.

Kadın;

"Anladım," dedi.

Msimangu pencereye gidip dışarı baktı. Kadının bundan sonra keyfince hareket etmeyeceğini biliyordu.

Kumalo oğluna;

"İyi misin?" diye üzüntülü bir sesle sordu.

Çocuk;

"Çok iyiyim," dedi. "Siz iyi misiniz, babacığım?"

Kumalo da,

"İyiyim," dedi.

Beyaz bir adam onları cezaevinin kilisesine götürmeye gelince hepsin derin bir soluk aldılar.

Rahip Vincent'in üzerinde tören giysileri vardı. Onlara kutsal kitaptan bir bölüm okudu. Sonra çocuğa, bu kadını, kıza da bu adamı eş olarak kabul edip etmediğini sordu. Onlar da kitapta yazılı olduğu gibi, iyi ve kötü zamanlarında, yoksulluk veya zenginlikte, hastalık ve sağlıkta, ölüm onları ayırana kadar, diye karşılık verince, onları evlendirdi. Sonra birkaç söz söyleyerek, birbirlerine sadık kalmalarını, çocuklarını Tanrı korkusu ile yetiştirmelerini öğütledi. Böylece evlenmiş olarak, deftere imzalarını attılar.

Bu iş bittikten sonra, iki rahip, Gertrude ve kız, baba oğlu yalnız bıraktılar.

Kumalo;

"Evlendiğine çok sevindim," dedi.

"Ben de sevindim, babacığım."

"Çocuğuna kendi çocuğummuş gibi bakacağım, oğlum."

Ne söylediğini kavrayınca, titremeye başladı. Neredeyse o yapmamaya kararlı olduğu şeyi yapacaktı ki, Absalom;

"Babam Ndotsheni'ye ne zaman dönüyor?" diye sordu.

"Yarın."

"Yarın mı?"

"Evet, yarın."

"Anama kendisini unutmadığımı söylersiniz."

"Söylerim. Elbette söylerim. Elbette söylerim ona bunu."

Fakat bu sözleri söyleyememiş, yalnızca başını sallamıştı.

"Babacığım!"

"Efendim, oğlum?"

"Postane defterinde dört pound kadar param var. Çocuk içindir bu para. Çıkarken size verecekler. Ben konuşmuştum bu işi."

"Elbette, elbette alırım. Senin söylediğin gibi. Elbette giderken alırım."

Yine ses çıkmamıştı ağzından.

"Babacığım?"

"Efendim, oğlum?"

"Çocuk erkek olursa, adını Peter koyarsınız."

Kumalo boğulur gibi;

"Peter," diye tekrarladı.

"Evet, Peter koyarsınız."

"Ya kız olarsa?"

"Kız olursa bilmiyorum. Hiç düşünmedim bunu. Babacığım?"

"Efendim, oğlum?"

"Germiston'da, Maseru sokağı 12 numarada, Joseph Bhengu'nun evinde bir paketim var. Oğlum için satılırsa çok sevinirim."

"Peki oğlum."

"Pafuri'de de birtakım eşyalarım vardı ama, o eşyaların benim olduğunu inkâr eder sanırım."

"Pafuri mi? O Pafuri mi?"

"Evet, babacığım."

"Öyleyse onları unutmak daha iyi olacak."

"Siz nasıl isterseniz, babacığım."

"Bu Germiston'daki eşyaları da nasıl alacağımı bilemiyorum. Yarın sabah erkenden gidiyoruz."

"Zararı yok öyleyse."

Fakat Kumalo, bunun zararı olduğunu görerek;

"Rahip Msimangu ile konuşurum bu konuda," dedi.

"Çok iyi olur."

Kumalo, acı bir sesle;

"Bu Pafuri ile amca oğlunu bağışlamayacağım," dedi.

Çocuk umutsuzca silkti omuzlarını.

"Yalan söylediler, babacığım. İkisi de oradaydılar."

"Evet oradaydılar ama, şimdi burada değiller."

"Buradalar, babacığım. Başka bir dava açıldı haklarında."

"Onu demek istemedim oğlum. Yani... yani...."

Fakat ne demek istediğini söyleyemedi.

Çocuk anlamamıştı.

"Buradalar ama," dedi. "İçerdeler. Gidecek olan benim, babacığım."

"Gidecek mi?"

"Evet, ben gideceğim oraya. Şeye..."

Kumalo fısıldadı.

"Pretoria'ya mı?"

Bu korkunç sözcüğü işitince yere yığıldı çocuk. Bedenini sarsan hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Ölümden korkuyordu.

Yaşlı adam, oğlunun yanında eğilerek, elini başına koydu.

"Korkma, oğlum."

"Korkuyorum! Korkuyorum!" diye haykırdı oğlu.

"Yürekli ol, oğlum."

Çocuk dizleri üzerinde doğruldu. Yüzü attığı çığlıklarla çarpılmıştı.

"Asılmaktan korkuyorum! Asılmaktan korkuyorum!" diye hıçkırıyordu.

Babası, oğlunun ellerini elleri içine aldı. Cansız değildi oğlanın elleri artık. Kendisininkine sarılıyor, bir avuntu, bir güvenlik arıyordu, bu eller. Yaşlı adam, oğlunun ellerini sıkarak;

"Korkma oğlum," diye tekrarladı.

Seslerini işiten beyaz gardiyan yanlarına geldi. Acıma dolu bir sesle;

"Artık gitmelisin yaşlı adam," dedi.

"Gidiyorum, efendim. Şimdi gidiyorum. Birazcık daha izin verin."

Gardiyan;

"Peki, biraz daha kal," diyerek çekildi.

"Oğlum, kurula gözlerini."

Çocuk, eline verilen mendille gözlerini kuruladı. Dizleri üstüne çöktü. Hıçkırması sona erdiği halde, gözleri dalgın ve uzaklardaydı.

"Oğlum, artık gidiyorum. Hoşça kal, oğlum. Karına ve çocuğuna bakacağım."

"Çok iyi," dedi oğlu. "Çok iyi."

Ama o anda ne karısını düşünüyordu, ne de çocuğunu. Düşüncelerinin olduğu yerde ne karı vardı, ne de çocuk. Evlilik yoktu gözlerini diktiği yerde.

"Gidiyorum, oğlum."

Ayağa kalkıyor. Fakat oğlu, onu dizlerinden yakalıyor:

"Bırakma beni, babacığım! Beni bırakma!" diye haykırıyor. Yine hıçkırmaya başlıyor. "Hayır! Hayır! Bırakma beni! Bırakma beni!.."

Beyaz gardiyan yine geliyor. Bu kez sertçe;

"Hadi bakalım ihtiyar, git artık," diyor.

Kumalo gidecek ama, oğlu, dizlerinden tutmuş bırakmıyor. Gardiyan ellerini açmak istiyor oğlanın. Açamıyor. Başka birini yardıma çağırıyor. İkisi birlikte oğlanı sürüklüyorlar.

Kumalo, arkasından;

"Hoşça kal oğlum!" diye umutsuzca sesleniyor.

Ama oğlu onu işitmiyor. Böyle ayrıldılar.

Kumalo kendini bekleyenlere doğru gitti. Kız, yanına yaklaşarak, hafif bir sesle;

"Umfundisi," dedi.

"Efendim kızım?"

"Ben sizin kızınızım artık."

Gülümsemeye çalışıyor Kumalo:

"Doğru," diyor.

Kız bu konuda konuşmayı çok istiyor. Ama yaşlı adamın yü-

züne bakınca, başka şeyler düşündüğünü anlıyor. Konuşmuyor bir daha.

Kumalo, cezaevinden döndükten sonra, kardeşinin dükkânına gitti. Şaşılacak şey, dükkânda kardeşinden başka kimse yoktu. John Kumalo, kardeşini sıkıntıyla karşıladı.

"Sana veda etmeye geldim, kardeşim."

"Ndotsheni'ye dönüyorsun demek? Çok oldu evinden ayrılalı kardeşim. Karın sevinecek seni gördüğüne. Ne zaman gidiyorsun?"

"Yarın sabah dokuz treniyle gidiyoruz."

"Demek Gertrude da seninle gidiyor. Çocuğu da alıyorsunuz tabii. Çok iyi bir şey yapıyorsun, kardeşim. Tek başına bir kadın için iyi bir yer değil bu Johannesburg. Ama dur hele, bir çay içelim de..."

Dükkânın arkasından kadını çağırmaya giderken Kumalo;

"Çay istemiyorum," dedi.

"Nasıl istersen, kardeşim. Konuklarıma çay sunmak sevindirir beni."

Yerine oturarak, kocaman bir pipo çıkardı. Pipoyu dişleri arasına sıkıştırdı. Kâğıtlar arasında kibrit arar gibi yapıyor, kardeşinin yüzüne hiç bakmıyordu.

Dişleri arasından konuşarak;

"İyi bir şey yapıyorsun, kardeşim," dedi. "Yapayalnız bir kadın için iyi bir yer değil burası. Çocuk da rahat edecek köyde."

"Bir çocuk daha götürüyorum," dedi Kumalo. "Oğlumun karısı. Üstelik de gebe."

John Kumalo, bütün dikkatini piposunun üstünde tuttuğu kibrite vererek;

"Çok iyi, çok iyi," dedi.

Piposu yanmıştı. Bu kez bütün dikkatiyle tütünü piponun içine bastırdı. Fakat sonunda yapacak başka şey kalmamıştı. Dumanlar arasından kardeşine baktı.

"Bu senin yaptıklarının çok iyi şeyler olduğunu birkaç kişiden duydum," dedi. "Karına ve bütün öteki tanıdıklara selamlarımı söylersin. Sabah erken Pietermaritzburg'a varır, oradan da Donnybrook trenine aktarma edersiniz. O akşamüstü de Ndotsheni'de olursunuz. Uzun bir yolculuk."

"Kardeşim, seninle konuşmam gereken bir şey var."

"Dinliyorum."

"Uzun uzun düşündüm. Sana sitem etmeye gelmedim buraya."

John Kumalo, sanki bunu bekliyormuş gibi, hemen yanıtladı.

"Sitem mi?" Niçin bana sitem edecekmişsin? Dava da ortada, yargıç da. Biz kim oluyoruz ki, yorum yapalım?"

Boyun damarları kabarmıştı. Kumalo sözünü kesti.

"Sana sitem ediyorum demiyorum. Dediğin gibi dava da ortada, yargıç da. Fakat bir de büyük yargıç var ki, ne sen, ne de ben ondan söz etmiyoruz. Ben seninle başka bir konuda konuşmak istiyordum."

"Peki, peki. Söyle bakalım."

"Önce sana veda edip gitmek istiyordum. Fakat bir şey söylemeden edemeyeceğim. Benim oğlumun başına gelenleri gördün. Evini bırakıp gidince eridi gitti. Ya senin oğlun ne olacak? O da şimdi evini bırakmış durumda."

"Ben de bunu düşünüyordum," dedi John Kumalo. "Bu iş sona erince eve alacağım onu."

"Kesin mi bu kararın?"

"Evet. Söz veriyorum sana."

Bir boğa gibi gülerek;

"İyi işleri hep sen yapacak değilsin ya," dedi.

"Bir şey daha var," dedi Kumalo.

"Ağabeyimsin. Söyle bakalım, dinliyorum."

"Bu politika merakın ne olacak, kardeşim? Nereye götürüyor bu politika seni?"

Boğa damarları yine kabardı boğa boynunda.

"Politikam kendi işimdir, kardeşim," dedi. "Ben senin dinin hakkında konuşuyor muyum?"

"Sen demedin mi biraz önce, istediğini söyleyebilirsin diye?"

"Söyledim. Söyledim. Peki, dinliyorum."

"Nereye götürüyor seni bu politikan?"

"Ben ne için kavga verdiğimi biliyorum. Özür dilerim ama yine İngilizce konuşacağım."

"Nece istersen konuş."

"Tarih okudun, kardeşim. Tarihin insanlara, çalışanların sonsuza kadar köle tutulamayacaklarını öğrettiğini biliyorsun. Eğer onlar birleşirse karşılarında kim durabilir? Bizimkiler her gün biraz daha anlıyorlar bunu şimdi. Buna bir karar verirlerse, Güney Afrika'da bütün hayat duracaktır artık."

"Yani grev yaparlarsa mı demek istiyorsun?"

"Evet, grev yaparlarsa demek istiyorum."

"Ama bu sonuncu grev başarılı olmadı."

John Kumalo ayağa kalktı. Sesi hırıltı halinde çıkıyordu.

"Bak bize neler yaptılar," dedi. "Köleymişiz gibi zorla madenlere sokmaya kalktılar bizi. Emeğimizi onlara vermemeye hakkımız yok mu?"

"Beyaz adamlardan tiksiniyorsun, değil mi?"

John Kumalo kardeşine kuşkuyla baktı.

"Ben kimseden tiksinmiyorum," dedi. "Adaletsizlikten ve haksızlıktan tiksiniyorum yalnızca."

"Ama söylediklerini duydum senin."

"Hangi söylediklerimi?"

"Tehlikeli şeyler konuştuğunu duydum. Seni gözetlediklerini, zamanı gelince tutuklayacaklarını işittim. Kardeşim olduğun için bunları sana söylemek zorundayım."

"Hiç kuşkun olmasın korkudur bu gözlerindeki."

Koca adam suçüstü yakalanmış bir çocuğa benziyor.

"Neden söz ettiğini anlamıyorum," diyor.

"Bu dükkânda konuştuğun şeylerden söz ediyorum."

"Bu dükkânda mı? Bu dükkânda konuşulanları kim bilebilir ki?"

Bağışlama gücünü kendinde bulabilmesi için ettiği bütün dualara karşın, Kumalo, kardeşini incitmek istedi.

"Buraya her geleni tanıyor musun?" diye sordu. "Seni kandıracak birini yollayamazlar mı buraya?"

Büyük boğa adam, alnında biriken terleri sildi. Kumalo onun, acaba böyle bir şey olamaz mı, diye düşündüğünü biliyordu. Bütün dualarına karşın incitme isteği daha da güçlenmişti. Yalan söylemek istiyordu. Söyledi de:

"Seni kandırmak için buraya arkadaş kimliği altında birinin yollandığını duydum," dedi.

"Gerçekten duydun mu?"

Kumalo, utandı;

"Evet," demek zorunda kaldı.

"Ama ne arkadaş," dedi kardeşi. "Ama ne arkadaş."

Kumalo, acıyla;

"Benim oğlumun iki tane arkadaşı vardı bunun gibi!" diye haykırdı.

Büyük adam ona baktı.

"Oğlunun mu?" diye sordu. Sonra birden anlayarak hiddetlendi. "Defol dükkânımdan!" diye bağırdı. "Defol buradan!"

Önündeki masayı devirerek Kumalo'nun üstüne yürüdü. Yaşlı adam sokağa fırlayınca, arkasından kapının kapandığını, kilidin vurulduğunu duydu.

Utanmış ve küçük düşmüştü. Utanmıştı, çünkü kovulmak için gelmemişti oraya. Küçük düşmüştü, çünkü gelip geçenler durup ona bakıyorlardı. Kardeşine güçlü olmanın, insanı kötü olmaya zorladığını, adalet için savaşanların önce kendilerini arıtmaları gerektiğini ve sevginin zordan daha güçlü olduğunu söylemeye gelmişti. Bunların hiçbirini yapamamıştı şimdi.

"Tanrım, bana acı," diyerek geri döndü.

Fakat kapı kilitliydi. Kardeş kardeşi dışarı atmıştı.

Herkes onu seyrediyordu. Üzüntüyle yoluna koyuldu.

"Bu yaptıklarını ödeyemem," dedi Jarvis.

"Keşke elimizden daha fazlası gelseydi."

John Harrison arabayı kaldırıma yanaştırdı. Jarvis'le Harrison çıktılar.

"Margaret'e, Mary'ye, çocuklara selamlarımızı söyle, Jarvis. Bugünlerde sizi görmeye geleceğiz."

"Çok seviniriz, Harrison. Çok seviniriz."

Harrison, sesini alçaltarak;

"Sana bir şey söylemek istiyorum," dedi. "Karar hakkında. Ölen geri gelmez ama, karar çok adaletliydi. Bence başka türlü bir karar beklenemezdi. Zaten başka bir karar verilmiş olsaydı, dünyada adaletin kalmamış olduğu kanısına varacaktım. Ötekilerin salıverilmelerine üzüldüm doğrusu. Savcı berbat etti davayı. O Mkize denen kadını daha fazla sıkıştırmaları gerekiyordu."

"Evet, ben de öyle düşündüm. Neyse, hoşça kal Harrison. Yine de çok teşekkür ederim yaptıklarına."

"Bir şey değil, Jarvis."

Jarvis istasyona girerken, John Harrison'a bir zarf uzattı.

"Ben gittikten sonra açarsın," dedi.

Tren yola koyulunca, John Harrison zarfı açtı. "Kulübümüz için," diye yazıyordu bir kâğıtta. "Arthur ile birlikte yapmak istediğiniz her şeyi yaparsın. Adını 'Arthur Jarvis Kulübü' koyarsan sevinirim. Fakat buna zorunlu değilsin."

Genç Harrison, kâğıdın altındaki çeki çevirdi. Sonra sanki ardından koşmak istermiş gibi trenin arkasından baktı.

"Bin pound," dedi. "Aman Allah'ım. Tam bin pound!"

Bayan Lithebe'nin evindeki toplantıda ev sahipliğini Msimangu yapıyordu. Neşeli bir toplantı değildi bu elbette. Fakat yiyecek boldu. Msimangu, Avrupa geleneği üzere, bir konuşma yaparak, arkadaşının iyiliğini, Bayan Lithebe'nin, çatısı altındaki herkese gösterdiği anaç sevgiyi övdü. Kumalo da bir konuşma yaptı. Ancak, kekeliyor, kararsız konuşuyordu. Aklı fikri söylediği yalanda ve kardeşiyle ettiği kavgadaydı. Msimangu ile Bayan Lithebe'nin gösterdikleri ilgiye teşekkür etti. Bayan Lithebe konuşmadı. Fakat bir genç kız gibi sevinerek, insanların böyle iyilikler yapmak için doğduklarını söyledi. Onun yerine arkadaşı şişman kadın hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir konuşma yaparak, her iki rahibin ve Bayan Lithebe'nin iyiliklerini anlattı. Gertrude ile kızın, düzenli bir hayat sürmeleri ve kendilerine yapılan iyilikleri ödemeleri gerektiğinden bahsetti. Sonra da Johannesburg'dan, bu büyük kentin kötülüklerinden söz etti. Sophiatown, Alexandra ve Pimwille'de yaşayan insanların günahkâr olduklarını söyledi. Sonunda da Msimangu kalkarak;

"Anacığım, yarın sabah erkenciyiz, yoksa sizi saatlerce dinlerdik," demek zorunda kaldı.

Kadın, gülümseyerek yerine oturdu.

Msimangu onlara bir müjdesi, şimdiye kadar saklı tuttuğu bir müjdesi olduğunu bildirdi. Bütün dünya nimetlerinden vazgeçerek bir manastıra girmeye karar vermişti. Böyle bir harekete kalkışan ilk kara rahip kendisiydi Güney Afrika'da. Hepsi onu alkışlayıp, Tanrı'ya şükrettiler. Kucağında uyuyan oğlu olduğu halde Gertrude, bu konuşulanları büyük bir hazla dinliyordu. Kız da hevesle, güler yüzle dinliyordu onları. Hayatı boyunca böyle bir toplantıda bulunmamıştı.

Msimangu;

"Yarın sabah hepimiz erken kalkacağız, dostlarım," dedi. "Taksi tam saat yedide burada olacak."

Geceyi dua ve ilahilerle sona erdirdiler. Şişman kadın, Bayan Lithebe'nin bu insanlara gösterdiği iyiliği öve öve gitti.

Kumalo, arkadaşını bahçe kapısına kadar geçirdi.

Msimangu;

"Ben dünyayı da onun bütün nimetlerini de terk ediyorum," dedi. "Bir miktar para biriktirmiştim. Bakacak ne anam var, ne de babam. Bu parayı sana vermek için kiliseden izin aldım. Johannesburg'da harcadıklarını yerine koyar, yeni yüklendiğin işlerde harcarsın. Al, bu defter senin adına çıkarılmıştır."

Defteri Kumalo'nun eline sıkıştırdı. Kumalo, görünüşünden bunun bir postane defteri olduğunu anlamıştı. Defteri tutan elini kapıya dayadı, elinin üstüne de başını dayayarak ağlamaya başladı.

Msimangu;

"N'olur bozma mutluluğumu," diye yalvardı. "Hayatımda hiç böyle mutlu olmamıştım."

Bu sözler, yaşlı adamın hıçkırıklarla ağlamasına neden oldu.

Msimangu;

"Biri geliyor, kardeşim. Sus. Biri geliyor," dedi.

Adam gelip geçene kadar konuşmadılar. Sonra, Kumalo;

"Hayatımda senin gibi bir insana rastlamadım," dedi.

Msimangu, sertçe;

"Ben zayıf ve günahkâr bir insanım," diye karşılık verdi. "Tanrı elimden tuttu, o kadar. Çocuğa gelince, af yetkisinin kullanılıp kullanılmayacağına karar verecek olan Genel Validir. Rahip Vincent bir şey duyarsa hemen sana haber verecek."

"Ya aleyhinde bir karar çıkarsa?"

"O zaman, birimiz o gün Pretoria'ya gidecek ve her şey bittikten sonra sana haber vereceğiz. Haydi şimdi gideyim artık dostum. Sabah erken kalkacağız. Fakat benim de senden bir dileğim var."

"Her istediğini yapmaya hazırım kardeşim."

"Bu atmak üzere olduğum yeni adım için bana dua etmeni istiyorum."

"Ölünceye kadar, sabah akşam senin için dua edeceğim."

"İyi geceler, kardeşim."

"İyi geceler, Msimangu. Arkadaşların en iyisi. Tanrı yardımcın olsun."

"Senin de kardeşim."

Kumalo onun Misyonerler Yurduna girişini izledi. Sonra odasına döndü. Mumunu yakıp defteri açtı. Hesapta otuz pound ve dört şilin vardı. Dizüstü çökerek duaya başladı. Söylediği yalandan, ettiği kavgadan duyduğu pişmanlığını dile getirdi. O anda gidip kardeşinden af dileyecekti, ama vakit çok geçti. Hemen mektup yazacaktı. Sonra insanların iyilikleri için Tanrı'ya şükretti. Oğlu için dua etti. Yarın hepsi yuvalarına dönecek, yalnız oğlu geride kalacaktı. Pretoria'daki büyük cezaevinin demir parmaklıklı bir hücresinde tek başına oturacak, affedilmezse, asılana kadar orada kalacaktı. O öldüren el, bir zamanlar anasının memesini aç ağzına çekmiş, karanlıkta dolaşırken babasının elini tutmuştu. Ölümden korkan katil, bir zamanlar geceden korkan bir çocuktu.

Sabah daha ortalık aydınlanmadan kalktı. Mumunu yaktı ve diz çöküp Msimangu için dua etti. Kapıyı yavaşça açarak kızı hafifçe dürtükledi.

"Kalkma zamanı geldi," dedi.

Kız yerinde doğruldu.

"Hemen şimdi hazır olurum," dedi.

Onun bu hevesliliğine gülümsedi Kumalo.

"Yarın," dedi, "yarın Ndotsheni'deyiz."

Gertrude'un kapısını açıp mumu kaldırdı. Fakat Gertrude gitmişti. Küçük çocuk oradaydı. Kırmızı fistan, beyaz türban oradaydı. Fakat Gertrude gitmişti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

30

Lokomotif, dumanlarını tüttüre tüttüre Transvaal ovasından geçiyor. Madenlerin beyaz tepeleri hep arkada kaldı artık. Toprak göz alabildiğine düzlük. Hep birlikte oturuyorlar. Kumalo, kucağında çocuk, yanında bütün dünyalığı elindeki kesekâğıdında olan kız. Çocuk, anasını sordu, ama Kumalo anasının gittiğini söylüyor; o da bir daha sormuyor.

Volksrust'da kömürlü lokomotif ayrılıyor, yerine, gücünü üstlerindeki tellerden alan elektrikli lokomotif geliyor. Sonra hızla Natal tepelerine yollanıyorlar. Kumalo, kıza burasının Natal olduğunu söylüyor. Kız hiç bilmediği bu yerleri bir an önce görmek için heyecanlanıyor.

Karanlık basıyor. Gecenin içinde gürleyerek gidiyorlar. Eski savaş alanlarından geçiyorlar. Mooi ırmağını, Rosetta ve Balgowan tepelerini göremeden geçip gidiyorlar. Güneş doğarken, o tepelerin en büyüğüne, Pietermaritzburg'a; o güzel kente iniyorlar.

Burada başka bir trene biniyorlar. Tren, Umsindusi vadisinden, kara varoşlardan geçiyor. Edendale, Elandskop'tan geçerek, kabilelerin yaşadığı Umkomaas vadisine iniyorlar. Burada toprak hasta, iyi edilemeyecek kadar hasta. Yanındakiler Kumalo'ya, yağmur yağmadığını, bir şey ekemediklerini, açlığın bu vadiyi kırıp geçirdiğini söylüyorlar.

Donnybrook'ta yine aktarma yapıp, Eastwolds ve Lufafa'nın yeşil tepelerinden geçerek, Ixopo'ya giden oyuncak trene biniyorlar. Ixopo'da indiklerinde halk çevrelerine toplanıp, ne kadar da çok kaldınız, diyor.

Orada sonuncu trene aktarma ediyorlar. Onu çok tanıyan var buralarda. Sorulardan korkuyor. Çocuk gibi konuşur bu millet. Hiç düşünmeden sorarlar bu kim, bu kız kim, bu çocuk kim, nereden geliyorlar, nereye gidiyorlar diye. Kız kardeşin nasıl, oğlun nasıl diye sorarlar. Onun için Kumalo, kutsal kitabını açarak okumaya başlıyor. Çevresindekiler de konuşacak başka birini arıyorlar.

Umzimkulu vadisinde, East Griqualand dağları ardında batıyor güneş. Karısı gelmiş karşılamaya. Çantalarını taşımaya gelen arkadaşı da orada. Karısına gidip Avrupalı gibi kucaklıyor onu. Yuvasına dönmekten çok mutlu.

Kadın sorgu dolu bakışlarla bakıyor kocasına. Kumalo;

"Oğlumuz ölecek," diyor. "Belki affedilir, ama şimdi konuşmayalım bunu."

"Anlıyorum," diyor karısı.

"Gertrude da gelecekti. Hazırlanmıştı. Hepimiz aynı evde kalıyorduk. Sabah uyandırmaya gittiğimde odasında yoktu. Kaçmıştı. Bunu da konuşmayalım şimdi."

Kadın başını öne eğiyor.

"Bu da küçük çocuk işte. Bu da yeni kızımız."

Kumalo'nun karısı, küçük çocuğu kucağına alarak bir Avrupalı gibi öpüyor onu.

"Benim oğlumsun sen," diyor.

Sonra çocuğu yere indirip, bir kenarda kesekâğıdını kucaklamış duran kızın yanına gidiyor. Onu da Avrupalı gibi kucaklayıp;

"Kızımsın sen de," diyor.

Kız birdenbire ağlamaya başlıyor. Kadın;

"Sus, sus," diyor. "Ağlama. Bizim evimiz ufak ve sessizdir. Büyük şeyler yoktur burada."

Kız, yaşlı gözlerini kaldırarak;

"Anacığım, ben de bundan başka bir şey aramıyorum ki," diyor.

Derin bir şey var bu kızda: Derin ve iyi. Gözyaşıyla birlikte gelmesine karşılık, bu felaketler için bir avuntu sanki.

Kumalo, arkadaşının da elini sıktıktan sonra, Ndotsheni vadisine inen dar yolda yürümeye başlıyorlar. Adamın biri sesleniyor:

"Ne iyi oldu döndünüz, umfundisi."

Bir kadın, bir başka kadına;

"Bak, umfundisi gelmiş," diyor.

Avrupalı gibi giyinmiş bir kadın, çocuk gibi bağırarak, kulübesine koşuyor:

"Umfundisi gelmiş! Umfundisi gelmiş!"

Çocukları, kapıya çıkarak, analarının etekleri arasından, geri dönen bu umfundisi'yi seyrediyorlar.

Küçük bir çocuk yolun ortasına gelerek Kumalo'nun önünde duruyor.

"Umfundisi'nin döndüğüne çok sevindik hepimiz," diyor.

Kumalo, Piskoposun kendi yerine gönderdiği genç adamı kastederek;

"Ama sizin yeni bir umfundisi'niz var ya," diyor.

"Onu anlamıyoruz," diyor kız. "Biz yalnızca bizim umfundisi'nin..."

Yol, taşlar arasında dikleşiyor şimdi. Dikkatli olmak gerek. Gebe bir kadın çok dikkatli yürümeli bu yolda. Kumalo'nun karısı, kızın yanına giderek;

"Dikkat et kızım," diyor. "Bak yerler taşlık. Ayakların kaymasın."

Akşam oluyor. Doğu Griqualand tepeleri mosmor olmuşlar gökyüzünde.

Yol, Ndotsheni'nin kızıl topraklarına iniyor. İşe yaramıyor toprak burada. Yaşlı kadınların, yaşlı erkeklerin, çocukların toprağı burası. Ama yine de bir yuva. Mısır başakları insanın boyuna bile erişemiyor, ama yine de bir yuva.

"Çok kuraklık var, umfundisi. Yağmur, yağmur diye inliyoruz."

"Evet duydum, dostum."

"Unumuz da bitmek üzere, umfundisi. Bundan sonra ne yiyeceğimizi Tixo bilir."

Yol düzlüğe iniyor, kilisenin altından akan derenin yanından geçiyor.

"Dere de akmıyor, dostum."

"Bir ay önce kurudu, umfundisi."

"Nereden alıyorsunuz suyunuzu?"

"Kadınlar Jarvis'in yerinden çıkan dereye gidiyorlar umfundisi."

Jarvis adını duyunca Kumalo, bir korku ve acı hissediyor. Fakat yine de,

"Jarvis nasıl?" diye soruyor.

"Dün geldi, umfundisi. Nasıl olduğunu bilemeyeceğim. Karısı birkaç hafta önce gelmişti. Çok zayıf. Hastaymış. Ben şimdi onların yanında çalışıyorum."

Kumalo susmuş, konuşmuyor. Fakat arkadaşı;

"Burada biliniyor," diyor hafif bir sesle.

"Biliniyor, demek?"

"Biliniyor, umfundisi."

Bir daha konuşmuyorlar. Yol, artık kulübeler arasından geçiyor. Sesler var burada. Uzaklarda biri öbürüne sesleniyor. Eğer Zuluysanız, ne dediklerini anlayabilirsiniz. Fakat Zulu değilseniz, dili bilseniz de anlayamazsınız. Beyaz adamlar buna büyü diyorlar. Ama büyü değil bu. Doruğuna ulaşmış bir sanat bu. Afrika'dır bu. Afrika, sevgili memleket.

"Sizin döndüğünüzü bildiriyorlar, umfundisi."

"İşitiyorum, dostum."

"Sevinmişler, umfundisi."

Gerçekten de sevinmişler. Yol kenarındaki kulübeden çıkıyorlar, tepelerden aşağı inerek geliyorlar. Bu memlekete özgü, uyumlu bir sesle çocuklar sesleniyor:

"Umfundisi, geldiniz şükür."

"Tanrı'ya şükürler olsun, umfundisi."

"Çok kaldınız, umfundisi."

Bir çocuk;

"Okula yeni bir öğretmen geldi," diyor.

Başka biri;

"Aptal," diyor, "o geleli çok oldu."

Bir çocuk, okulda öğrendiği gibi selam vererek;

"Umfundisi!" diye sesleniyor. Karşılık vermeden dönerek, o uyumlu çağrıyı yineliyor. Kendi kendine dans eder gibi yürüyor.

Kilisenin önünde, ayin günleri yakılan lambayı yakmışlar. Kadınlar kilisenin önünde, kızıl toprağın üstüne oturmuşlar. Hepsi beyazlar giymiş. Boyunlarında yeşil atkılar var. Kumalo yaklaşınca ayağa kalkıyorlar. Biri, ardını getiremeyeceği bir sesle ilahiye başlıyor, öbürleri onun yardımına yetişip notayı uzatıyorlar. Erkekler de kalın sesleriyle katılıyorlar onlara. Kumalo da şapkasını çıkararak, karısı ve arkadaşıyla ilahiye katılıyor. Kız şaşkınlık içinde seyrediyor onları. Bir şükran ilahisi bu. İnsan, Tanrı'yı hatırlıyor. Onun sonsuz sevecenliği önünde eğiliyor, şükrediyor. Çıplak kızıl tepelerde, dağılmış kabilelerin çıplak kızıl topraklarında yankılar yapıyor sesleri. Bu basit insanlar bütün yüreklerini döküyorlar bu ilahiye, sevgi, alçakgönüllülük, minnet duyguları içinde okuyorlar.

Kumalo'nun dua etmesi gerek.

"Tixo," diye başlıyor, "sonsuz merhametin için sana şükürler olsun. Sağlıklı olarak döndüğümüz için sana şükür Tanrım. Ailemizin, arkadaşlarımızın sevgisi için şükürler olsun sana. Bütün merhametin için şükürler olsun. Tixo, yağmur ver bize. Yalvarıyoruz!.."

"Amin!" diyorlar.

Hepsi birden söylediği için biraz bekliyor Kumalo.

"Tixo, bize yağmur ver. Toprağımızı sürelim, tohumlarımızı ekelim. Yağmur yağmazsa, bizi açlıktan koru Tanrım. Yalvarıyoruz sana!.."

"Amin!" diyorlar.

Bitirmelerini bekliyor. Böylesine karşılandığından ötürü, yüreği sımsıcak. Öylesine sıcak ki, korkuyu silip atıyor. Ta içinden başlıyor duaya:

"Tixo, bu küçük çocuk Ndotsheni'de iyi karşılansın. Burada büyüsün. Anası..."

Sanki söyleyemeyecekmiş gibi kesiliyor. Sesini alçaltarak devam ediyor neden sonra:

"Anasının da günahlarını bağışla!.."

Bir kadın inliyor. Kumalo sesini tanıyor bu kadının. Ndotsheni'nin en büyük dedikoducularından biri. Aceleyle devam ediyor:

"Hepimizin günahları çok Tanrım. Hepimizi bağışla. Bu kız da iyi karşılansın burada, Tanrım. Çocuğu sağlıklı doğsun burada!.."

Duraklıyor. Sonra hafif bir sesle;

"Aradığını bulsun, gönlü neyi çekerse ona sahip olsun," diyor.

Şimdi söyleyeceği çok güç ama, kendini alçaltıyor:

"Tixo, oğlumun da..."

İnlemiyorlar. Çıt çıkmıyor çevrede. Dedikoducu kadın bile ses çıkartmıyor. Kumalo fısıldıyor:

"Günahlarını bağışla."

İşte söyledi. En korktuğu şey söylendi artık. Bunu başaranın kendisi olmadığını, bu insanlar olduğunu biliyor.

"Diz çökün," diyor.

Çıplak kızıl toprağın üzerinde diz çöküyorlar. Kumalo elini kaldırıyor. Sesini yükseltiyor. Yaşlı vücuduna yeni bir güç geliyor. Rahip değil mi kendisi?

"Tanrı sizi kutsasın. Yüzünü sizden çevirmesin. Size gönül rahatlığı versin. İsa'nın koruyuculuğu sonsuza kadar üzerinizde olsun. Amin!"

Doğruluyorlar. Yeni öğretmen;

"Tanrı Afrika'yı Kurtarsın, şarkısını söyleyemez miyiz?" diye soruyor.

Yaşlı öğretmen;

"Burada bilmezler, daha gelmedi buralara," diye karşılık veriyor.

Yeni öğretmen;

"Ama Pietermaritzburg'da söyleniyor," diye ısrar ediyor.

Yaşlı öğretmen;

"Burası Pietermaritzburg değil," diyor. "Okulda yapacak çok işimiz var burada."

Bu yeni kadın öğretmeni beğenmiyor. Ama utanıyor da 'Tanrı Afrika'yı Kurtarsın' şarkısını bilmediği için.

Evet, Tanrı Afrika'yı Kurtarsın. Sevgili memleketi. Hepimizi günahlarımızın uçurumundan kurtarsın. Adaletten korkan korkudan kurtarsın hepimizi. İnsanlardan korkan korkudan kurtarsın. Tanrı hepimizi kurtarsın.

Seslen küçük çocuk, tepelerin üzerinde yankılanan o uzun, uyumlu çağrıyla seslen. Dans et küçük çocuk. Kendin için, o küçük adımlarınla dans et. Masumluk, seslen ve dans et henüz olanağın varken. Bu bir başlangıçtır çünkü. Hiç tanımadığın insanlar, hiç bilmediğin yerlerde garip şeyler katacaklar hayatına. Hayata giriyorsun ve bilmediğin için korkmuyorsun. Seslen ve dans et, şimdi zamanın varken.

Herkes gittikten sonra Kumalo arkadaşına dönüyor.

"Sana söyleyeceğim şeyler var," diyor. "Bir kısmını başka zaman söyleyeceğim. Fakat bir kısmını da şimdi söylemem gerek. Kız kardeşim Gertrude da bizimle gelecekti. Hepimiz hazırlanmıştık evde. Uyandırmak için odasına gittiğimde kaçmıştı."

"Yazıklar olsun, umfundisi."

"Arkadaşlarına söyleyebilirsin bunları. Onlar da kendi arkadaşlarına söylerler. Saklanacak bir şey değil bu. Onun için söyle onlara."

"Söylerim, umfundisi."

"Burada kalıp kalmamak için de bir karar veremedim."

"Niçin umfundisi?"

"Çocuğunu bırakıp giden bir kız kardeşi, katil bir oğlu olan benim gibi adamın, sizlerin arasında ne işi var."

"Umfundisi, siz nasıl isterseniz öyle olur, ama içimizde buna 'iyi olur' diyecek tek kişi bile yoktur. Sizin için üzülmemiş, sizin döndüğünüze sevinmemiş tek bir insan bile yoktur buralarda. Kendi gözünüzle görmediniz mi bunu? Bu karşılayışın bir anlamı yok mu sizce?"

"Gördüm dostum. Çok dokundu bu bana. Bütün çektiklerimden sonra çok büyük bir şey bu benim için. Ben gitmek istemiyorum, dostum. Burası benim yuvam. Uzun yıllar yaşadım burada. Gitmek istemem ben."

"Çok iyi, umfundisi. Kendi hesabıma, ben de sizden ayrı yaşamak istemem. Karanlıklar içindeyim."

"Beni duygulandırıyorsun."

"Umfundisi, Sibeko'nun kızı hakkında bir şeyler öğrenebildiniz mi?"

"O da gitmiş. Gittiği yeri bilen yok. Bilmiyorlarmış, öyle dediler."

İçine bir burukluk çöktü.

"Umurlarında bile olmadığını söylediler," dedi.

"Ah, umfundisi."

"Bağışla dostum."

"Sıkıntı dolu bir dünya bu."

"Bunu benden iyi bilen olabilir mi?"

"Yine de inanıyorsunuz ama?"

Kumalo, lamba ışığında adamın yüzüne baktı.

"İnanıyorum," dedi. "Ama bunun bir sır olduğunu öğrendim. Acı ve ıstırap, bunlar sırdır. Şefkat ve sevgi de. Fakat şefkat ve sevginin, acı ile ıstırabı karşılayacağını öğrendim. Karım var, sen varsın, bu seni karşılayan insanlar var. Burada, Ndotsheni'de yaşamak için can atan kız var. Bunun için, çektiğimiz halde yine de inanıyorum."

"Bir Hıristiyanın acıdan kurtulacağına inanmıyorum, umfundisi. Hazreti İsa da acı çekmişti. Bizi acıdan kurtarmak için değil de nasıl göğüs gereceğimizi bize öğretmek için acı çektiğine inanıyorum onun."

Kumalo, arkadaşına sevinçle baktı.

"Sen bir vaizsin," dedi.

Arkadaşı, nasırlı ellerini uzatarak;

"Vaize mi benziyorum," diye sordu.

Kumalo güldü.

"Ben senin ellerine değil, yüreğine bakıyorum," dedi. "Yardımına teşekkür ederim, dostum."

"Ne zaman isterseniz yardıma hazırım, umfundisi. Haşça kalın."

"Güle güle, dostum. Ne yana gidiyorsun böyle?"

Adam, içini çekerek;

"Sibeko'ya gidiyorum," dedi. "Öğrenir öğrenmez haber vereceğimi söylemiştim."

Kumalo, küçük evine doğru yürüdü. Sonra geri dönerek arkadaşını çağırdı.

"Sana açıklamam gerek," dedi. "Bilmediğini, umurunda bile olmadığını söyleyen Smith'in kızıydı. İngilizce söyledi bunları. Jarvis, bana Zulu diline çevirdiğinde 'kadın bilmiyormuş' dedi. 'Kadının, umurumda bile değil' dediğini söylemedi bana. Kendine sakladı bunu."

"Anlıyorum, umfundisi."

"Güle güle dostum."

"Hoşça kalın, umfundisi."

Kumalo evine girdi. Karısı ile kız yemek yiyorlardı.

"Oğlan nerede?" diye sordu.

"Uyuyor, Stephen. Çok kaldın dışarıda."

"Evet, konuşacak çok şey vardı."

"Lambayı söndürdün mü?"

"Hayır. Bırak biraz daha yansın."

"Kilisenin o kadar parası var mı?"

Kumalo gülümsedi.

"Bu akşam, özel bir akşam," dedi.

Kadının kaşları acıyla çatıldı. Kumalo onun ne düşündüğünü anlamıştı.

"Söndürürüm şimdi," dedi.

"Hayır, bırak biraz daha yansın. Yemeğini yedikten sonra söndürürsün."

"Peki," diye karşılık verdi kocası. "Burada olanlar için yansın, orada olanlar için de sönsün."

Elini kızın başına koydu:

"Yemeğini yedin mi, yavrum?"

Kız gülümseyerek ona baktı.

"Doydum," dedi.

"Öyleyse haydi yatağına yavrum."

"Peki, babacığım."

İskemlesinden kalktı.

"İyi uykular babacığım. İyi uykular anacığım," dedi.

"Seni odana götüreyim, kızım."

Kadın geri geldiğinde, Kumalo, postane defterine bakıyordu. Defteri karısına uzatarak;

"Burada senin de benim de görmediğimiz kadar para var," dedi.

Kadın, defteri açınca bir şaşkınlık çığlığı kopardı.

"Bizim mi bu?" diye sordu.

"Bizim. Hayatımda tanıdığım en iyi insanın armağanı bize."

"Yeni giyecekler alacağız sana. Yeni siyah giyecekler, yeni yakalar. Bir de yeni şapka alırız."

"Sana da yeni fistanlar alırız. Bir de soba. Otur da sana Msimangu'yu da öbür şeyleri de bir bir anlatayım."

Kadın titreyerek oturdu.

"Dinliyorum," dedi.

31

Kumalo, Ndotsheni'nin canlanması için sürekli olarak duaya başladı. Fakat bunun yeterli olmadığını biliyordu. Bir yerlerde insanlar biraraya gelmeli, bir şeyler düşünmeli, bir şeyler yapmalıydılar. Memleketinin çevresindeki tepelere bakınca aklına iki kişi geliyordu: Reis ve başöğretmen. Reis, iriyarı, kafasında soğuk ülkelerde giyilen kürklü şapka taşıyan, ayağında çizmeyle dolaşan bir adamdı. Yanında hep danışmanları vardı. Bu adamların ona hangi konularda akıl verdikleri bilinmezdi. Başöğretmen ise ufak tefek, gözlüklü bir adamdı. Odası, hep mavi, yeşil, kırmızı kâğıt parçalarıyla doluydu. Diplomatik nedenlerle, Kumalo önce Reise gitmeye karar verdi.

Sabahın erken saatlerinde hava dayanılamayacak kadar sıcaktı. Gökte bir tek bulut bile yoktu. Kabilenin en yaşlıları bile böyle bir hava hatırlamıyorlardı. Yaprakları dökülen ağaçlar, kışın olduğu gibi çıplak kalmışlardı. Çocuklar yere basamıyor, gölgeden gölgeye sekiyorlardı. İnsan otların üstünde yürüdü mü, otlar sanki yangından çıkmış gibi çatırdıyordu. Vadide akan bir tek dere kalmamıştı. Tepelerdeki çimenler bile sararmıştı. Ne aşağıda, ne yukarıda tarlalar sürülmüyordu. Güneş acımasızca gökyüzünden dökülüyor, sıska hayvanlar, kurumuş dere yataklarının kenarlarındaki kuru otları yiyorlardı.

Kumalo, tepeye tırmanarak Reisin oturduğu yere gitti. Beklemesini söylediler. Garip bir şey değildi bu. Reis, reis olduğu için, bir kimseye beklemesini söyleyebilirdi. Dişlerini tembelce karıştırıyor, ya da ovaya bakarak hayal kuruyor olabilir ve kendini görmeye

gelenlere beklemelerini söyleyebilirdi. Fakat Kumalo bu dinlenme fırsatına sevinmişti. Ceketini çıkararak bir kulübenin gölgesine oturdu. Reisin hayatını düşünmeye başladı. Kimdi bu viraneliğin reisi? Bunlar hep beyaz adamların işiydi. Önce reisleri yerlerinden etmişler, sonra da bozduklarını onarmak için yine yerlerine birilerini dikmişlerdi. Hiçbir anlamı kalmayan krallıkların egemenleriydi bu gururlu ve gözü kanlı reisler. Hepsi böyle değildi ama. Milletine yardım etmek isteyen, oğullarını okula yollayan reisler de vardı. Hükümet de yardım etmeye çalışıyordu. Yaşlı bir adamı sütle besleyerek, bir gün büyüyeceğini bekliyorlardı sanki.

Kumalo, birden kendine gelerek, Johannesburg'dan bu yana ne kadar yol aştığını anladı. Büyük kent, başlamış bir harekete açmıştı gözlerini. Johannesburg'da reislerden apayrı bir şeyler oluyordu. Kabile Reisinin kendisini beklediğini haber verdikleri için yerinden kalktı.

Reisin bu konuda çok titiz olduğunu bildiği için, elinden geldiğince saygılı görünmeye çalıştı.

"Ne istiyorsunuz, umfundisi?"

"Johannesburg'a gitmiştim, inkosi."

"Evet, biliyorum."

"Bizden çok kimse var orada."

"Evet."

"Onları bu vadide tutmamız gerektiğini düşündüm, inkosi."

"Nasıl yapacağız bunu?"

"Bir an önce toprağı canlandırarak. Okulda toprak bakımını öğreterek. Hiç olmazsa bir kısmı kalır burada."

Reis susup düşünceye daldı. Reisler böyle düşünceye daldıkları zaman, onları rahatsız etmek törelere uymaz. Fakat Kumalo, onun ne söyleyeceğini kestiremediğini anlamıştı. Reis bir-iki kez bir şey söylemeye kalkışmış, ama ya duraksadığından ya da sözlerinin sonunu getiremeyeceğinden susmuştu. Kendisinin hiçbir çözüm yolu bulmadan üzerinde uzun uzun düşündüğü sorunları bir başkası önüne getirirse her zaman böyle yapar insanlar. Sonunda;

"Ben de bunları çok düşündüm," dedi.

"Evet, inkosi."

"Ne yapılması gerektiğini düşündüm."

"Evet, inkosi."

"Sizin de bunları düşündüğünüze sevindim."

Yine sessizlik çöktü. Kumalo, Reisin sözcüklerle boğuşmakta olduğunu görüyordu.

"Biliyorsunuz, umfundisi, bu gibi şeyleri okullarda yıllardır okutuyoruz. Beyaz müfettişle çok konuştuk bu işi."

"Biliyorum, inkosi."

"Müfettiş yine gelecek bu yakında. Bu konuyu bir daha ele alırız."

Reis, bu sözlerini umut ve cesaret verici bir sonla bitirdi. Sanki görüştükleri sorunu olumlu bir sonuca bağlamışlar gibi. Kumalo, görüşmenin sona ermek üzere olduğunu ve acele konuşması gerektiğini anladı.

"İnkosi," dedi. Sanki söyleyecek başka şeyleri de varmış gibi.

"Efendim?"

"Bunları yıllardır öğretiyorlar. Ama bir de bunları öğrettikleri yere bakın. Ne bir tutam ot var, ne de bir damla su. Yağmurlar yağdığı zaman bile mısırlar insan boyuna erişemiyor. Hayvanlar süt vermiyor, yok olup gidiyorlar. Malusi'nin çocuğu öldü. Kuluse'ninki de ölmek üzere. Daha niceleri ölecek."

Kumalo çok acı konuştuğunun farkındaydı. Reisin umut verici sözlerini bozmuştu. Konu olumlu bir sonuca bağlanmamıştı. Reis, bu konuşulanların doğru olmadığından değil de olsa olsa konuyu sona erdirmesine izin verilmediği için kızmış olabilirdi.

"Kuraklık var, umfundisi. Unutmayalım ki kuraklık var."

"Unutmuyorum," dedi Kumalo saygıyla. "Fakat kuraklık olsun olmasın yıllardır bu böyle sürüp gidiyor."

Reis yine sustu. Söyleyecek sözü yoktu. Kuşkusuz, o da bu ko-

nuşmayı sinirlenip bitirmesinin daha iyi olacağını düşünüyordu. Fakat bir rahibi böylesine susturamazdı.

Sonunda, istemeye istemeye;

"Bölge amiri ile konuşacağım," dedi. "Ben de gördüm sizin bu gördüklerinizi."

Bir süre düşündükten sonra, güçlükle;

"Daha önce de konuşmuştum kendisiyle bu işi," dedi.

Kolayca itiraf edilmezdi böyle bir şey. Kaşlarını çattı.

Kumalo artık bir şey elde edemeyeceğini anladı. Dışarı çıkmaya hazır olduğunu belirterek küçük hareketler yaptı. Reisin arkasında ayakta duran danışmanlara baktı. Onlar da kaşlarını çatmışlardı. Bu konu üzerinde ileri sürecek bir görüş bulamamışlardı. Dağılmış kabilelerin danışmanlarının verecekleri çok görüşler vardır ama, bu hiçbir zaman dağılan kabile hakkında değildir.

Reis, yorgun bir tavırla kalkıp, elini uzattı.

"Gidip bölge amirini göreceğim," dedi. "Güle güle, umfundisi."

"Hoşça kalın, inkosi."

Kumalo, kiliseye gelene kadar hiç durmadan yürüdü. Kiliseye varınca, Reis için, Ndotsheni'nin canlandırılması için dua etti. Kilisenin içi fırın gibiydi. Bütün umudu kırılmıştı. Kısa bir dua okudu:

"Tanrım, Ndotsheni senin ellerine emanet olsun," dedi.

Sonra yine sıcağa çıkarak başöğretmeni aramaya gitti.

Orada da başarı sağlayamadı. Başöğretmen iyi yürekli ve yardıma hazır bir insandı. Ona, çalışma sistemleri dediği kâğıtlar, çiçek ve tohum resimleri, tüpler içinde çeşitli toprak örnekleri gösterdi. Ona, okulun, çocukların hayatını toplum hayatına uydurmaya çalıştığını anlattı. Bu konularda Pietermaritzburg'dan gelen yazıları gösterdi. Kumalo'yu alev alev yanan bahçeye çıkararak, tohumluğu gezdirdi. Bu bilimsel bir konuşmaydı. Aslında su olmadığı için her şey ölüydü. Belki de o kadar bilimsel değildi, çünkü vadide

ölmemiş hiçbir şey kalmamıştı. Hatta çocuklar bile ölüyorlardı birer birer.

Kumalo, başöğretmene, bu çocuklardan bir kısmını Ndotsheni'de tutabilme olanaklarının ne olduğunu sordu. Başöğretmen kafasını sallayarak ekonomik zorunluluklardan, okulun güçsüz bir ses olduğundan söz etti. Kumalo, umutları kırılmış, yas içinde döndü kilisesine. Ezenzeleni'de gördüğü o büyük düş nerede kalmıştı? Böylesine büyük bir acıdan doğan düş üstelik. Bir rahip, bulunduğu yeri, oranın insanları için nasıl daha iyi yaşanır bir duruma getirebilir, çocuklarını hayata nasıl hazırlayabilirdi? Artık yaşlanmış, kendisinde iş kalmamış mıydı? Yoksa boş bir düş müydü gördüğü? Bu önündekiler yardım edilme dönemini geçirmiş miydi yoksa? Tanrı'nın gücünden başka hiçbir güç böyle bir mucize yaratamazdı. Yine kısa bir dua okudu:

"Tanrım bu Ndotsheni'yi senin ellerine emanet ediyorum."

Eve gidip kilisenin hesapları üzerinde çalışmaya başladı. Birden kilisenin önünde nal sesleri işitti. Yerinden kalkarak, bu amansız sıcakta ata binen de kimmiş diye bakmaya gitti. Bir an soluğu kesilecek gibi oldu. Atın üzerinde bir zamanlar buradan geçen küçük bir çocuğa tıpatıp benzeyen küçük bir çocuk vardı.

Küçük çocuk Kumalo'ya gülümseyerek şapkasını çıkarttı.

"İyi günler," dedi.

Kumalo, bu selamlamadan ötürü büyük bir gurur duydu. Aynı zamanda bunun böyle olmaması gerektiğini bildiğinden ezilerek, töreleri bilmeyişine şaştı bu küçük çocuğun.

"İyi günler, inkosana," dedi. "Hava çok sıcak değil mi, ata binmek için?"

"Bana çok sıcak gelmiyor. Sizin kiliseniz mi burası?"

"Evet, benim kilisem."

"Ben de kilise okuluna gidiyorum. St. Marks'a. Johannesburg'un en iyi okulu orası."

"St. Marks mı?" diye heyecanlandı Kumalo. "Burası da St.

Marks, ama sizin okulun kilisesi bundan iyidir herhalde?"

"Evet," diye yanıtladı küçük çocuk. "Ama orası kent ne de olsa. Bu ev sizin mi?"

"Evet, benim evim."

"İçeri girebilir miyim? Hiç rahip evine, yani yerli bir rahip evine girmedim de."

"İstediğiniz gibi gezebilirsiniz, inkosana."

Kumalo, saygıyla;

"Bütün evlerimiz böyle değildir kuşkusuz," dedi. "Ama bir rahip evi derli toplu olmalıdır. Başka evlerimizi de görmüşsünüzdür, herhalde?"

"Gördüm. Büyükbabamın çiftliğinde. Bunun gibi güzel değildi onlar. Çalışıyor muydunuz?"

"Evet, inkosana."

"Hesaba benziyor."

"Hesap zaten. Kilisenin hesapları."

"Kiliselerin hesapları olduğunu bilmezdim. Yalnızca dükkânlarda hesap tutulur sanıyordum."

Kumalo güldü. Bir kez daha gülünce, küçük çocuk;

"Niye gülüyorsunuz?" diye sordu. Ama alınmamıştı buna, kendi de gülüyordu çünkü.

"Yalnızca gülüyorum, inkosana."

"İnkosana, küçük inkosi demek değil mi?"

"Evet, küçük efendi demek."

"Biliyorum. Peki size nasıl hitap edilir?"

"Umfundisi, diye."

"Umfundisi mi? Ne demek bu?"

"Rahip demek."

"Oturabilir miyim, umfundisi?" Çocuk bu sözü ağır ağır söylemişti. "Nasıl, doğru söyleyebildim mi?"

Kumalo, kahkahasını güç tuttu.

"Tamam," dedi. "Biraz su ister miydiniz? Yorulmuşsunuzdur."

"Bir bardak süt isterim. Ama buz gibi olsun. Buzdolabından yeni çıkmış bir bardak süt."

"İnkosana, Ndotsheni'de buzdolabı yoktur."

"Öyleyse yalnızca süt olsun, umfundisi."

"İnkosana, Ndotsheni'de süt de yoktur."

Küçük çocuk kızardı.

"Su isterim öyleyse, umfundisi," dedi.

Kumalo suyu getirdikten sonra;

"Burada ne kadar kalacaksınız, inkosana?" diye sordu.

"Çok kalmayacağız, umfundisi."

Suyunu bitirdikten sonra;

"Tatil daha başlamadı," dedi. "Başka bir nedenle geldik buraya."

Kumalo ona bakarken, içinden, "ah, zavallı çocuk, biliyorum senin nedenlerini," diye söylendi.

"Su, amanzi değil mi, umfundisi?"

Kumalo, yanıt vermediği için;

"Umfundisi!" diye yineledi. Sonra yine, "Umfundisi!" dedi.

"Efendim, yavrum?"

"Su, amanzi demek değil mi, umfundisi?"

Kumalo, daldığı düşünceden sıyrıldı. Küçük yüze gülümseyerek;

"Doğru, inkosana," dedi.

"At da ihashi."

"Tamam."

"Ev de ikaya."

"O da tamam."

"Para, imali."

"Doğru."

"Çocuk, umfana."

"Doğru."

"İnek de inkomo."

Kumalo kahkahasını tutamadı.

"Yeter, yeter. Dur," dedi.

Oflayıp puflayarak sandalyeye oturdu.

"Yakında Zuluca konuşacaksın," dedi.

"Çok kolaymış Zuluca. Saat kaç oldu, umfundisi?"

"Tam on iki, inkosana."

"Eyvah. Çok geç olmuş. Gitmeliyim artık. Su için teşekkür ederim, umfundisi."

Küçük çocuk atının yanına gitti.

"Yardım edin de çıkayım," dedi.

Kumalo yardım etti.

"Yine gelirim," dedi çocuk. "Sizinle Zuluca konuşacağım, umfundisi."

Kumalo, gülerek;

"Beklerim," dedi.

"Umfundisi?"

"Efendim, inkosana."

"Niçin Ndotsheni'de süt yok. Halk yoksul olduğu için mi?"

"Evet, inkosana."

"Peki çocuklar ne yapıyorlar?"

Kumalo, ona baktı.

"Ölüyorlar, çocuğum," dedi. "Bir kısmı da şu anda ölmek üzereler."

"Kim ölüyor şimdi?"

"Kuluse'nin küçük çocuğu."

"Doktor gelmedi mi?"

"Geldi."

"Ne dedi?"

"Çocuğa süt verin, dedi."

"Ana babası ne dediler?"

"Söylediğinizi duyduk, doktor bey, dediler."

Küçük çocuk, hafif bir sesle;

"Anladım," dedi. Şapkasını kaldırdı. "Allahaısmarladık, umfundisi."

Gece ortalığa serinlik ve dinlence getirdi. Yemeklerini yerlerken kapıda bir araba durduğunu gördüler. Kumalo'nun çantalarını taşıyan arkadaşı gelmişti.

"Umfundisi. Anacığım."

"Arkadaşım. Bir şeyler yemez misin?"

"Teşekkür ederim. Eve gidiyorum. Size bir haberim var."

"Bana mı?"

"Evet, Jarvis'ten. Küçük beyaz çocuk bugün buraya gelmiş, öyle mi?"

Kumalo, o gün olup bitenleri aklına getirince, bir korku duydu içinde.

"Evet, buraya geldi," dedi.

"Biz ağaçlar arasında çalışırken çocuk yanımıza geldi. Ben İngilizce anlamam ama, Kuluse'nin çocuğundan söz ettiler sanırım. Bak ne getirdim, umfundisi?"

Dışarı çıktılar. Arabanın içi pırıl pırıl süt tenekeleriyle doluydu.

Adam, çok bilmiş bir tavırla;

"Bu süt daha okula gitmeyen çocuklar için," dedi. "Siz dağıtacaksınız bunları. Tenekelerin üzerlerine bu torbalar yayılacak, çocuklar su taşıyıp torbaların üstüne boşaltacaklar. Her sabah gelip boş tenekeleri alacağım. Çimenler yetişip, ineklerden süt alabileceğimiz zamana kadar böylece sürüp gidecek bu."

Adam, süt tenekelerini indirerek;

"Nereye koyayım, umfundisi," diye sordu.

Kumalo aptallaşmıştı. Karısı;

"Kilisenin arkasındaki odaya koyarız," dedi.

Oraya taşıdılar. Geri geldikleri zaman, arkadaşı;

"Herhalde Jarvis'e söyleyecek bir sözün vardır, dostum," dedi.

Kumalo kekeledi, bir şey söyleyemeden, eliyle gökyüzünü gösterdi. Adam;

"Tixo onu kutsasın," dedi.

Kumalo başını salladı.

"Daha bir hafta oldu yanına gireli," dedi arkadaşı. "Ama öl dese, ölürüm şimdi."

Arabaya binip, dizginleri aldı. Heyecanlı ve konuşkandı.

"Böyle arabayla eve döndüğümü görünce, karım beni bölge amiri yaptıklarını sanacak," dedi.

Hepsi güldüler buna. Kumalo da daldığı şaşkınlıktan uyandı güldü. Hem böyle alçakgönüllü bir adamın bölge amiri olmasına, hem de bir bölge amirinin böyle bir arabayla dolaşmasına, yetişkin bir insanın böyle şakalar yapmasına güldü. Kuluse'nin çocuğu yaşama olanağına kavuştuğu için güldü. High Place'de yaşayan yaşlı asık suratlı adama güldü. Kahkahalardan kasıla kasıla döndü evine. Karısı şaşkınlıktan büyüyen gözlerle bakıyordu ona.

32

Bir çocuk okula gelirken dört mektup getirdi beyaz adamın dükkânından. Başöğretmen, bunları umfundisi'nin evine yolladı. Hepsi de Johannesburg'dan geliyordu. Pretoria cezaevinden atılmış olan iki mektuptan biri Absalom'dan karısına, öbürü de ana-babasınaydı. Üçüncü mektup Msimangu'dan, dördüncüsü de Bay Carmichael'dendi. Kumalo, ilk olarak, bu davayı Tanrı için alan avukattan geleni açtı. Avukat, Genel Valinin af yetkisini kullanmadığını, oğlunun o ayın on beşinde asılacağını bildiriyordu. Kumalo başka bir şey okumadan, bir saat, belki de iki saat öyle kaldı. Hiçbir şeyin farkında değildi. Karısı;

"Sonunda geldi demek," diyene kadar.

Başını öne eğince, karısı;

"Ver onu bana, Stephen," dedi.

Kocasının titreyen elleri ile kendisine uzattığı mektubu okudu. Görmeyen gözlerle önüne baktı sonra. Ama kocası gibi uzun zaman öyle kalmadı. Yerinde doğrularak;

"Tembel tembel oturmak iyi değildir," dedi. "Mektuplarını bitir de git bir Kuluse'nin çocuğuna bak. Elisabeth de hastaymış, ona da bir uğra. Ben de ev işlerimi bitireyim."

"Bir mektup daha var," dedi Kumalo.

"Ondan mı?"

"Evet."

Mektubu karısına uzattı. Kadın oturup mektubu açtı. Gözlerinde, yüzünde, ellerinde acılar belirmişti, fakat kocası görmüyordu bunu. Önüne bakıyordu. Baktığı yeri de görmüyordu aslında. Va-

diye döndüğünden beri girdiği acılarla dolu kalıbına gömülmüştü yüzü.

Kadın;

"Stephen," diye sert bir sesle seslendi.

Kumalo karısına baktı.

"Al, oku da işimize bakalım."

Kumalo mektubu aldı. Okudu. Kısa bir mektuptu. İlk satırından sonrası, âdet olduğu üzere Zuluca yazılmıştı.

"Sevgili Ana ve Babacığım,

Benim gibi sizin de sağlıklı olduğunuzu umarım. Suçumun bağışlanmayacağını bugün bildirdiler. Sizi ve Ndotsheni'yi bir daha göremeyeceğim.

Burası iyi bir yer. Kimse ile görüştürmüyorlar, ama sigara veriyorlar, okumaya ve mektup yazmaya izin var. Beyaz adamlar bana hiç de kötü davranmıyorlar.

Pretoria'dan yerli bir rahip geliyor benimle konuşmak için. Bana iyi şeyler öğretiyor.

Burada başka haberler olmadığı için mektubuma son veriyorum. Hep sizleri, Ndotsheni'dekileri düşünüyorum. Eğer orada olsaydım, bir daha ayrılmazdım oradan.

Çocuk doğdu mu? Eğer erkekse adını Peter koyun. Matthew ve Johannes'den bir haber var mı? Onların davasında tanıklık ettim ama, sonunu bilmiyorum. Babacığım, postane defterimdeki parayı aldın mı?

Oğlunuz Absalom."

"Stephen, haydi artık gidip işlerimize bakalım."

"Evet, en doğrusu bu. Ama Msimangu'nun mektubunu da okuyayım hele. Kızımıza da bir mektup var."

"Ben veririm. Sen kendi mektubunu oku. Kuluse'lere gidecek misin?"

"Gideceğim."

"Dükkâna kadar gitsen yorulur musun?"

Kumalo pencereden dışarı baktı.

"Bak," dedi. "Bulutlara bak."

Kadın gelip kocasının yanında durdu. Umzimkulu vadisinin öte yanı kara bulutlarla kaplıydı.

"Yağmur yağacak. Niçin dükkâna gitmemi istiyorsun? Bir şey mi aldıracaksın?"

"Hayır. Yalnızca beyaz adama söyle de cezaevinden gelen mektup olursa, biz gelene kadar saklasın. Ayıbımız yetiyor bize."

"Doğru, doğru. Söylerim."

"Haydi, oku şimdi mektubunu."

Msimangu'nun mektubunu açıp Johannesburg'da olan bitenler hakkındaki havadisleri okudu. O, insanı şaşkına döndüren kente karşı bir özlem duyduğu için şaşırmıştı. Okuması bitince, gidip bulutlara baktı. Haftalardır aman vermeyen güneşten sonra bulutları görmek insanı heyecanlandırıyordu. Bir ikisi başının üstünden geçmeye başlamışlardı bile. Gölgeleri vadiyi kaplıyor, ağır ağır ilerleyerek, tepelerin üstünden geçip kayboluyorlardı. Hava boğucu ve sıkıntılıydı. Yakında Umzimkulu'nun öte yanından gök gürültüleri işitilecek, kuraklık en sonunda bugün bitecekti.

Pencereden bakarken, Carisbrooke yolundan aşağı, vadiye bir otomobilin gelmekte olduğunu gördü. Bu yol bir otomobil yolu değildi. Ancak at arabaları, öküz arabaları inerdi oradan. Kumalo şaşkınlıkla seyrediyordu ağır ağır ilerleyen bu otomobili. Birdenbire, kilisenin biraz ötesinde beyaz bir adam gördü at üzerinde. Bunun Jarvis olduğunu şaşkınlıkla fark etti. Otomobili bekler gibi bir hali vardı Jarvis'in. Arabadan inenin bölge amiri olduğunu görünce Kumalo artık şaşkınlığın son sınırına gelmişti. Aklına bir gece önceki anlamsız şaka geldi. Jarvis atından inerek, bölge amiriyle el sıkıştı. Otomobilden, ellerinde birtakım sırıklar, bayraklar taşıyan

başka adamlar da indi. Öte yandan da başında kürklü şapkası, yanında danışmanlarıyla Reis görünmüştü.

Kumalo iyiden iyiye şaşalamıştı. Reis, bölge amirini selamladı. Bölge amiri de Reisi. Öbürleri de selamlaştı. Sonra hep birlikte konuşmaya başladılar. Herhalde önceden kararlaştırmışlardı burada toplanmayı. Acaba ne için? Elleriyle yakın, uzak birtakım yerleri işaret ediyorlardı. Danışmanlardan biri, iri bir dal keserek, yapraklarını yoldu. Dalın ucunu sivriltti. Kumalo şaşkın şaşkın bakıyordu. Beyaz adamlar, otomobilden daha bir sürü sırık ve bayrak indirdiler. Birisi resim çekecekmiş gibi, üç ayaklı bir kutu çıkarttı. Jarvis, eline birkaç sırık aldı. Ceketini çıkaran bölge amiri de birkaç sırık aldı eline. Birbirlerine bulutları gösterdiler. Kumalo;

"En sonunda geldi işte," dediğini işitti.

Beyaz adamlardan geri kalmak istemeyen Reis de atından inerek, eline birkaç sırık aldı. Ama Kumalo, onun çevresinde ne olup bittiğini bilmediğini anlamıştı. İşin yöneticisi durumunda gözüken Jarvis, sırığın birini toprağa dikti. Reis de danışmanlarından birine bir sırık vererek, bir şeyler söyledi. Danışman, eline verilen sırığı toprağa dikti. Ama, üç ayaklı kutunun başındaki adam;

"Oraya değil, oraya değil, kaldırın o sırığı oradan!" diye seslendi.

Danışman ne yapacağını şaşırmıştı. Reise baktı. Reis de hiddetle;

"Oraya değil, kaldır o sırığı oradan!" diye bağırdı.

Utanca düşen Reis, ne yapacağını bilmediği için, sırık dikme işini beyazlara bırakıp, yine atına bindi.

Böylece bir saat kadar geçti. Epey sırık dikilmiş, bayraklar oraya buraya yerleştirilmişti. Kumalo şaşkınlık içindeydi. Jarvis ile bölge amiri yan yana durmuşlar, tepeleri ve vadiyi işaret edip duruyorlardı birbirlerine. Sonra da Reise bir şeyler söylediler. Danışmanlar çevrelerini sarmış, konuşulanları ciddi bir ilgiyle dinliyorlardı. Kumalo, Jarvis'in;

"Çok uzun sürer bu," dediğini işitti.

Öteki, omuzlarını silkerek;

"Bu işler böyledir," diye yanıt verdi.

Jarvis, "Öyleyse Pretoria'ya giderim bir kez. Siz ne dersiniz?" diye sordu.

Bölge amiri;

"Ne diyeceğim? Belki de böylesi daha iyi olur," dedi.

Jarvis;

"Sizden ayrılmak istemezdim ama, evinize ıslanmadan dönmek isterseniz, acele etmeniz gerek," dedi. "Bu basit bir fırtına olacağa benzemiyor."

Jarvis evine dönmedi. Bölge amirine veda ederek, adımlarıyla çıplak toprağı ölçmeye başladı. Kumalo, bölge amirinin, yanındaki adamlardan birine;

"Aklını kaçırıyormuş. Bütün parasını bu yolda tüketecekmiş," dediğini işitti.

Bölge amiri, Reise dönerek;

"Bu sırıklara el sürülmemesini sağlayacaksın," dedikten sonra adamlarıyla otomobiline binerek oradan uzaklaştı.

Reis, danışmanlarına dönerek;

"Emir vereceksiniz, bu sırıklara kimse el sürmeyecek," dedi.

Danışmanlardan her biri, vadinin bir başka yanına doğru dörtnala uzaklaştılar. Reis de kilisenin önünden geçerken Kumalo'nun selamına karşılık verdi, ama durup, sırık işini anlatmadı ona.

Jarvis'in dediği doğruydu. Bu hafif atlatılacak bir fırtınaya benzemiyordu. Vadi kapkara kesilmişti. Tarlalar üzerinde bulut gölgeleri uçmuyordu artık, her yer gölgeye bürünmüştü. Umzimkulu'nun öte yanında sürekli gök gürlüyor, arada sırada uzak tepelerin üstünde şimşekler çakıyordu. Uzun süredir beklenen yağmur gelmişti işte. Kadınlar koşa koşa evlerine giriyorlar, çocuklar okul-

dan fırlıyorlardı. Başöğretmenle öteki öğretmenler, kapıya çıkmışlar;

"Haydi, haydi, yollarda oyalanmayın! Çabuk gidin!" diyorlardı.

Görülecek şeydi bu fırtına. Umzimkulu üzerine kocaman kara bir bulut çökmüştü. Bulutun içinden gürleme sesleri geliyor, arada sırada fırlayan yıldırımlar toprağa düşüyordu. Ndotsheni vadisinde deli bir rüzgâr çıkmıştı. Toz bulutları, yolların, tarlaların üstünde döne döne yükseliyordu. Ortalık kapkara kesilmişti. İlerdeki tepeler de Umzimkulu vadisi de görünmez olmuştu.

Jarvis'in, durduğu yerde tepinen atına doğru gittiğini gördü. Jarvis, atın eyerini sökerek, kulağına bir şeyler söyledikten sonra, hayvanı salıverdi. Sonra Kumalo'ya doğru gelerek;

"Umfundisi!" diye seslendi.

"Buyurun, umnumzana."

"Bunları bir yere bırakıp, kiliseye girebilir miyim?"

"Buyurun, umnumzana. Ben de geliyorum."

Kiliseye girer girmez büyük bir gök gürültüsü işittiler. Hemen arkasından da yağmur başladı. Sağanak bütün kuvvetiyle teneke damın üstüne yağıyor, konuşmayı olanaksız kılıyordu. Kumalo lambayı yaktı. Jarvis de sıralardan birine ilişerek kımıldamadan yağmurun geçmesini beklemeye başladı.

Fakat bir süre sonra, damdan içeri giren yağmurdan ıslandığından, yerini değiştirmek zorunda kaldı.

Kumalo, özür dilercesine;

"Dam akıyor," dedi.

"Görüyorum," diye karşılık verdi Jarvis.

Jarvis'in oturduğu yere yine yağmur gelmeye başlamıştı. Yarı karanlıkta el yordamıyla kuruca bir yer aradı. Çok güç bir şeydi kuru bir yer bulmak bu kilisede. Önü kuru olan sıraların üstleri ıslak, üstü kuru olan sıraların ise önleri ıslaktı.

Kumalo, "Dam çok akıyor!" diye sesini işittirebilmek için bağırdı.

"Gördüm!" diye Jarvis de bağırdı.

Sonunda Jarvis kuruca bir yer buldu. Kumalo da onun yakınlarında bir yer buldu. Öylece bekleştiler. Dışardan çok gürültü geliyordu. Hiç durmadan gök gürlüyor, yağmurun teneke dam üzerinde çıkardığı ses insanın kulaklarını sağır ediyordu.

Uzun bir süre öylece beklediler. Derelerin aktığını, ölü suların harekete geçtiğini duyunca, fırtınanın hafiflediğini anladılar. Yavaş yavaş gök gürlemeleri uzaklaşıyor, kilisenin içi de aydınlanıyordu. Yağmur sesi de azalmıştı.

Jarvis yerinden kalkıp yaşlı adamın yanına geldiğinde iyiden iyiye dinmişti yağmur. Rahibe bakmadan;

"Af hakkında bir haber var mı?" diye sordu.

Kumalo, titrek parmaklarla mektubu cebinden çıkardı. Hem üzüntüsünden, hem de bu adamla karşı karşıya bulunmaktan tir tir titriyordu. Jarvis mektubu alarak loş ışıkta okudu. Sonra yine zarfa koyup Kumalo'ya geri verdi.

"Bu işleri pek anlamam," dedi. "Ama sizin durumunuzu anlıyorum."

"Evet, umnumzana."

Jarvis, bir an sustu. Mihraba, mihrabın üzerindeki çarmıha baktı.

"Ayın on beşi olunca sizi hatırlayacağım," dedi. "İyi günler, umfundisi."

Kumalo, güle güle demedi. Eyeri taşımayı da önermedi. Süt için de teşekkür etmeyi akıl edemedi. Sırıkların ne olacağını sormayı bile hatırına getirmedi. Yerinden kalkıp dışarı çıktığı zaman, Jarvis gitmişti. Yağmur hafiflemiş, vadi, toprağın kanı ile kızıla bulanan dere ve ırmakların gürültüsüyle dolmuştu.

O akşam, gün batarken, hepsi evlerinden çıkıp bu sırıkları incelemeye başladılar. Kimse bunların ne işe yarayacağını anlamamıştı. Küçük oğlanlar sırıkları yerlerinden söküyor gibi yapıyorlar, toprağa yakın tarafından yakalayarak, çıkarması çok güçmüş gibi çekiyorlar, gözlerinin akını göğe çevirerek pes ediyorlardı. Küçük kızlar onları yarı korku, yarı sevinçle seyrediyorlardı. Dazuman'ın oğlu yanlışlıkla bir sırığı yerinden çıkardığı zaman hepsi donakaldılar. Çocuklar dehşetle büyüklerine bakıyor, küçük kızlar ağlayarak, korkarak annelerine koşuyorlar;

"Biz demedik mi, biz demedik mi?" diye bağrışıyorlardı.

Anası, genç suçluyu yakalayarak;

"Beni rezil ettin!" diye bağırdı.

Çevredeki büyüklerin birkaçı yere yatarak, sırığın çıktığı deliği aradılar. Birisi;

"İşte, işte, delik burada," diye seslendi.

Sırığı yerine yerleştirdiler. Bir tanesi toprağa eliyle bastırarak, sanki hiç dokunulmamış gibi düzeltmeye çalıştı. Bir başkası;

"O kadar düz yapma, toprak ıslak, çıktığı anlaşılır," diye düşüncesini belirtti.

Bunun üzerine sırığın dibini karıştırdılar, biraz ot, birkaç parça taş koydular çevresine. Artık kimse anlayamazdı bu sırığın yerinden sökülmüş olduğunu.

Süt arabası geldi bu sırada. Küçük çocuk anaları paylarını almak için kiliseye koşuştular.

Kumalo, arkadaşına;

"Bu sırıklar ne olacakmış?" diye sordu.

"Bilmiyorum, umfundisi. Yarın öğrenmeye çalışırım."

33

Sırıklar günlerce orada kaldı. Adamlar bir daha gelmediler. Buraya bir su seddi yapılacağı söyleniyordu. Ama bunu neyle dolduracaklardı ki? Kilisenin altından geçen dere, çoğunlukla kuruydu. Kumalo'nun arkadaşı, Jarvis'in bu sırık işini çözümlemek için Pretoria'ya gittiğini söylemişti.

Günler böylece geçiyordu birbiri ardınca. Kumalo, her gün Ndotsheni'nin canlanması için dua ediyor, güneş düzenli doğup batıyordu yeryüzünde.

Kuluse'nin çocuğu iyileşmişti. Kumalo, işiyle uğraşıyordu. Okul da devam ediyordu. Herhalde orada, tohumları, bitkileri, otlak için en elverişli çimenleri, toprağa neler koymak, hayvanları ne ile beslemek gerektiğini öğreniyorlardı. Her gün Jarvis'in geri dönmesini bekliyor, her gün, bu büyük mucizeyi ancak Jarvis'in yaratabileceğine biraz daha fazla inanıyordu.

Kız, yeni evinde çok mutluydu. Ufak oğlan öbür çocuklarla oynuyordu bütün gün. Anasını ancak bir-iki kez sormuştu. Zamanla unutacaktı. Absalom'dan kimse söz etmemişti. Yaşlı umfundisi'ye olan davranışlarında hiçbir değişiklik olmamıştı köylünün.

Bir gün küçük beyaz çocuk geldi. Kumalo, onu karşılamaya çıkınca, yine şapkasıyla selamladı ihtiyarı. Kumalo bu küçük konuğundan çok haz duyuyordu.

"Yine Zuluca konuşmaya geldim," dedi.

Atından aşağı kayarak dizginleri kazığa bağladı. Güvenli bir tavırla yürüdü, eve girmeden önce kapının önünde ayağının tozunu sildi. Şapkasını eline aldı. Onun masa başına oturup, çevresine hızla

baktığını görünce, insan eve aydınlık bir şeyin girmiş olduğunu hissediyordu.

"Hesaplar bitti mi, umfundisi?"

"Bitti, inkosana."

"Doğru çıktı mı bari?"

Kumalo güldü. Kendini tutamıyordu:

"Çıktı. Ama çok iyi değildi zaten."

"İyi değil miydi? Peki, Zuluca dersine hazır mısınız?"

Kumalo yine güldü. Çocuğun karşısına oturarak;

"Hazırım," dedi. "Büyükbaban ne zaman dönecek?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Ama çabuk gelmesini istiyorum. Çok seviyorum onu."

Kumalo yine gülecekti ama, bunun belki de gülecek bir şey olmadığını düşündü. Fakat küçük çocuk güldüğü için, o da güldü. Bu çocuğun yanında gülmek çok kolaydı. İçinden gülme taşıyordu bu çocuğun.

"Johannesburg'a ne zaman döneceksiniz, inkosana?"

"Büyükbabam geldiği zaman."

Kumalo, Zuluca;

"Sen gittiğin zaman parlak bir şey gidecek Ndotsheni'den," dedi.

"Ne söylüyorsunuz, umfundisi?"

Kumalo, Zuluca söylediklerini İngilizceye çevirecekken, çocuk;

"Hayır, hayır!" diye bağırdı. "Zuluca söyleyin."

Kumalo tekrarladı.

"Sen gittiğin zaman," dedi çocuk. "Bir kez daha söyler misiniz?"

"Parlak bir şey gidecek," dedi Kumalo Zuluca.

"Ndotsheni'ye ait bir şey ama, çıkaramıyorum. İngilizce söyleyin, umfundisi."

"Parlak bir şey gidecek Ndotsheni'den," diye İngilizce olarak tekrarladı Kumalo.

Çocuk, sevinçle ellerini çırparak, Zuluca;

"Sizi anlıyorum!" diye bağırdı.

Kumalo da şaşkınlıkla ellerini çırptı.

"Âlâ, Zuluca konuşuyorsun," dedi.

Çocuk yine sevinçle güldü. Kumalo da yine ellerini çırptı. Kapı açıldı. İçeri karısı girdi. Kumalo, Zuluca;

"İşte, adamın oğlu bu," dedi.

Küçük çocuk yerinden kalkarak, kadını selamladı. Kadın ona korku ve kederle bakıyordu. Çocuk;

"Çok güzel bir eviniz var," dedi.

Kadın, kocasına;

"Ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Çok şaşırdım," dedi.

Çocuk, Zuluca;

"Sizi anlıyorum," deyince, kadın korkarak bir adım geriledi.

Kumalo;

"Anlamaz," dedi. "Yalnızca birkaç sözcük biliyor." Ellerini çırparak, çocuğa, "Bravo, bravo, gerçekten de Zuluca konuşuyorsun," dedi.

Kadın geri giderek kapıdan dışarı çıktı.

"Zuluca dersine hazır mısınız, umfundisi?"

"Hazırım."

"Ağaç, umuti'dir."

"Doğru, inkosana."

"Ama ilaç da, umuti'dir, umfundisi."

Çocuk bunu bilmiş bir tavır ve yalancı bir şaşkınlıkla söylediğinden ikisi de güldüler.

Kumalo, ciddi ciddi açıkladı:

"Birçok ilaçlarımız ağaçlardan yapıldığı için, aynı sözcüğü kullanırız, inkosana."

"Şimdi anladım. İbokisi de kutu demek."

"Doğru. Eskiden bizde kutu diye bir şey yoktu. İngilizce kutu demek olan box sözcüğünden aldık biz de."

"Peki. Motosiklet de istututu demek."

"O da doğru. Motosikletin çıkardığı sese benzeterek yapılmış, tu-tu-tu diye. Haydi inkosana gel de tümce yapalım. Sen bana hep bildiğin şeyleri söylüyorsun. Yeni bir şey öğrenmiyorsun ki. Şimdi söyle bakalım: 'Bir at görüyorum'."

Ders böylece uzadı gitti. Sonunda Kumalo;

"Saat on iki oldu, inkosana," dedi. "Belki de gitmen gerek artık."

"Evet, şimdi giderim. Ama yine geleceğim, umfundisi."

"Gel, inkosana. Yakında Zulu'lulardan daha iyi konuşacaksın Zulucayı. Karanlıkta seni Zuludan ayırt edemeyecekler."

Çocuk çok sevindi buna. Dışarı çıkınca;

"Bana yardım eder misiniz, umfundisi," dedi.

Kumalo, onun ata binmesine yardım etti. Çocuk şapkasıyla selam vererek, dörtnala uzaklaştı oradan. Yukarılarda bir otomobil gidiyordu. Çocuk atını durdurarak;

"Büyükbabam gelmiş!" diye bağırdı.

Sonra hayvanı koşturdu, otomobile yetişmeye çalıştı.

Kilisenin yanında yirmi beş yaşlarında kadar görünen bir genç duruyordu. Ayakları dibinde çantaları vardı. Şapkasını çıkararak, İngilizce;

"Umfundisi siz misiniz?" diye sordu.

"Evet, benim."

"Ben yeni tarım uzmanıyım. İşte kâğıtlarım, umfundisi."

Kumalo, heyecanla;

"İçeri buyrun," dedi.

Eve girince, genç adam kâğıtlarını gösterdi. Rahipler, okul müfettişleri falan gibi kimselerce yazılmış bu kâğıtlar, bu genç Napoleon Letsitsi'nin iyi huylu, temiz bir insan olduğunu, Transkei'deki okulu tarım uzmanı olarak bitirdiğini belirtiyordu.

"Çok iyi," dedi Kumalo. "Ama buraya niçin geldiniz? Kim yolladı sizi buraya?"

"Beni buraya bırakan beyaz adam yolladı."

"Jarvis mi?"

"Adını bilmiyorum, umfundisi. Şimdi buradan otomobille giden adam."

"O Jarvis'tir, işte. Haydi anlat bakalım şimdi."

"Buraya çiftçilik öğretmeye geldim, umfundisi."

"Buraya, bize, Ndotsheni'ye mi?"

"Evet, umfundisi."

Kumalo'nun yüzü aydınlandı.

"Sen Tanrı'nın yolladığı bir meleksin," dedi.

Ayağa kalkıp odanın içinde dolaşmaya başladı. Eli ile avcunu yumrukluyordu. Genç adam şaşkınlıkla onu seyrediyordu. Kumalo, onun şaşkın bakışını görünce güldü ve yine,

"Sen Tanrı'nın yolladığı bir meleksin," dedi.

Sonra yerine oturarak;

"Anlat bakalım, beyaz adam seni nereden buldu?" diye sordu.

"Krugersdorp'daki evime geldi. Ben orada, okulda öğretmenlik yapıyordum. Bana buralardan söz etti. Büyük bir işe girişip girişmeyeceğimi sordu. Ben de bu işten hoşlandım ve kalktım geldim."

"Peki ya öğretmenliğin ne olacak?"

"Ben aslında öğretmen değilim. Onun için çok az para veriyorlardı. Beyaz adam bana ayda on pound vereceğini söyledi. Ama yalnız para için gelmiş değilim buraya. Okulda bir iş yaptığım yoktu zaten."

Kumalo bir an için bir kıskançlık duydu. Altmış yaşına geldiği halde daha on pound aylık alamamıştı. Fakat hemen attı aklından bunu.

"Beyaz adam Zuluca bilip bilmediğimi sordu. Ama ben Zuluca bilmediğimi, kendi dilimden başka Xosa dilini de konuştuğumu

söyledim. Beyaz adam bu ikisinin de aşağı yukarı aynı dil olduğunu söyledi."

Kumalo'nun karısı kapıyı açarak;

"Yemek vakti geldi," diye seslendi.

Kumalo;

"Karıcığım, bu adam Bay Letsitsi'dir. Halkımıza çiftçilik öğretmeye geldi," dedi. Sonra Letsitsi'ye dönerek, "Bizimle birlikte yersin," dedi.

Yemeğe gittiler. Letsitsi küçük oğlanla, kızla tanıştı.

Kumalo;

"Pietermaritzburg'a ne zaman vardınız?" diye sordu.

"Bu sabah, umfundisi. Buraya da otomobille geldik."

"Beyaz adam hakkında ne düşünüyorsun?"

"Sessiz bir insan, umfundisi. Çok az konuştu yolda gelirken."

"Yapısı öyledir onun."

"Yolda, bütün vadiyi gören bir yerde durduk. Bana, böyle bir yerde neler yapabilirsin, diye sordu. İlk sözleri bu oldu bana."

"Sen de ona neler yapabileceğini söyledin mi?"

"Söyledim, umfundisi."

"Ne dedi o?"

"Bir şey demedi, umfundisi. Boğazından garip sesler çıkardı, o kadar."

"Sonra?"

"Bir daha buraya gelinceye kadar tek kelime bile konuşmadı. Buraya gelince, git umfundisi'yi bul, o sana yatacak yer gösterir. Kendisine işim olduğunu, ona uğramadığımı söyle, dedi."

Kumalo ile karısı bakıştılar.

"Odalarımız ufak, evimiz bir rahip evi, ama istersen burada kalabilirsin," dedi Kumalo.

"Benim ailem de kiliseye bağlı insanlardır, umfundisi. Burada kalmaktan onur duyarım."

"Peki, neler yapacaksın bu vadide bakalım?"

Genç uzman güldü.

"Hele bir göreyim de," dedi. "Öteki vadide ne yapacaktım?"

Genç adam onlara öteki vadide neler yapabileceğini anlattı. Köylülerin gübreyi yakmayıp, toprağa koymaları gerektiğini, zararlı otları toplamalarını, güneşte kurutmalarını; tepelerde yukardan aşağı tarla sürmemelerini, yakacak odun için ağaç dikmelerini, ırmak kıyılarında su taşmasına engel olmak için çabuk yetişen ağaçlar dikmeleri gerektiğini anlattı. Fakat bunlar güç işlerdi. İnsanlar ufacık topraklarından tek başlarına geçim sağlamaya çalışmanın yararsız olduğunu anlamalılardı. Bazıları topraklarını, ağaçlama alanı olarak, bazıları da otlak olarak ortaya koymalılardı. En zararlı törelerden biri de lobola adı verilen töreydi. Bu töreye göre, her erkek, karısını hayvan karşılığı alırdı. Bu yüzden herkes hayvan besliyor ve insanın zenginliği de ancak hayvanla ölçülüyordu. Böyle olunca da geniş otlakların yetişmesine olanak kalmıyordu.

"Su seddi falan da yapılacak mı?"

"Elbette. Hayvanlar da içecek suya ancak böylece kavuşacaklar. Tarlalar da sedde açılacak kapılarla sulanacak."

"Ama bu suyu nereden bulacaksın?"

"Irmaktan alacağız boru ile. Beyaz adam öyle söyledi."

"Jarvis'in kendi ırmağından demek? Bütün bu söylediğin şeyler yapılabilir mi Ndotsheni'de?"

Uzman gülerek;

"Hele bir vadiyi göreyim de," dedi.

Kumalo, sabırsızlıkla;

"Ama gelirken gördün ya," dedi.

"Gördüm. Gördüm ama, yavaş yavaş incelemek gerek. Yine de bütün bunların yapılabileceğini sanıyorum."

Masanın çevresinde oturuyorlardı. Yüzleri sevinçli ve mutluydu. Adam, gözlerinin önüne bambaşka bir görüntü çizmişti. Kumalo, karşısındakilere bakarak;

"Bu adama, Tanrı'nın yolladığı bir melek olduğunu söyledim," dedi.

Yerinden kalktı, heyecanla odanın içinde dolaşmaya başladı.

"Bir an önce işe girişmek için sabırsızlanıyor musun?" diye sordu.

Genç adam, hiç sıkılmadan;

"Sabırsızlanıyorum," dedi.

"İlk olarak ne yapacaksın?"

"İlk olarak sanırım, Reise gitmem gerekecek, umfundisi."

"Doğru. Önce böyle yaparsın."

Dışardan nal sesleri geliyordu. Acaba bu kadar çabuk gelen küçük çocuk mu ki diye dışarı çıktı. Gerçekten de çocuk gelmişti. Atından inmeden konuştu Kumalo ile. Ciddi bir iş için gelmişe benziyordu.

"Neyse yetiştim," dedi çocuk soluk soluğa. "Büyükbabam bu kadar erken dönmeseydi, gelmeyecektim buraya. Size veda edemeyecektim."

"Şu halde gidiyorsunuz demek, inkosana?"

Çocuk karşılık vermedi. Kumalo'nun şaşırmış olduğunu görmüştü.

"Büyükbabam daha geç gelseydi, buraya gelip size veda edecek vakit bulamayacaktım," diye açıkladı. "Erkence geldiği için vakit bulup gelebildim buraya."

"Demek yarın gidiyorsun, inkosana?"

"Evet, yarın gidiyoruz. Hem de küçük trenle."

"Ah, inkosana."

"Ama tatilde yine geleceğim. O zaman Zulucaya devam ederiz."

"Çok iyi olur."

"Allahaısmarladık, umfundisi."

"Yolun açık olsun, inkosana."

Sonra, Zulu diliyle;

"Güle güle, inkosana," dedi.

Küçük çocuk, bir an kaşlarını çattı, sonra o da Zulu diliyle;

"Hoşça kal, umfundisi," dedi.

Kumalo, şaşkınlıkla;

"A-aa," dedi.

Çocuk güldü. Şapkasıyla selam verdi. Atını dörtnal sürerek, bir toz bulutu içinde kayboldu gitti. Kumalo çocuğun arkasından bakarken, genç uzman da yanına gelmişti.

"Bu da Tanrı'nın yolladığı küçük bir melek," diye açıkladı Kumalo.

Eve doğru yürürlerken Kumalo;

"Demek çok şey yapılabilir diyorsun ha?" dedi.

"Evet, umfundisi."

"Gerçek mi?"

"Umfundisi, bu vadinin eski durumuna gelmemesi için hiçbir neden yok. Fakat çabuk olmaz bu."

"Tanrı izin verirse ben ölmeden önce olur. Bütün hayatım boyunca felaketler içinde yaşadım çünkü."

34

Kilisede ayin için her şey hazırdı. Üstlerinde beyaz giysileri, boyunlarında yeşil atkılarıyla kilisenin kadınları oradaydılar. Bu kiliseye bağlı olup da o gün işlerinde olmayan erkekler de en iyi giysilerini, yani yıkanmış yamalanmış iş giysilerini giymişlerdi. Ayine katılacak çocuklar da hazırdı. Kızlar beyaz etek bluz ve bereler giymişler, oğlanlarsa yamalanmış, temizlenmiş okul önlükleriyle idiler.

Kadınlar evde, umfundisi'nin karısına yardım ediyorlardı. Ayinden sonra, kaynaya kaynaya özü gitmiş çay yapraklarından yapılan çayla mısır unundan yapılmış çörekler yiyeceklerdi. Basit bir yemekti, fakat hep birlikte yenecekti.

Vadinin üzerinde yine kara bulutlar birikmeye başlamıştı. İnsan buna sevinsin mi, üzülsün mü bilemiyordu. Büyük kara bulutlar, kızıl toprağın üzerinde uçuşuyorlar, tepelerin üzerinden hızla geçip kayboluyorlardı. Halk toplanmış bir göğe, bir Piskoposun geleceği yola bakıyor, üzülmek mi gerek, sevinmek mi kestiremiyorlardı. Güneş batmadan önce, tepeler arasında şimşekler çakacağına, gök gürültülerinin yankılar vereceğine kuşku yoktu.

Kumalo da kaygıyla bir göğe, bir de Piskoposun geleceği yola baktı. Birden süt arabasıyla gelen arkadaşını karşısında görünce şaşırdı. Süt hiçbir zaman böyle erken gelmezdi.

"Erkencisin bugün dostum."

"Evet, erken geldim bugün. Erken paydos yaptık. İnkosikazi öldü çünkü."

"Çok yazık. Vah, vah."

"Çok yazık oldu, umfundisi."

"Ya umnumzana ne yapıyor?"

"Hiçbir şey söylemiyor, umfundisi. Zaten nasıl bir adam olduğunu bilirsin. Şimdi ise hiç sesi çıkmaz oldu. Ben gidip yıkanayım umfundisi. Birazdan gelir, katılırım ayine."

"Peki, git dostum."

Kumalo, eve giderek, karısına inkosikazinin öldüğünü söyledi. Karısı;

"Vah, vah, çok yazık oldu," dedi.

Kadınların bir kısmı ağlamaya, bir kısmı da ölen kadının iyiliklerini övmeye başladılar.

Kumalo, masasının başına oturup ne yapması gerektiğini düşündü. Ayinden sonra High Place'e gider, Jarvis'e, vadidekilerin üzüntülerini bildirirdi. Fakat yas. evi geldi gözü önüne. Beyaz adamların otomobilleri dizilmiştir sıra sıra. Siyah giysili çiftçiler, küçük küçük gruplar halinde toplanmış, alçak sesle, ciddi ciddi konuşuyorlardır. Âdet olmadığı için gidemeyeceğini biliyordu. Jarvis dışarı çıkıp da onu görmezse, bir kenarda bekleyecekti kendi kendine. Kimse ona niçin geldiğini sormayacak, kimse onun vadidekilerden başsağlığı dileği getirdiğini bilemeyecekti. İçini çekerek, çekmeceden bir kâğıt çıkardı. İngilizce yazmalıydı. Buralarda yaşayan beyazların çoğu Zuluca konuştukları halde, pek azı okuyup yazmasını bilirdi. Onun için İngilizce yazdı, yırttı. Yazdı, yırttı. Neden sonra bitirebildi ancak.

"Umnumzana,

Kilisemizde, anamızın öldüğünü işitince çok üzüldük. Bunu anlıyor ve gözyaşı döküyoruz. Bizim için yaptıklarınızı onun da bildiğine, onun da bunlarda eli olduğuna inanıyoruz. Ruhunun sağlığı için bu kilisede ona da size de dua edeceğiz.

Sadık hizmetkârınız,
Rahip S. KUMALO."

Mektubu bitirince, gönderip göndermemekte duraksadı. Ya bu kadın oğlunun ölümüne kederlenip de öldüyse? O zaman, oğlunu öldüren adamın babası olan kendisinin, böyle bir mektup göndermeye hakkı var mıydı? Kadının hasta ve zayıf olduğunu işitmemiş miydi? Bu konuda kendi kendisiyle tartışırken, çiftçilik öğretmeye gelen genç adamı düşündü. Jarvis'in, "Af hakkında bir haber var mı?" diye soruşunu işitir gibi oldu. Bu adamın kendini bir yola koyduğunu ve bu yoldan onu ayırmaya kimsenin gücü yetmeyeceğini anladı. Mektubu kapatıp, dışardan bir çocuk çağırdı.

"Bu mektubu götürür müsün, çocuğum," dedi.

"Götürürüm, umfundisi."

"Öyleyse Kuluse'ye git. Sana bir at versin. Mektubu Jarvis'in evine götür. Umnumzana'yı rahatsız etme, kimi görürsen ona ver mektubu. Saygılı ve sessiz ol, oğlum. Sakın bağırma, gülme, boş boş konuşma. İnkosikazi ölmüş çünkü. Anlıyor musun?"

"Anlıyorum, umfundisi."

"Haydi, git öyleyse, oğlum. Ayinde burada bulunamayacağın için üzgünüm."

"Zararı yok, umfundisi."

Kumalo, kalabalığın arasına girerek inkosikazi'nin ölmüş olduğunu bildirdi. Herkes sustu. Piskopos gelene kadar da çok az konuştular.

Kilisenin içi çok karanlıktı. Lambaları yaktılar. Koca koca, kara bulutlar vadinin üzerinde dolaşıyor, toprağın et gibi yarıldığı kızıl tepelerin üstünde şimşekler çakıyordu. Yaşlı adamların, yaşlı kadınların, analar ve çocukların vadisinde gökler gürlüyordu. Erkekler uzaktaydılar, genç oğlanlar, genç kızlar uzaktaydılar. Toprak artık onları bağlayamıyordu buraya. Ayine katılan çocuklardan çoğu da bir süre sonra gidecekti. Toprak onları da bağlayamayacaktı.

Karanlık kilisenin içine teneke damdan yağmur giriyordu. Yerde sular birikiyor, halk ıslanmamak için oradan oraya geçip

duruyordu. Beyaz giysiler sırılsıklam olmuştu. Kızın biri yağmur altında tir tir titriyor, fakat kendisi için, çok ciddi olan böyle bir anda yerinden kımıldamak istemiyordu.

Piskopos;

"Tanrım, bu çocuğu ilahi şefkatinle koru. Senin yolundan ayrılmasın," diyordu.

Önüne gelen her çocuğa aynı şeyleri söyledikten sonra ayin sona erdi.

Bundan sonra eve dönüp, o basit, yoksul yemekleri yediler. Ev dolup taşmıştı. Millet mutfağa, Kumalo'nun odasına, yemek yedikleri odaya, hatta genç uzmanın odasına bile dolmuştu.

En sonunda yağmur dinince, Kumalo ile Piskopos yalnız kalabildiler. Piskopos, piposunu yakarak;

"Sizinle konuşmak istiyorum, Bay Kumalo," dedi.

Kumalo onun neler söyleyeceğini sezinleyerek korkmaya başladı.

"Sıkıntılarınızı duyunca çok üzüldüm, dostum."

"Yüküm çok ağırdı, efendim."

"Bütün çektiklerinizden sonra sizi üzmek istemezdim, Bay Kumalo. Bu ayini beklemek daha doğru olacak diye düşündüm."

"Evet, efendim."

"Size karşı duyduğum saygıdan dolayı böyle konuşuyorum, dostum. Bundan kuşkunuz olmasın."

"Evet, efendim."

"Sizin Ndotsheni'den ayrılmanız iyi olacak diye düşünüyorum, Bay Kumalo."

Evet, söyleyeceği buydu işte.

"Korktuğum da buydu benim. Beni buradan alırsanız, ölürüm ben. Yeniden başlayamayacak kadar yaşlandım artık. Yaşlıyım, güçsüzüm. Bu halka baba olmaya çalıştım. Ah, Piskopos hazretleri, Ndotsheni'ye döndüğüm gün burada olsaydınız ne olurdu? Yaşlı olduğum halde bu insanların beni ne kadar sevdiğini gözlerinizle

görürdünüz. Bir çocuğun, umfundisi gelmiş, çok sevindik, dediğini duysaydınız, ne olurdu? Yeni yeni hareketler başlarken, çocuklara süt bulunabilirken, yeni uzman gelmiş, su seddi için sırıklar dikilmişken, beni nasıl alırsınız buradan şimdi?"

Gözleri yaşla doldu ve kapandı. Gözyaşları, sevgili Msimangu'nun parasıyla bu ayin için diktirdiği yeni siyah elbisesinin üstüne düşüyordu. Yaşlı baş eğilmiş, yaşlı adam çocuk gibi oturuyordu, hiç ses çıkarmadan.

"Bay Kumalo," diyor, Piskopos hafifçe. Sonra yine, "Bay Kumalo," diye tekrarlıyor sert bir sesle.

"Buyurun, efendim."

"Sizi üzdüğüm için özür dilerim. Ama gitmeniz daha iyi olmaz mı sizin için?"

"Nasıl derseniz, efendim."

Piskopos eğilip dirseklerini dizlerine dayıyor.

"Bay Kumalo," diyor, "öldürülen adamın babasının, burada, Ndotsheni'de, komşunuz Bay Jarvis olduğu gerçek mi?"

"Evet, efendim."

"Şu halde, yalnızca bu nedenle gitmeniz gerekmez mi buradan?"

Bu benim gitmem için bir neden mi? Niçin? Jarvis beni yoklamaya gelmiyor mu? Ya küçük çocuk? Evime gelmedi mi o? Çocuklara süt göndermedi mi Jarvis, köylülere çiftçilik öğretmek için genç uzmanı getirmedi mi? Şimdi inkosikazi öldü diye yüreğim kan ağlamıyor mu benim. Fakat bunlar böylesine büyük bir adama, bir Piskoposa söylenmez ki. Hiç söylenmez böyle şeyler.

"Dediklerimi anlıyor musunuz, Bay Kumalo?"

"Anlıyorum, efendim."

"Sizi, Pietermaritzburg'a, eski dostunuz Ntombela'nın yanına göndermek istiyorum. Orada ona yardım eder, biraz da dinlenirsiniz. O, okul, bina, para işleriyle uğraşır. Siz de din işleriyle. Ben böyle düşünmüştüm."

"Anlıyorum, efendim."

"Burada kalırsanız, çok ağır yükler binecek üstünüze. Bay Jarvis'in komşuluğundan başka, bir de bu kilisenin yeni baştan yapımı işi var. Bu da sıkıntıya düşürecek sizi."

"Evet, efendim."

"Oğlunuzun karısını da buraya getirdiğinizi söylediler. Çocuk bekliyormuş. Onların burada kalması doğru olur mu, Bay Kumalo? Bütün bunların bilinmediği bir yerde yaşamaları daha iyi olmaz mı, onlar için?"

"Evet, efendim."

Kapı vuruldu, içeri bir çocuk girdi. Mektubu götüren çocuktu bu. Bir yanıt getirmişti. Çocuğa teşekkür ederek yerine oturdu. Piskoposu dinlemeye devam etti.

"Mektubunuzu okuyun, Bay Kumalo."

Kumalo, mektubu açarak okudu.

"Umfundisi,

Teselli mektubunuz ve dualarınız için çok teşekkür ederim. Hakkınız var. Karım, yapılan işlerin hepsini biliyordu ve bu işlerde çok emeği geçmişti. Bunları sevgili oğlumuzun anısı için yaptık. Karımın son isteklerinden biri de, Ndotsheni'de yeni bir kilise yapılmasıydı. Bu konuda sizinle görüşmeye geleceğim.

Karımın, Johannesburg'a gitmeden önce hasta olduğunu bilmenizi isterim.

James Jarvis."

Kumalo, ayağa kalktı, Piskoposu şaşırtan bir sesle;

"Tanrı yolladı bunu," dedi. Sesinde, tedirginlikten kurtuluş, gülme, ağlama vardı. Odanın dört bir yanına bakarak tekrar etti: "Tanrı yolladı bunu."

Piskopos, kuru bir sesle;

"Görebilir miyim bu Tanrı'nın yolladığı mektubu," diye sordu.

Kumalo mektubu verdi. Okuması bitene kadar da sabırsızlıktan yerinde duramadı. Piskopos mektubu bitirince;

"Sersemce bir şakaydı bu yaptığınız," dedi.

Sonra tekrar okudu. Burnunu sildi. Arkasına dayanarak, "Nedir bu yapılan işler?" diye sordu.

Kumalo, ona süt işini, yeni su seddini, genç uzmanı anlattı.

Piskopos, birkaç kez aksırarak;

"Çok güzel işler bunlar," dedi. "Yaşamım boyunca işittiğim en güzel şeylerden biri bu."

Kumalo ona, "karımın Johannesburg'a gitmeden önce hasta olduğunu bilmenizi isterim" tümcesinin ne anlama geldiğini açıkladı. Bu sözcüklerin nasıl bir anlayış ve sevgiyle yazılmış olduğunu anlattı. "Af hakkında haber var mı" diye sorduğunu, küçük çocuğun kendini ziyarete geldiğini anlattı.

Piskopos;

"Haydi kiliseye gidelim de dua edelim," dedi. "Eğer kuru bir yer bulursak elbette. Sonra da gideceğim artık. Yolum çok uzun. Fakat önce karınızla gelininize veda edeyim. Söyleyin bana, öteki iş ne oldu, peki. Gelininizle, beklediği çocuk konusu?"

"Herkesin önünde dua ettik efendim. Başka ne yapabilirdik ki?"

"Eskiden de böyle yapılırdı. Eskiden insanlar daha inançlarını kaybetmemişken," dedi Piskopos. "Fakat bugün duyduklarımdan sonra artık böyle konuşmamam gerekiyor."

Piskopos evdekilere veda ettikten sonra, kiliseye gittiler. Kilisenin kapısında Kumalo'ya dönerek,

"Tanrı'nın, sizin Ndotsheni'den ayrılmanızı istemediğini görüyorum," dedi.

Piskopos gittikten sonra Kumalo bir süre daha karanlık kilisede kaldı. Yağmur dinmiş, fakat gökyüzü bir umutla kapkaraydı.

Hava serinlemişti. Büyük ırmaktan hafif bir rüzgâr esiyor, insanın ruhu yüceliyordu. Vadiye bakarken, göklerden bir ses duydu Kumalo:

"Huzur içinde kalın milletim. Huzur içinde kalın. Size her şeyi vereceğim. Terk etmeyeceğim sizi."

Bunları, insanların konuştuğu bir dille duymadı elbette. İnsanın düş dediği bir dilde duydu. Çok çalışan insanların yorgun zihinlerinin düşleyebilecekleri gibi duydu.

Eve döndüğü zaman karısını, kızı, kiliseden birkaç kadını, çantasını taşıyan arkadaşını hep birlikte bir çelenk hazırlarken buldu. Bir servi dalı vardı ellerinde. Bütün Ndotsheni vadisinin tek servi ağacı, arkadaşının kulübesinin yanındaydı. Bunun nasıl ve ne zamandan beri burada büyüdüğünü bilen yoktu. Bu dalı bir halka şeklinde uç uca bağlayıp, içine çorak vadide yetişen çiçeklerden koydular.

"Beğenmedim, umfundisi. Bir şey eksik ama ne, anlamıyorum. Beyaz adamların çelenklerine benzemedi."

Yeni öğretmen;

"Onlar beyaz çiçekler koyar," dedi. "Pietermaritzburg'da çok gördüm. Hep beyaz çiçek koyarlar çelenklere."

"Umfundisi," dedi arkadaşı. "Ben böyle beyaz çiçeklerin yetiştiği bir yer biliyorum. Zambaktır onlar."

Heyecanlanan yeni öğretmen;

"Tamam, tamam," dedi. "Onlar da zambak koyarlar çelenklere."

"Ama çiçekler çok uzakta. Carisbrooke'un öte yanında. Demiryolunun orada bir dere kıyısında."

"Çok uzak orası," dedi Kumalo.

"Ben giderim. Böyle bir iş için uzak, yakın düşünülmez. Bana bir fener verebilir misiniz, umfundisi?"

"Elbette, dostum."
"Bir de beyaz kurdele olmalı," dedi beyaz öğretmen.
"Bizim evde var, gidip getireyim," diye kadınlardan biri atıldı.
"Stephen, sen de bir kart yaz bize."
"Kartın kenarları siyah olmalı ama," dedi yeni öğretmen.
"Kart bulurum. Kenarlarını da mürekkeple boyarım."
Hesaplarını yaptığı odaya girerek, bir kart buldu. Üstünü yazdı:

"Ndotsheni St. Marks Kilisesi halkının bağlılıkları ile."

Karısı yemeğe çağırdığı zaman, Kumalo, kartın kenarlarını siyah mürekkeple boyuyordu.

35

Ndotsheni'de tarlalar sürülüyor şimdi. Bütün çevredeki çiftliklerde de sürülüyor. Ama çok yavaş ilerliyor bu iş. Genç uzman da Reis de köylülere, tepelerde yukardan aşağı ekim yapmamalarını söylediler. Topraktan setler yapıp, tepe kenarlarını sürüyorlar şimdi. Tarlalar hiç de eski günlerdekine benzemiyor artık. Kadınlarla çocuklar gübre topluyorlar. Fakat o kadar yetersiz ki bu.

Reis buyurdu: Büyük bir ağıl kurulacak, bütün hayvanlar hep orada toplanacak. Böylece de çok gübre birikecek. Ama yine de çok güç bir iş bu. Ağılda yiyecek bir şey bulamayacaklardı ki. Genç uzman başını sallıyor bu kadar az gübreyi görünce. Ama gelecek yıl daha fazla olacağını söylüyor. Söğüt tohumlarını ekmek için bir-iki ıssız yer seçildi. Ama genç adam hiç hoşnut değil. Toprakta besleyici güç kalmamış. Uzman, ekmek için sakladıkları mısırları atmalarını, düşük kaliteli tohum yerine, Jarvis'den iyi tohumluk aldığını söylüyor. Ama kimse atmıyor bu mısır tohumlarını, yemek için saklıyorlar.

Bütün bunlar bir tılsım sonucu değil. Toplantılar, surat asmalar, küsmeler var. Yalnızca Reisin korkusundan geliyorlar bu toplantılara. Tarlalarını halk yararına ortaya vermek zorunda kalanlar, çok söyleniyorlar. Su seddi kendi tarlasından geçtiği için, tarlasını vermek zorunda kalan Kuluse'nin kardeşi günlerce kimseyle konuşmadı. Kendine verilen toprağı da beğenmemişti. Umfundisi, uzun uzun dil dökerek onu kandırmaya çalıştı. Adam, sonunda, umfundisi'nin sözünü kıramadı. Kardeşinin çocuğunu kurtaran sütü umfundisi sağlamıştı, unutamazdı bunu.

Reis, onlardan daha güç şeyler de isteyeceğini çıtlatıyor, genç adam ise hepsi birden istenmediği için söylenip duruyordu. Fakat bu halkı her şeye birden razı etmek çok güçtü. Genç adam, mahvolmuş toprağa bakıp, başını acıyla salladığı zaman bile, yine de bu yıl bir şeyler göreceklerini umut ettiğini söylüyordu.

Hükümetin onlara birer öküz vereceği söylentileri de dolaşıyordu ortada. Genç uzman, Kumalo'ya, hiçbir işe yaramayan bu ineklerden kurtulmaları gerektiğini söylüyorsa da bundan hiç söz etmiyordu toplantılarda. Bütün servetlerini hayvanlarla, hem de bu zavallı hayvanlarla değerlendiren bir halk için çok güçtü bu.

Fakat en şaşılacak şey o koca makineydi. Kuluse'nin kardeşinin toprağını, dikili sırıklara kadar iteleyip, orada dağ gibi yığan makine. Asık bir yüzle bunu seyreden Kuluse'nin kardeşi bile, bazen gülüyor, sonra da acısı aklına gelince, hemen susuyordu. Fakat gelecek yıl, su dolduğu zaman, seddin altında kalacak olan tarlaların da köylülerin elinden alınacağını düşünerek, seviniyordu.

Yeni bir ruh, yeni bir yaşam var vadide şimdi. Kulübelerde konuşacak çok şey var şimdi. Daha hiçbir şey ortaya çıkmadığı halde, bir şeyler oldu bile.

"Çok işler becermiş bir Napolyon daha vardı," dedi Kumalo. "O kadar çok şey yapmıştı ki, hakkında dizi dizi kitaplar yazılmıştı."

Genç uzman yere bakarak güldü. Çizmelerini birbirine sürttü.

"Gurur duymalısın," diye Kumalo devam etti. "Bu vadide yeni bir yaşam var şimdi. Uzun yıllardır buradayım, tarlaların, böylesine coşkuyla, istekle sürüldüğünü görmemiştim. Yeni bir şeyler oluyor burada. Ruhları tazeleyen yalnızca yağmurlar değil. Umut var burada. Hiç görmediğim, bilmediğim bir umut."

Genç adam, kaygıyla;

"Çok şeyler beklememelisiniz," dedi. "Ben çok bir şey bekle-

miyorum bu yıl. Mısır başakları biraz daha yüksek, ürün biraz daha çok olacak, hepsi o kadar. Toprak gerçekten çok yoksul."

"Ama gelecek yıl ağıl yapılacak."

"Evet. Ağıldan gübre toplayabileceğiz. Kış, soğuk olsa bile, tezek yakmayacaklarını söylüyorlar, umfundisi."

"Ağaçlar yetişene kadar çok zaman geçer mi?"

Uzman, kederle;

"Uzun yıllar gerek," dedi. "Söyleyin, umfundisi, tezek yakmadan yedi yıl dayanabilirler mi kışa, soğuğa?"

"Cesur ol, genç adam. Reis de ben de senin için çalışıyoruz."

"Su seddi için sabırsızlanıyorum. Set tamamlanınca, otlaklar için yeterli suyumuz olacak. Bu vadide süt olacak diyorum size, umfundisi. Beyaz adamın sütüne ihtiyacımız kalmayacak."

Kumalo ona baktı.

"Beyaz adamın sütü olmasaydı, halimiz nice olurdu?" diye sordu. "Bu beyaz adamın yaptıkları olmasaydı, halimiz nice olurdu? Sen ne olurdun? Çalışabilir miydin buralarda?"

Genç adam, inatla;

"Evet, onun bana para verdiği doğrudur," dedi. "Nankörlük etmiyorum."

Kumalo soğukça;

"Öyleyse, onun hakkında böyle konuşmamalısın," dedi.

Aralarında soğuk bir rüzgâr esti. Sonunda genç adam;

"Umfundisi, ben burada, bütün varlığımla çalışıyorum, değil mi?" diye sordu.

"Evet."

"Yurdum için, ulusum için böylesine çalışıyorum. Bunu görüyorsunuz, umfundisi. Başka biri için çalışmadım böylesine."

"Eğer, efendim olmasaydı, sen burada olmazdın ama."

"Anlıyorum dediğinizi. Bu adam iyi bir insan. Ona saygı duyuyorum. Fakat olması gereken bu değildi aslında."

"Ya nasıl olmalıydı?"

Genç adam, inatla;

"Böyle olmamalıydı," dedi.

"Ya nasıl olmalıydı sence?"

"Umfundisi, bize bu kadar az toprak veren beyaz adamdı ilk başında. Bizi kendi işinde çalıştırmak için toprağımızdan ayıran beyaz adamdı. Biz de bilgisizdik. İşte bu nedenlerden dolayı bu vadi bugünkü haline geldi. Bu beyaz adamın şimdi yaptığı, o eski borcu ödemedir, işte."

"Bu konuşmanı beğenmiyorum."

"Anlıyorum, umfundisi. Oldukça iyi anlıyorum sizi. Fakat izin verirseniz bir şey sorayım size."

"Sor bakalım."

"Dualarınızda dilediğiniz gibi, bu vadi bir gün eski durumuna dönerse, buradan göçen halk geri gelirse, hepsine yer var mı burada, sizce?"

"Hiç bilmiyorum bunu."

"Ama ben biliyorum, umfundisi. Şimdi burada olanlar için bu vadiyi eski haline sokabiliriz. Fakat çocuklar büyüyünce yine dar gelecek. Yine kentlere göçecekler."

Kumalo, verecek yanıt bulamayınca sustu. İçini çekti.

"Sen benden akıllısın," dedi.

"Bağışlayın, umfundisi."

"Üzülmene neden yok. Ben gerçeği severim."

"Bunu ben de öğrendim, umfundisi. Bir beyaz adam öğretti bunu bana. Gerçek olmadan, iyi çiftçilik bile yapılamaz, derdi."

"Akıllı adammış."

"İnsanlar için değil, yurt için, halk için çalışmayı o öğretti bana. Para için bile çalışmıyoruz şimdi."

Kumalo duygulanmıştı.

"Senin gibi düşünen çok insan var mı?" diye sordu.

"Bilmiyorum, umfundisi. Çok olup olmadığını bilmiyorum. Ama böyle düşünen birkaç kişi tanıyorum."

Heyecanlandı.

"Afrika için çalışıyoruz," dedi. "Bu adam, şu adam için değil. Ne beyaz, ne kara adam için. Afrika için yalnızca."

"Niçin Güney Afrika demiyorsun?"

"İsteseydik, öyle derdik," dedi genç adam.

Bir an düşündü.

"Söylediğimiz şarkılar gibi konuşuyoruz," dedi. "Nkosi Skeleli Afrika."

"Karanlık basıyor. Gidip yıkanalım," dedi Kumalo.

"Beni yanlış anlamayın, umfundisi. Ben politikacı değilim. Vadinizde karışıklık çıkarmaya gelmedim. Burasını eski durumuna getirmek istiyorum, hepsi o kadar."

"Tanrı, yardımını esirgemesin senden. Bir şey daha var, oğlum."

"Nedir o, umfundisi?"

"Seni bunları düşünmekten alıkoyamam. Genç bir adamın böylesine derin konularda düşünmesi iyidir. Fakat kimseden nefret etme. Kimseye egemen olmak isteme. Gücün, insanı kötülüğe yönelttiğini öğreten bir arkadaşım vardı."

"Ben kimseden nefret etmiyorum, umfundisi. Kimseye egemen olmak da istemiyorum."

"Çok iyi. Yeteri kadar nefret var memleketimizde zaten."

Genç adam yıkanmak üzere eve girdi. Kumalo, bir an duraklayarak, eski durumuna getirilecek olan vadinin üzerindeki yıldızlara baktı. Artık yaşamı sona ermek üzereydi. Yeni düşünceler onu rahatsız ediyor, eski acılarını uyandırıyordu. Bu kadar acının üstüne, bu kadar anlayış gösteren o sessiz adama karşıydı bu yeni düşünceler. Kumalo bu düşünceler önünde çok yaşlı kalıyordu. Ona ve onun gibilere, beyaz adamın köpeği diyorlardı. Hayatını böyle yaşamıştı, böyle sona erdirecekti.

Dönüp, evinden içeri girdi.

36

Kumalo, karısına;

"Bugün on dördüncü gün," dedi. "Dağa çıkacağım."

Karısı;

"Peki, anlıyorum," diye karşılık verdi.

İki kez daha yapmıştı eskiden bu işi. Birinde küçük Absalom ölümcül hastayken, ikincisinde de kiliseden daha çok para veriyor diye, Donnybrocke'da, Baxter adında birinin dükkânında çalışmaya karar verdiği zaman. Bir üçüncüsü daha vardı ama, karısı bunu bilmiyordu. Karısı yokken, Ndotsheni'de yalnız yaşayan bir öğretmenle sevişmeye karar verdiği zamandı bu da.

"İstersen sen de gel," dedi, karısına. "Seni yalnız bırakmak istemem."

Kadın çok duygulanmıştı.

"Gelemem," dedi. "Kızın vakti yaklaştı. Ama sen gitmelisin."

Kumalo'ya bir şişe çay yaptı. Birkaç mısır ekmeği sardı. Adam ceketini, bastonunu aldı, Reisin evine giden yola tırmanmaya başladı.

İlk yol kavşağında, yemek yediğin el tarafındaki yola saparsın. Başka bir tepeye daha tırmanır, oradan bir daha saparak, dağın altından doğuya, başka bir analar ve çocuklar ve yaşlılar vadisi olan, çıplak ve kıpkızıl Empayeni vadisine gidersin. Düzlüğün sonuna geldin mi, öteki vadiye inmeden, yukarıya, dağa tırmanmaya başlarsın. Emoyeni dağıdır bu. Rüzgârlı dağ demektir. Carisbrooke'un yükseklerindedir. Ndotsheni ve Empayeni vadilerinden çok, çok

yüksektedir. Umzimkulu vadisinin bir duvarıdır burası. Afrika'nın en güzel görüntülerinden birisi buradan görünür.

Artık iyiden iyiye karanlık çökmeye başlamıştı. Kumalo yapayalnızdı. Böyle olduğu daha iyiydi. İnsan böyle bir yola, herkese haber vere vere çıkamazdı. Taşların arasından tepeye tırmanırken, bir atlı gördü karşısında. Bir ses;

"Siz misiniz umfundisi?" diye sordu.

"Benim, umnumzana."

"İyi ki karşılaştık, umfundisi. Kiliseye gelmiş bir mektup var cebimde." Bir an durakladı, sonra, "çiçekler çok güzeldi, umfundisi," dedi.

"Teşekkür ederim, umnumzana."

"Ya kilise ne oluyor, umfundisi? Yeni bir kilise ister misiniz?"

Kumalo, ancak gülümseyip başını sallayabildi. Konuşamıyordu. Hayır, demek istermiş gibi başını salladığı halde, Jarvis, onun ne demek istediğini anladı.

"Planlar yakında gelecek," dedi. "İstediğiniz gibi olup olmadığını söylersiniz bana."

"Piskoposa yollarım planları, umnumzana."

"Ne yapılması gerektiğini siz daha iyi bilirsiniz. Ben acele edilmesini istiyorum, yalnız. Artık buradan gideceğim de."

Kumalo, bu ürkütücü ve kederlendirici sözler karşısında donakaldı. Karanlıkta oldukları halde Jarvis, onun bu durumunu fark etmişti.

"Sık sık geleceğim buraya," diye ona güvence verdi. "Ndotsheni'de işlerim olduğunu biliyorsunuz. Söyleyin bakalım, genç adam nasıl?"

"Gece gündüz demeden çalışıyor."

Beyaz adam hafifçe güldü.

"Çok iyi," dedi. Sonra ciddi bir sesle, "Ben evde yalnızım," dedi. "Onun için Johannesburg'a, gelinim ve torunlarımla oturmaya gidiyorum. Küçük çocuğu siz de tanıdınız ya."

"Evet, tanıdım, umnumzana."

"Ötekine benziyor mu?"

"Evet, çok benziyor, umnumzana. Onun gibi çocuk görmedim," dedi Kumalo. Sonra Jarvis'e dönerek;

"Oğlanın içinde bir aydınlık var, umnumzana" dedi.

"Evet, doğru. Öteki de öyleydi." Sonra, istekle, "hatırlıyor musunuz?" diye sordu.

Kumalo, çok iyi hatırlamadığı halde, bu anılara susamış babayı üzmemek için;

"Evet, hatırlıyorum," dedi.

Jarvis, "umfundisi, gitmeliyim artık," diyene kadar sessiz durdular. Fakat gitmedi.

"Bu saatte nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Kumalo şaşırmıştı. Sözleri ağzında yuvarlanıyordu. Yine de,

"Dağa gidiyorum," diye yanıtladı.

Jarvis sustuğu için açıklayıcı sözcükler aradı. Ama daha bir şey söylemeden, öteki;

"Anlıyorum. Ne demek istediğinizi anlıyorum," dedi.

Bu sözleri apaçık bir sevecenlikle söylediğinden, yaşlı adam ağlamaya başladı. Jarvis de atının üzerinde şaşkın şaşkın bekledi. İnebilirdi ama böyle bir şey kolay kolay yapılamazdı. Elini kararan vadiye doğru uzatarak;

"Bir şey bitmek üzere, fakat işte burada da başka bir şey yeni başlıyor," dedi. "Ben yaşadıkça da sürecek bu. Yolunuz açık olsun, umfundisi."

"Umnumzana."

"Efendim?"

"Size teşekkür etmeden gitmeyin. Süt için, genç adam için, şimdi de bu kilise için teşekkür borçluyum size."

Jarvis, acı bir neşeyle;

"Siz kendisini bulana kadar, karanlıkta bocalayan bir adam

gördüm," dedi. "Eğer yaptığınız iş bu ise, seve seve veriyorum hepsini."

Belki de içten gelen bir şeydi bu, belki de karanlık, insana cesaret veriyordu. Ama Kumalo;

"Bütün tanıdığım beyaz adamlar içinde, siz..." diyecek oldu.

Jarvis, sertçe;

"Ben aziz değilim," dedi.

"Bunu bilemem ama, Tanrı sizin elinizden tuttu. Buna kuşku yok."

Jarvis;

"Olabilir, olabilir," dedi. Kumalo'ya dönerek, "yolunuz açık olsun, umfundisi," dedi. "Bu gecenin sabahı iyi çıksın."

Kumalo, arkasından;

"Güle güle! Güle güle!" diye seslendi.

Arkasından söylenecek daha başka şeyler, daha içten şeyler vardı ama, bu öyle kolay kolay söylenmezdi ki. Atın nal sesleri uzaklaşana kadar bekledi. Sonra tırmanmaya başladı. İri taşlara tutunuyor, kendini yukarı çekiyor, güçlükle ilerliyordu. Artık genç değildi. Tepeye ulaştığı zaman soluk soluğa kalmıştı. Bir taşa oturup dinlendi. Geniş vadiye, gökyüzünde kapkara görünen İngeli ve Doğu Griqualand dağlarına baktı. Kendisini toparlayınca, biraz daha ileri giderek, daha önce geldiği zamanki yerini buldu. Kayalarda oyulmuş bir kovuktu burası. İnsanın sırtı rüzgârdan korunuyor, oturunca ayaklarını uzatabiliyordu.

İlk geldiği zamanı çok iyi hatırlıyordu. Belki de ilk kez olduğu için, belki de hiçbir duanın kurtaramayacağı kadar hasta olan oğluna dua etmeye geldiği için. O zaman daha yazı yazamazdı oğlu. Şimdi ise cebinde üç mektubu vardı. Hepsinde de "Eğer Ndotsheni'ye dönebilsem, bir daha bırakmam orasını," diye yazıyordu. Bir-iki gün sonra da yazacağı en son mektubu alacaklardı. Yüreği acımayla doluydu asılacak çocuğa karşı. Af umudu kalmamışken, artık günah işlememeye yemin eden çocuğa karşı. Belki de

daha önce yetişebilseydi. O müthiş ve anlamsız soruları, o müthiş ve anlamsız yanıtları hatırlayıp kaşlarını çattı. "Babam nasıl isterse; babam nasıl derse öyledir." Sanki bir şey mi olurdu, "bilmiyorum babacığım," deseydi. Hiçbir şeyi değiştirmezdi ki.

Bu sonuçsuz anıları kafasından iterek, kendini gece duasına hazırladı. Günahlarını açık açık dile getirdi. Son dağa çıktığından bu yana yaptıklarını hatırlamaya çalıştı. Bir kısmını kolayca hatırlıyordu. Trende söylediği yalanı, Johannesburg'da inancını kaybetmesini, kızı incitmek istemesini. Bütün bunları ayrıntılarıyla açıklayıp, bağışlanması için Tanrı'ya yakardı.

Sonra şükrana başladı. Şükran duyacak çok, pek çok şeyi olduğunu biliyordu. Teker teker ele alıp, hepsi için, özellikle Msimangu ile cömert armağanı için şükran etmesi gerekiyordu. Tanıdığı herkes için dua etti. Hakkında dua edilecek, "Bağışlayın umfundisi, kabalık ettim," diyen genç adam vardı. "Niçin doğduk, iyilik yapmak için değilse," diyen Bayan Lithebe vardı. Onun ellerini avuçları içine alan, "Ne istersen, ne istersen yaparım. Tek iste sen," diyen Rahip Vincent vardı. Davayı, Tanrı için alan ve o kadar şefkatli sözcüklerle artık af umudu kalmadığını yazan avukat vardı.

Ndotsheni'ye dönüş, kendisini karşılayan karısı ve dostu vardı. Kilisede gelişini bekleyen kadınlar, acısını unutturan karşılama sevinci vardı.

Uzun uzun düşündü, başka bir vadiye dönen başka bir adam bunların hiçbirini bulamaz mıydı, diye. Niçin bir insanın acısını sevince çevirecek böyle şeyler çıkmıştı yolunun üzerine? Niçin tek bir adam, Tanrı'nın varlığının bu kadar farkındaydı? Başka biri, böyle bir şeyin farkında olmadan, hiç eksilmeyen acısıyla hayatının sonuna kadar yaşayamaz mıydı? Niçin Ndotsheni'nin canlanıp kalkınması için dua etmek gelmişti içinden? Niçin, orada tepelerde, tek başına yaşayan beyaz bir adam, bu vadide kimsenin yapamadığı işleri yapmaya kalkışmıştı? Ve niçin, bu adam, oğlunun öldürdüğü insanın babası oluyordu? Başka biri de aynı şeyi içinde duyup kur-

tulamayacak başka bir vadinin kurtuluşu için gece gündüz dua etmez miydi?

Bunlara aklı ermiyordu. Bir insanın bileceği şeyler değildi bunlar. Sırdı bunların hepsi.

Sonra, Jarvis vardı, ölmüş karısı, içi aydınlık çocuk vardı. Bunlara da aklı ermiyordu. Yaşamının sonuna kadar şükran duyacağı şeyler vardı. Şimdi bu borçlarından bir kısmını yerine getirecekti işte.

Birdenbire bir korkuyla uyandı. Hava soğuktu, fakat çok soğuk değildi. Bu tapınma gecelerinde hiç uyuyakalmamıştı şimdiye kadar, ama artık yaşlanmıştı. Sonu gelmemişti daha, ama yaklaşmıştı artık. Bu anda, bütün acı çekenleri, zayıf ve akılsız Gertrude'u, Gecekondu Mahallesindeki, Alexandra'daki o insanları, karısını düşündü. En çok oğlu Absalom'u düşündü. Bu gece, bu sabahın gecesi, uyanık mı yatacaktı, yoksa uyuyabilecek miydi? Seslenmeye başladı:

"Oğlum! Oğlum! Oğlum!"

Şimdi tam olarak uyanmıştı. Saate baktı. Bir olmuştu. Güneş beşte doğacaktı. "O zaman asarlar" demişlerdi. Eğer uyuyorsa, biraz daha uyusundu oğlu.

"Eğer uyanıksa, ey acıması sonsuz olan İsa, onun yanında bekle."

Uzun uzun tekrarladı bunu Kumalo, dualarının arasında.

Karısı da uyanık mıydı, o da düşünüyor muydu acaba? Kız olmasaydı, o da kocasıyla birlikte gelecekti. Ya kız? Kumalo onu unutmuştu. Fakat kuşkusuz uyuyordu o. Seviyordu herhalde, ama bu kocası ona o kadar az şey verebilmişti ki. Ötekilerden fazla bir şey verememişti.

Jarvis vardı sonra. Karısından ve çocuğundan yoksun kalan Jarvis. Kocasından yoksun gelin; babalarından yoksun çocuklar vardı. Hele de küçük oğlan. Aydınlık yüzlü, güler yüzlü küçük oğlan. Orada gözlerinin önünde duruyor. "Ben gittiğim zaman parlak

bir şey giyecek Ndotsheni'den," diyordu. Utançla değil, sevinçle söylüyordu bunu.

Şimdi de sıra Afrika halklarına gelmişti. Afrika'ya, sevgili memlekete, 'Nkosi Skeleli Afrika.' Tanrı Afrika'yı Kurtarsın. Fakat, kendisi bu kurtuluşu göremeyecekti. Çok uzaklardaydı bu kurtuluş. Millet korkuyordu çünkü. Gerçeği söylemek gerekirse, kendisinden korkuyorlardı, karısından, Msimangu'dan, genç uzmandan korkuyorlardı. İsteklerinde, açlıklarında kötü ne vardı ki? İnsanların, doğdukları memlekette başları yüksekte dolaşmalarında, bu dünyanın nimetlerini kullanmakta özgür olmalarında ne kötülük vardı ki? Yine de korkuyordu insanlar. Hem de yüreklerinin içlerindeki, ta içindeki bir korkuyla. Öylesine derin bir korku ki, sevgilerini gizliyorlardı. Ya da ortaya çıkardıkları zaman, çatık kaşları ardında gizleniyordu bu sevgileri. "Yüreğimde büyük bir korku var. Beyazlar günün birinde sevgiye döndükleri zaman, bizi nefrete dönmüş bulacaklar," demişti iyi yürekli Msimangu.

Ah, ciddi ve sıkıntılı sözler.

Yeniden uyandığı zaman, doğuda hafif bir değişiklik olmuştu. Korkuyla saatine baktı: Tam dörttü. Artık uyanma zamanı gelmişti. Belki de oğlunu uyandırırlar, artık hazırlanması gerektiğini söylerlerdi, şimdi. Yerinden kalktı. Ayakları donmuş, tutulmuştu. Doğuyu görebileceği başka bir yer buldu. Adamların dedikleri doğruysa, güneş doğar doğmaz yapılacaktı o iş.

Böyle bir sabahta asılacakların istediklerini yiyebileceklerini işitmişti. Böyle bir anda insanın yemek yemek istemesi garipti. Öleceğini bilmeyen, derin, kara bir güç mü insana açlık hissi verirdi acaba? Çocuk sessiz mi şimdi? Sessiz sessiz mi giyiniyor? Ndotsheni'yi düşünüyor mu şimdi? Gözlerine yaş doluyor mu? Gözlerini silip erkek gibi mi duruyor orada acaba? Yemek istemem, dua edeceğim, diyor mu? Msimangu mu var yanında? Yoksa Rahip

Vincent mi? Ya da asılmaktan korkanları avutmakla görevli başka bir rahip mi? Günahlarını bir bir açıklıyor mu? Yoksa yalnızca korkuya mı yer kalmış şimdi içinde? Yapılacak hiçbir şey, hiçbir şey yok mu artık? Bir melek gelip demiyor mu ona, "Bu Tanrı içindir, insan için değil. Gel, yavrum, gel benimle" diye.

Yaşlı gözleri arasından doğunun hafif hafif aydınlandığını gördü. Mısır ekmekleriyle çayı çıkararak, bir taşın üzerine koydu. Tanrı'ya şükrettikten sonra, ekmeği bölerek yedi, çayı içti. Sonra duaya başladı. Her yakarıştan sonra, göz ucuyla gündoğusuna bakıyordu. Doğu aydınlandı, aydınlandı. Artık vaktin çok yaklaştığını anladı. Tam beklediği anda ayağa kalkıp, şapkasını çıkardı. Yere koydu. Ellerini bitiştirdi. Güneş doğana kadar öylece kaldı.

Evet, güneş doğdu. Titihoya kuşları uyanıp, yaslı ötüşlerine başladılar. Güneş, İngeli ve Doğu Griqualand dağlarının üstünde yükseliyor. Büyük Umzimkulu vadisi karanlık daha. Fakat aydınlık oraya da gelecek. Güneş doğdu çünkü. Hiç aksamadan, binlerce yıldan beri olduğu gibi, doğdu. Fakat o güneş ne zaman doğacak? Kurtuluşumuzun, kölelik korkularından ve korkunun köleliğinden kurtuluşumuzun güneşi? O sırdır işte. Bilinmez.

KİTAPTA GEÇEN DEĞİŞİK SÖZCÜKLER

Afrikaans : Afrikanerlerin konuştuğu dil. İngilizceyle birlikte Güney Afrika'nın resmi dilidir. Hollanda dilinin daha yalın, daha güzel bir biçimidir.

Afrikaner : Boer'lerin soyundan gelenlere verilen ad.

İnkosana : Küçük efendi.

İnkosi : Efendi.

İnkosikazi : Hanımefendi.

Kafferboetie : İlkönceleri, Afrikalı yerlilere yakınlık gösterenlere, onları aşağılamak için verilen ad. Şimdi, Avrupalı olmayanların kalkındırılması için çalışanlara verilen sıfat. Afrikaans dilinde olup, "yerlinin küçük kardeşi" anlamına gelir.

Pretoria : Güney Afrika Birliği'nin başkenti.

Siyafa : Zuluca, "ölürüz" anlamına gelir.

Tixo : Xosa dilinde "Tanrı" anlamına gelir.

Umfundisi : Rahip.

Xosa : Güney bölgesinde bir kabile.

Umnumzana : Zululand'da yaşayan büyük bir kabile.

Zulu : Efendi.

ALAN (STEWART) PATON, 1903 yılında Pietermaritzburg-Natal'de doğdu. Babası, Boer Savaşı'ndan önce memur olarak Güney Afrika'ya göç etmiş, İskoçyalı Presbiteryen bir şair. Annesi ise, İngiliz asıllı olup üç kuşaktır Güney Afrika'da yaşayan bir ailenin kızı. Alan Paton'ın bütün öğrenim hayatı Güney Afrika'da geçti. Öğrencilik yıllarında pozitif bilimlerle uğraştı, boş zamanlarında şiir yazdı. Güney Afrika'dan ancak bir kez dışarı çıktı ve İngiltere'de bir öğrenci konferansına katıldı. Kolejden mezun olduktan sonra iki roman yazdı, ancak bunları yok etti. Liberal Güney Afrika dergilerinde şiirler ve denemeler yayımladı. Güney Afrika Bağımsız Partisi'nin başkanlık görevinde bulundu.

Paton'ı "**Ağla, Sevgili Yurdum**"u (1948) yazmaya yönelten etken, edebiyat yapmaktan çok, yaşadığı hayat oldu. Güney Afrika'da azınlıkta olan zengin beyazların çocuklarının okullarında öğretmenlik yaptı. 1934 yılında Güney Afrika'da köklü reformlar olmaya başladığında, o sıralardaki etkin isimlerden biri, eğitim bakanı, Güney Afrika'nın yetiştirdiği en büyük insanlardan biri olan Jan Hofmeyr idi. Hofmeyr, aynı zamanda "**Ağla, Sevgili Yurdum**"un kahramanlarından biriydi ve eserin Güney Afrika baskısı, ona adanmıştı. Hofmeyr, kitabın yayımlanmasından üç ay sonra öldü. Kolej günlerinden bu yana Paton'ın yayımladığı tek şiir, Hofmeyr'in ölümü üzerine yazdığı şiirdir.

"**Artık Çok Geç**" adlı romanı da P
sunulan Paton, 1988'de Durban'da
hikâyeler ve son olarak Hofmeyr'ir
Alan Paton'ı, 100. doğum yılc
ulaştırmanın sevincini

Bütün yaşamı Güney Afrika'da geçen, önceleri zengin beyaz çocukların eğitmenliğini, sonraları kara çocukların kapatıldığı bir "ıslahevi"nin yöneticiliğini yapan ALAN PATON, AĞLA SEVGİLİ YURDUM'da; kara derili insanlarla beyazların çelişki ve çatışmalarının yaşandığı bir ortamı, olanca doğallığıyla anlatıyor.

1930'lu yıllarda Güney Afrika'da birtakım yenilikler yapılmaya başlanmış; ancak, alabildiğine ilkel koşullarda yaşayan, ezilen, sömürülen, hor görülen kara derili insanların bu değişime ayak uydurmaları son derece sancılı olmuştur.

Hem zorlu bir yaşamla hem de aynı ölçüde acımasız beyazlarla cebelleşen; ama o ülkenin kendi ülkeleri olduğu ve sevgide, acıda, emekte dayanışma içinde olmaları gerektiği bilincini edindikçe kendilerini kanıtlama savaşımına girişen bu insanların dramı, AĞLA SEVGİLİ YURDUM'da tüm çıplaklığıyla sunulmuştur.



Mehmet Harmancı'nın akıcı Türkçesiyle okurumuza kazandırılan roman, sömürüye başkaldırının elkitabıdır.

b Bilgi

9 789752 200081

ISBN 975-22-0008-7
2003.06.Y.0105.2138

KDV dahil 10.000.000 Lira